

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Levent GÜMEN

TÜRKİYE'DE VAKIFLARIN DÜNÜ BUGÜNÜ

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Levent GÜMEN

TÜRKİYE'DE VAKIFLARIN DÜNÜ BUGÜNÜ

Danışman

Prof. Dr. Ali ÖZTEKİN

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

Akdeniz Üniversitesi  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Levent GÜMEN'in bu çalışması, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışmanı): Prof. Dr. Ali ÖZTEKİN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Alpay GÜNAL (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Necati İYİKAN (İmza)

Tez Başlığı: Türkiye'de Vakıfların Dünü Bugünü

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :27/06/2014

Mezuniyet Tarihi :10/07/2014

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT  
Müdür

## İÇİNDEKİLER

ÇİZELGELER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	ix
SUMMARY.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. Araştırmanın Amacı.....	3
1.2. Araştırmanın Konusu Alanı ve Kapsamı.....	4
1.3. Araştırmanın Varsayımları.....	5

### İKİNCİ BÖLÜM

#### OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE VAKIF OLGUSU

2.1. Osmanlıdan Günümüze Vakıfların Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış.....	6
2.2. Osmanlıda Vakıf Anlayışı.....	9
2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Vakıfların Hizmetleri.....	11
2.2.2. Osmanlı Vakıflarının Sosyal ve Ekonomik Yaşama Katkıları.....	15
2.2.3. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Vakıf Çeşitleri ve Özellikleri.....	18
2.2.3.1. Menkul ve Gayrimenkul Oluşu Bakımından.....	18
2.2.3.2. Mahiyeti Bakımından.....	19
2.2.3.2.1. Aynile İntifa Olunan Hayri Vakıflar.....	19
2.2.3.2.2. Geliri İntifa Olunan Hayri Vakıflar.....	19
2.2.3.2.3. Zurri Vakıflar.....	20
2.2.3.2.4. Avarız Vakıfları.....	20
2.2.3.3. Mülkiyeti Bakımından.....	21
2.2.3.3.1. Sahih Vakıflar.....	21
2.2.3.3.2. İrsadi Vakıflar.....	21
2.2.3.4. İdaresi Bakımından Vakıflar.....	22
2.2.3.4.1. Mazbut Vakıflar.....	22
2.2.3.4.1.1. Selatin Vakıfları.....	22
2.2.3.4.1.2. Mütevellisi Kalmayan Vakıflar.....	22

2.2.3.4.1.3. İdaresi Mazbut Vakıflar.....	22
2.2.3.4.2. Mazbut Olmayan Vakıflar.....	23
2.2.3.4.2.1. Mülhak Vakıflar.....	23
2.2.3.4.2.2. Müstesna Vakıflar.....	23
2.2.3.4.2.3. Meşrûiyet Üzere Tasarruf Olunan Vakıflar.....	24
2.2.3.5. Kiraya Verilmesi Bakımından Vakıflar.....	24
2.2.3.5.1. İcâre-i Vahide-i Kadimeli Vakıflar.....	24
2.2.3.5.2. Mukataalı Vakıflar.....	25
2.2.3.5.3. İcâreteynli Vakıflar.....	25
2.2.4. Vakfetme Muamelesinin Kurucu Unsuru Olan “İrade Beyanı” İle İlgili Koşullar.....	25
2.2.4.1. Sarih İrade Beyanı.....	25
2.2.4.1.1. Sarih İrade Beyanı Sayılan Bazı Haller.....	26
2.2.5. Vakıf Sıygasında Şekil (Vakfetme İradesinin Açıklanmasında Şekil).....	27
2.2.6. Osmanlı Uygulamasında Vakıf Muamelesinin Kurulması.....	27
2.2.7. Vakfetme Muamelesinin Bağlayıcılık Kazanma Anı.....	28
2.2.8. Vakfın Bağlayıcılık Kazandığı Hal ve Osmanlı’da Başvurulan Yol.....	29
2.2.9. Vakfedilen Mal Açısından Vakfetme Muamelesinin Sonuçları.....	29
2.2.9.1. Vakfedilen Malın Mülkiyeti.....	29
2.2.10. Vakfedilen Malın Dokunulmazlığı.....	31
2.2.10.1. İcâreteynli Vakıflar ve Dokunulmazlık.....	32
2.2.10.2. Mukataalı Vakıflar ve Dokunulmazlık.....	33
2.2.11. Vakfetme Muamelesinin Geçerlilik Koşulları ve Vakıfların Vakfiyelerinde Belirttikleri Koşullar.....	33
2.2.12. Vakfedene (Vâkıfa) İlişkin Koşullar (Vakfedenin Ehliyeti).....	34
2.2.13. Vakfedenin Yetkisi.....	35
2.2.13.1. Vakfedenin Yetkisini Sınırlayan Haller.....	35
2.2.14. Konu (Mevkuf) İle İlgili Koşullar.....	39
2.2.15. Vakfedilen Malda Bulunması Gereken Koşullar.....	39
2.2.16. Vakıftan Yararlanacaklarla İlgili Koşullar (Gaye İle İlgili Koşullar).....	45
2.2.16.1. Vakıf Gayesinin Sübjektif Unsuru “Kurbet” Kastı.....	43
2.2.17. Vakfedilen Mallardan Yararlanacak Olanlar.....	44
2.2.17.1. “Ayn”ından Yararlanılan Vakıflar.....	45
2.2.17.2. Gelirinden (Gallesinden) Yararlanılan Vakıflar.....	45

2.2.18. Kesintiye (İnkıta) Uğrama Bakımından “Münkâtı” Vakıflar.....	47
2.2.19. Vakfedenin, Kendi Vakfından Yararlanması İmkânı.....	47
2.2.20. Vâkıfların Vakfiyelerinde Yer Verdikleri Koşullar.....	48
2.2.21. Vakıf Kurulurken Hukuki Muamelelerin Şarta Bağlanması.....	48
2.2.22. Vakfiyelerde Açıklanan On Şart (Şurût-u Aşare).....	50
2.2.23. Vakıflarda Evladiye Kavramı ve Aile Vakıfları (Evlâtlık=Zürri=Ehli Vakıflar).....	52
2.2.23.1. Hayri Vakıflar.....	53
2.2.23.2. Zurrî Vakıflar.....	53
2.2.23.3. Evladiye Vakıfları “Aile Vakfı”, “Zürri ve Ehli” Vakıflardan Ayıran Özellikler.....	54
2.2.24. Vakfiyelerde Geçen Bazı Kelimeler ve Anlamları.....	55
2.2.25. Zurrî (Evladiye) Vakıflarda İstihkak (Galle'nin=Gelirin) Taksimi.....	56
2.2.26. Vakfın İdaresi (Tevliyet=Yönetim).....	58
2.2.26.1. Tevliyet (Velâyet) Hakkı.....	58
2.2.26.2. Mütevellî-Kayyım ve Benzeri Tabirler Ayrılığı.....	58
2.2.26.3. Tevliyet (Velayet) Hakkına Sahip Olan Şahıs veya Makamlar.....	59
2.2.26.4. Vakfın Yönetimini Üstlenenlerin Bu Yetkisini Başkasına Devretme Halleri.....	61
2.2.26.4.1. Vekalet ve Tevkiil.....	62
2.2.26.4.2. Ferağ ve Tefviz.....	62
2.2.26.4.3. Mütevellî Kaymakamlığı (Kaim Makamı).....	63
2.2.26.4.3.1. Mütevellî Kaymakamlığı (Kaim-Makamı) Atanmasını Gerektiren Haller.....	64
2.2.26.4.3.2. Mütevellide Aranan Koşullar.....	65
2.3. Vakıf İdaresinin Denetimi (Nezâreti).....	66
2.3.1. Osmanlı Devletinde Evkaf Teşkilatı.....	67
2.3.1.1. Evkaf-ı Hümâyün Nezâretinden Önceki Evkaf Teşkilatı.....	67
2.3.1.2. Evlaf-ı Hümâyün Nezâreti ve Teşkilatı, (Evkaf-ı Hümâyün Nezâretinden Sonraki Evkaf Teşkilatı).....	69
2.3.1.3. 1297 (1880) ve 1330 (1912) Tarihli Nizamnâmelere Göre Evkaf Nezâreti Teşkilatı.....	70
2.4. Tevliyet (Yönetim) Bakımından Vakıf Çeşitleri.....	72
2.4.1. Mazbut Vakıflar (Evkaf-ı Mazbûta).....	72

2.4.1.1. Selâtin (=Selâtin-İzamn=Ulu Sultanların) Vakıfları.....	72
2.4.1.2. Mütevellisi Kalmayan Vakıflar.....	74
2.4.1.3. İdaresi Mazbût Vakıflar.....	74
2.4.2. Mülhak Vakıflar (Evkaf-ı Mülhaka).....	74
2.4.3. Müstesna Vakıflar.....	75
2.5. Mütevellinin Tasarrufları ve Çeşitleri.....	75
2.5.1. Sultan'ın Emri ve Kadının İzni İle Yapabileceği Tasarruflar.....	76
2.5.1.1. İstibdal (Vakıf Malların Değiştirilmesi).....	76
2.5.1.1.1. 2762 Sayılı Vakıflar Kanununun İstibdale İlişkin Maddeleri.....	79
2.5.2. İzn-i Kadı (Kadının İzni) İle Mütevellinin Yapabileceği Tasarruflar.....	79
2.5.2.1. İstidane (Borca Girme).....	80
2.5.3. Mütevellinin Doğrudan Doğruya Tek Başına Yapabileceği Tasarruflar.....	81
2.6. Vakfa İlişkin Davalar.....	82
2.6.1. Osmanlı Devletinde Vakıf Davalarına Bakmaya Görevli ve Yetkili Makam (Merci, Yetkili Organ).....	82
2.6.1.1. Tazminattan Önceki Dönem.....	83
2.6.1.2. Tazminattan Sonraki Dönem.....	83
2.7. Türk Kanunu Medenisinden Önce Kurulmuş Vakıfların Sayısı ve Dağılımı.....	84

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### GÜNÜMÜZDE (CUMHURİYET DÖNEMİ) VAKIF ÇEŞİTLERİ ve ÖZELLİKLERİ

3.1. Eski Vakıflar.....	86
3.1.1. Mazbut Vakıflar.....	86
3.1.2. Mülhak Vakıflar.....	87
3.2. Yeni Vakıflar.....	88
3.2.1. Aile Vakıflar.....	88
3.2.2. Dini Vakıflar.....	88
3.2.3. İstihdam Edilenlere ve İşçilere Yardım Vakıfları.....	88
3.2.4. Sosyal Sigorta Vakıfları.....	89
3.2.5. Kamuya Yararlı Vakıflar.....	89
3.2.6. Yüksek Öğretim Vakıfları.....	89
3.2.7. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları.....	89
3.3. Vakıf Tüzel Kişiliği Kavramı ve Vakfın Unsurları.....	90

3.3.1. Malvarlığı.....	91
3.3.2. Malın Belli Bir Amaca Özgülenmesi.....	92
3.4. Vakfın Kuruluşu ve Tüzel Kişilik Kazanması.....	94
3.4.1. Vakıf Kurma İradesi.....	95
3.4.2. Vakıf Senedi.....	97
3.4.3. Vakıf Kurma İradesinin Hukuki Niteliği.....	98
3.4.4. Vakfın Tüzel Kişilik Kazanması.....	98
3.5. Vakıf Kurmaktan Cayma.....	100
3.5.1. Vakfa İtiraz.....	100
3.5.1.1. Vakıf Kuranın Alacaklılarının İtirazı.....	101
3.5.1.2. Vakıf Kuranın Saklı Paylı Mirasçılarının İtirazı.....	102
3.5.2. Vakıf Kurmaktan Cayma.....	103
3.6. Vakfın Organları.....	103
3.6.1. Yönetim Kurulu(Vakfın Zorunlu Organı).....	103
3.6.2. Vakfın Seçimlik Organı.....	106
3.6.3. Vakfın Denetimi.....	106
3.7. Vakfın Sona Ermesi.....	108
3.7.1. Vakfın Sona Ermesinin Sonuçları.....	110
3.7.2. Vakfın Sicil Kayıtlarından Silinmesi.....	112
3.8. Vakıf Üniversiteleri.....	112
3.8.1. Vakıf Üniversitelerinin Yasal Dayanakları.....	116
3.8.2. Vakıf Üniversitelerinin Mali Kaynakları.....	118
3.8.3. Vakıf Üniversitelerinin Sorunları.....	122
3.9. Eğitim Vakıfları.....	125
3.10. Sağlık vakıfları.....	129
3.11. Vakıflar Genel Müdürlüğü.....	130
3.11.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Faaliyet Alanı ve Görevleri.....	130
3.11.2. Teşkilat.....	130
3.11.3. İştirakleri.....	133
3.11.4. Mali Yapısı.....	134
3.12. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.....	135
3.12.1. Aktif Büyüklük.....	137
3.12.2. Ortaklık Yapısı.....	138
3.12.3. Yönetim Kurulu.....	139



3.12.4. Genel Müdürlük.....	139
3.12.5. Bölge Müdürlüğü.....	141
3.12.6. Şube Organizasyonu.....	141
3.12.7. Personel Yapısı.....	142
3.12.8. Vakıfbank'ın İştirakleri.....	144
<b>SONUÇ.....</b>	<b>146</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>155</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>161</b>

**ÇİZELGELER LİSTESİ**

Çizelge 3.1 Türkiye’de Yıllara Göre Toplam Üniversite Sayıları.....	113
Çizelge 3.2 Türkiye’de Vakıf Üniversitelerinin Coğrafi Dağılımı.....	114
Çizelge 3.3 Türkiye’de 2010-2011 Akademik Yılı Yükseköğretim Örgün Öğretim Öğrenci Sayıları.....	115
Çizelge 3.4 Vakıflar Genel Müdürlüğü Teşkilat Şeması.....	132
Çizelge 3.5 Vakıflar Genel Müdürlüğünün İştirakleri ve Hisse Oranları .....	133
Çizelge 3.6.Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. 28.02.2014 İtibariyle 2.500.000.000 TL tutarındaki Sermayedeki Hissedarların Dağılımı.....	138
Çizelge 3.7 Vakıfbank’ın Personel Yapısı.....	143
Çizelge 3.8 Vakıfbank’ın İştirakleri.....	144

**KISALTMALAR LİSTESİ**

MK : Medeni Kanun

Md : Madde

VK : Vakıflar Kanunu

VHT : Türk Medeni Kanunu'na Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük

VY : Vakıflar Yönetmeliği

G.M.: Genel Müdürlük

H : Hicri

M : Miladi

## ÖZET

Vakıflar, toplumsal yaşamın gereklerinin ortaya çıkardığı ve geliştirdiği bir hukuk kurumudur. Vakıf müessesesinin temelini teşkil eden yardımlaşma ve dayanışma duygusu insanlıkla yaşıttır. İnsanlığın gelişmesi ve medeniyetler kurulmasında önemli olan bu duygunun, müesseseler halinde gelişmiş olarak ortaya çıkışı içinde bulunulan sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartlara göre çeşitli devirlerde değişik yollar ve şekillerde olmuştur.

Tüm insanlığın mirası olan bu duygunun itici gücü ile kurulan vakıf müessesesi, tarihi gelişim içinde sağlam bir hukuki statü kazanmış ve asırlarca insanlığa büyük hizmetler sunmuştur. Geçmişten günümüze gelişen ve çalışma alanları genişleyen vakıfların temelinde insan sevgisi, yardımlaşma duygusu ve topluma bir şeyler verme isteği bulunmaktadır. Göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçişle birlikte, toplumda dayanışma yanında gereksinimlerin düzenli ve sürekli bir şekilde karşılanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. İnsanların sosyalleşmeye başlamasıyla ortaya çıkan yardımlaşma duygusu da, zaman içerisinde kurumsallaşarak gelişmeler göstermiştir. İktidarı ve ekonomik gücü elinde bulunduranlar toplumsal gereksinimleri gidermek için bazı malları toplumsal gereksinimlerin karşılanması için özgülemişlerdir. Böylece vakıf denilen, çağ ve yöreye göre farklı terimlerle tanımlanıp içeriği değişiklik gösteren müesseseler ortaya çıkmıştır.

Araştırmamızda vakıfların Osmanlı Devleti döneminde çeşitlendirilip geliştirilmesi nedeniyle Osmanlı Devleti'nden günümüze uzanan vakıfların çeşitleri, özellikleri yapıları ele alınarak Vakıflar Genel Müdürlüğü, T. Vakıflar Bankası T.A.O. ve Vakıf üniversitelerini bu kapsamda değerlendirilmeye ve bu değerlendirme sonucu elde edilen bulgular anlatılmaya sizlere aktarılmaya çalışılacaktır.

## **SUMMARY**

### **FOUNDATIONS OF YESTERDAY AND TODAY**

Foundations, the requirements of social life revealed and developed a legal institution. The underlying foundation of the institution of a sense of cooperation and solidarity, humanity is the same age. Of human development and civilization, which is important in establishing this feeling, its emergence as an advanced form of institutions in the current socio-cultural and socio-economic conditions in various periods by different ways and forms have been.

All of humanity's heritage, charities established with the driving force of this feeling, historical development, and have gained legal status in a sturdy centuries has provided great service to humanity. Past and present thriving and expanding areas of study on the basis of the foundations of human love, a sense of solidarity and desire to give something back to the community is located. With the transition from nomadic to a settled community solidarity in the next requirements need to be met in a regular and continuous manner has emerged. Begin to socialize with people in emerging sense of solidarity, institutionalized showed improvements over time. Those who have power and economic power in the hands of some goods to satisfy social needs to meet social needs are specific. So-called foundations, ages and with different terms according to local institutions has emerged showing the identified changes to the content.

In our study of the foundations of the Ottoman Empire period diversify development because of the Ottoman Empire to the present day dating foundation types, their characteristics structure by addressing the Vakıflar Genel Müdürlüğü, T. Vakıflar Bankası TAO and foundation universities in this context to be evaluated and this evaluation as a result of the findings to be explained to you, will be discussed

## ÖNSÖZ

Bu tezin oluşmasında, en başından bu yana önemli deneyim ve bilgilerini aktararak çalışmama rehberlik eden ve kendisiyle çalışmaktan ötürü büyük onur duyduğum çok kıymetli hocam Prof.Dr. Ali ÖZTEKİN başta olmak üzere, bu süreçte desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli eşim Sn. Elvan GÜMEN'e sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

**Levent GÜMEN**

**Antalya, 2014**

## GİRİŞ

Araştırmanın konusu genel olarak Osmanlı Devleti'nden günümüze vakıfların çeşitleri, özellikleri, sosyo-kültürel etkilerini değerlendirmek ve toplumsal yaşama katkılarını değerlendirmek ve vakıf üniversitelerinin sorunlarını ele almak olarak söyleyebiliriz.

Çalışmamızın konusunu oluşturan “vakıflar” aslında insanlığın doğuşuna kadar tarihi geriye götürülebilir. Vakıfların oluşumu, iyilik yapma, Allah'a yakınlık duygularıyla harekete geçtiği için, esas olarak İslamiyet'le birlikte oluşmuş, toplumsal kurumlardır. Çalışmamızda vakıflar üzerine yer alan İslami tartışmalar, mezhepsel yorumlara yer verilmemiş çünkü araştırmamızın kapsamını çok aşırı genişleteceği için, Selçuklular ile birlikte oluşan ve Osmanlı Döneminde çeşitlendirip geliştirilen vakıfları, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar değerlendirdik. Günümüzde devletin sunmuş olduğu dış politika, savunma, adalet ve güvenlik dışında her alanda faaliyet göstermiş olup; hizmetlerin sunulmasında Osmanlı toplumunda önemli bir yer edinmiş ve topluma önemli ölçüde etkide bulunmuştur. Vakıflar hukuki sosyal müesseselerdir. Vakıflar üzerine Mezhepler açısından birçok tartışma bulunmakla beraber, Osmanlıda özellikle Hanefi mezhebi din adamları yorumları, Yazılı bir Osmanlı hukuku hükümleri bulunmadığından vakıflara ilişkin araştırmamız, İslami mezheplerin yorumlarına, Şeyhülislamın verdiği fetvalara ve vakıflara ilişkin davalara bakılarak Osmanlı hukukunu anlamak adına araştırmamıza konu olmuştur.

Araştırmamızda Osmanlı Devleti'nden günümüze uzanan ve toplum hayatında önem arzeden vakıflar incelenmiştir. Türk Toplumlarının yardım ve dayanışma için oluşturduğu kurumların en önemli örneklerinden olan Vakıf, aynı zamanda Türk Hukuku'nun en köklü ve temel müesseselerinden biridir. Vakıflar vasıtasıyla oluşturulan finansman sistemi, kültür, eğitim, sağlık, altyapı, bayındırlık, dinî ve sosyal hizmetlerin görülmesinde önemli bir rol oynamış, ayrıca sosyal güvenlik ve hayır işleri gibi değişik alanlarda ihtiyaç duyulan altyapı ve finansmanın karşılanmasına da önemli katkıda bulunmuştur. Günümüz Türkiye'sinde eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ibadet ve bayındırlık faaliyetlerinin devlete yaklaşık 100 milyar TL'yi aşkın bir maliyeti vardır. Günümüzde devlet bütçesine önemli bir yük getiren bu hizmetler, Osmanlı'da vakıflar tarafından karşılanmaktaydı.

Bu çalışma ile genel esaslarıyla Osmanlı'dan günümüze Vakıf Müessesesi ile hukuki, idari, mali yönleri, hizmet alanları ve faaliyetleri itibariyle Vakıfların genel olarak topluma sundukları hizmetler ve sahip oldukları önem tüm yönleriyle değerlendirilmiştir.

Araştırmanın diğer bir amacı da günümüz Vakıf Üniversitelerinin önündeki engeller ve bünyesindeki yapısal sorunlar değerlendirilmiş buna ilişkin çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.



## **BİRİNCİ BÖLÜM**

### **ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER**

Bu bölümde araştırmanın amacı, konusu, alanı, kapsamı ve araştırmanın varsayımları hususunda bilgiler aktarılmaya çalışılacaktır.

#### **1.1. Araştırmanın Amacı**

Vakıflar, yardımlaşma esasına dayalı olarak toplumların dini, sosyal ve hukuki yapılarına göre oluşturulmuş sosyal kurumlardır. Bireylerin insanlığa karşı sorumluluk hissi, iyilik yapma isteği, Allah'ın rızasını kazanma gayesi vakıfların doğup, gelişmesindeki en önemli faktörlerdir. Osmanlı medeniyeti İslam medeniyetinden kazanmış olduğu vakıf müessesini en gelişmiş anlamıyla uygulayan ve bunda tüm Dünyaya örnek olabilmiş bir medeniyettir. Kendinden önceki Türk-İslam devletlerinin yönetim anlayışlarını, onların mirasçısı olarak devralan Osmanlı Devleti vakıf müessesesine de büyük önem vermiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar vakıf müesseseleri üçüncü bir sektör olarak akla gelebilecek her türlü alanda hizmet sunumunda bulunmuş, Osmanlı merkez maliyesinden sonra en büyük ikinci iktisadi güç olmuştur.

Osmanlı'dan günümüze kadar gelen ve Cumhuriyet dönemi vakıfları "Vakıflar Genel Müdürlüğü" çatısı altında faaliyetlerine devam etmektedir.

Türk Toplumlarının yardım ve dayanışma için oluşturduğu kurumların en önemli örneklerinden olan Vakıf, aynı zamanda Türk Hukuku'nun en köklü ve temel müesseselerinden biridir. Günümüzde toplumun ekonomik ve sosyal açıdan en dezavantajlı kesiminde bulunan fakru zaruret içinde ve muhtaç durumdaki vatandaşlara bu temel hukuk müessesesi vasıtasıyla, bir diğer ifadeyle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla sosyal yardımlar ve proje destekleri sağlanmaktadır.

Araştırmamızda elde edilen bulgulardan biri, Osmanlı döneminde vakıflar kamu hizmetlerinin büyük bir bölümünü yerine getirmekte ve şehirlerin sosyal merkezi

niteliğindedir. Günümüzde ise vakıflar ihtiyaç sahiplerine vakfiyelerinde yazan görevler ile ilgili hizmet sunmaktadır.

Çalışmamızın amacı Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde vakıf olgusu, Vakıfların sosyal, toplumsal, kültürel hayatta oynadıkları rolü etkin bir şekilde ortaya koymak ve Osmanlı Hukuku hükümlerine istinaden vakıfların çeşitleri ve özellikleri, faaliyetlerini nasıl yürüttüğü verilen bazı örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır. Daha sonra Günümüz vakıflarının çeşitlerini özelliklerini ortaya koyduktan sonra geçmişten günümüze vakıfları anlamak anlatmaya çalışmak, vakıf üniversitelerinin sorunlarını ve bunlara ilişkin değerlendirme ve çözüm önerileri ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın genel olarak Osmanlı'dan günümüze uzanan ve Cumhuriyet dönemi vakıflarının toplumsal hayata etkileri hakkında genel bir sonuca varılması diğer bir amacı olarak da söylenebilir.

Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O mali ve idari yapısı, personel özellikleri gibi konulara da değinilecektir.

Son olarak günümüz vakıf üniversitelerinin bünyesinde var olan yapısal sorunları ve buna ilişkin değerlendirme ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

## **1.2. Araştırmanın Konusu, Alanı ve Kapsamı**

Araştırmanın konusu genel olarak Osmanlı Devleti'nden günümüze vakıfların çeşitleri, özellikleri, sosyo-kültürel etkilerini değerlendirmek ve toplumsal yaşama katkılarını değerlendirmek ve vakıf üniversitelerinin sorunlarını ele almak olarak söyleyebiliriz. Bu kapsamda Osmanlı Devletinde vakıf olgusuna geçmeden önce vakıfların tarihsel gelişimi, topluma etkileri, vakıf ve unsurları tanımlanmaya çalışılacaktır. Daha sonra Osmanlı Devleti'nde vakıf olgusu, Osmanlı Hukuku hükümleri çerçevesinde irdelenecek; vakıfların yapısı, işleyişi ve çeşitleri ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Günümüz vakıf çeşitleri, özellikleri hakkında bilgi verildikten sonra vakıf üniversitelerinin sorunları ele alınacaktır.

Yazılı bir Osmanlı hukuku hükümleri bulunmadığından vakıflara ilişkin hükümler dini mezheplerin yorumlarına, Şeyhülislamın verdiği fetvalar, vakıflara ilişkin davalar Osmanlı hukukunu anlamak adına araştırmamıza konu olmuştur.

Üçüncü Bölümde, Cumhuriyet döneminden itibaren günümüz vakıflarının çeşitleri, işleyişleri ve hukuki mevzuat açısından vakıfların kurulması faaliyetlerini yürütmesinin sınırlarını çizen kanuni hükümler ve vakıf üniversiteleri önündeki engeller anlamaya ve anlatılmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde vakıflara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Günümüz Vakıflarının görevlerine, gelirlerine, sosyolojik özelliklerine buldukları konum itibariyle toplumsal ilişkilerini değerlendirip bu değerlendirme sonucunda çıkarılan sonuçlar ve geliştirilen öneriler, ayrıca vakıf üniversiteleri üzerine bir değerlendirme yapıp buna istinaden çözüm önerileri aktarılmıştır.

### **1.3. Araştırmanın Varsayımları**

Araştırma boyunca ya da araştırmanın sonunda sınanmaya ya da doğrulanmaya çalışılacak varsayımlar şunlardır:

- Osmanlı Döneminde vakıflar, günümüz belediyelerinin asli ve tali görevlerini üstlenmişlerdir.
- Osmanlı Döneminde vakıflar sayesinde kamu hizmetleri doğrudan halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, bürokratik ve merkezi engellemelere takılmadan adem-i merkezîyetçi bir anlayışla yürütülmüştür.
- Osmanlı Döneminde vakıflar sosyo-kültürel hayat, toplumsal hayat üzerinde etkide bulunmuş, Osmanlı merkez maliyesinden sonra en büyük ikinci iktisadi güç olmuştur.
- Günümüz vakıfları, Osmanlı Dönemindeki kadar toplumsal hayata etkide bulunamamaktadır.
- Vakıf üniversitelerinin önündeki engeller nedeniyle, yetersiz kalmaktadır.

## İKİNCİ BÖLÜM

### OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE VAKIF OLGUSU

Selçuklu döneminde önem kazanan ve Osmanlı döneminde geliştirilip çeşitlendirilen vakıfların, bu dönemdeki özelliklerini ve çeşitlerini bu bölümde incelenecektir.

#### **2.1.Osmanlıdan Günümüze Vakıfların Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış**

Vakıf kelime olarak Arapçadan dilimize geçmiştir, sözlük anlamı olarak “durdurma, alıkoyma, ayırma, bağlama, bir malı veya mülkü -satılmamak kaydıyla- bir hayır işine bağışlama, bırakma” anlamlarına gelir (Develioğlu, 1993: 1134). Yine “bir hizmetin gelecekte yapılması için bir kimse tarafından belli koşullarla ve resmi bir yolla ayrılarak bırakılan, mülk ya da para” olarak ifade edilir (Türkçe Sözlük, 1999:1307). Medeni kanunumuzda ise vakıflar, “Gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve haklarını belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır.” Şeklinde tanımlanmıştır (M.K. md.101).

“Vakıf, insanla birlikte hayat bulan karşılıklı dayanışma ve başkalarına iyilik yapma duygusunu, hukuki statüye kavuşturan ve ona süreklilik sağlayan, tüzel kişiliğe sahip hukuki ve sosyal bir müessesidir” (Özaydın, 2003:4).

İslami açıdan vakıf; bir malı (esas itibariyle, bir gayrimenkul mülkü), menfaati (kendisi ve/veya geliri) Hayri bir hizmetin görülmesine tahsis etmek amacıyla ve bu hizmetin ebediyete kadar devamı niyetiyle, vakfeden kişinin mülkiyetinden ve özel mülkiyetten (alım-satıma konu olmaktan) çıkararak, hususi (nev’i şahsına münhasır) bir mülkiyet kategorisine aktarma ve o kategoride tutma anlamına gelmektedir. Vakıf tesis eden kişiye “vâkıf”, vakfedilen mala “mevkuf”, vakıf yöneticisine ise “mütevelli” denir. Vakıf yapan kişinin amaçlarını, şartlarını ihtiva eden, kurulacak vakfın nasıl yönetileceğini ilişkin esasları belirleyen ve mahkemece tesciliyle birlikte, Osmanlı Döneminde Kadı huzurunda düzenlenen, vakfın vücut bulduğu vesikaya (vakıf senedine) da “vakfiye” adı verilir.

Vakıf sistemi içerisinde gayrimenkuller ve menkuller (para) olmak üzere iki tür mal varlığı bulunmaktadır. Gayrimenkul mal olarak nitelendirilen cami, medrese ve şifahane gibi

hizmet binaları vakıf amacı doğrultusunda kullanılır. Menkuller ise belirli bir gelir elde edilmek üzere ihtiyaç sahiplerinin kullanımına sunulur.

Osmanlı dönemi mali sistemi, adem-i merkezi bir yapıdadır. Kısacası bu sistem içinde devlet, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinden, güvenlik, sağlık ve savunma harcamalarının karşılanmasına kadar her türlü finansal kaynakları bulmakla görevlidir. Bu kapsamda Osmanlı devletinin mali teşkilatı; merkezi maliye, tımar sistemi ve vakıflardan oluşur (Tabakoğlu, 2002:616). Merkezi maliye, bütçeleri kullanarak devlete ait gelir ve giderlerin planlamasını yaparken; Tımar sistemi, devletin mülkiyetindeki toprakların ücretlerini tımar gelirlerinden (vergi) tahsis eden kişilerin gözetiminde, kullanım hakkı sahiplerince işletilmesini sağlar. Vakıflar ise eğitimden sağlığa, din işlerinden bayındırlığa temel yatırım işlerini gerçekleştiren mali sistemin üçüncü en önemli unsurudur. Vakıfların tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, vakıfların insanların varlığıyla birlikte oluşturulduğu görülecektir. Çünkü bu kurumlar insanların ya da toplumların gerek ruhi gerekse bedeni, mali, dini ve ekonomik ihtiyaçları gibi her türlü ihtiyacı karşılamak amacıyla oluşturulmuşlardır.

Örneğin çarşı, bedesten, han, imalathane, yol, köprü ve imar vb oluşumlar alt yapı ve bayındırlık hizmetlerini yerine getiren vakıflara; cami, mescit, kütüphane vb oluşumlar dini ve kültürel hizmetleri gerçekleştiren vakıflara; mahalle mekteplerinden en üst derecedeki eğitim kurumları eğitim hizmetlerini gerçekleştiren vakıflara; darüşşifa ve ücretsiz tedavi giderlerinin karşılanması sağlık hizmetini gerçekleştiren vakıflara; esnaf birlikleri, işçi, işveren, mahalle ve köy halkının ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olan sosyal güvenlik ve dayanışma vakıflarına örnektir. Osmanlı döneminde vakıfların bu kadar yaygın bir alanda faaliyet göstermesinin bir nedeni, bu oluşumların sosyo-kültürel ihtiyaçların giderilmesindeki rolündendir.

Osmanlı döneminde eğitim, mali bakımdan devlete bağlı değildir. Dolayısıyla devlet, eğitim faaliyetleri için hazineden bir bütçe ayırmaya ihtiyaç duymaz. Eğitim faaliyetleri medreseler olarak ifade edilen yerlerde gerçekleşmekte, bu yerlerin gelişmesi ve devamlılığı içinde hali vakti yerinde olanlar, sultanlar, idareciler ve ileri gelen devlet adamları bu medreselere bir vakfiye tanzim ederek devamlılığını garanti altına alırlardı (Akdemir, 2007:101). Tüm bunların yanında 18. yüzyılda Osmanlı yöneticileri, yeni iskân yerleri açmayı, harplerde yıkılan köy ve şehirleri yeniden canlandırmayı, merkezî iktidara karşı hareketlere müsait bölgelerde de asayişî sağlamayı temin etmek amacıyla vakıfları

kullanmışlardır(Kazıcı,2007:349). Para vakıfları, bir gayrimenkul malın değil de belirli bir paranın vakfedilmesiyle oluşan vakıf türleridir. Bu vakıflarda para, “mütevelli heyeti” olarak adlandırılan ilgili sorumlu kişiler tarafından işletilir, elde edilen kar, vakfın kuruluş amacına göre harcanır (Çizakça,1993:67). İşleyiş açısından para vakıflarının gayrimenkul vakıflarından pek farkı yoktur (Özcan,2008:126). Bu vakıfların ilk ne zaman ortaya çıktıklarına ilişkin resmi bir bilgi olmamakla birlikte, Osmanlılara özgü bir araç olduğu belirtilebilir (Özcan,2003:10). Dolayısıyla Osmanlı dönemi ilk para vakfı örneklerine II. Murat, Fatih Sultan Mehmet dönemlerinde rastlanmaktadır.

İstanbul Tahrir kayıtlarına göre en eski tarihli para vakfı H. 866 / M. 1461, İstanbul Şer’i Mahkeme sicil kayıtlarına göre ise H. 888 / 1493’dür.(KURT,1996:170) İstanbul’da Fatih’ten itibaren, 1456-1551 tarihleri arasında 1161 para vakfı kurulmuştur.(Döndüren,2008:4) Bu sonuç para vakıflarının Osmanlı imparatorluğunun ekonomik sistem içerisindeki önemini göstermeye yeter. Ancak para vakıflarının işletilmesi sırasında bir takım tartışmalar da yapılmıştır. Yapılan bu tartışmalarda en önemli konuyu faiz (riba) almıştır. Çünkü bu vakıflar ellerindeki nakitleri belli bir oran üzerinden işletmektedirler. Dolayısıyla para vakıfları, başlangıçta, ellerindeki nakitleri ihtiyaç sahiplerine verirken, geri ödeme yapılacağı zaman % 10 – % 15 oranı arasında, anaparadan bağımsız bir ek getiri istemektedir.

Belirttiğimiz hususlar yanında Osmanlı dönemi gayrimenkul ve para vakıflarının dağılımları bölgeler itibariyle çeşitlilik göstermektedir. Örneğin bazı bölgelerde para vakıfları tek bir vakıf olarak kurulurken, bazı bölgelerde de hem gayrimenkul, hem de para vakıflarının birlikte kurulduğu görülmektedir. Aslında para vakıfları gayrimenkul vakıflara göre daha esnek ve hızlı işleyen bir oluşumdur.

Osmanlı’da özellikle bölgesel ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında da böyle bir oluşuma gereksinim oldukça fazladır. Bu nedenle “avarız vakıfları“, “eytam sandıkları”, “orta sandıkları” ve “esnaf sandıkları” gibi oluşumlar, sosyal güvenlik ve dayanışma çatısı altında oluşturulmuşlardır. 19. yüzyılda para vakıflarının toplam vakıflar içerisindeki oranı 0,57’yi bulmuştur (Öztürk,1995:32).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte ise bu vakıfların daha kurumsal bir oluşum içerisinde yer almasına ihtiyaç duyulmuş ve 2 Mayıs 1920’de, Şer’iyye ve Evkaf Vekaleti’ne devredilen

para vakıfları, 3 Mart 1924'te Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü adını almıştır. Bu kurum, Türkiye'deki vakıfları denetlemekle yükümlü müdürlüktür. Genel Müdürlük tarafından Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. (Vakıfbank), vakıf paraları ile gelirlerinin en iyi şekilde değerlendirilmesi, çağdaş bankacılığın gerektirdiği yönetim ve çalışma anlayışı ile ülkenin tasarruf birikimine katkıda bulunulması ve toplanan tasarrufların korunarak ekonomik kalkınmanın gereklerine göre kullanılması amacıyla, 11 Ocak 1954 tarihinde 6219 sayılı Özel Kanunla kurulmuştur.

## 2.2.Osmanlı Döneminde Vakıf Anlayışı

Osmanlı'da vakıf anlayışına bakıldığında, Uygurlardan başlayıp Selçuklulara uzanan Doğu tesirini ve Roma İmparatorluğu'ndan başlayıp Bizans İmparatorluğu'na uzanan Batı tesirini birlikte görmekteyiz (Öztürk,1983:71). Osmanlı; vakıf anlayışını, tarihten devraldığı bu fizikî mirası ve vakıf kültürünü hem geliştirmiş hem de çeşitlendirmiştir.

Bu hukukî müesseseler, İslâm memleketlerinin, dolayısıyla Osmanlı'nın, sosyal ve iktisadî hayatının gelişmesinde önemli rol oynamıştır (İpşirli, 2006:61-72). Vakıf sisteminde hukukî statüye sahip, süreklilik arz eden, müesseseleşmiş, sosyal bir yardım faaliyeti vardır. Bu mânâda, hem Selçuklu'da hem de Osmanlı'da faaliyet gösteren vakıflar, İslâm hukukunun kendisine kattığı birikim ve sağladığı altyapıyla iyiden iyiye gelişmiştir. Vakıf kurumu en büyük gelişimini, sosyal hayatta yardımlaşma ve dayanışmaya çok önem veren İslâm dininin ortaya çıkmasından ve güçlü Türk devletleri tarafından kabul edilmesinden sonra sağlamıştır. İslâm hukukunun en çok işlenmiş ve geliştirilmiş bölümlerinden biri de vakıflar olmuştur (Öztürk,1983:137-148).

Osmanlı döneminde, devletin siyasî ve malî kudretinin inkişafına paralel olarak gelişip artan vakıfların, ilk kurucusu Orhan Gazi'dir. Orhan Gazi, İznik'te ilk Osmanlı medresesini kurarken, onun idaresi için, yeterince gelir getirecek gayrimenkul vakfetmiştir (Berki,1962:127-128). Bu vakıfları, çeşitli konularda kurulan diğer vakıflar izlemiştir. Fakir, dul, öksüz ve borçlulara para yardımı yapmak; halka meyve ve sebze dağıtmak, çalışamayacak derecede yaşlanan kayıkçı ve hamalların bakımını sağlamak, çocukların emzirilmesini sağlamak, evlenecek genç kızlara çeyiz hazırlamak, kâse ve bardak gibi kap kacak kıran hizmetçileri, efendilerinin azarlamalarından korumak; kuşlara yem vermek, çocuklara oyuncak almak, yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak, yetimleri büyütme, talebelere burs, kalacak yer temin etmek, işsizlere iş bulmak, çırak yetiştirmek, müflis ve borçlulara

yardımcı olmak, bekârları evlendirmek, hayvanları himaye etmek; cadde ve sokakların temiz tutulmasını sağlamak, sokaklara atılan tükürük ve benzeri maddelerin üzerine kül döktürmek gayesiyle görevliler tayin etmek (Kazıcı,2006:172-174); su kanalları, su kemerleri, çeşmeler, buzlu su veya şerbet dağıtılan sebiller, kuyular, medrese, hanlar, hamamlar, camiler, yollar, kaldırımlar, köprüler yapmak ve bunların finansmanını sağlamak maksadıyla çok sayıda vakıf kurulmuştur. Ayrıca hastaneler, vakıflar aracılığıyla hizmet vermiş, doktorlar ücretlerini vakıflardan almışlardır (Manap,1991:33). Vakıf hastanelerinde her din ve ırktan insan tedavi ediliyor, gerekirse ücretsiz ilâç veriliyor, doktor temin ediliyordu. İmaretlerde yoksullara, yolcu ve misafirlere her gün bir-iki öğün yemek veriliyordu.

Osmanlı devrinde imar ve iskân alanında vakıfların çok önemli rolleri olmuştur. Şehirlerin aldığı her türlü kamu hizmeti, sosyal yardım teşkilâtı, ilmî, dinî ve sosyal hayatın her türlü ihtiyacı hep vakıf müesseseleri yolu ile düzenlenmiş ve idare edilmiştir (Barkan,1942:279-387).

Vakıflar iki ana kaynaktan beslenmiştir. Bunlardan birincisi, devlet kaynaklarından yapılan tahsislerdir ki, bu şekilde kurulan vakıflar daha çok, başta padişahlar ve Osmanlı hanedan mensupları olmak üzere devlet adamları tarafından kurulan vakıflardır. Bu tür vakıfların temel özellikleri, devlet tarafından bürokratlarına tahsis edilen birtakım malî imkânların kurulan vakıflara aktarılması ve elde edilen gelirlerin vakfiyede belirtilen faaliyetler için kullanılmasıdır (Akgündüz,1988:424). Bu yolla vakıf kurma faaliyetinin devlet adamları arasında bir gelenek hâlini aldığı ve şehirlerin ihtiyaç duyduğu dinî, ilmî, sıhhî ve kültürel hizmetlerin bu yolla verildiği görülmektedir. Vakıf sisteminin ikinci kaynağını ise, Osmanlı hanedanı ve devlet ricali dışında kalan kesimin Allah'a yakınlık kasti ve devam edip giden bir hayır işleme (sadaka-i cariye) anlayışı ile kurdukları vakıflar oluşturmaktadır. Bu tür vakıfların, bütçeleri itibariyle küçük olsalar da, sayılarının çokluğu dikkate alındığında sosyal hayattaki yerleri ve önemleri daha iyi anlaşılır. Bu iki kaynaktan devamlı olarak beslenerek büyüyen vakıf sistemi, belirtilen hizmetler için önemli bir finansman kaynağı oluşturmuş, Osmanlı Devleti'nde şehirlerin oluşmasında ve gelişmesinde, ülkenin sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir rol oynamıştır (Özcan,2008:124).

Osmanlı'nın ekonomik yapısı, adalet temeline ve önceki İslâm devletlerinden miras kalan ikta, tımar, mukataa gibi kurumların yanında fütüvvet, ahîlik gibi esnaf kurumlarının yan yana yer aldığı büyük bir birikime dayanmaktaydı (Tabakoğlu,2005:118). Osmanlı



ekonomisi büyük nispete tarıma dayandığı için, iktisadî yapısı içerisinde toprak sisteminin ayrı bir önemi vardı. Toprak sistemi ise, tımar sistemi diye bilinen bir düzeni ifade etmekteydi. Topraklar reaya tarafından işlenmekte, vergileri dirlik sahipleri tarafından toplanmaktaydı. Tımar sahipleri, tımarlarının verimlerine göre sefer zamanı orduya asker vermek zorundaydı. Böylelikle devlet ziraî geliri merkezde toplamayarak tımarlı sipahilere bırakmış, karşılığında ise sürekli paralı asker beslemek yerine, barış zamanında devletin vergisini toplayan, savaş zamanında ise askerini oluşturan son derece dinamik bir sistem kurmuştu (Tabakoğlu,2005:216).

16. yüzyılda Osmanlı topraklarının % 20'si vakıf sistemi içerisinde yer almakta, vakıf gelirlerinin yaklaşık % 15'ini, devlet gelirlerinden alınan paylar oluşturmaktaydı. Bu dönemde vakıf gelirleri toplam kamu gelirleri içinde % 12'lik bir paya sahip bulunmaktaydı. Bu oranın ilerleyen zaman içerisinde % 20'lere kadar yükseldiği görülmüştür. Üstelik bu gelirler hesap edilirken, vakıfların sadece toprak gelirleri hesaba katılmıştır (Tabakoğlu,2005:230). 19. yüzyılda tesis edilen vakıfların kurucularının % 42'si devlet adamlarından, % 16'sı ilmiye sınıfından, % 9'u tarikat erbabından, % 2'si zanaatkârlardan, % 11'i belirsiz mesleklerden, % 18'i ise kadınlardan oluşuyordu. Bu son kategorideki kurucular, din işleriyle vazifeli veya askerî sınıftan kişilerin eşleri veya kızlarıydı (Armağan,2006:169-171).

Vakıflar vasıtasıyla oluşturulan finansman sistemi, kültür, eğitim, sağlık, altyapı, bayındırlık, dinî ve sosyal hizmetlerin görülmesinde önemli bir rol oynamış, ayrıca sosyal güvenlik ve hayır işleri gibi değişik alanlarda ihtiyaç duyulan altyapı ve finansmanın karşılanmasına da önemli katkıda bulunmuştur (Kazıcı,1985:83-86). Günümüz Türkiye'sinde eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ibadet ve bayındırlık faaliyetlerinin devlete yaklaşık 100 milyar TL'yi aşkın bir maliyeti vardır. Günümüzde devlet bütçesine önemli bir yük getiren bu hizmetler, Osmanlı'da vakıflar tarafından karşılanmaktaydı.

### **2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Vakıfların Hizmetleri**

Osmanlı Devletinde vakıf müesseseleri birçok alanda hizmet sunmuştur. Bunun temel nedenlerinin başında İslam geleneği yer almakla beraber, devletin kamu hizmetlerini sunumunda uyguladığı sınırlı hizmet anlayışıdır. Osmanlı'da kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde üçlü bir yapı söz konusudur. Yönetim, savunma, güvenlik, adalet gibi kamusal hizmetler merkezi yönetim ve eyalet yönetimleri tarafından sunulurken, sağlık,

eğitim, din, bayındırlık ve diğer alanlardaki tüm hizmetler vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu hizmetleri aşağıdaki başlıklar altında ele alabiliriz.

- **Dini Hizmetler**

Osmanlı döneminde dini ibadetlerin yerine getirilebilmesi için yapılan cami, mescit, namazgâh, türbelerin yanında, geliri cami ve görevlilerine tahsis edilmiş vakıflar bulunmaktaydı. Arapça bir kelime olan cami, toplayan veya bir araya getiren anlamına gelmektedir. İslam toplumunun kültürel bakımdan gelişmesinde önemli bir yeri olan camiler, ibadet, eğitim-öğretim alanlarında hizmet sağlamışlardır. Camilerin önemi mimarisinde de kendini göstermiş ve İslam toplumlarının en değerli eserleri olarak kabul görmüşlerdir. Osmanlı'da mahallenin merkezi olarak görülen camiler ibadet yeri olmanın yanında toplumun bir araya gelmesiyle ülkeye, mahalleye ait işlerin görüşülüp karara bağlandığı yerlerdi. Bu durum ona sosyal bir yapı olma özelliğini kazandırıyordu. Camilerin etrafına sebil, imaret, medrese, kütüphane binaları da ekleniyordu. Bu haliyle bunlar külliye meydana getirir ve nerdeyse yeni bir mahallenin kurulmasına yardım ederlerdi. Bu önemi dolayısıyla Osmanlı döneminde geliri cami ve görevlilerine tahsis edilmiş sayısız vakıf bulunmaktaydı (Kazıcı, 2003:161).

- **Eğitim Hizmetleri**

Osmanlı devletinde günümüz ilkokullarına denk gelen sıbyan mekteplerinden medreselere kadar tüm eğitim hizmetleri vakıflarca sunulmuştur. Mahallere kadar tüm yerleşim birimlerinde bulunan ve okuma çağına gelmiş çocuklar sıbyan mekteplerinde eğitilir, daha sonra vakıf külliye içerisinde yer alan medreselerde eğitime devam edilirdi. Bu yerlerde ders veren hocaların maaşları da vakıflar tarafından karşılanırdı. Ayrıca kütüphaneler de vakıf alan içindeydi. Medreseler, Osmanlı devletinin kendinden önceki Türk-İslam devletlerinden devraldığı kültür mirasıydı. Osmanlı medreseleri yüksek tahsili sağlayan müesseselerdi. Osmanlı döneminin ilk medresesi 1330 yılında Orhan Gazi tarafından İznik'te açılmıştı. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fetih eder etmez Sahn-Seman medreselerini kurmuş, İstanbul devlet merkezi olduğu gibi, ilim merkezi haline de gelmiştir. 19 yüzyıla kadar İstanbul'da bulunan medrese sayısı 500'ü aşmıştır (Kazıcı, 2003:203). Vakıfların kurduğu medreseler, tüm dünyaca tanınan büyük bilim adamlarının yetişmesine, buluşların yapılmasına imkân vermiştir.

- **Sağlık Hizmetleri**

Osmanlı devletinde ülkenin her tarafında bulunan darü's-şifa, bimarhane, daru's-sıhha gibi isimlerle anılan hastaneler, hastanelerin giderleri ve personel ücretleri vakıflarca karşılanmıştır. Hastaneler tıbbi eğitim için de kullanılmıştır. Tıp ilmine ve hastanelere büyük önem veren Osmanlı'nın tam teşkilatlı ilk hastanesi 1399 yılında Bursa'da Yıldırım Beyazıt tarafından kurulmuştur. Hastaneler yalnız, yatan hastalara mahsus değildi. Ayakta tedavi de yapılırdı. Her gelen hastanın tedavisi yapılır ve fakir olduğunu beyan edenlere bedava ilaç verilirdi. İstanbul, Edirne gibi büyük şehir hastaneleri aynı zamanda hekimlerin ihtisas yeri idi. Hekimler burada, her dalda ihtisas yaparlardı. Umumî ve yalnız bir tip hastalığa mahsus olanları vardı, 1451'de kurulan Edirne ve 1514'te kurulan Karacaahmed (İstanbul) cüzzam hastaneleri bunların başında gelmekteydi.

- **Bayındırlık ve Şehircilik Hizmetleri**

Yol, köprü, kanal, bent, çeşme, kaldırım, gibi yapımı, tamiri vakıflar tarafından imar edilmiştir. Günümüzde belediye hizmetleri içinde yer alan yol, su, temizlik, sokakların aydınlatılması, park ve bahçelerin düzenlenmesi ve bakımı gibi hizmetler vakıfların hizmet alanı içinde yer almıştır. Bazı hayır sahipleri kurdukları vakıflarla "kandilciler" tutuyor, yine vakıf geliri ile kandil ve yağ alarak sokakları aydınlatıyorlardı. Sokakların temizlenmesi için vakıflar kurulmuştu. Bekçi ücretleri vakıflardan ödeniyordu (Ağmanvermez, 1999). Hollandalı şarkiyatçı M. Kiel, bir Türk Vakfı olan Kıdemli Baba Sultan Tekkesiyle ilgili incelemesinde, "Bulgar İmparatorluğu zamanında, Bulgaristan'ın şimdiki güney-batı köşesi olan bu mıntika, ıssız ve boşaltılmış, hiçbir insanın bulunmadığı bir toprak parçasıydı. Filibe ve Edirne arasındaki 150 kilometrelik şerit çok zor yaşanabilecek bir yerdi... Rahat yüzü görmeyen memleket, ancak Osmanlıların kesin fethinden sonra sükûna kavuştu... Yeniden islenmesi gereken bos memleketin iskanı için derhal büyük ölçüde yatırımlara girişildi" demektedir ki, bütün bu yatırımlar vakıflar sayesinde gerçekleştiriliyordu (Yediyıldız, 1988: 405). Birçok eserin kurucusu olan II. Murad'ın Ebu'l-Hayrat diye anılmasının sebebini anlamak ve hayratın nasıl bir bütünlük teşkil ettiğini daha iyi kavramak için, II. Murad'ın sadece Ergene'yi nasıl imar ettiğini görmek yeterlidir. Bu olay, Tacu't-Tevarih'te, sadeleştirilmiş sekliyle şöyle anlatılmaktadır: "Söylendiğine göre Ergene köprüsünün bulunduğu yer vaktiyle Çengelistan imiş ve çoğu bucağı bataklık, ormanlık yöreleri ise haramilere sığınak olurmuş. Bu ormanlıkta gizlenen yol kesiciler, her an, gelen giden yolcuların yollarını keser, nice günahsızları öldürerek, yok yere tepelerlermiş. Hiç bir gün geçmezmiş ki bu korkulu ve tehlikeli yerde bir nice biçare zulüm kılıcıyla doğranmamış ve

varlıkları parçalanmamış olsun. İşte bu sebeple aydın yolları tutan padişah, zulüm yollarından keder dikenlerini kaldırmak üzere ve pek çok para sarfetmek suretiyle önce bölgeyi temizledi. Orasını konaklanacak düzenli bir yer haline getirdi. Yüz yetmiş dört yüksek kemer üzerine uzatılmış eşsiz bir köprü yaptırdı ki, cihana önek oldu. Körünün bir başında Ergene adıyla anılan güzel bir kasaba kurdurup, cami, imaret, vb. yapılarla süsledi. Böylece gelen ve gidenlerin, bolluk içinde olan bu kasabadan faydalanmalarını sağladı (Yediyıldız ve Öztürk, 2003).

- **Sosyal ve Kültürel Hizmetler**

Osmanlıda kültürel faaliyetler ve güzel sanatlar tekke denilen merkezlerde örgütlenmiş olup, vakıflar tarafından finanse edilmişlerdir. Kervansaraylar, han, hamamlar, imarethane veya aşevleri, kör evleri, yurtlar vakıflar tarafından yaptırılmıştır. Vakıf külliyeler etrafında gelişip şekillenen şehirler, vakıf köprüler ve yollarla birbirine bağlanmıştı. Bu yol şebekelerinin her menziline yer alan vakıf kervansaraylar, dünyanın şimdiye kadar gerçekleştirdiği en medeni ve insani müesseseleri arasında belki de ilk sırayı alabilir. Bunlardan biri Selçuklu veziri Celaleddin Karatay'ın XIII. yüzyılda Kayseri yakınlarında vakıf olarak kurduğu ve hala ayakta duran ve muazzam bir sanat abidesi olan kervansaraydır. Anadolu'nun ulaşım şebekesini ve ticaret yollarını canlı bir şekilde ayakta tutan kervansaraylar zinciri içinde yer alan bu kervansarayda, seyyahların anlattıklarına göre, yazlık köşkler ve kışlık mekanlar vardı. Burada her mevsimde her şeyi bulmak mümkündü. Kervansarayın aşhanesi yemek takımlarıyla, hastane ise yatak takımlarıyla donatılmıştı. Hastanede, aranan her ilaç bulunabiliyordu. Hamam her zaman hizmete açıktı. Yolcuların hayvanlarının barınacağı yerler de mevcuttu. Kervansaray 'da maaşlarını vakıftan alan birçok görevli çalışmaktaydı. Kervansaraya gelen (Müslüman, kâfir, hür ve köle) her yolcuya eşit olarak yemek ikram ediliyordu. Gerektiğinde yolcuların ayakkabıları tamir ediliyor, ayakkabısı olmayanlara yenisi veriliyordu. Hayvanların nallanması dahil her türlü bakımları da bedavaydı. Hasta hayvanların tedavisi için bir baytar görevlendirilmişti. Hastalanan yolcular muayene edildikten sonra, kendilerine gerekli ilaçlar veriliyor ve tedavileri yapılıyordu. Sıhhatine kavuşmaksızın kimse dışarı bırakılmıyordu. Ölüm vaki olursa yine vakfın imkânlarıyla cenazeler ebediyete uğurlanıyordu (Yediyıldız, 1988:405). Kervansarayların ifa ettiği önemli hizmetlerden biri de kısa bir müddet sonra çevrelerinde bir ticaret merkezi meydana getirmiş olmalarıydı. 13. Asırda Suriye, Irak, Doğu Anadolu, Kayseri ve Sivas istikametinde ilerleyen yolların kavşağında bulunan Karatay Kervansarayı

civarı, böyle bir merkezdi. Kervansarayın inşasından sekiz sene sonra orada 15 dükkân ve kira getiren evlerin bulunması, bu ticarî faaliyet hakkında bize bir fikir vermektedir.

- **Diğer Alanlardaki Hizmetler**

Kale, istihkâm, gemi ve top yapımı, dökümhane, saraçhane, baruthane, kılıçhane vakıfları, deniz ve kara harplerinde üstün başarı gösterenlere yardım vakıfları, top arabalarını çekmede kullanılan atların satın alınması ve yetiştirilmesi amacıyla yönelik vakıflar askeri alanda hizmet görmekteydi. Aynı zamanda askerlerin spor ve talim yapabilmesi için spor medyaları kurulması, yüzücülüğü, komşuculuğu, at kullanması, ok ve cirit atmaya teşvik eden vakıflar vardı. Vakıflar büyük sanat eserlerinin, hat, taş, ağaç, maden işçiliği, tezhip, çini, kitap, cilt, ebru gibi sanat dallarının gelişmesine, şaheserler verilmesine katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı döneminde kurulan vakıflardan biri de; geliri köy veya mahalle sakinlerinin ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere tesis edilmiş avâız vakıfları idi. Hastalık dolayısıyla, güç ve kazançtan âciz kalanların, giydirilip, yedirilip, içirilmesine, tedavilerinin sağlanmasına, sermaye bulamayanlara para verilmesine, fakirlerden ölenlerin kefenlenmesine, borcunu ödeyemeyenlerin borçlarının ödenmesine, fakir kızların çeyizlerine, köy ve mahallelerin, yol, kaldırım, kuyu, su yolu gibi yerlerinin tamirlerine sarf olunmak üzere tesis olunan vakıflar bu kabildendir. Bu gibi vakıflar, bir hayır sahibi tarafından tesis olduğu gibi, zenginlerden veya esnaftan para toplanarak da kurulurdu (Arı, 2002:287). Osmanlı vakıfları sadece insanların hizmetine değil, hayvanların yaşamını sürdürmesi, bakımı, iyileştirilmesi için de hizmetlerde bulunmuşlardı. Yaralı kuşların, hasta hayvanların iyileştirilmesi için tedavi merkezleri kurulmuştur.

### 2.2.2. Osmanlı Vakıflarının Sosyal ve Ekonomik Yaşama Katkıları

Osmanlı Devletinde vakıf müessesesi, devletin siyasi ve mali gücüne paralel olarak çeşit ve kapsam itibariyle gelişmiştir. Müessese hukuki, iktisadi, sosyal ve siyasi yapıyı etkilemiş: sosyal siyaset açısından sosyal adaletin, fırsat eşitliğinin, adil gelir ve servet dağılımının sağlanmasında rol oynamıştır.

Osmanlı Devletinde kurulan vakıflar, insanlar arasında din, dil, ırk, düşünce farkı gözetmeden ihtiyaç sahipliği esasını göz önünde bulundurarak hizmet sunmuşlardır. Aç insanların doyurulmasında, çıplakların giydirilmesinde, kimsesizlerin barınmasında imkân sağlayan vakıflar sayesinde toplumda hırsızlık, gasp, anarşi, isyanların önüne geçilebilmiş, zengin, fakir ayrımının veya sınıf farklılığının sosyal çatışmalara yol açabilmesi önlenmiş,

ülkede sosyal patlamalar yaşanmamış, huzurun ve asayişin sağlanmasında büyük katkı sağlamışlardır. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması esasına dayanan vakıf kurumu, bu anlamda hizmetten yararlananlar ile hizmeti sağlayanlar arasında bir sosyal ilişkinin doğmasına etken olmuştur. Vakıflar gelir ve servet dağılımının dengelenmesine katkı yapmıştır. Bir vakfın kurulması demek, bir hizmetin yapılması için servetin vakfedenin mülkiyetinden çıkararak gelir seviyesi düşük grupların kullanımına, yani toplumun mülkiyetine geçmesi demektir. Servetin transferinden sonra bu servetin gelirleriyle sağlanan hizmetler yoluyla, düşük gelirli gruplar lehine gelirin yeniden dağılımı sağlanır. Servet transferi bir defa olmakta ancak gelir transferi vakıf yaşadıkça devam etmektedir. Osmanlı'da vakıflar aracılığıyla düşük gelirli kişilere gelir sağlama konusunda düşük gelirli kişilere yardım sağlanırken, kişilerin psikolojik durumlarının dikkate alınması, yardım eden ve edilenin çoğu kere birbirlerini tanımamaları yardımlaşmada dikkat edilen önemli konulardan biri olmuştur.

Osmanlı'da neredeyse her alanda hizmet veren binlerce sayıdaki vakfın, bu hizmetleri yürütebilmek için çok sayıda personel çalıştırması ve karşılığında maaş ödemesi dolayısıyla ülkede istihdamı artırıcı yönde katkıda bulunmuştur. Ayrıca zamanla yıpranan ve onarım gerektiren vakıf eserlerinin bakımı durumunda ek istihdam da yaratılmıştır. Vakıfların istihdama katkısını gösteren bir örnek olarak, 1557-1838 yıllarında İstanbul'da faaliyette bulunan ve dönemin gelir-gider kapasitesi itibarıyla en büyük vakıflarından biri olan Sultan Süleyman veya diğer bir adıyla Süleymaniye Vakfını inceleyebiliriz (Güran, 2006:27-41).

Vakfın giderlerinin en önemli kalemini vakıf görevlilerine yapılan maaş ödemeleri oluşturmaktaydı. Süleymaniye Külliyesine dahil olan medreselerde, darüşşifada, camide, türbelerde ve imarette hizmet veren görevli sayısı 1557 yılında toplam 636, 1703 yılında 1199 idi. Görevlilere vakıf bütçesinden 1557 tarihi itibarıyla günlük toplam 2390 akçe ve 1703 yılında toplam 6332 akçe ödenmekteydi. Maaş ödemelerinin önemli bir bölümü Süleymaniye Camii'ndeki çeşitli dini ve idari hizmetlerin yürütülmesiyle ilgiliydi. Cami için 300 farklı görev tanımı yapılmış ve çok sayıda görevli bulunmaktaydı. Cami görevlileri arasında en yüksek maaşı günlük 50 akçe ile cami hatibi ve vaizi alırken, birinci ve ikinci imama günlük 20, üçüncü imama 15 akçe maaş ödenmekteydi. Bir diğer önemli sayıda kadro istihdam alanı Kanuni ve Haseki Sultan Türbeleriydi. Bu türbelerin her birinde 30'ar kişilik eczahan grubu (her bir görevliye günlük 2 akçe ödenirdi), türbelerin gece gündüz güvenliğini sağlamakla görevli geniş bir bekçi kadrosu (günlük 3'er akçe ödenirdi), ayrıca her bir türbede maaşlı türbedar, buhurcu, saka ve aydınlatma sorumlusu bulunmaktaydı. Vakfın diğer önemli görevli

kadrosunun istihdam edildiği yer Darüşşifa idi. Medreselerde Darüşşifa ile birlikte 160'a yakın görevli vardı. Medreselerdeki müderrislere günlük 60 akçe maaş ödenmekteydi. Osmanlı toplumunda ulemanın uzun bir dönem en etkin sosyal gruplardan biri olmasında, ilim adamlarına düzenli, sürekli ve yeterli maaşlarla yaşamını sürdürme imkânını veren vakıfların katkısı olabilmıştır. Ayrıca, vakıf imaretindeki faaliyetlerin yürütülmesinde 60'ın üzerinde görevli çalışmaktaydı. En yüksek maaş günde 22 akçe olarak imaret şeyhine ödenmekteydi. Vakfın idari ve mali işlerinden sorumlu olan müteveli en yüksek maaşı almakta olup, günlük 100 akçe idi. Vakfın gelir fazlalarından tahsis edilen ve bu nedenle zevaid-horon olarak adlandırılan maaş niteliğinde başka ödemeleri de bulunmaktaydı. Bu ödemelerin büyük bir bölümü görev karşılığı maaş almaktan çok, özellikle görevli oldukları dönemlerde yüksek bir hayat standardına sahip olan ancak herhangi bir nedenle gelirlerini kaybetmiş kesimlere yönelik bir sosyal yardım niteliğindedir. Örneğin, daha önce kazasker veya kadı olarak görev yapmış kişilere yeni tayin bekleme süresince günlük 150 akçeye ulaşan yüksek maaşlar ödeniyor ve bir göreve atanmaları halinde bu maaş kesiliyordu. Vakıflar, bireylerin onurunu, saygınlığını, bir grup ya da toplum içerisinde küçümsenmemesini gözeterek, bireyin kendisinde toplum tarafından değerli bir vatandaş olarak değerlendirildiği düşüncesinin oluşmasına neden oluyor ve kişilerin toplumdan yabancılaşmasını engelleyici bir fonksiyon üstleniyordu. Vakıflardan yardım alan kişiler sadece yardım gördüğü vakfa değil, aynı zamanda ait olduğu topluma karşı da sevgi, saygı, bağlılık duyguları beslemekte, yalnızlık duygusu ve yabancılaşma güdüsünden kurtulmuş olmaktadır (Erdoğan,1990;97).

Osmanlı'da vakıflar kamu hizmetlerinin büyük bir bölümünü yerine getirmekte ve şehirlerin sosyal merkezi niteliğindedir. Vakıf külliye oldukça kapsamlı olup, bünyesinde cami, medrese, mektep, kütüphane, hamam, türbe, çeşme, han, imaret, hastane gibi yerleri içermekteydi. Hemen hemen her Osmanlı şehrinin merkez camii etrafında kümelenen medrese, imaret, çeşme, sebül, kütüphane, hastane ve bunun gibi diğer kuruluşlardan oluşan ve binalar ve hizmetler kompleksi, sosyal teşkilatlar bütünlüğü olarak nitelendirilebileceğimiz Osmanlı külliye, sadece ibadet yeri, öğretim merkezi veya fakir mutfağı değildi. Çevrelerinde başka toplantı yerlerinin gelişmesine önayak oldukları için sosyal katalizör rolü de oynuyorlar, sosyal ve kültürel bütünleşmeyi teşvik ediyorlardı. Medresenin hoca ve talebeleri, yemek saatlerinde imarete, külliye'nin diğer görevlileri, çevrenin fakirleri ve başka yerlerden oraya gelen yolcularla; yukarıda zikredilenlerden başka şehir halkının mühim bir kesimiyle de günde beş vakit camide bir arada ve içiçe bulunmaktaydılar. Külliye'nin

merkezinde yer alan cami ile şehrin diğer cami ve mescidleri, Osmanlı üniversitesi durumunda olan medresenin halka açılan kapıları, konferans salonları idi. Medresede elde edilen ve üretilen bilgiler, medresenin hocaları ve talebeleri tarafından bu salonlar sayesinde halka aktarılabilmekteydi (Yediyıldız,1981:262). Ülkenin çeşitli yörelerinde bulunan diğer camiler de aynı fonksiyonu ifa etmekteydiler. Medresede öğretime her sene üç ay ara verilmekte, talebeler ülkenin muhtelif bölgelerine dağılmakta ve söz konusu camiler vasıtasıyla medresedeki bilgiyi memleketin en ücra köşelerine kadar yaymaktaydılar. Böylece herkes okuma imkânı bulamamasına rağmen, külliyelerde gerçekleştirilen sürekli eğitim-öğretim sayesinde ülkenin her yanında ortak bir kültür oluşmaktaydı. Bu vakıf külliyeler sayesinde, aynı kültür değerlerini ve aynı davranış normlarını benimseyen halk, ortak kimliğine kavuşuyor ve böylece sosyal bütünleşme yaygınlaşıyordu.

Vakıf müesseseleri toplumda bireyler arasında yarattıkları sosyal dayanışma, yardımlaşma ve işbirliği sayesinde kişilerin maddi ve manevi bir bütün etrafında hareket etmesine neden olmuşlardır. Osmanlı devletinde hükümdar ve diğer devlet görevlilerinin vakıf kurma konusunda öncülük etmeleri de devlet-toplum kaynaşmasını kuvvetlendirmiştir. Osmanlı toplumunda üst sınıfa mensup kişilerin kurdukları vakıfların toplam vakıflar içindeki payı %65'dir (Yediyıldız, 1982:146). Osmanlı Devletinde mektep ve medrese yoluyla verilen eğitimle oluşturulan homojen kültürün önemli sonucu olarak toplumda dil birliği, inananların bulunduğu mekanlar olarak cami ve mescitler bireyler arasında din birliği, fethedilen her yerde inşa edilen vakıf eserlerle o toprağa Osmanlı'nın damgası vurularak coğrafya birliği, manevi kültürün oluşumuna ve gelişmesine sağladığı katkının yanında maddi kültürün önemli örneklerini inşa ettiği için kültür birliği, vakfiyelerde mevcut şartların nesilden nesille bir görev telakki edildiğinden tarih birliği, toplumda çeşitli nedenlerle mağdur duruma düşenlere, doğal felaketlere uğrayanlara büyük bir şefkatle hizmet götürdüğünden kader birliği vakıflar sayesinde ihdas edilmiştir.

### **2.2.3. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Vakıf Çeşitleri ve Özellikleri**

Eski ve yeni hukuk düzenimiz bakımından bir karşılaştırma yapılabilmesi açısından vakıf çeşitleri, ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu dönemi itibariyle incelenecektir.

#### **2.2.3.1. Menkul ve Gayrimenkul Oluşu Bakımından Vakıflar**

Vakıflar menkul ve gayrimenkul oluşu bakımından ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; Menkul Oluşu Bakımından Vakıflar, Sözlük anlamı itibariyle menkul, para, silah ve hayvan gibidir



yerden başka bir yere taşınabilen değerleri ifade etmektedir. Vakıfta ebedilik esas olduğundan, menkul bir malın vakfedilemeyeceği görüşü ileri sürülebilirse de, menkullerin vakfolunması o yöre halkının âdeti haline gelmişse, vakıf caiz sayılacaktır. Bunun gibi, bir çiftliğin vakfedilmesi durumunda içinde bulunan hayvanlar ile traktör gibi araçların vakfi sahih olacaktır (Akı-Demirbilek,1996:26-27).

Gayrimenkul Oluşu Bakımından Vakıflar, Gayrimenkul ev, arsa, tarla gibi bir yerden bir başka yere taşınması mümkün olmayan mal ve mülkü ifade etmektedir. İslam hukukuna göre, vakıftaki ebedilik unsuru bakımından vakfedilen şeyin gayrimenkul olması gerekir.

### **2.2.3.2.Mahiyeti Bakımından Vakıflar**

Mahiyeti bakımından vakıflar 4 türlü incelenmektedir.

#### **2.2.3.2.1. Aynile İntifa Olunan Hayri Vakıflar**

Toplumun vakıflardan faydalanması ya doğrudan ya da dolaylı bir biçimde gerçekleşmektedir. Doğrudan doğruya faydalanılan vakıf gayrimenkullere “müessesat-ı Hayriye”; dolaylı şekilde faydalanılan (geliri ile intifa) da “müsakkafat” veya “müstağallat-ı vakfiye” adı verilir. Müessesat-ı Hayriye; cami, medrese, mektep, kütüphane, mescid, aşhane, daru'l-aceze, yol, köprü, çeşme gibi tesis edilmeleri sosyal devletin görevleri arasında bulunan müesseselerdir. Sosyal müesseselerin cami,yol, köprü gibi umuma açık olan türlerinden herkesin faydalanması mümkün iken, aşhanelerde yemekler ile yiyecek, ilaç ve tıbbi malzemesi vakıftan sağlanan hastane gibi müesseselerden sadece yoksullar faydalanabilmiştir. Görüleceği üzere, herkesin faydalanabileceği ve sadece fakirlerin faydalanabileceği müessesat-ı Hayriye şeklinde iki grup halinde incelenebilen kütüphane, hastane, yetimhane ve aşevleri hayır sahiplerince inşa ve vakfedilen hayır eserleridir (Akı-Demirbilek,1996: 27).

#### **2.2.3.2.2. Geliri İle İntifa Olunan Vakıflar**

Vakıf müessesinin ebedilik taşıması ve bu doğrultuda sunulacak hizmetlerin sürekliliğinin sağlanmasının gereği sermaye ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması için gelirden faydalanılan arazi, bağ ve bahçe gibi vakıf gayrimenkullere müstegıllat; işhanı, çarşı ve mesken gibi bina halindeki akarlara da müsakkafat adı verilmiştir.

Müsakkafat grubuna giren vakıf mallarını içinde oturmak üzere vakfedilen meskenler ile iktisadi kuruluş niteliğindeki gelir getiren dükkan ve kiraya verilen yerler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. İlk gruba süknaya meşrut vakıflar denilmekte ve bunlar kime vakfedildiyse söz konusu kişinin faydalanmasına sunulmaktadır. İkinci grup müsakkafat ise, dükkân, atölye ve imalathane gibi gelir elde etmek amacıyla işletilen ve istiğlal-i meşrut vakıfları şeklinde anılan vakıf mallarıdır. Bunlar bir çeşit iktisadi kuruluş niteliğindedir.

#### **2.2.3.2.3. Zürri Vakıflar**

Efkaf-ı zürriye veya evlatlık vakıf da denilen bu çeşit vakıflar, İslamiyet'in başlangıcından beri kabul görmüştür. Bu vakıflarda, malın bütününe veya bir kısmı sadece dini inanç ve hayır amacıyla değil aynı zamanda kendi soyundan gelenlere de bir miktar mal bırakmak veya onların kendilerine miras kalacak malı dağıtmamaları için vakıf mülkünü kendi soyundan gelenlere bu amaçla tahsis etmesi söz konusudur. Osmanlı döneminde rastlanan bu vakıflar, o günün şartlarında aileyi bir arada tutmayı hedeflemiştir (Akı-Demirbilek,1996: 28).

Görülmektedir ki, vakfın bu çeşidinde vâkıfın mallarından bir kısmını veya tamamını kendi sağlığında, bir daha geri alınmamak üzere bir hayır ve ibadet işine terk eylemek suretiyle “sürekli bir sadaka” yahut “mali bir ibadet”i gerçekleştirme ve dolayısıyla “Allaha yaklaşma (kurbet) kasdı” ile vakıf yapma keyfiyeti ikinci planda kalmaktadır. Nitekim vakfedilen malın gelirinin tamamı veya tamamına yakını, vakfın evlat ve torunlarına tahsis edilmektedir.

#### **2.2.3.2.4. Avarız Vakıfları**

Kelime anlamı itibariyle avarız, arızanın çoğuludur. Avarız vakıfları, istenmeyen durumlar ile arzu edilmeyen sıkıntılara karşı alınmış bir tedbir biçiminde ifade edilebilir. Bu vakıflar bir köy veya mahalle halkının avarız ve ihtiyaçlarına harcanmak üzere tesis olunan vakıflardır. Örneğin köy, mahalle veya esnaf teşekküllerinde hastalık sebebiyle çalışma ve kazanç elde etme gücünden mahrum kalanların giydirilip yedirilmesi, barındırılması, tedavilerinin sağlanması, sermaye bulamayanlara verilmesi, köy ve mahalle kaldırım, su yolları gibi ortak kullanım, yerlerinin tamir edilmesi amacıyla kurulan vakıflar, bu çeşide girerler. Bunlar herhangi bir hayır sahibi tarafından veya mahalle ya da köyün zenginlerinden ve esnaftan para toplamak suretiyle yardım sandığı biçiminde de kurulmuştur. Din ayrımı yapılmaksızın bir mahalle ya da köyün ahalisi avarız vakıflarının sağladığı yardım ve hizmetlerden faydalanmıştır (Akı-Demirbilek,1996: 29).

### 2.2.3.3. Mülkiyeti Bakımından Vakıflar

Mülkiyeti bakımından vakıflar ise; sahih ve irsadi olarak tasnif edilmiştir.

#### 2.2.3.3.1. Sahih Vakıflar

Bu çeşit vakıflarda, tesis edilenlerin vakfın devamı ve yaşatılması amacıyla tahsis ettikleri gelir kaynaklarını meydana getiren gayrimenkul, menkul ve nakitlerin mülkiyeti, vakfın kendisine aittir.

Bir vakfın sahih olabilmesi için İslam hukukunda öngörülen şartlara, vâkıf ve vakfolunan mülkün uygun olması gerekir. Bir başka deyişle vâkıfın, temlik ve teberrua ehil olması, vakfa rızasının bulunması, mahcur olmaması, vakfolunan malın akar mal veya vakfi bilinen menkul olması ile mal açısından malın aın olup deyn ve menfaat olmaması, belirli olması, vâkıfın mülkü olup, münecciz (şarta bağlı, zaman ve geleceğe izafe olunabilir) olması, vakıfta hayır-ı şart bulunmaması, vakfolunacak bina ve ağaçların sökülecek durumda bulunmayıp vakıf yapmadaki amacın kurbet ve ibadet olması esastır (Akı-Demirbilek,1996: 30).

#### 2.2.3.3.2. İrsadî Vakıflar

İrsad, bir şeyin dikkat ve önemle gözetilmesi anlamına gelmektedir. İrsadî vakıf ise rakabesi (mülkiyeti) hazineye ait olan bir mülkün menfaatini yahut tasarruf hakkının veya her ikisinin, hükümdar yahut onun izniyle başkası tarafından belirli bir amaca tahsis edilmesidir. Buna aynı zamanda irsad-ı gayri sahih veya evkaf-ı gayr-ı sahiha da denilmektedir.

İrsadî vakıflar, vakfolunan şeyin durumuna göre üçe ayrılır. Bunlar;

- Mülkiyeti hazineye, hukuku tasarrufiyesi ( intifa hakkı ) mutasarrıfına, rüsûm ve âşar (ürün vergisi) gibi menfaati vakfi cihetine ait olanlar,
- Sadece hukuku tasarrufiyesi sahibi vakfa, mülkiyeti rüsûm ve âşarı ve bilumum menfaati hazineye ait olanlar,
- Hukuki tasarrufu, rüsûm ve âşarı vakfa ve sadece mülkiyeti hazineye ait olanlardır.

Öte yandan irsadî vakıflar, meşrutun lehleri bakımından da “irsad-ı sahih” ve “irsad-ı gayri sahih” olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.

### **2.2.3.4.İdaresi Bakımından Vakıflar**

Osmanlı zamanında 1242 H./1826 M. Tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulmadan önce vakıflar değişik şekillerde idare ediliyorlardı. Bu idare biçimi tamamıyla fıkıh kitaplarında belirtilen esaslara uygun olmakla birlikte, idaresi bakımından bazı kısımlara ayrılıyorlardı. Bunlar; Haremeyn Nezareti, Vezir Nezareti, Şeyhulislam Nezareti, Tophane Ümerası Nezareti, İstanbul Kadılar Nezareti idi. Belirtilen bu nezaretlerin vakıflara müdahale edip etmemesi bakımından mazbut, mazbut olmayan (mülhak ve müstesna) ve meşrûiyet üzere tasarruf olunan vakıflar olmak üzere üç çeşit vakıf ortaya çıkmıştır (Akı-Demirbilek,1996: 30-31).

#### **2.2.3.4.1. Mazbut Vakıflar**

Doğrudan doğruya devlet tarafından idare olunan vakıflardır. Bunlar kendi aralarında; selâtin (sultanlar) vakıfları, mütevellisi kalmayan vakıflar ve idaresi mazbut vakıflar olmak üzere üçe ayrılır.

##### **2.2.3.4.1.1.Selâtin Vakıfları**

Bu çeşit vakıflar, Osmanlı Sultanları ve ailelerine aittir. Mütevelliliği saltanat makamına ait olan bu vakıflar, idare ve muhafazalarında birlik sağlanabilmesi için Evkaf Nezaretine devredilmişlerdir (Akı-Demirbilek,1996: 31).

##### **2.2.3.4.1.2.Mütevellisi Kalmayan Vakıflar**

Mütevelliliği, vâkıfın evlât ve torunlarına bırakılmış olup, sonradan bunların münkariz olması halinde Evkaf Nezareti tarafından zapt edilerek idare olunan vakıflardır (Akı-Demirbilek,1996: 31).

##### **2.2.3.4.1.3.İdaresi Mazbut Vakıflar**

Müteveli olarak tayin edilen kimselerin bulunmasına rağmen, kendilerine belirli miktarda maaş tahsis edilerek vakıf işlerine müdahale ettirilmeyen, Evkaf Nezareti tarafından idare olunan vakıflardır. Köprülü ve Şehit Muhammed Paşa vakıfları, örnek gösterilebilir (Akı-Demirbilek,1996: 31).

#### 2.2.3.4.2. Mazbut Olmayan Vakıflar

Bu çeşit vakıflar, mülhak ve müstesna vakıflar olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

##### 2.2.3.4.2.1.Mülhak Vakıflar

Mülhak vakıflar, mütevellileri tarafından bağımsız bir şekilde idare edilen, ancak Evkaf Nezaretinin denetimine tabi olan vakıflardır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında tesis edilen bu vakıflarda, mütevelliden başka bir de vakfın nazırı bulunabilmekte; bu nazır mütevelliyi ve amme ve velayetini temsil eden kadıdan farklı olarak içeriden denetlemektedir. Bu sebeple vakfın yapısına dâhil bir organ niteliğinde olup, mütevellinin tasarruflarına da katılabilmektedir (Akı-Demirbilek,1996: 32).

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, mazbut vakıflar doğrudan doğruya hükümetçe idare edildiği halde, mazbut olmayan vakıfların bir çeşidi olan mülhak vakıfların kendi mütevellilerince idare edilmeleri esastır. Mütevelliler, evkaf nezaretinin emrine tabi değildir. Hükümet bunlara ancak nezaret ve denetim, içeriden bir organ sıfatıyla gerçekleştirdiği için vakfın idaresine katılmaya da imkân verir.

##### 2.2.3.4.2.2.Müstesna Vakıflar

Müstesna vakıflar, hükümet ve evkaf nezaretinin müdahalesi bulunmayan ve kendi özel mütevellileri tarafından idare edilen vakıflardır. Devlet bunlar üzerinde ancak amme ve velayetine dayanarak umumi hükümler idaresinde kadılar eliyle bir denetim hakkına sahiptir (Akı-Demirbilek,1996: 32).

Müstesna vakıflar, Osmanlı Devletinin asayiş politikası bakımından önem taşımışlardır. Bunların bir kısmı “evkaf-ı gayri sahiha ve tesisat” niteliğindedir. Bu sebeple, bu yerlerin her türlü vergisi vakfın mütevellilerince toplanır.

Söz konusu vakıflar, kendi içinde ikiye ayrılır:

- **Eizze Vakıfları**

Eizze, aziz kelimesinin çoğuludur. Aziz ise, âbid, zâhid ve kerameti zahir olan kişi anlamına gelmektedir. Özellikle yetişkinlerin eğitiminde büyük ölçüde şez sahibi olan bu kişilere tahsis edilen toprakların veya bunların özel mülkü olan gayrimenkullerin vakıf yapılmasıyla meydana gelen vakıflara eizze vakıf denilmektedir. Bunlardan Abdulkadir

Geylâni Vakfı Bağdat ve Musul; Hacı Bektaş Veli Vakfı Ankara ile Kırşehir; Hacı Bayram Veli Vakfı ise Ankara-Konya arasında bulunuyordu (Akı-Demirbilek,1996: 33 ).

- **Guzât (Gaziler) Vakfı**

Savaş zamanlarında düşmana karşı koyan, barışta da iç huzuru sağlamakta devlet ve millete büyük yardımları dokunan kahraman ve nüfuzlu kimselere tahsis edilen toprakların, sonradan bu kişiler tarafından vakıflaştırılması ile meydana getirilmiş vakıflardır. Bunlardan büyük bir kısmı milli sınırlarımız dışında kalmıştır. Bunlara örnek olarak Gazi Evranos Bey Vakfı (Selanik’de) ve Gazi Mihal Bey Vakfı (Filibe’de) gösterilebilir (Akı-Demirbilek,1996: 33).

#### **2.2.3.4.3. Meşrûiyet Üzere Tasarruf Olunan Vakıflar**

Vakıfların bu çeşidi müstesna vakıflarla ortak birçok özellik arz etmektedir. Ancak, müstesna vakıflardan ayrıldığı için temel nokta, müstesna vakıfların hükümetin siyasi bakımdan kısmi kontrolünde bulunmasına rağmen, meşrûiyet üzere tasarruf olunan vakıfların böyle bir kontrole tabi olmamasıdır (Akı-Demirbilek,1996: 33).

#### **2.2.3.5.Kiraya Verilmesi Bakımından Vakıflar**

Vakıf yönetimin arazi veya binaları işletebilme durumu söz konusu olduğu halde, mütevellinin kira akdine bağlı olarak vakfı bu suretle işletmesi durumunda vakfa, “icâre-i vahideli vakıf” adı verilir. Buna göre vakıf yönetimi vakıf arazi veya binalarını işletmeye muktedirdir. Ancak, müteveli kira akdine dayanarak vakfı işletir ve kira geliri vakfa gelir kaynağı oluşturur. Kiracı sürenin sonunda veya akdin fesih yoluyla sona erdirilmesi durumunda vakıf mallarını teslim aldığı şekilde geri vermeye mecburdur. Ayrıca, kusurundan kaynaklanan zarar ve eksikleri tazmin etmekle yükümlüdür (Akı-Demirbilek,1996: 33-34).

##### **2.2.3.5.1. İcâre-i Vahide-i Kadimeli Vakıflar**

Bu çeşit vakıflar, İcâre-i Vahide ile icar olunmakta iken, kira süresi sonunda belirli bir ücret ile kiracıları ve bunların vefatında vereseleri elinde bırakılan müstagallat-ı mevkûfedir (Akı-Demirbilek,1996: 34). Günümüzde ise buna benzer bir sonuca, finansal kiralama yoluyla varılabilmektedir.

### 2.2.3.5.2. Mukataalı Vakıflar

Mukataa, arsası vakıf ve üzerindeki bina, ağaçlar gibi sonradan yapılan şeyler mülk olan ve bu mülk sahibinden alınan (yıllık olarak takdir edilmiş) bir kiradır. Bu kiraya mukataa denildiği gibi icâre-i zemin ve icâre-i seneviye de denilmektedir. Bu işlemin uygulandığı yerlere de “mukataalı vakıf” adı verilmektedir (Akı-Demirbilek,1996:34).

### 2.2.3.5.3. İcâreteynli Vakıflar

Vakfa ait arazi üzerinde bulunan binalar ve tesisatın tamire ihtiyaç duymasına rağmen, vakıf yönetimi bunu sağlayacak mali güce sahip değilse, binaların atıl kalmaması, vakfa gelir getirmesi ve ayrıca harap halde bulunanların tamirinin gerçekleştirilmesi amacıyla peşin bir kira bedeli (muaccelle) verilmesi şartıyla vakfa ait binalar kiraya verilir. Alınan kiralar ile binaların tamiri sağlanır. İcâreteynli vakıfta hem arsa hem de üzerindeki binalar vakfın mülküdür. Mukataalı vakıfta ise, sadece arsa vakfa aittir. Bir başka deyişle, kiraya verilen arsanın rakabesi vakfındır (Akı-Demirbilek,1996:34).

## 2.2.4. Vakfetme Muamelesinin Kurucu Unsuru Olan “İrade Beyanı” İle İlgili Koşullar

“İrade beyanı” terimini, klasik İslam Hukukunda “sıyga” terimi karşılıktadır. Vakfetme iradesinin açıklanması, vakfetme muamelesinin rükn’üdür. Yani vakıf iradesinin açıklanması, vakfetme muamelesinin kurucu unsurudur. Yani vakfın esaslı unsurudur.

Eski hukukumuzda genellikle hukuki muamele anlamında kullanılan akdin kurulmasına “in’ikad” denilmektedir. “İn’ikad” Mecelle’de “icap ve kabulün hukuki sonuç doğuracak şekilde, şer’ e muvafık surette birbiriyle bağlanmasıdır” şeklinde tanımlanmıştır.

### 2.2.4.1.Sarih İrade Beyanı

Sarih irade beyanları; vakfa delalet eden sözler (lafızlar)dır. Hangi dilde olursa olsun, bu manayı açık veya kapalı (kinayeli) olarak ifade eden sözler olup, vakıf için sarih irade beyanı sayılır. O halde bu sözleri ikiye ayırmak suretiyle incelemek gerekir.

- **Açık Sözler**

Bunlar, hukuki anlamda vakıf manasında kullanılan ve söylendiği zaman vakıf kurumu anlaşılacak sözlerdir. Bunların söylenmesi ile vakıf muamelesi açıklanmış olur. Bütün hukukçuların görüş birliğiyle kabul ettiği, bu çeşit sözler üç tanedir. Bunlar; Vakıf, Habs, Tesbil.

Vakfeden, “malımı vakfettim, habsettim veya tesbil ettim” dediğinde sarih irade beyanı ile vakıf kurulmuş olur (Uluç,2008:17).

- **Kapalı (Kinayeli) Sözler**

Hukuki anlamda vakıf manasına işaret eden bazı karineler bulunmadığı zaman, hem vakıf hem de başka anlamlara gelebilen sözlere denir. Genellik hem vakıf hem de adak (nezir) veya sadaka anlamlarına gelebilen muhtemel olan sözler bu grubu oluşturmaktadır. Bu sözlerle vakıf muamelesinin kurulma şartı, vakıf edenin bunlarla vakıf kurma yönündeki iradenin açıklaması ve vakfetme niyetini açığa vurmasıdır. Kinayeli (kapalı) sözler arasında “taşadduk=sadaka vermek;tahrim=temlik ve temellükü yasaklama; bir aynı ebedileştirme” ve benzeri sözler bulunmaktadır (Uluç,2008:17).

#### 2.2.4.1.1. Sarih İrade Beyanı Sayılan Bazı Haller

Sarih açıklamalar, bir tebliğ aracı ile vuku bulan beyanlardır. Bu tebliğ aracı, söz olduğu gibi, yazı veya belli işaretlerde olabilir.

Vakfedilmek niyetiyle alınan bir mal sözlü irade beyanıyla vakfedilmedikçe vakıf malı haline gelmez. Bir vakfin mütevellisi, vakfa bir mal satın aldığı takdirde, o malın vakıf malı haline gelmesi için, ya vakıf mal veya vakıf para ile satın alınmış olması gerekir. Ya da şayet vakfin geliriyle alındıysa vakfa alındığının mahkeme kararı ile tashih edilmesi icap eder. (hâkimin hükmü ile vakıf adına tescil edilmesi gerekir). Aksi halde sırf vakıf olmak üzere alma niyeti, alınan malı vakıf haline getirmez (Uluç,2008:17).

- **Zimni İrade Beyanı**

Zimni irade beyanları, hukuki bir sonuca varma iradesini dolaylı bir şekilde ifade eden maddi fiillerdir. İslam hukukçuları zimni irade terimi yerine “fiili mübadele” terimini kullanmaktadırlar. Mecellede de aynı yani “te’âti=fiili mübadele” tabiri kullanılmaktadır. Şafîî hukukçularına göre, zimni irade beyanı ile vakfin kurulamayacağını, Hanbelîler ve Şi’a mezheplerine mensup hukukçular ise, zimni irade beyanı ile kamu yararına vakıfların kurulabileceğini (cami veya mescid gibi), daha toleranslı düşünen Maliki mezhebine mensup hukukçulara göre de, sarih irade beyanı ve örfçe onun yerine geçebilen zimni irade beyanıyla, vakıf muamelesinin kurulması için yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.



Hanefî mezhebi ile Osmanlı hukukçularına göre, başta cami olmak üzere, örf ve âdetin geçerli olduğu her şeyde zimni irade beyanıyla vakfin kurulabileceğini kabul etmektedirler. Bu konuda mezheplere mensup hukukçular arasında görüş ayrılığı bulunduğu farklı ilkeler ortaya koydukları görülmektedir. Bazı Hanefî hukukçuları ise, ağırlıklı görüşten farklı olarak kamu yararına (cami, mescid gibi) kurulan vakıfların tanık huzurunda tespit edilmesini ön koşul (şart) olarak ileri sürmektedirler. Kamuya ait olmayan vakıflarda ise, sözlü beyanı zorunlu görmektedirler (Uluç,2008:18).

### **2.2.5. Vakıf Sıygasında Şekil (Vakfetme İradesinin Açıklanmasında Şekil)**

İslam hukukunda, vakfetme iradesini açıklanması yönünde belirli bir şekil aranmamıştır. Vakfetme iradesini gösteren söz yeterli sayıldığından, gerçek anlamıyla “sözlü şekil” de söz konusu değildir. Ancak, kullanılacak deyimlerin de vakfetme iradesini açıkça göstermesi gerekmektedir. Konuşmayan kimse iradesini başka bir yolla da açıklayabilir.

Yazılı irade beyanı, ispat bakımından kolaylık sağlanmasına karşın, bir sıhhat şartı (geçerlilik koşulu) olmadığı gibi, tek aşına bir önem de taşımaz. Çünkü yazılı şekil aramayan bir hukuk çevresi içinde, sırf bir “Vakfiye” kaleme almakla yetinerek, bunu açıklamamak, için tasavvur (düşünce-tasarlama) safhasında kalmış olduğunu gösterir. Hukuki durum bu olmakla beraber, Hanefî hukukuna göre hareket eden Türk topluluklarında alışılmış olan şekil şöyle idi; Önce yazılı Vakfiye hazırlanır ve hâkime tescil ettirildikten sonra şeklin gereği yerine getirilmiş olurdu (Uluç,2008:18).

### **2.2.6. Osmanlı Uygulamasında Vakıf Muamelesinin Kurulması**

Osmanlı uygulamasında, vakıf muamelesinin kurulması için genellikle “Vakıftır, Sebildir, Sebil içindir, Vakfettim” gibi açık ifadeler kullanılmıştır. Vakıf ile beraber “habs” da eklenerek “Vakf-u habsettim” ifadesine de çok rastlanır. Her meselede ağırlıklı olarak (%90) Hanefî mezhebinin görüşü uygulamaya çalışılmıştır (Uluç,2008:18).

Osmanlı hukukçuları da, sadece yazılı irade beyanı ile vakıf kurulamayacağını ilan ve tanıkla pekiştirilmesi gerektiğini açıklamışlardır. Vakıf muamelesinin kurulmasında, vakıf anlamına gelen kapalı (kinayeli) sözler konusunda yine Osmanlı uygulamasında, İmam Ebu Yusuf’un görüşü tercih edilmiştir. Kısaca Osmanlı Devleti hemen hemen her konuda olduğu gibi, bu konularda da Hanefî mezhebinin hukukuna ilişkin hükümleri uygulamıştır.

Sonuç olarak; Şafiîlerin dışındaki bütün hukukçular, “kamu yararına=amme maslahatlarına” vakfedilen cami, mescid ve kabristan gibi vakıf çeşitlerinde, örf, izin vermek koşuluyla, zimni iradeyi yeterli görmektedirler. Diğer vakıflarda ise, genellikle sarih irade beyanını zorunlu göstermektedirler.

Susma (sükût) zimni irade beyanı sayılır mı? Buna şu şekilde cevap verilmiştir. “Vakıftan yararlanan şahsın susması (sükûtu) kabuldür.” Bunun dışında susmanın, vakıf hukukunda bir sonuç doğurmayacağı, hususu vurgulanmıştır.

### 2.2.7. Vakfetme Muamelesinin Bağlayıcılık Kazanma Anı

Vakıf kurumunun ilgili bulunduğu hemen her konu gibi, bu konu da oldukça tartışmalıdır. Diğer mezhepler bir yana bırakılıp, sadece Hanefî mezhebi açısından olaya bakıldığında, Ebu Hanife'nin ve diğer iki imamdan her birinin görüşlerinin farklı olduğu görülür. Ebu Hanife esas itibariyle vakfın bağlayıcılığını kabul etmez. Vakfeden yaptığı vakıftan dönebilir, vakfettiği malı satabilir ve bağışlayabilir. Ölümünden sonra da devam edeceğini belirtmemiş ise, vakıf mirasa dahil olur ve mirasçıların mülki sayılır. Vakıf muamelesi “Ariyet” hükmündedir. Bu muamele ancak dört halde bağlayıcı olabilir.

- Vakfeden, vakfettiği şeyi mütevellîye teslim ettikten sonra vakfından döndüğünü ileri sürebilir. Fakat hâkim (kadı) içtihadına göre, bu muamelenin bağlayıcı olduğuna karar verirse, vakıf muamelesinden dönülemez.
- Vakfeden, vasiyet şeklinde ölüme bağlı bir tasarruf olarak vakfetme muamelesini yapmış ise, Ma'dûm'un (ölenin) vasiyeti geçerlidir. Bu tasarruf mirasçılar için de bağlayıcı olur. Medeni hukukta “tasarruf nisabını” karşılayan terekenin sülüsü (üçte biri) uygun ise, bu vasiyetin yerine getirilmesi gerekir.
- Vakfeden bir malı sağlığında vakfeder ve ölümünden sonra da devam edeceğini belirtirse, yani “hayatımda ve ölümünden sonra müebbeden vakfettim” derse kendisi için bağlayıcı olmaz. Ölünceye kadar bundan dönebilir. Fakat dönmeden ölürse, mirasçıları için vasiyet hükmünde bulunur. Ve üçte biri aşmamak koşuluyla bağlayıcı sayılır. Sülüsü (üçte biri) aşıyorsa ve mirasçılar aşan miktar için icazet (izin) vermiyorlarsa, vakfedilen malın gelirinin üçte ikisi mirasçılara, üçte biri de vakfedilen cihete (vakfa) ait olur.

- Bir mescit vakfedilmiş ve yolu da dahil olmak üzere, tamamen ifraz edilip vakfedenin mülkünden ayrılmış ve cemaatle namaz kılmasına da izin verilmiş ise, bir kişinin orada namaz kılması vakfi bağlayıcı kılar ve artık vakfetme muamelesinden dönülmez (Uluç,2008:22).

### **2.2.8. Vakfın Bağlayıcılık Kazandığı Hal Ve Osmanlı'da Başvurulan Yol**

Medeni Kanunun kabulünden önceki Türk Hukukunda, açılan bir dava sonunda; vakfın, Mahkemede tescili sağlanır ve böylece bağlayıcılığı kabul edilmiş olurdu. Yani Kadının (Hâkimin) yaptığı farazi bir yargılama sonucunda vakfın lüzumuna (bağlayıcılığına) karar verilir ve vakfın tescili sağlanırdı.

- **Tescilin Koşulları**

Tescil için, farazide olsa bir yargılama (dava) zorunludur. Hâkimin (kadının) vakfın Bağlayıcılığını açıklayan soyut görüşü ile vakıf bağlayıcılık kazanmaz. Hâkimin eylemli olarak hüküm vermesi gerekir. Bunun için de açılacak bir davanın olması ve yargılamanın yapılması şarttır.

Tescil işlemi için, “amme velayetini=kamu erkini” temsil eden hâkimin hüküm vermesi (taraf-ı sultaniden tayin edilen kadının karar vermesi) ve ayrıca kararı verecek mahkeme hâkimin yetkili olması da zorunludur. Tescilin hukuka aykırı olmaması gerekir (Uluç,2008:23).

### **2.2.9. Vakfedilen Mal Açısından Vakfetme Muamelesinin Sonuçları**

Vakfedilen mal açısından vakfetme muamelesinin Osmanlı Hukuku ve uygulamasında şöyle değerlendirebiliriz. Osmanlı Hukukçuları, vakıf malların mülkiyetinin “Allah'ın mülkü hükmünde” olduğunu söylemek suretiyle bir tüzel kişiliğe intikal ettiğini açıkça söylemektedirler (Uluç,2008:24). Ancak yine de vakfedilen mal açısından malı mülkiyetine ilişkin fikir oluşturması açısından tartışmalara değinmekte yarar olduğunu düşünmekteyim.

#### **2.2.9.1. Vakfedilen Malın Mülkiyeti**

Bugün hukuk sistemi içerisinde, vakfedilen malın vakıf tüzel kişiliğine ait olduğu kabul edilir. İslam hukukunda tüzel kişilik görüşünün açık bir kavram ya da terimle ortaya konulmamasından (adlandırılmamasından) dolayı, vakfedilen mallar üzerindeki mülkiyet

hakkının kime ait olacağına tespitini zorlaştırmıştır. Kimi hukukçular ise, İslam hukukunda hükmî şahsiyetin bilindiğini ve bunlardan birinin de Vakıf tüzel kişiliği olduğunu, bunu ifade eden bir terim ya da kavram kullanılmamış olsa da, kurum ve kavram olarak inkâr edilmesinin olanaklı bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. İşte vakfetme muamelesinin hukuki sonuçlarından biri olan, vakfedilen mallar üzerindeki mülkiyet hakkının kime ait olacağı meselesi bu bakımdan önem taşımaktadır. Bu konu da İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı oldukça fazladır (Uluç,2008:23).

Vakfedilen malın mülkiyeti ile ilgili görüşleri dört grupta toplamak ve incelemek mümkündür:

- **Vakfedilen Malın Vâkıfın (Vakfedenin) Mal Varlığında Kaldığını Kabul Edenler**

Bu görüşe göre; vakfedilen malın mülkiyeti vakfedenin mal varlığına kalır ve onun mülkiyetinden çıkmaz. Ancak vakıf, bu mülkiyet hakkına dayanarak, vakfedilen mal üzerinde vakfın mahiyetine aykırı tasarrufta bulunamaz. Bunlar, Hz. Peygamberin “hapset” ifadesini “asıl mülkiyet sende kalsın” biçiminde yorumlamaktadırlar (Uluç,2008:23).

- **Mülkiyetin Vâkıftan, Yararlanacak Olanlara Gececeğini Kabul Edenler**

Vakfedilen malın mülkiyeti, vâkıftan, yararlanacak olanlara intikal eder(Örnek: Evlatlık Vakıflarda olduğu gibi) (Uluç,2008:24).

- **Mülkiyetin Vakıf Tüzel Kişiliğine (Allah'ın Mülkü Hükmüne) Geçtiğini Kabul Edenler**

Sahih olarak kurulan ve bağlayıcı hale gelen bir vakfetme muamelesinde, vakfedilen ayn, vâkıfın mülkünden çıkar. Hükmü bir şahsiyete intikal eder. Artık söz konusu mal, vakıf tüzel kişiliğinin mülkü olur. İslam hukukçuları bunu ifade etmek için “vakfın mülkiyet hakkı menfaati kullara ait olmak üzere Allah'a intikal eder” demektedirler.”Cenab-ı Hakk'ın mülkü olmak üzere” ifadesiyle vakıfla bir tüzel kişiliğin oluştuğunu ima etmek istiyorlar (Uluç,2008:24).

- **Vakfetme Muamelesi, Vakfedilen Mal Üzerinde Vakfedenin Mülkiyet Hakkını İskat Ettiğini (Ortadan Kaldırdığını) Kabul Edenler**

Bu görüş sahiplerine göre, bu mal kimsenin mülkiyetine girmez. Artık bu mal “satılamaz, bağışlanmaz ve miras yoluyla intikal etmez.” (Uluç,2008:24).

### 2.2.10. Vakfedilen Malın Dokunulmazlığı

Genel ilke olarak vakfetme muamelesi (vakıf) tamamlandıktan sonra, vakfedilen mal satılmaz, bağışlanmaz, rehin olarak verilmez, iâre (ödünç verme) akdine konu olamaz ve miras yolu ile de intikal etmez bir duruma gelir. Ancak, olayında “te’bid” (ebedileştirme-ebediyen-sonsuzlaştırma) koşulu (esas) bulunduğundan, vakfa konu olan malların ebedi olarak dokunulmaz hale getirildiğini söylemek mümkündür. Fakat hayatın olağan akışının doğurduğu koşullar ile ihtiyaçların yarattığı nedenlerin bu ana ilkeyi (katı hukuk kuralını) zorladığı ve bu nedenle bu “dokunulmazlık” kuralından olanaklar elverdiği ölçüde uzaklaşıldığı, buna bağlı olarak yeni durumlar yaratıldığı görülmüştür. Daha sonra da zorunluluklar ve ihtiyaçların yarattığı bu durumlarda hukuka uygun hale getirmeye çalışılmıştır.

Bu genel ilke karşısında, vakfedilen bir taşınmazın başka bir taşınmazla değiştirilmesi mümkün müdür? İmam Ebu Yusuf bunun mümkün olduğunu söyler. Bu değiştirmeye “İstibdal” denir. Ancak bu değiştirme vakfedenin koyduğu koşullara uyularak yapılır. İstibdal’e ilişkin herhangi bir koşul Vakıf muamelesinde (Vakıfnamede-Vakfiyede) öngörülmemiş ve o taşınmaz artık yararlanılmaz hale gelmiş ise, o takdirde, hâkimin reyi (kararı) ve sultanın izni ile istibdal’e gidilmektedir. Vakfeden açıkça istibdal’i yasaklamış olsa bile istibdal kararı verilebilirdi. Vakfedilen taşınmaz, “para” ile de istibdal edilebilirdi (Uluç,2008:24).

Bu genel ilke her zaman uygulama olanağı bulamamıştır. Zorunluluklar (zaruretler) yasak olan şeyleri meşru (mübah) kılar ilkesi uyarınca, ana ilkenin bazı istisnalarının olduğunu kabul etmek gerekir.

- **Genel İlkenin İstisnaları**

Bir şahsın satın alarak vakfettiği bir malda başka bir şahsın şüf’a hakkı bulunduğu ortaya çıkarsa, vakıf, cami dahi olsa feshedilir ve söz konusu mal şüf’a hakkı sahibine teslim edilir. Aynı şekilde, istihkak iddiasında bulunan ve iddiasını kanıtlayan şahıs da, kendi mülkü olduğunu kanıtladığı malı vakfedilmiş olsa bile, ıstirdad edebilir (geri alabilir).

Bağlayıcı bir vakıf ile vakfiyeti kesinleşen bir mal şer’i gerekçelere dayanılarak yapılan “istibdal” muamelesi ile vakıflıktan çıkabilir.

Tamamen yıkılması, tamirine imkan kalmaması ve benzeri şer’i gerekçelerle satılan vakıf mallar da vakıf dokunulmazlığını kaybederler. Vakıf bahçedeki kurumuş ağaçların durumu gibi.

Bağlayıcı olmayan vakıflar, hakim tarafından feshedildiği takdirde, Vakfiyeleri batıl olur ve mülkiyet konusu olabilirler. Ancak hâkimin bu konuda gereken özeni göstermesi ve vakfiyetin iptalini isteyenlerin ihtiyaç ve zaruret hallerini göz önünde tutması gerekir.

Vakfın amacı olan intifa hali (kullanma-yararlanma hakkı) tamamen ortadan kalkan vakıf mallar, vakfın veya mirasçılarının mülkiyetine döner. Vakıf bir dükkân yansa ve tekrar inşa etmek hiçbir şekilde mümkün olmazsa, arsası vakfedene veya mirasçılara geri verilir. Ve bunların mülkiyetine geçer.

Vakıf muamelesinin dokunulmazlığı kuralının esas istisnalarını teşkil eden icâreteynli, mukataalı vakıf ve gedik gibi bazı aynı haklardır (Uluç,2008:25).

### **2.2.10.1. İcâreteynli Vakıflar ve Dokunulmazlık**

Özellikle, İstanbul ve civarında yangınlar sıkça kendini gösterince ve çıkan yangınlar sonucu çokça vakıf binaları harap olunca artık bunların vakfın kendi gelirinden tamir edilmelerine imkan kalmamıştır. Bu vakıf taşınmazlar, yapacağı tamir masraflarını, kira ücretine mahsup etmek üzere “İcâre-i Vahide” ile isteyen şahıslara kiralanabilirdi. Ne var ki, buna ilgi gösteren rağbet eden çıkmıyordu ve şehir harap durumda kalıyordu. Bu sebeple binası harap olup, tamir edilmesi için de başka bir çare bulunmayan vakıflar için “İcâreteyn” usulüne gidildi. Bunu yerine getirmek için de “zaruretler (zorunluluklar), memnu (yasak) olan şeyleri mübah (meşru) kılar” kuralından yararlanıldı. Bu taşınmazlar hakkında “icâreteyn” den başka bir çözüm kalmazsa, bu usule başvurulması hususunda izin alınıyordu. Önce vakfedilen taşınmazın kıymetine yakın bir bedel peşin alınarak (icâre-i muaccele) ve her yıl “İcâre-i müeccele” denilen veresiye kira alınmak üzere, vakıf edilen taşınmaz, isteyene tefviz (ihale) ediliyordu. Taşınmazı bu şekilde devralan kimseye “mutasarrıf” denilir. Şer’an kiracının ölümü ile kira akdi son bulduğu halde, mutasarrıfın ölümü ile vakıf mal mirasçılara intikal ediyordu. Mutasarrıf “rakabesi” vakfa ait sayılan taşınmazı başkasına kiralayabiliyordu. Bugünkü hukuk açısından olaya bakıldığında, mutasarrıfa bu kadar geniş yetkiler tanıyan hakkın, gerçekte bir “kiracılık hakkı” olmayıp “mülkiyet” hakkının sağladığı yetkileri veren bir hak olduğunu kabul etmek zorunluluğu vardır.

Nitekim Vakıflar Kanunu da, icâreteynli vakıfları “taviz bedeli” karşılığında “vakfedilmiş” durumdan çıkarıp mutasarrıfların mülkiyetine geçirmeyi öngörmüştür. Bu açıklamalar da gösteriyor ki “dokunulmazlık” kuralının icâreteynli vakıflarda katı bir biçimde uygulama olanağının kalmadığı görülmektedir (Uluç,2008:26).

#### **2.2.10.2. Mukataalı Vakıflar ve Dokunulmazlık**

“İcareteynli vakıflarda” görülen usulde olduğu gibi, yine zorunlulukların doğurduğu koşullar içinde ve başka bir çözümün kalmadığı zamanlarda başvuru bir yöntem de, vakfedilen bir arsa üzerinde “mutasarrıf” a üst hakkı tanınması, mutasarrıfın vakfedilen arsa üzerinde mülkiyeti kendisine ait olmak üzere bina yapmasına ve ağaç dikmesine izin verilmesidir. Buna da “Mukataa” denir.

Mukataalı vakıf taşınmaz üzerindeki tasarruf hakkı; üzerinde yapılan ve dikilen, mülkiyeti de mutasarrıfa ait olan şeylere bağlıdır. Kural olarak, bunların mülkiyetinin devri ile arsa üzerindeki tasarruf hakkı da devralanlara geçer. Mutasarrıfın ölümü halinde, tasarruf (kullanma-yararlanma) hakkı şer’i intikal esaslarına göre, mirasçılara intikal eder. İcareteynli vakıflarda olduğu gibi, mukataalı vakıflar da 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 26. maddesi uyarınca tasfiyeye tabi tutulmuştur. Bu tür vakıflarda da “dokunulmazlık” ilkesi katı bir şekilde uygulanmamıştır. Zorunluluklar gözetilerek çözüm yolları aranmış ve bunların hukuka uygunluğu sağlanması yoluna gidilmiştir.

Sonuç olarak; tüm mezheplere ait hukukçular (Şii hukukçuları da dahil) Osmanlı hukukçuları zorunlulukların ortaya çıkması halinde, Vakıf malları hakkında “dokunulmazlık” kuralının sıkı sıkıya uygulanamayacağını kabul etmektedirler (Uluç,2008:26).

#### **2.2.11. Vakfetme Muamelesinin Geçerlilik Koşulları ve Vakıfların Vakfiyelerinde Belirttikleri Koşullar**

İslam hukukçularından “Hanefî” mezhebine ait hukukçular ile Osmanlı hukukçuları, rüknü “yani irade beyanı=sıygayı” vakfın kurucu unsuru olarak kabul etmişlerdir. İrade beyanında ulunan hakiki ve hükmü şahısların da bazı koşulları taşınması gerekir. İrade beyanını açıklayan şahsa “Vakıf” ve bununla ilgili koşullara da “Vakıf da aranan koşullar” denilecektir. İrade beyanında bulunan şahıs neyi vakfedecektir? Neyi vakfedebilir? Bu sorulardan hareketle, vakfın konusu olan mala da “mevkuf” denilmekte olup, bununla ilgili

bazı koşullarda aranmaktadır. Tüm bunlar dışında vakfın geliri kime ve neye tahsis edilecektir (özülenecektir) buna da “mevkufunaleyh, meşrûtunlehveya cihet-i vakıf” adı verilmektedir.

Bunların yani vakıfların “vâkıf, mevkuf ve mevkufunaleyh” olarak bilinen üç unsur dışında, bir de vakfiyelerinde öngörebilecekleri olumlu veya olumsuz koşullara da değinilmek gerekir. Eski hukukumuzda bunlar “şurüt-u Vâkıfın=Vakıfların koştukları şartlar” olarak tanımlanmaktadır (Uluç,2008:27).

### **2.2.12. Vakfedene (Vâkıfa) İlişkin Koşullar (Vakfedenin Ehliyeti)**

Öncelikle vakfedenin, gerekli ehliyeteye sahip olması ve vakfettiği mala da malik olması gerekir. İslam ve Osmanlı Hukukunda da bugünkü hukukumuzda olduğu gibi “hak ehliyeti” (Medeni haklardan yararlanma ehliyeti)ve “fiil ehliyeti” (Medeni hakları kullanma ehliyeti-selahiyeti) ayırımına benzer biçimde, “Vücûb ehliyeti” ve “eda ehliyeti” ayırımına yer verilmiştir. (Vücûb ehliyeti=hak (yararlanma) ehliyeti, eda ehliyeti=fiil ehliyeti=kullanma ehliyeti). Vücûb ehliyeti, bütün insanlarda var olan ve dar anlamda hukuki olmaktan çok, dini ve felsefî açılardan açıklaması yapılabilen “zimmet” vasfına dayanır. Eda ehliyeti ise, yükümlü olan kimseden şer’an muteber sayılacak şekilde fiil sadır olabilmesi demektir. Eda ehliyeti de tam ve mahdut (sınırlı-eksik) fiil ehliyeti olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bugünkü hukukta iradeyi bozan “ıkraha, hata ve hezl (şaka, alay, latife)” gibi haller, vücûb ve eda (hak ve fiil) ehliyetini ortadan kaldırmaz, sadece rızayı (iradeyi) ifsad ederler (fesada uğrattırlar). O halde vâkıfın yaptığı tasarruflı işlemlerin geçerli olabilmesi için, vâkıfta tam fiil (kullanma) ehliyetinin olması gerekir. Yani vâkıfın temlike (kendi malını başkasına karşılıklı veya karşılıksız olarak temlik edebilme ehliyetine ve bağışa yani, bir şahsın kendi malını veya hakkını karşılıksız olarak bağışlama ehliyetine) sahip olması zorunludur.

Bir şahsın fiil (kullanma) ehliyetine sahip olabilmesi için temyiz kudretine (ayırt etme gücüne) sahip olması, bülûğa ermesi (baliğ), reşit olması, hacir altına alınmamış ve özgür olması gerekir (Uluç,2008:28).

Bugünkü çağdaş hukuk karşısında önemini tamamen kaybetmiş olan semavi bir arızadır. Kölenin vakfetme ehliyeti şöyle tanımlanır; “Mevla”sı (Efendisi) tarafından vakfetmesine izin verilirse yaptığı vakıf muteber aksi halde hükümsüzdür.



- **Vakfetme Ehliyetine Etkisi Olmayan Durumlar**

Vakfedenin Müslüman olması koşulu aranmadığı gibi, vâkıf ile vakıftan yararlanacaklar arasında din birliğinin bulunması koşulu da aranmamaktadır. Bir müslümanın, müslüman olmayan için, bir müslüman olmayanın, bir müslüman için kurduğu vakıf geçerlidir. Ehliyetsizlik nedeniyle kurulan vakıf hükümsüz sayılamaz. Ayrıca vâkıfın (vakfedenin) müslüman devletin vatandaşı (tebaası) olması koşulu da öngörülmemiştir. “Kadın” olmanın da ehliyetsizliğe veya yetkiye etkisi bulunmamaktadır (Uluç,2008:30).

### 2.2.13. Vakfedenin Yetkisi

Vakfedenin (vâkıfın), vakfettiği mala malik olması, borçlu bulunmaması gerekir. Ancak bu halde vakfetme muamelesinin hukuki bakımdan hüküm doğurması mümkündür. Vakfedilen malın sahibinin rızası yoksa sonradan vakfeden kimse başka bir sebeple o malı vakfedebilme yetkisini elde etse (kazansa) dahi, yaptığı vakfetme muamelesi, bu sonradan kazanma olgusu ile kendiliğinden geçerlilik (sıhhat) kazanmaz. Örneğin; henüz bağışlanmayan, satın alınmayan, miras malı olup daha intikal etmeyen, vasiyet edilmeyen mal önceden vakfedilemez. Bu gibi mallar vakfedildikten sonra geçerli hukuki nedenlerle vakfedenin sahip olması vakfetme muamelesine geçerlilik kazandırmaz. Sahibinin rızası şarttır. Kısaca henüz malik olunmayan bir mal vakfedilemez. Başkasının malını vakfetme Hanefî hukukuna göre “Fuzûlen Vakıf” (=Fuzuli Vakıf) diye tanımlanmaktadır. Ve bu tabir kullanılmaktadır. Ancak, bu mezhebe ait hukukçulara göre, vakfedilen malın sahibinin rızası ile vakfetme muamelesi geçerlilik kazanacaktır. Çünkü “İcâzat-i lâhika (sonradan verilen icazet, izin, olur) velaket-i sâbika (eskiden verilen vekalet) gibidir”, ifadesiyle tanımlanmıştır (Uluç,2008:31).

#### 2.2.13.1. Vakfedenin Yetkisini Sınırlayan Haller

Vakfedenin yetkisi bakımından bakacak olursak;

- **Vakfedenin Borçlu Olması**

Vakfedenin borçlu olması, bugünkü anlamda bir ehliyet sınırlaması (hacir, kısıtlama) değil, İcra İflas Hukuku anlamında “haciz ve iflası” karşılayan bir durumdur. Borçlu ya müflistir, borcu malına eş değerdedir veya malından fazladır, ya da müflis değildir. Ancak borcunu ödeyebilecek durumda olduğu halde ödememektedir. Her iki halde de alacaklıların isteği ile hacr edilebilir. Böyle bir durumda borçlu; bağışlama, sadaka, vakıf ve değerinden aşağı (noksanına) mal satma gibi muameleleri, hacr edildiği için yapamaz.

Hanefî ve Mâliki hukukuna göre, hacir altına alınan kimse, hacir kararından sonra yeni mallar elde etmiş ise; hacir kararı sonradan kazanılan mallar hakkında uygulanmaz. Buna karşılık Şafîî ve Hanbelî hukukuna göre, sonradan herhangi bir şekilde kazanılan mallar hakkında da verilen hacir kararı uygulanacak ve alacaklılara zarar verecek tasarruflar yapılmayacaktır.

Bu konuda Şeyh-ül İslam EBUSSUUD EFENDİ'nin şu fetvası (fermanı) önem taşımaktadır. "...yaptıkları vakıfla alacaklılarına zarar vermek isteyen kimsenin vakıfları sahih ve lazım (bağlı) kabul edilmemiştir. Ve hâkimler (kadılar) bu çeşit vakıfları tescilden men edilmişlerdir. Ancak bu yasağın batık borçlulara ilişkin (mahsus) olduğu yine fetva metninden anlaşılmaktadır." Böylece bu fetva ile alacaklılara, bu tür vakıfları iptal etme imkânı tanınmıştır (Uluç,2008:31).

#### • **Ölüm Hastalığında (Maraz-ı Mevt) Bulunan Kimsenin Vakfı**

İslam Hukuku, sağlıkta yapılan tasarruflar için bugünkü hukukta saklı pay (mahfuz hisse) Hükümlerini tam olarak karşılayan kurallar (hükümler) getirmiş değildir. Bir kimse israfi dolayısı ile hacir altına alınmadıkça, ölümünden ne kadar önce yapmış olursa olsun veya mirasçılarının ileride haiz olacakları hakları ortadan kaldırma kastı bulunsun veya bulunmasın "sağlıkta" yaptığı tasarruflarına bir itiraz yapılamaz ve bunların tenkisi yoluna gidilemez. Ancak vasiyet yoluyla yani ölüme bağlı olarak yaptığı ve terekesindeki mal varlığından yerine getirilmesini istediği kazandırmalarla, "Maraz-ı Mevt'inde" yaptığı kazandırmalarda durum aynı değildir. B u durum karşısında ölüme bağlı tasarruflar karşısında, mirasçılar; bugünkü hukukta tanımlanan "mahfuz hisse=saklı pay" kurumunun sağladığı korumaya benzer hükümlerle korunmuşlardır. "Maraz-ı Mevt'de" (ölüm hastalığında) yapılan vakıf, vasiyet yoluyla yapılan bir kazandırma gibi, ancak terekenin üçte bir miktarı (sülüsü) kadar geçerlidir. Bu miktarı aşan kısım için mirasçıların olur (icazet=izin) vermeleri gerekir. Ancak bu olur (izin)vasiyet yapanın ölümünden sonra verilmelidir. Mirasçılar izin vermedikleri takdirde, vakıf, ancak üçte bir (sülüs) miktarı ile geçerli olur ve hukuki sonuç doğurur. Şayet mirasçıların bir kısmı olur vermiş iseler, bu durumda bunların payı üçte bire (sülüse) eklenerek vakfedilmiş sayılır.

Görüldüğü gibi, mirasçılarının yararının korunması için, vakfedenin yetkisi, belirlenen üçte bir (sülüs) miktarı ile sınırlandırılmıştır. Bugünkü çağdaş hukuktaki tanımı ile vakfedenin

yetkisi “tasarruf nisabına” bağlı tutulmuştur. Burada MK. Md. 565/3. (MK. Md. 507/3) fıkrasında açıklanan benzer durum söz konusudur.

Mecelle'nin 1595. maddesinde; bir yıldan fazla aynı şekilde süregelen hastalık halinde yapılan ölüme bağlı tasarruflar, sağlık halinde yapmış gibi sayılır. Fakat bir yıldan fazla süren hastalık sırasında, hastanın durumu değişir ve hastalık şiddetlenirse bundan sonra yapılan tasarruflar “Maraz-ı Mevt'de” (Ölüm hastalığında=Son hastalığında) yapılmış sayılır hükmüne yer verilmiştir.

Ölüme bağlı tüm tasarruflarda, tasarruf nisabını aşan miktar için olduğu gibi kabul edilen üçte biri (sülüsü) aşan miktar, değerleri ile orantılı olarak vakıftan ve diğer kazandırmalardan indirilir.

Ölüm (son) hastalığında, ancak ölümden sonraya yönelik ve bu ondan sonra hukuki sonuç doğuracak bütün tasarruflar ve buna bağlı olarak yapılan vakıf; vasiyet hükmündedir, yani vasiyet anlamını taşır. Vakfedenin hastalığı uzar ve hep aynı durumda devam eder, fakat bir yılı aşar; ancak öte yandan hastalığı şiddetlenmediği ve hastanın durumunda bir değişme olmadığı müddetçe, hasta sağlıklı sayılır ve yaptığı hukuki tasarruflar geçerli kabul edilir. Ancak hastalığı şiddetlenip durumu değişir ve bir yıl geçmeden vefat ederse, değişme anından itibaren vefatına kadar olan hali, ölüm hastalığı olarak kabul edilir (Uluç,2008:32).

- **Alacaklıların Durumu Bakımından**

Ölüm hastalığında yapılan vakıflar vasiyet hükmünde kabul edildiğinden, buna göre Vakfedenin (vâkıfın) terekesi borca batık durumda ise, alacaklıları da öleni (müteveffayı) ibra etmiyorsa (borçtan kurtarmıyorsa), yaptığı vakıflar iptal edilir ve satılarak borçları ödenir. Şayet borca batık değilse, borç miktarı kadarı vakıf iptal edilir (Uluç,2008:33).

- **Mirasçılardan Durumu Bakımından**

Şayet, vâkıfın (vakfedenin) mirasçısı yok ise; ölüm hastalığında yapılan vakıflar terekenin tamamı açısından geçerli sayılır. Hastalığın etkisi söz konusu olamaz. Bu şekilde yapılan vakıfta; vakfedenin ölümünden sonra Maliye Hazinesi (Hazine emiri) vakıf mallara müdahale edemez (karışamaz).

Vakfedenin (vâkıfın) mirasçısı mevcut, ancak bu mirasçı karı veya koca ise, vakfeden de bütün mallarını vakfedip tescil ettirdikten sonra vefat etmişse, duruma bakılır, eğer kalan eş yapılan vakfa izin (olur-icazet) verirse vakfın tamamı geçerli olur. İcazet vermediği takdirde de eşin payı çıkarıldıktan sonra geriye kalan kısım için vakıf geçerli olur ve bağlayıcılığını korur.

Vakfedenin (vâkıfın) eşinden başka mirasçısı bulunduğu takdirde, ölüm hastalığındaki vakfi tıpkı vasiyette olduğu gibi sülüs miktarı (üçte biri) kadar geçerlidir. Bu miktarı aşan kısımda (fazlada) mirasçılardan vakfa izin vermesi (kabulü) gerekir. Ancak iznin vâkıfın (vakfedenin) ölümünden sonra olması, koşulu aranır. Vakfedenin ölümünden önce mirasçılardan verdiği iznin (icazetin) veya yaptıkları redlerin bir önemi yoktur. Hukuken bir değer taşımadıklarından göz önünde tutulamaz. Mirasçılardan bir kısmı icazet vermiş, bir kısmı icazet vermemiş ise, icazet verenlerin payı bakımından vakıf geçerlilik ve bağlayıcılık kazanır.

Açıklanan bu durumlarda İslam hukukçularının görüş birliği içinde oldukları görülmektedir.

- Vakıftan yararlanacaklar mirasçılar olduğu yani vakfeden ölüm hastalığında mirasçılardan vakıfta bulunduğu takdirde, yaptığı böyle bir vakıf geçerli midir?

Hanefî hukukçular, bu tür vakıfları geçerli saymaktadır. Hanbelî hukukçular arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Böyle bir vakıf caiz (geçerli) değildir. Şayet vakfeden böyle bir vakıf yapmış ise, diğer mirasçılardan icazetine (iznine-kabulüne) gerek vardır, diyenler olduğu gibi, asla caiz değildir diyenler de vardır. Bunların yanında yapılan vakıf, terekenin üçte birini (sülüs miktarını) geçmiyorsa yapılan vakıf geçerli kabul edilmelidir, diyenler de vardır.

Malikiler ise; bu çeşit vakıflara “Vakf-ı mûakkab” adını vermektedirler. Ancak bu konuda Hanefîlerin görüşünü aynen kabul etmektedirler (Uluç,2008:33).

### 2.2.14. Konu (Mevkuf) İle İlgili Koşullar

Vakfetme muamelesinin konusu olan “mal” da acaba ne gibi koşulların bulunması aranacaktır. İslam Hukukçularının ve hukukun aradığı koşullar şöyle özetlenmiştir.

- Muamelenin yapıldığı sırada “mal” mevcut olmalıdır.
- Teslim ve teslimü olanaklı olan bir “mal” olmalıdır.
- “Mütekavvim” bir mal olmalıdır.
- “Belirtilmiş” bulunmalıdır. Yani bilinen (malum) ve belirli (muayyen) olmalıdır.

Mütekavvim mal özetle: Örfün verdiği anlamdır. İbraz edilmiş mal demektir. Denizdeki balık, avlanmakla bu Anlamda mütekavvim mal olur.

Şer’an intifa-i mübah yani şer’an (dinen) verilmesi mümkün (caiz) olan mal olması gerekir. Örnek: Koyun, ev, dükkân vs.” gibi, Domuz, örften mütekavvim mal olabilirse de şer’an (dinen) olmaz.

İslam ve Osmanlı hukukunda vakfın konusu, mevzu tabiri yerine “mevkuf” veya “mahall” ya da “mahall-i vakıf” terimleri kullanılmaktadır (Uluç,2008:34).

### 2.2.15. Vakfedilen Malda Bulunması Gereken Koşullar

- **Vakfedilen Şeyin “Ayn” Olması Zorunludur**

Bu bakımdan bir malın “rakabesi” değil, aynı zamanda sadece yararlanma hakkı ve getireceği yararlar (menfaatler) de vakfedilemez.”Ayn” somut olan şeylere denir. Taşınır ve taşınmaz malları kapsamına alır. Borçlunun zimmetinde bulunan alacak (deyn) ve buna bağlı olarak alacak hakkı (deyn) vakfedilemez. Ancak bu kuralın istisnaları vardır. Şayet alacak hakkı vasiyet yoluyla vakfedilmişse, bu caizdir (geçerlidir). Vakfeden, ölünceye kadar vasiyetinden dönmezse, geçerli olan bu hukuki muamele, vakfedenin ölümünden sonra hukuki sonuç doğurur. Yani alacak hakkının (deyn) bir cihete vakıf olarak vasiyet edilmesi mümkündür. Ancak bugünkü hukukta tasarruf nisabının karşılığı olan “sülüs”ün aşılıp aşılmadığına bakılır. Tasarruf nisabı yani sülüs (üçte bir) miktarı aşılmamış ise, alacak tahsil edildikten sonra belirtilen cihete yapılan vakıf geçerli olur. Öte yandan ölüme bağlı tasarruf yapılmadan da bir alacak vakfedilmiş olabilir. Örneğin: “Maraz-ı Mevt”te yapılan, alacak vakfidir. Ölümünden sonra vasiyet hükmünde kabul edilmiştir.

- **Vakfedilen Şeyin “Mütekavvim” Mal Olması Gerekir**

Bir malın mütekavvim mal olmasının iki anlamı vardır.

Şer’i anlamı: Mütekavvim mal, faydalanılması haram olmayan, mübâh olan şey olmalıdır. Örnek: Koyun, ev, dükkân vs. gibi. Domuz, örfen mütekavvim mal kabul edilir ise de, şer’an (dinen) olamaz. O halde mütekavvim mal, şöyle tanımlanabilir; İnsanın zilyetliğinde bulunan, ancak şer’an faydalanması haram olmayan, mübah olan maldır. İnsanın; henüz zilyetliğini elde edemediği malların vakfı geçerli değildir. (Örnek: havadaki kuş, denizde, gölde, nehirde bulunan henüz avlanmayan balık gibi).

Örfî anlamı: Üzerinde mülkiyet hakkı ve zilyetlik sürdürülen şey, (mal-i muhrez) demektir. Örnek: Denizde iken balık, şer’i anlamı ile mütekavvim olsa bile, örfî anlamda mütekavvim değildir. Ancak balık avlanmakla bu anlamda mütekavvim mal olur.

- **Vakfedilen Şey Taşınmaz (Akar) Olmalıdır**

Akar demek Ev, dükkân, ağaç ve arazi gibi, taşınması (nakli) mümkün olmayan mal olup, buna vakıf hukukunda akar (gayrı menkul) denilmektedir. Asıl akar olan arsa ve arazi olup, bina ve ağaca akar denilmesi yere yani taşınmaza bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Şu halde vakfedilen şeyin “akar” olması kuralının iki istisnası vardır.

- **Vakfedilecekleri Konusunda Yani Hadis (Peygamberin beyanı) Bulunan Menkuller**

Bir taşınmaza (akar) vakfedilirken ona bağlı olarak bina, ağaç vb. gibi bazı taşınırlar (menkuller) da vakfedilebilirler. Örneğin; bir çiftlikle birlikte ziraat aletleri ve çiftlik hayvanlarının vakfedilmesi gibi. Vakfedilen şeyin (mevkufun) “akar” (gayrimenkul) olması genel kuralının, bu istisnası, Ebu Yusuf tarafından kabul edilmiştir. Ve hadislere dayanarak “cihad” için silah, at ve deve vakfını caiz görmüştür. Halid Bin Velid zırhlarını ve silahını Allah yolunda vakfetmiş ve Hz. Peygamber de bunu uygun görmüştür.

- **Örfen Vakfı Caiz Görülen Şeyler (Menkuller) olması**

Örfen vakfedilmesi caiz görülen şeyler hakkında nass (hadis) bulunmadığı halde, Vakfedilmesi teamül (gelenek) haline gelen menkuller (taşınırlar) teşkil etmektedir. Bu görüş İmam Muhammed’e aittir. Osmanlı uygulamasında da bu görüş kabul edilmiştir. Örneğin: nakit para, hisse senedi, kitap, hububat, fakir çiftçiler için tohumluk buğday, at, zenginlerle

fakirler arasındaki zinet farkını azaltmak amacıyla gelinlik, süs eşyaları, sütünden yararlanmak için süt hayvanları ve benzeri menkul malların vakfı caiz görülmüştür.

Bu istisna dışında; akar'a bağlı taşınırları (bina, ağaç gibi arazi ile birlikte ziraat aletlerinin ve çiftlik hayvanlarının vakfedilmesini) doktrinde ayrı bir başlık altında inceleyenler olduğu gibi. “ Hakkı kararlı taşınırları (Ağaç ve Bina Vakfını) ayrı bir başlık altında inceleyenler de vardır. Yani istisnaları dört başlık altında incelemektedirler.

**Hakkı-ı Kararlı Taşınırlar:** Mîrî arazi üzerindeki taşınırların onun ayrılmaz parçası olacak biçimde, taşınmaza bağlanması halinde, arazinin tasarruf hakkı taşınır mâlikinden başkasına devredilemez. Ağaç ve binanın araziye olan bağlılığı gibi. Bu nedenle miri arazi üzerindeki bina ve ağaçların vakfedilmesi caiz görülmüştür. Nitekim 1331 (1911) tarihli Emval-i Gayrimenkullerin Tasarrufu Hakkındaki Kanun-u Muvakkat; araziye miras ve tasarruf konularında bina ve ağaçlara bağlı tutmuş ve böylece bunlara tam bir hakk-ı karar tanımıştır.

- **Vakfedilen Şeyin Açıkça Belirtilmiş “Muayyen” ve “Mâlum” Olması**

Vakfedilen malın ne olduğu tüm vasıfları, nitelik ve özellikleri ile birlikte açıklanmış olmalıdır. Örneğin; taşınmazın bir kısmı söz konusu ise; yüz ölçümü ve sınırlarının belirtilmiş olması gerekir. Aksi halde vakıf geçerli (sahih) olmaz. Vakfedilen şeyin nitelikleri ve özellikleri konusunda hiçbir açıklamada bulunmadan, vakfedenin sadece “iki dükkânımdan birini”, “zeytin ağaçlarından on adedini” vakfettim gibi bir irade beyanında bulunması, vakfi sağlıklı kılmaz, yani vakıf meydana gelmiş olmaz ve hukuki sonuç doğurmaz.

- **Vakfedilen Malın Vakfın (Vakfedenin) Mülkü Olması**

Vakfedilen malın vakfedenin mülkü olması gerekir. Çünkü bir kişi başkasının mülkünü vakfetmek suretiyle tasarrufta bulunamaz. En azından vakıf kurulduğu anda, malın, vakfedenin mülkiyetinde olması gerekir. Aksi halde vakıf muamelesi bağlayıcılık kazanmaz. Nitekim, ağırlıklı olarak Hanefî mezhebine ait hukukçular ile diğer İslam hukukçuları; vakıf muamelesinin geçerli olabilmesi için mevkufun (malın), vakıf kurulduğu anda vâkıfın yani vakfedenin mülkü olması zorunludur. Osmanlı hukukçuları da bu görüşü paylaşmaktadırlar ve bunun için “hin-i vakıfta” deyimini kullanmaktadırlar. O halde vakıf kurulduğu anda “mal” vakfedenin mülkü değilse, yapılan vakıf muamelesi geçersiz (batıl) olur.

- **Vakfedilen Malın İbraz Edilmiş Olması**

Vakfın konusu için açıklanan bu koşullar dışında, esasen “şâyi hissenin” vakfedilmesi konusunda bir engel bulunmamaktadır. Ancak mezarlık ve mescit vakıflarında, vakfedilen malın “müfrez” (ifraz edilmiş-ayrılmış) olması gerekir. Bir kimse evinde bir mescit yapar, ancak yolunu ayırmazsa, mescit hükmü cereyan etmez. Yine başkasının mülkiyetinde bulunan arsayı gasp edip üzerinde ağaç diken veya bina yapan kimse, bu ağaçları veya binayı vakfederse, bu vakıf sahih (geçerli-sağlıklı) vakıf olmaz. Ancak 1858 (1274) tarihli Arazi Kanunnamesinin 25. maddesinde, izinsiz dikilen ağaçların kaldırılması için öngörülen üç yıllık süre geçmişse veya mütevelliden izin alınarak dikilmiş veya yapılmış ise; o takdirde yapılacak vakıf geçerli olur (Uluç,2008:35).

### **2.2.16. Vakıftan Yararlanacaklarla İlgili Koşullar (Gaye İle İlgili Koşullar)**

İslam hukukunun klasik metinlerinde, vakfın gayesinden söz edilmez. Bazı metinlerde; gaye yerine “Sebeb” teriminin kullanıldığı görülmüştür. “Sebeb” teriminin kullanılış şekli ile vakıf kurumunun gayesini kapsamına aldığı kabul edilmiştir. Usul Hukukunda kullanılan “sebeb” ve “gaye” terimleri ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Ancak sınırlı da olsa bazı eserlerde “sebeb” teriminin “kast” veya “maksat” yerine kullanıldığı ve bu şekli ile bugünkü Usul Hukukunda kullanılan “sebebe” yaklaşıldığı görülmektedir. Nitekim “vakfın sebebi” denilirken çok genel anlamı ile “gayesi” kast edildiği ve aynı zamanda “bağışlamanın sebebinden” de bahsedildiği kabul edilmektedir.

Eski hukukumuzda, vakıftan yararlanacaklar terimi yerine “mevkufunaleyh” (vakıf tarafından kendisine vakfın menfaatleri şart olunan cihet) kelimesi kullanılmıştır. Bu açıklamadan hareketle, hangi menfaatleri vakıf tarafından kendilerine yani daha geniş bir ifadeyle hangi cihete şart ve tahsis edilmiş ise, işte o cihete “mevkufunaleyh”, meşrutunleh (vakfeden tarafından vakfın menfaatine vakfi şart koşulmuş olan kimse veya cihet) veya masraf-ı vakıf denir. Daha genel bir tabir ile “cihet” denilmektedir. Bir vakıf mevkufunaleyhsiz olamaz. Aksi halde şer’an (dinen) yasak olan ısraf yapılmış olacağından, bu da haram sayılmaktadır.

Vakıftan amaç; vâkıfın devamlı olarak sevabını devam ettirmesi olduğuna göre, vâkıfın sevap ve ibadet kabilinden olan cihetlere vakfın gelirini tahsis etmesi gerekir. Bu da gayeye (amaca) göre vakıfların çeşitlerini (sınıflandırılmalarını) incelemeyi gerektirir. Vakfetme muamelesinin “gayesi” iki unsuru içermektedir:



- **Sübjektif Unsur**

Bu unsur; vakfedenin ulaşmak istediği amacı hedefler yani vakfedenin ulaşmak istediği amaç; yaptığı tasarruf ile mali ibadet yapmak ve bu suretle Tanrı'ya yaklaşımdır. Buna “Kurbet” kastı denir. Diğer bir tanımda şöyle yapılmıştır. Vakfın gelirinin tahsis edildiği cihet bir hayır ciheti olduğundan buna “Kurbet” kastı denmektedir.

- **Objektif Unsur**

Sübjektif unsuru teşkil eden “Kurbet Kastının” gerçekleşmesi için vakfedilen Malların bir cihete tahsis edilmesine ve bu vakfedilen mallardan kimlerin ne şekilde yararlanabileceklerinin belirlenmesine objektif unsur denir. İşte “Kurbet Kastının” bulunup bulunmadığı dış dünyaya yansıyan bu belirtilerden (belirlemelerden) anlaşılmaktadır. Bugünkü hukukta bu kavramın karşılığı bulunmamaktadır. Ancak İslam Hukuku, dini bir hukuk olduğundan, “sadaka” ve “kurbet” gibi kavramlara önem verdiği ve hukuki sonuçlara bağlandığı görülür (Uluç,2008:38).

#### 2.2.16.1. Vakıf Gayesinin Sübjektif Unsuru “Kurbet” Kastı

Kurbet Kastı, “Sevap, Tanrıya Yakınlık, Tanrıya Yaklaşmak Amacıdır.” İslam ve Osmanlı hukukundaki vakıf kurumu, diğer hukuk sistemlerindeki benzer kurumlardan ayıran en önemli fark, gaye farkıdır. Vakfın, meşrûyetinde yatan asıl sebep, kulun devamlı sadaka demek olan Vakıfla, hayır cihetlerine sadakada (tasaddukda) bulunarak Tanrı'ya yaklaşmak gayesidir. Bu nedenle İslam hukukçuları vakfın gayesinin kurbet olmasını şart koşmuşlardır. Vakfedilen malların tahsis edildiği cihetin, vakfedene kurbet kastı bulunduğunu göstermesi gerekir. Kast sübjektif bir unsurdur. Ancak dış belirtilere bakılarak bunun varlığının bir dereceye kadar tespit edilmesi mümkündür. (Mecelle m.67: bir şeyin umûr-ı bâtında “delili”, o şeyin makamına kaim olur). Vakfın objektif gayesi, yani vakfedilen mallar için konan yararlanma koşulları ve tahsis ciheti, “Kurbet kastı”nın bulunmadığını gösteriyorsa, vakfetme muamelesi geçerli olmaz. Hanefî hukukuna göre (Osmanlı hukukçuları da aynı görüşü kabul ediyor). Kurbet kastı; hem vakfedenin inancında ve hem de gerçekten yani İslam şeriatının değer hükümlerine uygun olarak mevcut olması gerekir. Şu halde, İslam Devleti vatandaşı olan bir gayri Müslümün, Müslüman olup olmamasına bakılmaksızın yoksullar yararına yapacağı vakıf sahih olmalıdır. Çünkü hem gerçekten, hem de vakfedenin inancına göre “kurbet” koşulu gerçekleşmiştir. Buna karşılık;

- Vakfın tahsis edildiği cihet gerçekten kurbeti sağlasa bile, vakfedenin inancına göre “kurbet” değilse o vakıf batıldır.
- Yahut vakfedenin inancına göre, “kurbet” sağlasa bile, İslam şeriatına göre, “kurbet” şartı gerçekleşmiyorsa, yine vakıf batıl olur.

Bu noktada şu soruyu soralım ve cevabını bulmaya çalışalım, “*Sürekli Sadaka (Sadaka-i Cariye) Vakfı mı İfade Eder?*”

Vakfın gelirinin tahsis edildiği cihet bir hayır ciheti olmaktadır. Buna kurbet kastı denilmektedir. Kurbet, vakfın bir hayır cihetine; mutlaka sadaka olabilecek sürekli bir amaca yapılması ve vakfın gelirinin sevap ve ibadet sayılan fiillere tahsis edilmesi demektir. Peygamberin birçok hadisinde vakfı teşvik ettiği görülmüştür. Vakfın gelişmesinde en çok rol oynadığı kabul edilen hadis şudur, “İnsan öldüğü zaman artık hayır işleyemez ve kendisinden sonraya üç şey kalır.”

- Sürekli sadaka (Sadaka-i Cariye)
- Başkalarına fayda sağlayan “ilim”
- Kendisine dua eden hayırlı bir evlat.

Bu hadisteki “sürekli sadakanın” vakıf olduğu kabul edilir. Yani sürekli sadaka vakfı ifade eder.

Vakıf işleminin geçerli olması için vakıf lehtarlarının sürekliliği ilkesi, Ebu Yusuf’un görüşüne dayanılarak istenmemiştir. Lehtar bulunmayan vakıfların geliri fakirlere sarf edilmekteydi. Yararlanı olmayan vakıflara “münkatı” vakıflar denilmektedir. Vakıf kesinleşmekle, vakfedilen malın mülkiyeti vakıf tüzel kişiliğine intikal ederdi. Zorunlu ve istisnai durumlar dışında, vakfedilen mal manevi bir dokunulmazlık kazanırdı. Alınamaz, satılamaz ve miras yoluyla intikal edilemezdi (Uluç,2008:39).

### **2.2.17. Vakfedilen Mallardan Yararlanacak Olanlar**

Vakfedilen malın veya mal topluluğunun ya bizzat “ayn”ından yararlanacak, ya da bu mal (örneğin kiralanarak) gelir sağlanacak ve bu gelir vakfedenin gösterdiği cihete harcanacaktır. Çok defa vakfeden bir hayır kurumu meydana getirdiği zaman (örneğin mescit gibi),

görevlilerin ücretlerini ve tamir gibi masraflarını karşılamak üzere gelir getiren mallar da vakfedilirdi. Bu takdirde bu ikinci bölüme giren malların getirdiği gelir (galle), vakfedenin koyduğu koşullar çerçevesinde, o hayır kurumunun masraflarına ve görevlilerine harcanırdı. Şu halde vakfedilen mallardan yararlanacak olan kimseleri belirtirken, vakfın “ayn”ın dan mı, yoksa “galle” sinden mi yararlandığına bakmak suretiyle bir ayırım yapılması gerekmektedir (Uluç,2008:40).

### **2.2.17.1. “Ayn”ından Yararlanılan Vakıflar**

- **Kamunun (ammenin) Yararlanılması İçin Yapılmış Vakıflar**

Bu gibi vakıflardan yararlanmak için “şer’an” fakir olmak gerekmez. Bunlar köprü, mescit, kütüphane, genel mezarlık ve misafirhane gibi kamuya (ammeye) yapılmış vakıflar olup, fakir-zengin ayırımına bakılmaksızın herkesin yararlandığı vakıflardır. Bunlar “ayn” dan yararlanılan vakıfların birinci kısmını teşkil eder. Varlıklı (zengin) ve fakirlerin eşit olarak yararlandığı hayır kurumlarıdır.

- **Yararlanılması Fakire Ait Olmak Üzere Yapılmış Olan Vakıflar**

Bunlar “ayn”dan yararlanılan vakıfların ikinci kısmını teşkil eder. Burada sadece vakfedilen malın bulunması yeterli değildir. Ayrıca bu vakfın bir geliri de olması gerekir. (İmarethaneler, hastaların yiyecek ve ilaçlarını da veren vakıf hastaneleri, vakıf gelirinden öğrencilerin masraflarını karşılayan medreseler gibi). Bu gibi vakıflardan yararlanabilmek için, vakfedilen malın mahiyeti icabı, şer’an fakir olmak gereklidir. Ancak, vakfeden fakir ve zengin oluşuna bakılmaksızın herkesin yararlanmasını öngörmüş olabilir. Fakat yalnız zenginlerin yararlanacağı öngörülmüş ise, bu vakıf sahih olmaz(ULUÇ,2008:40).

### **2.2.17.2. Gelirinden (Gallesinden) Yararlanılan Vakıflar**

Bu çeşit vakıfların gelirinden yararlanacak olan kimseler kural olarak yoksullar (fukaralar) dır. Vakıf gelirinden belirli bir oranın yoksullara tahsis edilmiş olmasının önemli iki sonucundan söz edilebilir. 1. “Kurbet” kastının gerçekleştiğinin yansıması olan ve vakfetme muamelesinin gaye (amaç) bakımından objektif unsurunu teşkil eden vakıf gelirinden yoksullara tahsis edilmiş olması, 2. Vakıf için “müebbet bir masraf”ın (ömür boyu bir masrafın) tayin edilmiş olması koşullarının gerçekleştiği saptanmış olacaktır. Fakat bu “ömür boyu masraf” yalnızca yoksullara tahsis edilmeyebilir. Yoksullardan başka cihete de tahsis edilebilir. Örneğin; vakfın gelirinin belirli bir mescide değil de mescitlere veya “Haremayn’e”

de tahsis edilmiş olması gibi. İmam-ı Azam ve İmam Muhammed, vakfedenin “müebbet” (ömür boyu) inkita’a (kesintiye) uğramayacak bir masraf göstermesini şart koşarlar. Ancak Hanefî mezhebi içinde, bu konuda vakıfların kurulmasını ve işleyişini mümkün olduğu kadar kolaylaştırılmasını ve çoğaltılmasını isteyen ve bu yönde içtihatlar oluşturan hukukçular da vardır. Örneğin: İmam Ebu Yusuf’a göre, vakfedenin mutlaka “müebbet bir cihet, bir masraf” göstermese dahi, örneğin “vakfin evladına” veya “mahallenin mescidi”ne tahsis edilen vakfın geliri, evladın inkirazından (yok olmasından, bir kalabalıktan, bir bütünden tek kişi kalmayacak şekilde tükenme, bitme anlamında) veya mescidin harap olmasından sonra yine yoksullara (fukaralara) sarf olunur. Bu husus açıkça belirtilmemiş olsa bile, bu şart (koşul) zimnen var sayılırdı.

Şu halde vakfın gelirinden “galle”sinden en son yararlanacak olanlar, yoksul olmaları koşulu ile belirli ve sınırlı olmayan kimselerdir. Fakat yoksullardan önce, vakfın gelirinin bir hayır kurumuna tahsis edilmesi mümkün olduğu gibi, “evlada” ve “ahfada” (torunlara), akrabaya, komşulara (Ciran’a) tahsis edilmesi de mümkündür. Örneğin; evlat lehine vakıf yapılmış ise, vakfedenin koyduğu koşullar çerçevesinde, zengin veya fakir olmamalarına bakılmaksızın vakfedenin evladı, vakfın gelirinden yararlanır, evladın inkirazından sonra bu gelir yoksullara harcanıyordu. Yalnız kamu yararına veya yoksullar lehine vakıf kurma imkânı getirilmemiş aynı zamanda evlat ve yakınları yararına da vakıf yapma olanağı sağlanmıştı. Bu durum ise, miras hukuk hükümlerinin büyük ölçüde bertaraf edilmesi sonucunu doğurmuştur (ULUÇ,2008:41).

Peki, “Vakıf Gelirinden Yararlanacak Kimselerin, Vakıf Yapıldığı Sırada Mevcut Olmaları Zorunlu mudur?” Vakıf gelirinden birinci derecede yararlanmak üzer tayin edilen kimselerin, vakfın yapıldığı sırada mevcut olmaları zorunlu (şart) değildir. Örneğin; henüz çocuğu olmayan bir kimse bir vakıf meydana getirip “galle” sini (gelirini) doğacak evladına tahsis (şart) ederse, çocuğu dünyaya gelinceye kadar vakfın geliri yoksullara harcanırdı. Vakıftan yararlanacak olanların mevcut olmamasına vakfın inkita’ı ve bu tür vakıflara da “münkatı” (münkatı-ul-evvel) vakıflar denir. Vakfedenin, vakıftan ilk derece yararlanmak üzere tayin ettiği kimselerde aradığı koşul (şart), yabancı uyruklu bir gayri müslim olmasıdır. Ayrıca vakfeden, vakıftan yararlanacakları belirtmişse, bunun açık ve kesin olması “terditli” (kademeli-basamaklı) olmaması gerekir. Gaye “ya fukaraya (yoksula), ya da soyuma” gibi bir ifade ile tespit edilmiş ise, vakıf sahih olmaz. Fakat belirtilen birkaç cihet arasında mütevelliyeye seçimlik hak (muhayyerlik) tanınmış ise, bu vakıf sahih sayılır (Uluç,2008:41).

### 2.2.18. Kesintiye (İnkita) Uğrama Bakımından “Münkatı” Vakıflar

Kesintiye uğrama bakımından –münkatı- vakıflar üçe ayrılırlar:

- **Münkatı-ul-evvel Vakıflar**

Başlangıçta vakıftan yararlananı olmayan vakıflara münkatı-ul-evvel vakıflar denir. Henüz çocuğu olmayan bir kimsenin, bir taşınmazını vakfedip gelirini doğacak evladına tahsis etmesi, ya da okul ve cami gibi bir hayır kurumu yapmak için arsası alınan ve henüz inşa edilmeyen hayır kurumlarına yapılan vakıflar, bu tür vakıflara örnek teşkil ederler.

- **Münkatı-ul-Vasat Vakıflar**

Başlangıçta vakıftan yararlanan (mevkufaleyh) mevcut olup, ancak bir süreliğine inkita’a (kesintiye) uğrayan, sonra tekrar ortaya çıkan vakıflara denir. Örneğin; vakfeden, vakfının “galle” sini (gelirini) erkek evladına tahsis eder. Ancak erkek evladı inkata’a uğrar (vefat eder). Bir müddet geçtikten sonra kız evladından doğacak erkek çocuğa, vakfının geliri tahsis edilmiş sayılır. Böylece bir süreliğine kesintiye uğrayan vakıflara münkatı-ul-vasat vakıf denir.

- **Münkatı-ul-Âhir Vakıflar**

Vakıftan yararlanan (mevkufunaleyh) başlangıçta olan, ancak sonradan ortadan kalkan ve tamamen inkita’a (kesintiye) uğrayan vakıflara denir. Vakfeden, vakfının gelirini zürriyetine tahsis eder ve vakfedenin zürriyeti bir süre vakfin gelirini kullandıktan sonra çocuksuz vefat ederek, zürriyetinin ortadan kalkması (zürriyetsiz kalması) halindeki vakıflar buna örnektir. Osmanlı uygulamasında bu tür vakıflara (müstağnaah vakıflar) ve “evkaf-ı münderise vakıflar” denir (Uluç,2008:42).

### 2.2.19. Vakfedenin, Kendi Vakfından Yararlanması İmkânı

Bu başlık altında “*Vâkıf, vakfettiği maldan yararlanabilir mi?*” Sorusunun cevabını vermeye çalışacağız.

Vakfedenin, vakfettiği maldan yararlanıp yararlanamayacağı konusunda İslam hukukçuları arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Hatta bu konu çok tartışmalıdır. Bunun vakıf muamelesinin hukuki mahiyetine ve vakıftan amaçlanan, gayeye aykırı düştüğünü ileri sürenlerin ağırlıkta buldukları görülmektedir. Hanefî mezhebi hukukçularından EBU YUSUF tarafından ileri sürülen ve toplumun isteklerine daha uygun düşen görüşü; vakfeden

kimsenin, gerek mütevellliğini ve gerekse ömrü boyunca vakfettiği mallardan yararlanma imkanını, kendi lehine muhafaza edebilme yönündedir. Bu görüşe göre, vakfeden birinci derecede kendi yararına olan bir vakıf kuracak, mallarını ölünceye kadar kendine vakfedebilecektir. Bu çeşit vakıflara “Vakf Alen-Nefs” ya da vakfedenin (vâkıfın) “zatına (şahsına) vakıf” denilmektedir. Biraz garip görünen bu imkanın dışında, ammeye yapılan “mescit” gibi bir vakıftan, böyle bir şart koymamış olsa bile, bizzat vakfedenin de yararlanabileceği, Prof. Dr. H. Hatemi tarafından ifade edilmektedir (Uluç,2008:43).

### **2.2.20. Vâkıfların Vakfiyelerinde Yer Verdikleri Koşullar**

Vakıf kurma muamelesinde, vakfedenin iradesi ve amacı (maksadı) oldukça önem taşımaktadır. Değişik maksatlarla mallarını vakfeden vâkıf, kendi vakfı üzerinde maksat ve iradesinin sürdürülmesini (devamını) hiç şüphesiz arzu etmektedir. Bu bakımdan, vakıf bu maksat ve iradesinde, yasal sınırlar içerisinde kalmak koşulu ile serbestçe hareket edilecektir. Çünkü vakıf ihtiyarî bir “kurbet” olup, vakfeden (vâkıfın) istediği biçimde, istediği cihete tahsis yapabilecektir. Vakıftan yararlananların hakları ise, vakfın aslını değil, vakıf konusu malın menfaatini ilgilendirmektedir. Menfaat ise zaman, mekân ve değişik kullanım (intifa) yolları ile sınırlandırılabilir. Bu durum da, vakıf konusu “ayn” ın menfaatlerinden kim yararlanacaktır? Yararlanacakları kim belirleyecektir? Belirleme yetkisi kime ait olacaktır? Bu konular ile yapılacak sınırlamalar ve bunlara ilişkin koşullar vakfiyelerde yer verilir. Ve tüm bunları vakfedenin (vâkıfın) iradesi belirler yani vakfeden, vakıf muamelesinde; vakfedilen maldan kimlerin ve ne şekilde yararlanacağını gallesinin (gelirinin) nasıl dağıtılacağını belirleyecektir.

Şu halde; vakfedenin (vâkıfın) bu konulardaki maksat ve iradelerini içeren, bir çeşit vakıf tüzel kişiliğinin tüzüğü (vakfın ana sözleşmesi-vakfın koşullarını bildiren resmi senet) niteliğinde bulunan ve açılacak farazi bir dava sonunda uygun görülmesi üzerine mahkeme tarafından onaylanan yazılı belgelere “vakfiye” denilmektedir.

### **2.2.21. Vakıf Kurulurken Hukuki Muamelelerin Şarta Bağlanması**

İslam hukukçuları, hukuki muamelelerin şarta bağlanmasını yasal ve meşru çerçevede kalmak koşuluyla uygun görmüşlerdir. Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır. “Helali haram ve haramı helal kılmadıkça, Müslümanların koştukları şartlar muteber ve Müslümanlar şartlarından sorumludur”. Bu konuda görüş birliği olmakla beraber bunun yanında; şer-i şerif caiz görmedikçe her çeşit şartın batıl olduğunu ileri sürenler olduğu gibi, genel hukuk

kurallarınca yasaklanmayan her şartı geçerli sayan ve vakfedenin iradesine üstünlük tanıyan (Hanbelli mezhebi gibi) görüşleri ileri sürenler de vardır.

- **Vakfetme (Vakıf) Muamelesindeki Şartlar**

Bu konuda İslam hukukçuları arasında farklı görüşler ve değerlendirmeler bulunmaktadır.

Hanbelîler: Hanbelî mezhebine ait hukukçular; ibadet ve kurbet amacına yakın olmayan veya bu amacı doğrulamayan şartların vakıfta geçerli olmadığını kabul etmektedirler. Hukuki muamelelere iradeye tanıdıkları üstünlük ve serbestiyeti, vakfetme muamelelerine tanımamaktadırlar.

Hanefîler ve Osmanlı Uygulaması: Hanefî hukukçular, vakfedenin (vâkıfın) işlerinin düzenlenmesi, iradesi ve gelirinin dağıtılması ile ilgili koşullarını üçe ayırmaktadırlar;

Birincisi; Vakıf muamelesinin kurulmasını engelleyen hem batıl ve hem de iftal edici nitelikteki şartlardır. Örneğin; vakfin vakfettiği malı satması, bağışlaması veya ölümünden sonra mirasçılarına dönmesini şart koşmasının, vakıf muamelesinin kurulmasına engel olan batıl şartlardan olduğu kabul edilmektedir. Çünkü bu şartlar vakfin mahiyetine aykırıdır ve vakfin hukuki sonuçlarını ihlal etmektedir.

İkincisi; Kendisi batıl olup, vakfin geçerliliğine (sağlığına) engel teşkil olmayan şartlardır. Vakfin şarta ve zamana bağlı olmaması, vaadin yerine getirileceğinin kesin olması şarttır. Vakıf sırasında mevcut ve muhakkak olmayan bir şeye ilişkin (bağlı asılı) olarak meydana gelen vakf (makıf) sahih (sağlıklı) olmaz. Örneğin; bir kimse (başka yerde olan) oğlum gelir ise veya hastalıktan kurtulur ve iyileşirsem şu malım vakf olsun demiş olsa, sonradan birinci halde oğlu gelse, ikinci halde tutulduğu hastalıktan kurtulsa bile vakf (vakıf) sahih olmaz.

Vakfedenin, vakfi hakkında mütevellinin ihaneti hiss olursa (ihanete bulunduğu sanılsa) bile hakimler tarafından vakfin muhasebesine bakılmasını ve vakfiyedeki şartlar gereğince vakfa müteveli olanların vakıf hakkında açıkça ihanet ettikleri halde, mütevellilikten azledilmemelerinin şart koşulması geçersizdir.

**Üçüncüsü;** Vakıf muamelesinin amaç ve mahiyetine aykırı olmayan vakfın ve yararlanacakların (mevkunaleyhin) haklarına aykırı bulunmayan şartlar sahih şartlardır. Bunlar vakıf tüzüğünde yer alması gereken hükümlerdir. Örneğin; vakfın gelirinin yoksullara tahsisi, mirasçılarının borçlarının vakıf geliri ile ödenmesi, vakıf çalışanlarına ait maaşlarının tespitinde mütevelliyeye yetki verilmesi ve benzeri şartlar gibi.

- Şafi'ler: Şafi'lere göre vakıf; vakfedenin bir bağışlamasıdır (ihsanıdır). Bu sebeple ihсанın dağıtımında (tevziinde) vakfedenin (vâkıfın) şartlarına göre hareket edilir. Vâkıf, vakfa ve vakıftan yararlanacaklara yararlı olan ve şer'i bir nass (mukaddes bir metin) ile çatışmayan her şart koşabilir. Ancak bu yararın takdiri ve tespiti içtihadîdir. Şafi'ilerin vakıftaki şartlar konusundaki görüşü, Hanefilerin uygulamasına paraleldir.
- Malikiler: Maliki hukukçular da, Hanefi hukukçular gibi vakfedenin (vâkıfın) iradesine son derece saygı duymaktadırlar. Vakfın aslına veya hukuki sonucuna aykırı olan şartlar vakfiyede beyan edilse bile geçersiz olup, vakıf sahih kabul edilir. Vakfın gelirini zorunlu olan tamir işlerine değil de, vakıftan yararlananlara tahsis edilme ve tamir masraflarının yine vakıftan yararlanacaklara yükletilmesi (ödetilmesi) şartı, bu grup şartlardandır. Buna vakfın aslına veya hukuki sonucuna aykırı olan şartlar denir.

Bir de İslam hukukuna aykırı şartlar vardır. Buna fasid şartlar da denir. Vakfın gelirinin kumar, içki ve benzeri gibi dinen haram olan şeylere tahsis edilmesi (şart koşulması) halinde, hem vakfiyede açıklanan bu şartlar ve hem de vakıf geçersiz (batıl) olur (ULUÇ,2008:48).

### **2.2.22. Vakfiyelerde Açıklanan On Şart (Şurût-u Aşare)**

Bütün vâkıflar, vakfiyelerinde on şart öngörmüşlerdir. Son Hanefi hukukçuları ile Osmanlı hukukçuları bunu “On Şart” (şu'hût-aşare) adıyla topluca açıklamışlardır. Her vakfiyede bunlara rastlamak mümkündür. Bu on şart birbirinin zıt anlamlısı olan beş çift şarttır. Her çift vakfiyelerde birlikte kullanılır. Bunlar şunlardır.

- **Ziyede-Noksan (Teksir-Taklil)**

**Ziyade:** Vakıftan yararlananlardan birinin payını artırmak, **Noksan ise;** Vakıftan yararlanacakların (mevkunaleyhin) istihkakını (gelirdeki payını) azaltmak demektir.



Bazı vakfiyelerde bu tabirler “tenkis” ve “izhiyad” kelimeleri ile ifade edilmiştir. Pay’da, azaltma, çoğaltma yapmak mümkündür. Ancak tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir.

- **İdhal-İhraç**

İdhal, Vakıfta istihkakı bulunmayan bir şahsı istihkak sahibi yapmak, İhraç ise; İstihkak sahibini bu hakkından yoksun (mahrum) bırakmak demektir.

Hanefîlere göre bu iki şart da geçerlidir. Vâkif, u şartları vakfiyesinde beyan ettikten sonra, istediğini vakıftan yararlandırabilir. İstedikini de vakıftan yararlandırmaktan yoksun bırakabilir. Bu konuda vakfedenin mutlak bir hakkı söz konusudur. Ancak Şafi’iler ve Hanbelîler, bu şartın mutlak bir hak olmadığını ve bazı kayıtlarla sınırlanabileceğini belirtmektedirler.

Caferîler ise; “İdhal” şartını kabul etmekle beraber “İhraç” şartını reddetmektedirler.

- **İ-tâ-Hirman**

İ-tâ, Belirli bir süre veya devamlı olarak, bazı yararlanacakların (mevkufunaleylerin) istihkakını tercihen vermek, Hirman ise; Belirli bir süre veya devamlı olarak, vakıftan yararlananlardan bazılarının istihkakını (payını) kesmek ve paydan yoksun bırakmak demektir.

Aynı malı hem bir hastaneye, hem bir darül-acezeye ve hem de bir çeşmeye vakfeden vâkif, bu şartları öngördüğü takdirde, bunlardan birinin istihkakını (payını) devamlı veya belli bir müddet için kesebilir. Buna “Hirman” denir. Birinden kestiğini diğerine vermesi (aktarması) ise; İ-tâ dır. Bu yetki vakfa tanınabilindiği gibi, müteveliye (yönetene) de tanınabilir.

- **Tağyir-Tebdil**

Tağyir, Vâkifin (vakfedenin) vakfiyedeki şartları değiştirme hakkıdır. Tebdil ise; Vakıf konusu malın intifa tarzını (kullanma şeklini) değiştirebilme yetkisidir. Örneğin; Evi dükkâna çevirmek gibi.

Tağyir ve tebdil ile vakfedene, vakfin amacında da değişiklik yapma imkanı verildiğini kabul etmek gerekir. Verilen bu yetki ile vâkıf, vakfin amacını istediği şekilde değiştirebilir. Hayri bir vakfi zürri bir vakfa dönüştürebilir. Bu iki şart aynı zamanda vakfiyeye genel anlamda konulmuş olup, diğer şartları da kapsamına almaktadır. Tebdil yerine bazen “tahvil” tabiri de kullanılmaktadır.

- **İbdal-İstibdal**

İbdal, Bir ayn’ın, nakit para veya bir ayn karşılığında satılması, İstibdal ise; Satılan vakıf malın yerine vakıf olacak başka bir ayn’ın satın alınmasıdır (Uluç,2008:47).

Peki vakfedenin (vâkıfın) bu şartları değiştirme yetkileri var mıdır? Vakıf kurma muamelesinde ana ilke, hukuki koşullarına uygun olarak kurulan vakıf Muamelesi bağlayıcılık kazanmasıdır. Vakıf bağlayıcılık niteliğini kazanınca, vakfin tüzüğünde yer alan hükümler yani vakfedenin (vâkıfın) öngördüğü koşullar da kesinlik kazanır. Kesinleşen bu durum karşısında artık vakıf tüzüğünde (vakfiyede) yer alan koşulları, vâkıf da vakfi yönetenler (müteveli de) değiştiremez. Ancak bu genel kuralın bir istisnası söz konusudur. O da vakfedenin kendisi için biraz önce açıklanan “on şart” çerçevesinde, şartları değiştirme yetkisini kendisine tanınmasıdır. Fakat bu yetki de mutlak değildir. Vâkıf, beyan edilen koşulları vakfiyede belirttiği takdirde, bu yetkilerini sadece bir defa kullanabilir. Şayet birden fazla değişiklikte bulunmak istiyorsa, bunu da vakıf tüzüğünde belirtmesi gerekir (Uluç,2008:47).

### **2.2.23. Vakıflarda Evladiye Kavramı ve Aile Vakıfları (Evlatlık=Zürri=Ehli Vakıflar)**

Vakıflar amaçlarına göre “hayrî” ve “zürri” vakıflar diye ikiye ayrılır. Hayrî vakıflar; sevap kazanmak ve ibadet yapmak amacıyla yani dorudan doğruya “kurbet kastıyla” tüm insanlığa veya sınırlı bir kesime (yoksullara ve kimsesizlere) yardım için kurulan vakıflardır. Bu tür vakıflarda vakfedenin ailesinin de bu vakıftan yararlanması, o vakfi hayrî olma özelliğini değiştirmez ve kaybettirmez. Hayrî vakıflarda amaç, genel olarak herkesin yararlanması olduğuna göre, vâkıfın ailesi de “herkes kavramı” içinde sayılmaktadır. Bu şekilde vakıfın ailesinin yararlandığı vakıflara ise zürri vakıflar denir. Ancak vakfedenin önce ailesinden birilerinin, sonra da kamunun yararlandığı hem zürri hem de hayrî özelliğini taşıyan vakıflar da vardır. Evladiye vakıflarında tavsiye edilen türün, önce vakfedenin ailesinden bir-iki kuşağın yararlanmasını, sonradan bu vakfin kamuya hizmet sağlayacak vakfa dönüşmesi şeklinde olması gerektiğini belirten görüş sahipleri de vardır (Uluç,2008:48).

### 2.2.23.1. Hayrî Vakıflar

Doğrudan doğruya “kurbet kastıyla” kurulan ve bütün insanlara veya sınırlı bir kesim insana (örneğin; fakirler ve kimsesizlerin yararına) tahsis edilen vakıflardır. Yüz veya daha fazla kimselere tahsis edilen vakıflar şeklinde de tarif edenler olmuştur. Bu gibi vakıflarda esas amaç, kurbet yani sevap ve ibadet anlamında bir fiil işlemektir. Ancak vakıftan yararlanacak olan fakirler arasında, vâkıfın fakir akrabaları da olabilir. Bu, sadaka anlamını taşımaktadır. Ve diğer fakirlere olan sadakadan daha üstün olduğu Hz. Peygamber tarafından ifade edilmiştir. Yapılan bir vakfın az veya çok bir hayrî cihetinin bulunması halinde, yani örneğin yüz kişiden yetmiş vâkıfın yakınları, otuzu da fakirler olması durumunda bu çeşit vakıfların da hayrî sayılacağı Osmanlı Fetvahane-i Alisince ifade edilmiştir.

### 2.2.23.2. Zürrî Vakıflar

Zürrî vakıflar; vakfedenin (vâkıfın) zürriyetinden olanların, bu vakıftan yararlanmalarını kabul eden vakıflardır. Kısaca vakfedenin ailesinin yararlandığı vakıflara zürrî vakıflar denir. O halde zürrî vakıflarda amaç; vakfedenin ailesinin yani aile fertlerinin vakıftan yararlanmalarına olanak sağlamaktır. Vakıf kurulurken, şayet vakıftan yararlananlar, başlangıçta yüzden aşağı (kavm-i mahsûr) ve genellikle vakfedenin zengin-fakir hısımları olan ve fakirlerin vakıftan yararlanması bunların inkırazına bağlanmış ise bu tür vakıflara Ehli vakıflar (aile vakıfları) veya Zürrî vakıflar ya da Evlatlık vakıflar denir.

Zürrî vakfa, aile ve soydan gelenler için kurulan vakıf da denir. Genel olarak, aile vakıflarının, başlangıçtan beri vakfeden kişinin kendisine veya herhangi bir kişiye ya da belli bir takım kişilere vakfedilen vakıflar olduğunu söylemek de mümkündür. Örneğin; vakfeden kişi önce kendisine, sonra çocuklarına, daha sonra da bir hayır amacına yönelik olmak üzere vakıf kurabilir. Vakfeden genellikle zengin olmakla beraber, yoksul ve yardıma muhtaç çok sayıda akrabası varsa, zürrî ya da evladiye vakıf olarak adlandırılan bir vakıf kurmayı tercih edebilir. Bu tür vakıflara her ne kadar evlatlık vakıflar denilse de, bu isim evlatlık işlemi veya bu yolla edinilen evladı çağrıştırdığından biz vakıfları “Evladiye Vakıfları olarak adlandırıyoruz.

İslam hukukunda ve özellikle Mısır’da zürrî vakıflar aleyhinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hatta zürrî vakıfları tamamen ortadan kaldırılmasını savunanlar da olmuştur. Ancak İslam Hukukçularının büyük çoğunluğuna göre mevcut zürrî vakıfların korunması ve yenilerinin kurulması zorunlu (zaruri) görülmüştür. Bu vakıflar sayesinde, vakfedenin

mallarının, zürriyeden artan kısmından kamunun yararlanması sağlanmış olmaktadır. Burada önemli olan husus, evladiye vakfının sırf bazı mirasçılarının mirastan mahrum edilmemesi ve bazı mirasçılarının mahfuz hisse haklarının ihlal edilmemesidir. Yani mahfuz paya ilişkin kuralların zarar görmemesine özen gösterilmelidir (Uluç,2008:48).

### **2.2.23.3. Evladiye Vakıfları “Aile Vakfı”, “Zürri ve Ehli” Vakıflardan Ayıran Özellikler**

Evlat, ahfad ve sair aile efradının yararına yapılan vakıftır. TMK.nun 372. Maddesinde yer alan bu vakıf; aile fertlerinin eğitim ve öğretimi, donatım ve desteklenmesi gibi gayelere yöneliktir ve amaç bu olmaktadır. Amaç itibarıyla, evladiye vakıflarda evlat veya bu vakıftan yararlanabilenler bizatihi amacı olmayıp, galleden (vakfın gelirinden) yararlanırlar. Yani evladiye vakıflarında amaç, belli mallardan hem evladın hem de ammenin (kamunun) faydalanmasını temin etmektir. TMK.nun 372. maddesinde öngörülen vakıflarda ise, amaç; sadece ailenin belli bir maldan yararlanmasını sağlamaktır. Yani aile vakıflarının genellik vasfı nispidir. Bu nedenle aile vakıflarının tam anlamıyla bir vakıf oldukları da savunulamaz.

Zurri vakıflar; Geliri, vâkıfın (vakfedenin) kendisinin veya başka bir şahsın evladına ve evladının evladına tahsis ettiği vakıflardır.

Ehli vakıflar; Amaçları yönünden daha yeni olup, geliri, evlada, avladın evladına, akraba ve teallükata tahsis edilen vakıflardır. Bu vakıfların mukabili (eşdeğeri) “Hayrî” vakıflardır.

Evladiye Vakıfları; Geliri, evlada ve evladın evladına... şart kılınan vakıflara denilmektedir. Buradaki “evlad” kapsamına erkek ve kız çocukları girmektedir. Ancak Türk Medeni kanununda yer alan “evlatlık” bu terimin kapsamına girmemektedir. Çünkü Türk Medeni kanunundaki evlat edinme kurumu, eski hukukumuzda mevcut değildir. Evladiye vakıflarında vir sıralama varsa ona uyulması gerekir. Örneğin; gelir, önce evlada, sonra evladın evladına sıra ile tahsis edilmişse, birinci kuşaktan evlat varken ikinci kuşaktan olan evlada, yani torunlara gelirden pay verilmez. Evladiye vakıflarında, gelirden (galleden) pay alacak olan kimse, bu gelir oluşmadan ölürse, hakkı onun alt soyuna geçmez. Ancak, galle (gelir) oluştuğundan sonra ölürse, hakkı onun alt soyuna geçer (Uluç,2008:50).

### 2.2.24. Vakfiyelerde Geçen Bazı Kelimeler ve Anlamları

Evlat: Arapça bir sözcük olup, çocuklar anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün tekili “Veled” dir. O halde “Veled”, “Çocuk” anlamında kullanılmaktadır. Yani Evlad=Evlat=Veled’tir.

Veled kelimesi Vakfiyede bir kez kullanıldığında, vakfedenin (vâkıfın) sadece çocuğu istihkak sahibi olur. Yani u vakfın gelirinden ve mallarından sadece kendi çocuklarının yararlanması mümkündür. Torunlar buna dahil olmaz. Bu nedenle vakfedenin torunlarının ve ayrıca belirtilmediği sürece başkaca bir akrabasının bu vakıftan yararlanmaları kural olarak mümkün bulunmamaktadır. Ancak, vakfedenin; vakıf senedini hazırlarken kullandığı kelimelerden ve ifadeden torunlarının da bu vakıftan yararlanmalarını amaçladığı anlaşılıyor ise, bu takdirde, o vakfın gelirinden ve mal varlığından torunları da yararlanır. Çocukları hayatta olmayan bir kimse, vakfının gelirini evladına şart kılmışsa, bu gelir, onun torunlarına intikal eder. Vakfedenin bir oğlu veya kızı varsa bu vakfın gelirinin tamamını alır. Hiç çocuk yoksa gelir yoksullara verilir.

Geliri veledde şart kılınması halinde, vakıf yapıldığı anda, vâkıfın çocukları olmayıp, torunları varsa, kız olsun erkek olsun, gelir (galle) bunlara verilir. Kızdan olan torunların buna dahil olup olmadığı tartışmalıdır. Ağırlıklı olan ve tercih edilen görüşe göre, kızdan olan torunlar buna dahil değildir. Yani yalnızca erkek evladın erkek ve kız çocukları dahil sayılır.

Vakfiyede (Vakıf Senesinde); Veled kelimesinin çoğulu olan evlat (evlad) iki defa kullanılmış ise; yani vakfeden (vâkıf), “çocuklarıma ve çocuklarımla çocuklarıma” (evladımın evladına) beyanını kullandığında, “veledime ve veledimin veledine” ifadesinden farklı olarak bütün batınların (kuşakları) içine alacaktır. Ve diğer akrabalarının da bu vakıftan yararlanacaklarını arzuladığı anlaşılır. Birinci ve ikinci batındakiler (kuşaktakiler) üçüncü kuşaktakilere itiraz etmeyeceklerdir. Kısaca vakıf kurulduktan sonra doğanlar da yararlanır. Vakfedenin, vakıftan yararlanacakların kapsamını daraltması mümkündür. Ancak bu konudaki iradesini açıkça ortaya koyması gerekir. Örneğin; vâkıf, kurduğu vakfın gelirini sadece ailede üniversite tahsili yapanlara özgülüyebileceği gibi, sadece fakir evladım yararlansın da diyebilir. Bu ifadedeki evlad kelimesinin eşi de kapsadığını savunan hukukçular da vardır. “Çoluk-çocuk” kavramı kullanıldığı vakit, dar anlamda aile kavramı içinde bulunan “eşi” de kapsadığı kabul edilmektedir. Öte yandan “Evladiye Vakfının” eşin miras haklarını ihlal etmesi de hukuken mümkün değildir. “Evladıma olsun” ifadesi

kullanıldığı halde, vâkıfın tek çocuğu varsa, bir kısım hukukçulara göre, tek çocuk gelirin yarısını alır, kalan yarısı ise fakirlere verilir. Bu Ebussuud'un da tercih ettiği görüştür. Bir kısım hukukçular ise; örfen “Evlad-evlat” tabirinin tek kişiye denildiğini, bu nedenle gelirin tamamının kendisine ait olacağını kabul etmişlerdir. Osmanlı uygulamasında da bu görüş tercih edilmiştir. Evlad tabiri kullanıldığı takdirde, bu erkek ve kız çocuklarını da kapsar ve vakıf gelirinden yararlanırlar. Arap ülkelerindeki vakıfların çoğunun erkek çocuklara (yani Ebnâiye) ait olduğu görülmektedir. Osmanlı Devletindeki vakıflar ise, evladiye vakıflarıdır.

“Nesil” ve “Zürriyet” kelimeleri bütün kuşaklara (batınlara) şamildir. Erkek çocuklara (benîne) yapılan vakıflarda, kız çocuklar dahil olur. Ancak kız çocuklara yapılan vakıflarda, erkek çocuklar dahil olmaz. Erkek azatlı kölelere (utekaya) yapılan vakıflarda kadın azatlı köleler (atikat) dahil olduğu gibi bunun tersi de geçerlidir.

Veled kelimesi, üç kez kullanılırsa (zikredilirse) sadece üç kuşak için geçerli olmaz. Bütün kuşaklar için geçerli olur.

Veled ve evlad kelimeleri, müslim ve gayri müslim evladı kapsar. Ancak vâkıf, “Müslim olan evladıma şart kıldım” biçiminde bir kayıt koymuşsa, gayri müslim evladı vakfın gelirinden pay alamaz. Yine gayri müslim bir vakıf, “Müslim olmayan evladıma şart kıldım” diye bir kayıt koymuşsa, onun müslim olan evladına gelirden pay verilmez (Uluç,2008:51).

#### **2.2.25. Zürri (Evladiye) Vakıflarda İstihkak (Galle'nin=Gelirin Taksimi)**

Vakfeden, vakfın gelirinden ve mallarından kimin ya da kimlerin yararlanacağını belirledikten sonra, genellikle vakıf senesinde açıkladığı bu kimselere galleinin ne şekilde ve hangi oranda dağıtılacağına da yer verir. Galle; vakfın koşulları-durumu esas alınarak, ilgili cihetlere sarf edilir. Genellikle vakfın tamiri, işletme giderleri, müteveli ücretleri ve hayır cihetine şart kılınan paylar (meblağlar) ayrıldıktan sonra, evladiye vakıflarda gelir, evlad arasında vakfiyedeki koşullara göre dağıtılır (taksim edilir). İslam hukukçuları, evladiye vakıfların vakfiyelerindeki gelirin taksimiyle ilgili koşullara uyulmasının gerekli olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Vakfeden gelirin, erkek ve kız evladı arasında eşit olarak paylaşılmasını şart koymuşsa, bu şarta uyulması gerekir. İslam Miras Hukuku (Feraiz) hükümlerine göre, erkeğe iki, kıza bir pay verilmesini öngörmüşse, hiç şüphesiz bu şarta da uyulmalıdır.

Vakfeden, vakıf gelirinin ne şekilde dağıtacağını vakıf senedinde belirtmemişse, o takdirde, gelirin (gallenin) hak sahiplerine eşit oranda dağıtılacağı görüşü ağırlık kazanmıştır.

Vakıfta, galle dağıtımında din ayrılığı da gözetilemez. Şayet vâkıf, doğrudan doğruya akrabalarının yararlanmasını öngörmüş ise, bunlar arasında kendi dininden olmayan akrabaları (hısımları) varsa onlar da vakıftan yararlanabilirler. Ancak vâkıf, kendi din ve milletinden olma kaydını koymuş ise, o durumda buna uyulması gerekir.

Vâkıf, vakfiyesinde; yararlananlar arasında bir sınırlandırma ya da derecelendirme öngörmemiş ise, yukarıdaki açıklamalar esas alınarak vakfin geliri yararlananlara dağıtılır. Ancak, vâkıf vakfiyesinde; bir sıralandırma ve derecelendirme öngörmüş ise veya bunları ifade eden bir söz kullanmış ise, o takdirde kuşaklar ve tabakalar arasında yapılan sıraya uyulması gerekir. Örneğin; birinci batın (kuşak) mevcut iken, ikinciye, ikinci batın mevcut iken, üçüncüye pay verilmez.

Hanefi hukukçularından İmam Muhammed Eş-Şeybâni (Ö.874), evlada yapılan hibede (bağışta), oğula iki, kıza bir pay oranında bağışta bulunulması gerektiğini ileri sürmüş ve vakfi da bağışa kıyas ederek, evladiye vakıflarda gelirin erkeğe iki, kıza bir pay oranında paylaşılmasını öngörmüştür. Ancak öteki Hanefi hukukçular bu görüşe katılmamışlardır. Bunlar evladiye vakfin gelirinin “şer’i usule” göre taksimi şart koşulmuşsa, sözü edilen ayet ve hadislere dayanılarak, bu gelirin kız ve erkek çocuklara eşit şekilde verilmesini benimsemişlerdir. Nitekim uygulamada çoğunluğun benimsediği, bu içtihada (görüşe) göre yapılagelmiştir. Osmanlı uygulamalarında da bu görüş benimsenmiş. İslam miras hukuku (Feraiz) hükümleri uygulama yeri bulamamıştır. Özellikle Osmanlılar zamanında çeşitli tarihlerde çıkarılan tebliğ ve arazi intikal kanunlarına göre de icareteynli ve icare-i vahide-i kademeli vakıf arazilerle rakabesi (çıplak mülkiyeti) devlete ait olan arazi-i emiriyyenin intikalinde erkek ve kız evladın, pay alırken eşit olarak kabul edilmeleri öngörülmüştür. Çünkü bu arazilerin evlada intikali, mülkiyetin değil, kullanma hakkının intikali olmaktadır (Uluç,2008:52).

## 2.2.26. Vakfın İdaresi (Tevliyet=Yönetim)

Vakıf kurulduktan sonra tüzel kişilik kazanır. Vakıf tüzüğünü vakfeden kimse düzenler. Vakıf tüzel kişiliğinin tüzüğüne; Vakfiye (vakıf senedi) denilmektedir. Vakfin nasıl, ne

şekilde, neye göre veya kimler tarafından yönetileceği hususları vakıf tüzüğünde yer almış olduğundan bu ilkelere ve esaslara göre vakıf idare edilir (Uluç,2008:63).

### 2.2.26.1. Tevliyet (Velâyet) Hakkı

İslam hukukunda vakıf işlerinin yönetimi için “velayet”, Osmanlı hukukunda ise, yine aynı kökten gelen “tevliyet” tabirleri kullanılmaktadır. Velayet kelimesi genel bir ibaredir. Tevliyet tabiri ise vakfa has bir kelimedir. Velayetin, İslam hukuk terminolojisindeki anlamı ise; başkası üzerinde ve hakkında sözlü ve fiili tasarruflarda bulunma yetkisine denir. İki kısma ayrılır.

Birincisi; Hâkim, Vali ve Devlet başkanı gibi devlet yetkililerinin vatandaşları ve kamu malları üzerindeki velayet haklarıdır. Una “Vilâyeti amme” denir. Genel mahiyette olan tasarruf yetkisidir. Hükümetin velayet hakkı gibi.

İkincisi ise; belli bir şahıs ve mallara yönelik velayet hakkıdır. Buna “velayeti hassa” denir. Babanın çocukları ve mütevellinin vakıf malları üzerindeki velayeti (vilayeti) gibi.

Vakıf bizzat vakfı üzerinde vilayet (velayet) hakkı sahibidir. Velayeti hassanın bir çeşidi olan ve Osmanlı hukukunda tevliyet denen vakıf üzerindeki velayet şu şekilde tanımlanmıştır. Vakfiyedeki şartlar ve şer’i hükümler çerçevesinde vakfın işlerini idare etme yetkisidir.

Vakfın yönetimini üstlenen yani tevliyet hakkını elinde bulduran kişiye ise “mütevelli” denir. Mütevelli vakfiyedeki şartlara ve şartlara ve şer’i hükümlere göre, vakfın işlerini idare etmek üzere tayin olunan şahsa denilmektedir. Kural olarak vakıf mütevellisi varken, hâkim vakıf mallarda tasarruf edemez. Mütevelliyi kendisi atamış olsa bile durum aynıdır.

### 2.2.26.2. Mütevelli-Kayyım ve Benzeri Tabirler Ayrılığı

Mütevelliye; “Kayyım” (çoğulu kavvam), “mütekellim alel-Vakf” ve “Nazır” da denilmektedir. Ancak her zaman bu şekilde aynı anlamı verecek bir biçimde kullanılmamaktadır. Kayyım kelimesini çoğu hukukçular; mütevelli anlamında kullanmaktadırlar. Ancak bazıları ise; mütevellinin nezareti altında ve onun emri ile çalışan vakıf işleri ile meşgul memur anlamına geldiğini ifade etmektedirler. Nazır tabiri ise; değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Genellikle Osmanlı uygulamasında, mütevellinin vakıf



hakkındaki tasarruflarını kontrol görevine nezaret ve bu görevi yüklenen şahsa veya devlet organına da “Nazır” denir.

Bunların dışında bir de “Kaim-Makamı müteveli” ve “Müşrif” tabirleri mevcuttur. Birinci tabir, bazı hallerde mütevellinin vekili sayılan bir görevlidir. Müşrif ise; aslında vakfın mallarını korumakla görevli veznedar ve ambar memuru gibi vakıf memurlarına denilmektedir. Nazır, vakıfta tasarrufa yetkili değildir. Tasarruf yetkisi münhasıran müteveliye aittir.

Vakıfta; tevliyet hakkı vakfın büyük evladına bırakılmış ise; tevliyet münhal olduğunda (boşaldığında) büyük evlat kim ise o müteveli olur (Uluç,2008:63).

### **2.2.26.3. Tevliyet (Velayet) Hakkına Sahip Olan Şahıs veya Makamlar**

Gerek İslam hukukunda ve gerekse Osmanlı hukuk sisteminde tevliyet hakkı iki şekilde incelenip değerlendirilmektedir.

- **Doğrudan Doğruya Velayet (Tevliyet) Hakkına Sahip Olanlar (Meşrutiyet Üzere Olmayan Mütevelliler)**

Vakfiyyede şart koşulmasına gerek duyulmadan sabit ve belli olan tevliyet olup, bu şekilde tevliyet (velayet) hakkına sahip olanlara “meşrutiyet üzere olmayan mütevelliler” denilmektedir. Kendisinin müteveli olması hakkında vâkıf tarafından vakıf senedinde bu konuda bir koşul öne sürmemişse, o takdirde yalnızca hâkimin kararıyla atanan kişi müteveli olur. Bunlar asli velayet hakkı sahibi olanlardır. Yani vakfın, vakıftan yararlananların ve hâkimin sahip olduğu asli velayet (tevliyet) hakkı olarak değerlendirilmektedir. Bütün İslam hukukçuları, vakıfta hâkime tanınan velayet hakkının, sahip olduğu velayeti (vilayeti) amme'den doğduğuna işaret etmektedirler. Ve bu konuda görüş birliği içindedirler. Çünkü “hâkim (kadı) velisi olmayanların velisidir” denilmek suretiyle, böyle önemli bir hukuk kuralını ortaya koymaktadırlar. O halde hâkim, hâkim olduğu için değil, kamuyu ve “Devleti” temsil ettiği için bu hakka sahip olmaktadır. Vakfedenin müteveli veya vâsi tayin etmeden ölmesi halinde, vakıftan yararlananlar belirsiz, ya da belirli ancak sayılamayacak kadar sayıları çok (kavmi gayrı mahsur) veya insandan başka şeyler (mescit gibi) ise bu durumda bütün İslam hukukçularının ittifakıyla hakimin (kadının) asli velayet hakkının mevcut olduğu kabul edilmektedir. Hakimin kararı olmadıkça kimse müteveli olmaz. Ancak farklı görüşte

olan İslam ve Osmanlı hukukçuları da vardır. Bu konu Ahmet Akgündüz tarafından mukayeseli olarak ele alınmıştır.

- **Vakfeden Kimsenin Vakfiyede İleri Sürdüğü Koşul Gereği Sahip Olunan Tevliyet Hakkı**

Bu biçimde tevliyet hakkına sahip olanlara “müşrutiyet üzere müteveli” yada “meşruta Müteveli” denilmektedir. Buna fer’i velayet hakkı da denilmektedir. Bunun dışında fer’i velayetin başka çeşitleri olduğu da açıklanmaktadır. Osmanlı hukuk sisteminde “meşruta müteveli” tabiri ile açıklanan müteveli; vâkif tarafından kendisine tevliyet şart edilen şahıstır. Yani şahsın müteveli olması vakfiyedeki koşulların gereğidir. Bu tevliyet hakkına “evlâdiyet meşrutası” veya “meşruta tevliyet” de denir. Vakıflar genellikle evlatlarını müteveli olarak tayin ederler.

Vakfedenin kurmuş olduğu vakfın idaresini yürütmek üzere, mütevelliyi tayin etmek konusunda mutlak bir yetkisinin olduğunu tüm İslam ve Osmanlı hukukçuları kabul etmektedir. Vâkif, vakfedenin tevliyet hakkını kim için şart koşmuşsa o şarta uyulmalıdır.

Vâkif vakfını kurduktan sonra vakıf tüzel kişiliğini temsilen mütevelliyi tayin etmiş ise, sorun yoktur. Ancak vâkifin müteveli tayin etmemesi halinde, o takdirde bunu çözmek için çeşitli seçenekler vardır. Vâkifin müteveli tayin etmemiştir. Ancak kendisi hayattadır. Bu durumda vâkifin kendisi müteveli olacaktır. Şayet vâkif hayatta değilse; fakat vasiyetlerinin tenfizi için bir vasi tayin etmiş ise, vâkifin vâsisi müteveli olmuş olur. Atanan vasi; yalnızca vakıf işlerini yönetmek üzere atanmamış ise, bu durumda ister vakıf, ister tereke işleri olsun, ölenin bütün malları üzerinde velayet (vilayet) hakkına sahip olur. Vâsi, sadece, tereke için atanmış ise, yalnızca tereke malları üzerinde velayet (vesayet) hakkına sahip olur. (Ebu Yusuf bu görüştedir).

Vakıftan Yararlanana (mevkufunaleyhlere) asli velayet hakkı tanımayan Hanefî ve Şafi’lere göre, bunların müteveli tayin yetkileri bulunmamaktadır. Ancak Hanbelî, Maliki, Zeydi ve Ca’ferî hukukçularının çoğunluğu aksi görüştedir. Asli velayet hakkına sahip oldukları hallerde, bunların da müteveli tayin edebileceklerini kabul etmektedirler.

Hâkimin Mütevelliyi Tayin Yetkisi; Hâkim (kadı) veya padişah tarafından tayin edilen mütevellilere “müteveli-i mansup”, bu şekilde ataması yapılan tevliyetlere de “sadaka

tevliyetleri” denilmektedir. Vâkıfın veya yetkili kıldığı şahısların şart ve tayin etmiş olduğu mütevelliler mevcut iken, hâkimin (kadının) tayin yetkisi yoktur. Hanefî mezhebine ait hukukçular dışındaki bütün İslam hukukçularına göre, müteveli tayin yetkisi hâkime ait olan yani meşrutiyet üzere olan veya başka bir şekilde mütevellisi bulunmayan vakıflarda, hâkim, bu yetkisini kayıtsız ve şartsız kullanabilir. Vakıfta mütevellilik ehliyetine sahip herkese tevliyet görevini tercih edebilir. Hanefî hukukçularına göre ve Osmanlı uygulamasında, hâkimin bu yetkisi bazı koşullarla sınırlandırılmıştır.

Bu koşullardan birincisi; Meşrûta olmayan tevliyet görevi münhal hale geldiğinde ehil olmaları koşuluyla, vâkıfın evlat ve hısımları yabancılara tercih edilmelidir. Hanefî mezhebine ait hukukçuların bir kısmına göre, bu konuda vâkıfın şartı bulunmadıkça, belirtilen ilkeye uyulma mecburiyeti yoktur. Yani vâkıfın evladı ve ehl-i beytinden (hısımlarından) tevliyete ehil bir kimse mevcut iken, hâkim o tevliyeti, yabancıya veremez. Bu konu tartışmalı olup, farklı görüşler ileri süren hukukçular da vardır.

İkinci koşul; Müteveli olacak şahısların bir sınava tabi tutulmasıdır. Bütün İslam hukukçuları henüz doğmamış kimselere tevliyetin tevcih edilemeyeceğini ve hâkim kendi sahip olduğu velayet hakkını, vasiyet yolu ile vasisine devredemeyeceğini kabul ederken, Hanefî hukukçular bunun aksini savunmuşlardır. Buna göre, tevliyet henüz doğmamış kimselere şart edilebileceği gibi, hâkim tarafından vasiye de devredilebilir. Bu ikinci durumda Sultanın iznini şart koşmuşlardır. Vakıf için müteveli tayini zorunlu olan hallerde, hâkimin bu yetkisini kullanmaktan vazgeçemeyeceği yönünde görüş belirtenler de vardır. Yani hâkim bu yetkisini kullanmaktan kaçınmaz (ULUÇ,2008:64).

#### **2.2.26.4. Vakfın Yönetimini Üstlenenlerin Bu Yetkisini Başkasına Devretme Halleri**

Kural olarak, vakfi mütevelliler yönetir. Ancak mütevelliler, koşulların doğurduğu bazı zorunlu hallerde veya başka nedenlerle, tevliyet görevini başkalarına devredebilecekleri gibi, bazen vakıflar üzerinde “velayeti amme” sahibi olan devletin yetkili organları da vakfın yönetimine değişik şekillerde müdahale edebilirler. Bazı İslam hukukçuları buna fer’i velayet demektedirler. Yetki devrini öngören haller şunlardır.

- Vekalet ve Tevkil
- Tefviz

- Ferağ
- Osmanlı sisteminde karşılaşılan “mütevelli kaymakamlığı” gibi benzer yollarla kazanılan vakıf yöneticiliği söz konusu olmaktadır (Uluç,2008:67).

#### **2.2.26.4.1. Vekalet ve Tevkil**

Tevliyet hakkının, vekâletle başkasına devri mümkündür. Bütün İslam hukukçuları, her çeşit tevliyetin, vekâlet yoluyla başkasına devredilebileceğini kabul ederler. Ancak, vâkıf, vekâlet yetkisini mütevelliye yasaklayabilir. Vekilin, vakfi yönetme yetkisi, mütevellinin var olan yetkisi de kaldırmaz. Vekâleti, ferağdan ayıran en önemli özellik de bu olmaktadır. Müvekkil vekilini her zaman azledebilir.

Tevkil edene müvekkil (vekil eden), tevkil olunan kimseye vekil, yapılacak işe; müvekkelünbih denir.

Mütevelli, tevliyet işlerini bizzat görmeye yetkili olduğundan, gerek görüldüğü zaman başkasını vekil tayin edebilir. Mümeyyiz olmayanların yani temyiz kudretine sahip olmayanların tevkili geçerli değildir. Mümeyyiz küçükler borçlandırıcı işlem yapamadıklarından, bu gibi işlerde başkasını tevkil edemezler.

#### **2.2.26.4.2. Ferağ ve Tefviz**

Ferağ, tasarruf hakkının başkasına devridir, Tefviz ise; tefviz de vakıf konusunda ferağ ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Lügat anlamı ise, ihale, sipariş etme, edilme, dağıtım, tevzi, bir taşınmazı bilinen bedel karşılığında bir kimseye bırakmadır.

Genellikle tevliyet, imamlık, kayyımlik gibi vazife (maaş) karşılığı yerine getirilen vakıfla ilgili görevlerin başkasına devri için, fıkıh kitaplarında ferağ; anıl-cihet, tefviz, kasr-ı yed, nüzul, anıl-vaziyet tabirleri kullanılmaktadır. Tevkil ile tefviz arasında fark vardır. Tevkil mütevellinin yapabileceği işlerde bir kimseyi kendi makamına (yerine) ikame etmesidir. Tefviz ise; vakıftan telakki olunan (doğan, kaynaklanan) selahiyete (yetkiye) müsteniden (dayanılarak) tevliyeti ahara (başkasına) tevcih eylemekten (devretmekten) ibarettir. Tevkil, mütevelliye, tefviz ise vakıfa (vakfedene, vakfeden kimseye) izafetlidir (yöneliktir). Mütevelli vekilini azledebilir. Fakat tevliyeti kendisine tefviz eylediği kimseyi azledemez. Meğer ki vâkıf tarafından tefviz ve azle mezun (yetkili) olsun.

Ferağ: tevliyet başkasına ferağ olunabilir. Yani tasarruf hakkının başkasına devri mümkündür. Mütevellinin tevliyetteki tasarrufunu başkasına tevdi ve terk etmesine ferağ ve Kasr-ı yed (vazgeçme ve el çekme) denilmektedir. Yani vakfiyedeki şarta göre, bir vakfa müteveli olan kimse tevliyetten doğan tasarruf yetkisini ve zamanını başkasına ferağ (tasarruf hakkını devr) ederek, kasr-ı yed edebilir (yönetimden elini çekebilir).

Fariğ; ferağ'da bulunan, tasarruf yetkisini başkasına devreden kişiye denir. Ferağ, bağlayıcı bir akit olmadığından tasarruf yetkisini devreden kimse, yani fariğ dilediği zaman o ferağdan geri dönebilir. Fariğ vefat ettiğinde ferağ geçersiz hale gelir. Yönetimi devralanın vakıfta tasarruf yetkisi kalmaz.

#### **2.2.26.4.3. Müteveli Kaymakamlığı (Kaim Makamı)**

Bu bölümde Müteveli Kaymakamlığı Hangi hallerde Atanır ve Yetkili Organları (Makam) irdeleneceğiz.

Müteveli Kaymakamlığı; Osmanlı uygulamasında görülen bir hukuki kurumdur.

Koşulların doğurduğu zorunlu bazı hallerde, vakıf yönetiminin belirli bir kısım görevlerini yönetim adına ifa etmek üzere, mütevellisi mevcut olan vakıflarda hâkim (kadı) tarafından süreli olarak atanan (tayin olunan) “yetkililere” Müteveli Kaymakamlığı (Müteveli Kaim-Makamı=Kaim-Makam-ı Müteveli) denir. Zorunlu veya geçici (muvakkat) bir durum söz konusu değilse, bu takdirde doğrudan doğruya müteveli (Mansup Müteveli) atanması gerekir. Mütevellisi bulunan bir vakfa ihtiyaç duyulmadıkça hâkim (kadı) müteveli kaymakamlığı atayamaz. Kaymakam atasa bile, Kaymakamın vakıfla ilgili olarak yaptığı tasarruflar (işlemler) geçerli olmaz ve hukuken sonuç doğurmaz. Gerek duyulduğu hallerde, hâkim tarafından müteveli kaymakam atanması mümkündür. Müteveli kaymakamı atayacak hâkimlerin (kadıların), “taraf-ı sultaniden” (sultanlık katından) yani Sultan ya da Padişah tarafından atamaya yetkili kılınmış olmaları şarttır. Bu atama yetkisine haiz ilk resmi makam, 995/1586 Muharreminde kurulmuş olan “Evkaf-ı Haremeyn Müfettişliği” dir. Daha önceleri yetkili şer’iye hâkimleri bu görevi yerine getirmişlerdir. 1188/1774 Zilkadesinde ise, I. Abdülhamit, Hamide Vakıflarının idaresini bağımsız olarak yürütmek üzere “Müteveli Kaim Makamlığı (Kaymakamlığı)” adıyla bir “Daire” kurmuştur. Bu kurumu vakıfları idare eden bir organ haline getirmiştir. Bunu çıkardığı bir fermanla (irade-i seniyyesiyle) yapmıştır. 19 sefer 1247/1831 tarihli irade-i seniyye ile kurulan “Evkaf-ı Hümayün Müfettişliği” ise,

İstanbul ve çevresindeki vakıflar için mütevellî kaim makamı; atama yetkisine haiz tek organ (makam) haline getirmiştir. Dışarıda bulunan vakıflar için Mütevellî Kaim Makamı atama yetkisi; padişah tarafından yetkili kılınan şer'îye hâkimlerine aitti (Uluç,2008:68).

İstanbul ve çevresinde mevcut olan “selâtin” vakıfları ve bir kısım “mazbut” ve “mülhak” vakıflarda “Cabi Odaları” veya “Selâtin-i İzâm Vakıf Odaları” adıyla anılan idari bir teşkilat tarafından Mütevellî Kaim Makamlığı sıfatıyla idare olunuyordu. Daha sonra vakıf odalarının bu yetkileri 925 Cemaziyelâhir 1272/1855 tarihli Padişah buyruğuyla (irade-i seniyyeyle) ve 19 Sefer 1272/1855 tarihli Nizamname (Tüzük) ile Evkaf-ı Humâyûn'a bağlı “Senedât Müdirliği Nizamnamesi, m.1-23” Kaim Makamı Mütevellî yetkisi, 1299 (1881) tarihli Şuray-ı Devlet Dahiliyye Dairesinin kararı ve Encümen-i Mahsus Vükelânın tensibiyle söz konusu dairenin Umur-u Şer'îye Memuriyetine, Padişah buyruğuyla (irade-i seniyyeyle) muvakkat olarak verildi. 1331/1912 tarihli Emval-i Gayr-i Menkule'nin Tasarrufu Hakkındaki Kanun-u Muvakkat ile de Vakıflara ait bütün muamelelerde Mütevellî hazır olmadığı takdirde “Defter-i Hâkânî” Müdür, Memur ve Kâtipleri Kaim Makam-ı Mütevellî sıfatına haiz olarak doğrudan doğruya muamele ifasına yetkili kılınmışlardır (ULUÇ,2008:68).

#### **2.2.26.4.3.1. Mütevellî Kaymakamlığı (Kaim-Makamı) Atanmasını Gerektiren Haller**

- Vakfın mütevellisi mevcut olduğu halde, vakfı ilgilendiren, ani olarak ortaya çıkan ve yapılması zorunlu olan bir iş için mütevellî arandığı, ancak bulunamadığı hallerde süreli mütevellî kaymakamı atanması gerekir. Örneğin; mütevellî vekil bırakmaksızın bir yolculuğa çıkmış ise, vakfa ait işlerin yapılması ve yürütülmesi için, vakfın yararına olarak geçici bir kaim makamı mütevellî atanabilir.
- Bir vakfın mütevellisi mevcut, ancak buna karşın vakıfla ilgili bir dava veya hukuki bir muamelenin yürütülmesi için, gerekli görülürse, Kaim Makamı mütevellî atayabilir. Örneğin; boşalan tevliyet görevine birden fazla şahıs meşruta mütevellî (vakıf tarafından kendisine tevliyet şart edilen şahıslar) olarak mütevellîlik iddiasında bulunmuşlar ise vakfa ait bu davayı veya hukuki işlemi yürütmek için bir Kaim Makamı mütevellî atanabilir.
- Vakfın mütevellisi mevcut ve dürüst, ancak vakıfla ilgili işleri yürütmekte ya da idarede aciz bir kimse ise, veya bu konularda yetersiz kalıyorsa, bu durumlarda,

vakıf işlerinde ona yardımcı olmak üzere hâkim (kadı) tarafından Kaim Makam mütevellî atanabilir (Uluç,2008:69).

#### 2.2.26.4.3.2. Mütevellide Aranılan Koşullar

- **Mütevellinin Akil ve Bâliğ Olması**

Bir kimsenin mütevellî olabilmesi için âkîl yani akı başında olması, akıl hastası olmaması ve bâliğ yani mümeyyiz olması gerekir (Uluç,2008:70).

- **Adil ve Güvenilir (Emin) Olması**

Bir kimsenin mütevellî olabilmesi için, adalet vasfının yüksek olması gerekir. Emin birisi olması koşuldur. Bu koşul mezheplere göre farklılık arz etmektedir.

- **Vakfın İşlerini Görebilecek İktidara Sahip Olması (Kıfayet)**

Bir kimsenin mütevellî olabilmesi için vakıf işlerini bizzat yürütecek yeteneğe sahip yani idareye muktedir olması gerekir. Bu bir geçerlilik koşuludur (sıhhat şartıdır). Bu kimse bizzat vakıf işlerini yürütemeyecek kimse ise yani yürütmekte aciz birisi ise, mütevellî olarak atanmasına engeldir.

- **Müslüman Olması**

Şaf'î, Hanbelî, Maliki, Zeydi ve İmamiye hukukçularına göre, mütevellî atanacak şahsın Müslüman olması zorunlu görüldüğü halde, Hanefî ve bu mezhebi kabul eden Osmanlı Devleti hukukçularına göre ise; mütevellî olarak atanacak kimsenin Müslüman olması şart değildir. Müslüman olmayan birinin de mütevellî atanması mümkündür. Ancak Prof. Dr. Akgündüz bu görüşe katılmamaktadır. Aynen “Kanaatime göre çoğunluğun görüşü daha isabetlidir. Zira vakıfta amaç daha ziyade dini ve İslamidir. İslami amacı; bir gayr-ı Müslüm ne derece yerine getirebilir ki...” demektedir. Birinci görüşte olanlar; kafirin Müslüman üzerinde bir velayet hakkı olmadığını, bu nedenle dinden çıkan bir vakıf mütevellîsinin tevliyet görevinin sona ereceğini gerekçe göstermektedir. İkinci görüşü savunanlar ise; tevliyetten gaye; vakıf mallarını korumak, idare etmek ve vakıftan yararlananlara haklarını ulaştırmak olduğuna göre; bu vasıf, Müslümanlarda bulunduğu gibi gayr-ı müslümde de bulunabilir.

- **Mütevellinin Tevliyet Görevine İstekli Olmaması**

Bu koşul Osmanlı hukukçuları tarafından ileri sürülmektedir. Tevliyet kendisine şart koşulmuş olmadıkça, tevliyet isteyen kimseye tevliyet tevcih olunmaz. Tevcih edilmişse azledilmesi gerekir. Acaba neden bu görevi istedi diye kendisinden şüphe edilmektedir.

- **Tevliyet ve Nezaret Görevlerinin Aynı Şahısta Birleşmemesi Şartı**

Bu koşul da Osmanlı hukukçuları tarafından benimsenmiştir. Bir kimse hem kontrol eden (denetleyen=nezaret eden) hem de kontrol edilen durumunda olamaz. Ancak bir şahıs birden fazla vakfın mütevellisi olabilir. Bunda bir sakınca yoktur.

### 2.3. Vakıf İdaresinin Denetimi (Nezâreti)

Nezaretin sözlük anlamına bakacak olursak gözetme, gözden geçirme, denetim, kontrol anlamındadır. Bir şeye basiretle bakıp incelemek ve düşünmek anlamına gelmektedir. Hukuk terminolojisinde ise, iki anlamı vardır. Velayet ve tevliyetin eş anlamlısı olarak kullanılmakta olup, bunların ifade ettikleri anlama gelmektedir. Velayet gibi, “nezaret-i âmme” ve “nezaret-i hassa” diye ayrılmaktadır. Mütevelliyeye de “Nazır” denilmiştir (Uluç,2008:72).

Nezaretin Vakıf Hukukundaki anlamı ise; vakıf idarelerinin teftiş (denetim) ve kontrolü biçiminde tanımlanmaktadır. Osmanlı vakıf hukukundaki tanımı bu olmaktadır.

Nâzır\_1 Vakf (Vakfın Nâzır); vakfi yöneten mütevellinin, vakıf hakkındaki tasarruflarını izleyen denetleyen umur-u vakfda (vakıf işlerinde) mütevellinin görüşüne, düşüncesine başvurmak durumunda bulunduğu görevliye denilmektedir.

Bir vakfın mütevellisi varken, hâkim, o vakfın tasarruflarına karışamaz. Fakat hâkimlerin vakıflar hakkında teftiş ve nezaret (kontrol) yapma yetkileri vardır. Bu teftiş ve kontrol yetkisini kullanan iki organ bulunmaktadır.

**Birincisi;** Bir vakfı kuran vâkıf (vakfeden kimse), vakfına müteveli tayin ettiği gibi, onun tasarruflarını kontrol edecek bir nâzır da atayabilir. Hem nâzır ve hem de müteveli bulunan vakıflarda, nâzırın re'yi (görüşü) alınmadıkça, müteveli vakıf üzerinde tasarrufta bulunamaz, yani vakfın işleri üzerinde tasarrufta bulunamaz. Şayet müteveli nâzırın görüşünü almadan vakfın işlerinde tasarrufta bulunmuş ise, bu tasarruf geçerli sayılmaz. Nezaret görevi;



vâkîf (vakfeden) veya hâkim (kadı) tarafından verilir. Buna “Nezaret Ciheti=Görevi” denilmektedir.

İkincisi; Yargı gücüne (erkine) sahip olan hâkimlerin, bütün vatandaşlar ve mallar üzerinde velayet hakkı olduğu gibi, vakıf malları üzerinde de velayet-i ammeden gelen bir kontrol ve teftiş yetkileri de vardır. Hatta vakıf mütevellilerini, ayrı bir nazırı bulunsa bile, bazı tasarrufları yapabilmek için, velayeti amme sahibi hâkimlerin görüşünü alma zorunlulukları vardır. İşte hâkimlere tanınan bu genel teftiş ve murakabe (kontrol) yetkisi de “nezaret” adı ile adlandırılmaktadır.

Osmanlı devletinde, vakıfları kontrol eden yani nezaret (denetleme) görevini yerine getiren kurum “evkaf teşkilatı”dır (Uluç,2008:72).

### **2.3.1. Osmanlı Devletinde Evkaf Teşkilatı**

Osmanlı Devletindeki vakıfların teftiş ve kontrol yönetimi, diğer İslam Devletlerindeki ile paralellik taşımaktadır. Bu görev yine yargı organlarınca yerine getirilmektedir. Ancak Osmanlı Devletinde var olan vakıfların çoğunluğunu sultan ve vezir vakıfları oluşturduğundan, bu vakıflara ait denetim görevi genellikle yüksek bir devlet yetkilisi tarafından veya evkafa yönelik olarak kurulan bir idari organı olan “Evkaf Teşkilatı” tarafından yerine getiriliyordu. Ahmed Akgündüz, Osmanlı Devletinde Evkaf Teşkilatını iki döneme ayırarak incelemektedir. Buna göre;

#### **2.3.1.1.Evkaf-ı Hümayün Nezâretinden Önceki Evkaf Teşkilatı**

Osmanlı Devletinin kurulmasından itibaren egemenliği altında bulunan topraklarda kurulan vakıfların teftiş ve kontrolü, vakıfların atadıkları nazırlar, vakıfların kontrolü için Devletçe atanan müfettişler ve yargı mensubu olan hâkimler tarafından yerine getirilmekteydi. Zamanla Bursa gibi büyük şehirlerde görevli kadılar, görev alanları içerisinde kalan vakıfları denetlemekle görevlendirilmişlerdir. Bu denetim görevini yerine getirmeleri nedeniyle de “El-Müfettiş bil-Evkafir-Rumiyye” unvanını almışlardır.

Bu dönemde nezaret görevini yerine getiren evkaf teşkilatı organları şöyledir:

- Sultan Orhan döneminde (760/1358'de) Bursa'daki evkafın teftiş kontrol görevi veziri Sinan Paşa'ya verilmiştir. İlk defa Evkaf-ı Hümâyün Nazırı denilebilecek bir Devlet yetkilisine bu görev verilmiştir. Yıldırım Beyazıt zamanında ise (793/1390) da her vilayete birer "Müfettiş-i Ahkam-ı Şer'iyeye" atayarak, bunlar vasıtasıyla nezaret görevi yerine getirilmiştir. I. Mehmet devrinde ise; (816/1410) da "Hakim-ül Hükkam'il Osmaniye" ünvanı ile bir baş kadı atamak suretiyle bütün vakıfların genel denetimi bu baş kadı tarafından yerine getirilmiştir.
- Fatih Sultan Mehmet kurmuş olduğu vakıfların nezaretini 1463'de vezir-i azam Mahmut Paşa'ya ve 1467'de ise yine vezir-i azam İshak Paşa'ya tevcih buyurmuştur. Sadrazamların nezaretine şart koşulan vakıfları idare eden "Sadr-ı Ali Nezareti" kurulmuştur. Diğer vakıfların kontrolü için ise, her vilayete birer "müfettiş-i evkaf" atanmıştır. Genel nezaret görevini de kazaskerlere bırakmışlardır.
- II. Beyazıt, İstanbul ve diğer şehirlerdeki vakıfların nezaretini 1506'da Şeyhülislam'a tevcih buyurunca "Şeyhül-İslam Nezareti" adıyla bir organ oluşturulmuştur. Şeyhülslama tevcih edilen vakıflar çoğalınca da, bu çeşit vakıflar "Tezkereciler" tarafından idare edilmiştir.
- Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Haseki Sultan; İstanbul'daki vakıflarının nezaretini 1545'de kapuağasına tevcih edince "Kapuağası Nezareti" kurulmuştur. Bunlara "Babussade Ağaları" da denilmektedir. Zamanla bunların (Osmanlı hatunları, sultanları ile kapuağaları ve müntesiblerin) yaptıkları vakıfların çoğalması sonucu nezaret genişlemiş ve "Kapu Halifeleri" tarafından vakıflar idare edilmiştir.
- Evkaf-ı Haremeyn Nezâreti, Darüssaade Ağası Habeşi Mehmet Ağa'nın gayretleriyle 1586 yılında "Kapuağası Nezareti" "Evkaf-ı Haremeyn Nezaretine" dönüştürülmüştür. Bu nezarete; kuruluşundan sonra Padişah, Hatun ve Darüssaade ağaları ile müntesiblerinin vakıfları da bağlanınca, olağanüstü önem kazanması sonucu dört memuriyete ayrılmıştır.
  1. Evkaf-ı Hümâyün Müfettişliği; 1586'da kurulmuştur. Bütün Evkaf-ı Hümâyün ile Haremeyn evkafı ve bunlara ilhak olunan vakıfların şer'i işlerini ve kontrolünü yürütmekle görevlidir. 19 sefer 1247/1832 tarihine kadar bu görevine devam etmiştir.

2. Evkaf-ı Haremeyn Muhâsebeciliği: nezaretin ve cihetlerin tevcihi gibi görevleri yerine getirirdi. 19 Recep 1252/1836 tarihli bir irade-i seniyye ile kaldırılmıştır.
3. Evkaf-ı Haremeyn Mukâta'acılığı: nezaret vakıflarından mukataaya bağlı olanlarının işlemlerine, intikal ve ferağa bakıyordu.
4. Darüssaade Yazıcılığı: Bunlar Darüssaade ağalarının müdürleri idiler.

Darüssaade Ağalarının vakıflardaki suiistimallerini gören I. Abdülhamit, kendi adına kurduğu vakıfların nezaretini, Evkaf-ı Hamidiye İdaresi adı ile oluşturduğu bağımsız bir idareye tevcih etmiştir. (1188/1774). Evkaf-ı Hamidiye İdaresi üç organdan oluşmaktadır.

Birincisi; Mütevellî Kaim-Makamlığıdır; bu tevliyet görevini yürütmektedir.

İkincisi, Evkaf Kitabetidir. Gelir-gider ve benzeri işlere bakar.

Üçüncüsü; Ruznamçe Kitabetidir. Vakfın günlük gelir-giderini kayıt etmekle görevlidir.

III. Mustafa tarafından kurulan Laleli Evkafı da Evkaf-ı Hamidiyeye ilhak edilmiştir. (1788). II. Mahmud da 1809'da kurduğu vakıfları, bunlara ilhak edince "Evkaf-ı Hamidiye ve Mülhakâtı İdaresi" önem kazanmıştır. Sözü edilen idareye ait vakıfların sayısı elliye yükselince, bir nezâret şubesi haline getirilerek, "darphane-i Âmire Nezâretine" ilhak edilmiştir (1815). 1826 yılında Yeniçeriliğin kaldırılması ile nezâretleri yeniçeri ve sekbenbaşı ağalarına şart koşulmuş olan bazı vakıflar da "Hamidiye ve Mahmudiye Mütevellî Kaim-Makamlığına" devredilince, teşkilatın iyice genişlemiş bulunması nedeniyle "Evkaf-ı Hümaâyün Nezâreti" kurulmuştur(ULUÇ,2008:75).

### **2.3.1.2.Evlaf-ı Hümaâyün Nezâreti ve Teşkilatı, (Evkaf-ı Hümaâyün Nezâretinden Sonraki Evkaf Teşkilatı)**

Osmanlı Devletinde, Evkaf teşkilatı kurumunda karmaşık bir durum gözlenince, bütün vakıf teşkilatının bir araya getirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Önceleri Sultan vakıflarının, gelirini toplamak, korumak; bu vakıflara ait hayır kurumlarındaki görevlilerin maaşlarını vermek, işlerini görmek ve bu kurumların tamir ve inşası ile devamlarını sağlamak amacı ile kurulan "Evkaf Nezâreti", daha sonra Osmanlı İmparatorluğunda mevcut ve müstesna vakıfların dışında kalan bütün vakıfların nezâret görevini üstlenmiştir. Bundan

böyle, artık Evkaf Nezâreti, idaresi mazbut olan vakıfların hem mütevellisi hem nazırı, mülhak vakıfların ise, tek yetkili nazırı haline gelmiştir (Uluç,2008:76).

Önce belli vakıfların nazırı, sonradan ise bütün vakıfların “Bakanı” olan “Evkaf-ı Hümâyûn Nazırları”1839 tarihinden itibaren Meclis-i Vükelânın bir üyesi olmuştur. Böylece Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti, 12 Rebiülevvel 1242 (1826) da meydana getirilen bir İrade-i Seniyye ile Darphane Nezâretinden ayrılması sonucu kurulmuştur. Sultan ve Vezir Vakıflarının nezâret görevi Darüssaade Ağalarından alınarak Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretine devredilmiştir. Hamidiye ve Mahmudiye Evkafı da, Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretine devredilmiştir (Uluç,2008:76).

Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti, şu dairelerden oluşuyordu;

2. Kesedarlık: İdaresi nezârete ait bütün vakıflar için gereken ilam ve takrirlerin inhalarını yazmakla görevli dairedir.
3. Zimmet Halifeliği: Vakıfların işletilmeleri, gelir ve giderleri (muhasbesi) ile görevli dairedir.
4. Sergi Halifeliği: Evkaf hazinesine gelen meblağları ifa ve evkaf bütçesinin günlük işlemlerini icra ile görevli dairedir.

Evkaf Nezâretinin tamamlanması için değişik evkaf teşkilatları tarafından idare edilen vakıflar da ayrı ayrı Evkaf Nezâretine bağlanmıştır (Uluç,2008:76).

### **2.3.1.3.1297 (1880) ve 1330 (1912) Tarihli Nizamnâmelere Göre Evkaf Nezareti Teşkilatı**

9 Sefer 1297 (1880) tarihli nizamnameye göre, Evkaf Nezaretini teşkil eden daireler;

1. Evkaf Nezâreti tarafından zaptedilecek olan terekelerin tesviyesini yapmak ve gelirleri toplamak üzere kurulan “Vâridât-ı Umumiye Dairesi”,
2. Evkaf Nezâretinin giderlerini yapan ve kontrol eden “Masârifât Dairesi”,
3. “Muhasebe Dairesi”,
4. Evkafın yazı işlerini yürütecek olan “Mektubi Dairesi”,
5. Alacakları tahsil etmek için kurulan “Tahsilat Dairesi”,

6. “Teftiş Dairesi”,
7. “İhale ve benzeri işleri yürüten “Memurin Hazine Encümeni Dairesi” dir.

Vilayetlerde ise nezâretin birinci, ikinci ve üçüncü sınıf Evkaf Muhasebecilikleri ve Evkaf Müdürleri ile Kaza Evkaf Memurları ve benzeri teşkilatlar kurulmuştur. Bundan başka Evkaf Nezâreti dairelerinde bir Teftiş Kalemî ve Belediyelerde de Evkaf Muhasebecilikleri kurulmuştur (Uluç,2008:76).

1330 (1914) tarihli yeni bir nizamname ile Evkaf Nezâreti daha modern bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu nizamnameye göre, Evkaf Nezâreti, Osmanlı İmparatorluğunda mevcut bütün mazbut vakıfların idaresini üstlenmiştir. Mazbut vakıflar dışındaki bütün vakıflar üzerinde ise, nezâret ve kontrol (murakabe) hakkına sahiptir.

Bu nizamnameye göre, Evkaf Nezâreti'nin merkez teşkilatı şöyledir:

1. Şûray-ı Evkaf (M.2.) Bir reis ve iki üyeden oluşmaktadır. Bir kontrol heyetidir. Mahkeme kararları da dahil, her çekişmeli işlemi inceler (m.4-7)
2. Müsteşarlık; Nazırın yardımcısıdır (m.3).
3. Muharebât Müdüriyet-i Umumiyesi; Bu daire, Bütçe ve Havalename ve Hesap-ı Kât-i Kalemî, Muâmelât Kalemî, Hesabât Kalemî ve Tahsisat-ı Hayriye Kalemî ile kendisine bağlı Levazım Müdüriyeti ve Terekât ve Nukûd-u Mevkufe Müdüriyeti'nden oluşur (m.8-10).
4. İnşaat ve Tamirat Müdüriyeti Umumiyesi (m.117).
5. Vakıf Sulara bakacak olan Miyah-ı Vakfiyye İdaresi (m.12).
6. Hukuk Müşavirliği (m.13).
7. Yazı işlerini yürütecek olan Mektupçuluk (m.14).
8. Emlak ve Emval-i Vakfiyye Müdüriyeti (m.15-16). Evkaf-ı İslamiye Müzesi Müdüriyeti de buna bağlanmıştır. Daha sonra Müze Müdürlüğü bağımsız bir müdürlük haline getirilmiştir.
9. Orman ve Araz-i Vakfiyye Müdüriyeti (m.17).
10. Müessesât-ı Vakfiyye Müdüriyeti (m.18).
11. Kuyûd-u Vakfiyye Müdüriyeti (m.19).
12. Memurin Müdüriyeti (m.20).
13. Evrak Müdüriyeti (m.21).
14. Vezne Müdüriyeti (m.22-23)

15. Encümen-i Memurin ve Encümen-i Mahsus (m.24-28) (ULUÇ,2008:77).

**Sonuç:** Evkaf Nezâreti, 3 Mart 1340 (1924) tarih ve 429 sayılı Kanunla kaldırılarak, bu görev Cumhuriyetten sonra kurulan Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Böylece Vakıflar Genel Müdürlüğü, Evkaf Nezâreti makamına kaim olmuştur.

#### **2.4. Tevliyet (Yönetim) Bakımından Vakıf Çeşitleri**

Evkaf Nezâreti kurulduktan sonra, bu nezâret bazı vakıfların hem mütevellisi, hem nazırı; bazı vakıfların ise sadece nazırı olmak sıfatlarına haiz olunca idarelerine göre vakıf çeşitleri konusu gündeme gelmiştir. Bu ayırım 1242 (1826) yılından sonra ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra da bu ayırım hemen hemen aynen kabul edilmiştir. Evkaf Nezâretinin kurulmasından sonra, idarelerine göre vakıf çeşitleri şunlardır (Uluç,2008:79).

##### **2.4.1. Mazbut Vakıflar (Evkaf-ı Mazbûta)**

Ahkâmül Evkaf'ın (Eski Vakıf Hükümlerinin) 33. Mes'elesine göre, doğrudan doğruya Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti tarafından idare olunan vakıflardır. Osmanlı Sultanları tarafından yapılan vakıfların tevliyet; (yönetimi) saltanat ve hilafet makamına ait bulunduğundan, bu vakıfların tevliyet işlerini yürütmek üzere sonradan "Evkaf Nezâreti" kurulmuş ve böylece bu vakıflar "mazbut vakıfların" başta gelen türünü oluşturmuştur. Tüzel kişiliği olan vakıflardır (Uluç,2008:79).

Mazbut vakıflar da kendi aralarında üç kısma ayrılmaktadır.

##### **2.4.1.1.Selâtin (=Selâtin-İzamn=Ulu Sultanların) Vakıfları**

Bu vakıflar, Osmanlı Sultanları ile mensuplarına ve yakınlarına (ailelerine) ait vakıflardır. Bu tür vakıfların, tevliyetleri yüce halifelik (saltanat) makamına şart edilmiş bulunduğundan mütevellilik (idarecilik) işlerini yürütmek üzere Evkaf-ı Hümâyûn Nazırı (Bakanı) tevkil buyrulmuştur (vekil atanmıştır). Ancak son zamanlarda belirlenen hukuki niteliğin değişmesi sonucu Evkaf Nezâreti doğrudan doğruya bu çeşit vakıfların atanmış (mansup) idarecisi haline gelmiştir. Bu tür vakıflar, ikili ayırımı göre mazbut vakıfların kısm-ı evvelini (Birinci kısmını) teşkil eder.

Selâtin Arapça kökenli bir kelimedir. Lügat olarak; sultan, sultanlar anlamına gelmektedir. Selâtin vakfi denilince, Sultanlar Vakfı kastedilmektedir.

Selâtin vakıfları; tahsisat ve irsad kabilinden vakıflardan olup, gayr-i sahih (sahih olmayan) vakıf türündendir. Tahsisat ve irsad; bugünkü dilde özgüleme anlamındadır.

İrsad kabilinden vakıflarda; Hazine'ye (devlete) ait bir arazinin, kuru mülkiyeti (rakabesi) devlete kalmak koşuluyla, “gelir ve yararlarının” devlet başkanı tarafından, yine giderleri devlet tarafından karşılanan bir iş ve hizmete yani bir kamu hizmetine tahsis edilmektedir

Osmanlı hukuk sistemine göre; bizzat sultanların veya onların izin verdiği kimselerin miri araziden ifrazen elde edilen arazilerle kurdukları vakıflar da irsad vakıf türünden kabul edilmiştir. Çünkü devlet arazilerinde tasarruf ve koruma (velayet) yetkisi devlet başkanına tanınmıştır.

Sahih vakıfların konusu mülk (özel mülkiyete konu olan) arazi oluşturduğu halde, gayr-i sahih (tahsisat ve irsad kabilinden) vakıfların konusunu miri arazi gelirleri ile öşür ve haraç gelirleri oluşturmaktadır.

Miri arazi (Arazi-i Emiriyye); rakabesi (kuru mülkiyeti) beytülmale (Devlete=Hazine'ye) ait arazi olup, intifası (yararlanması) kişilere bırakılan arazilerdir. Bu gibi araziler devlet tarafından kişilere dağıtılmıştır. Bunlar tarla, çayır, yaylak, kışlak, koru, mer'a, harman yeri ve benzeri yerlerdir.

Gayr-i sahih vakıflardan sayılan “Selâtin Vakıfları” yönetimleri bakımından mazbut vakıf niteliğindedirler. Selâtin vakıfların idaresi Dârüssaâde Ağalığına bağlıydılar. Dârüssaâde Ağası, (=Padişah saraylarında harem bölümüne bakan kimse, kızlar ağası, Harem ve Enderum bölümünün en büyük komutanı, Osmanlı sarayının ve Harem-ı Hümayun ağalarının en büyüğü) Selâtin vakıflarını nezaretle görevliydi. Öte yandan Selâtin vakfın bir özelliği de, serbest vakıf olmasıdır. Bilindiği gibi, devlete ait toprakları, sadece padişahlar ve vezirler serbestçe vakfetmişlerdir. Burada vakfedilen şey, toprağın rakabesi veya tasarruf hakkı değil, sadece vakıf sahada yaşayan kişilerden alınan vergilerdir. Bu tür vakıfların gelirleri, devlet bütçesinden karşılanması gereken hizmetlere ayrılmıştır.

Serbest vakıflara, tımar ve mülk idarecileri (sancak beyi, subaşı gibi) giremez. Vakıf bölgede teftişte bulunamazlar ve vergi toplayamazlardı. Bu görevler tamamen vakfın mütevellisine bırakılırdı. Selâtin vakıflarında bu şekilde bir uygulamaya gidilmesinin sebebi,

vakfı çeşitli müdahalelerden uzak tutmaktı. Ancak yine de, selâtin vakıflarına yapılan müdahalelerin önüne geçilmemiştir (Uluç,2008:79).

#### **2.4.1.2.Mütevellisi Kalmayan Vakıflar**

Tevliyet görevi Vakıfları tarafından kendilerine şart koşulan meşruta mütevellileri, önceleri mevcut olduğu halde, sonradan bu müşrûta mütevellileri ortadan kalkan vakıflardır. Vakıf hükmî şahsiyeti temsilcisz kalmayacağından bu tür vakıfların mütevelliliğine Evkaf Nezâreti tayin edilmiştir. Evkaf Nezâretinin buradaki hukuki niteliği mansup (atanmış) mütevelliliktir. Vakıf yönetimi Evkaf Nezâretine bırakılmasaydı o taktirde, hâkim (kadı) tarafından mütevelli (yönetici) atanacaktı. Gerçek şahıs yerine, tüzel kişiliği bulunan Evkaf Nezâreti yönetici olarak atanmıştır (Uluç,2008:80).

#### **2.4.1.3.İdaresi Mazbût Vakıflar**

İkili ayırım bakımından bu tür vakıflar mazbut vakıfların ikinci kısmını teşkil eder. Vakfedenin zürriyet ve yakınlarından tevliyetin meşrutunlehi (vakfeden tarafından vakfın yararına vakfi şart koşulmuş olan kimse veya cihet) kalmayan vakıflar olup, doğrudan doğruya Evkaf Nezâreti tarafından idare edilmektedirler. Yönetimleri yine vâkıf tarafından atanan mütevellilerin ehdelinde olduğu halde, mütevellilerine belli bir maaş tahsisi ile vakıf işlerine karıştırılmayıp doğrudan doğruya Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti tarafından idare olunan vakıflardır. Aslında Nezâretin hakkı, kamu gücünden kaynaklanan gözetim ve denetim hakkıdır. Evkaf Nezâretinin buradaki hukuki niteliği yardımcı (munzam) mütevelliliktir. Köprülü, Çağal-Zadeler ve Şehit Muhammed Paşa Vakıfları bu tür vakıflardır. Bazı Osmanlı hukukçuları, yapılan bu uygulamanın vakıflarla ilgili şer’i hukuk kurallarına aykırı olduğunu ileri sürmektedirler.

Prof. Dr. Ahmet Akgündüz; “bu tür vakıflardaki Evkaf Nezâretinin hukuki sıfatı, munzam (yardımcı) mütevelli kabul edildiğinde ve bu şekilde idaresi zapt olunan vakıfların tahsisât kabilinden vakıflar olduğu (çoğunlukla) düşünüldüğünde dinsel hukuk kurallarının aykırılığını ortadan kalkacağını söylemektedir(ULUÇ,2008:81).

#### **2.4.2. Mülhak Vakıflar (Evkaf-ı Mülhaka)**

Mülhak vakıflar, “Ahkâmül Evkaf’ın (Eski Vakıf Hükümlerinin) 34. Mes’elesinde; “Evkaf-ı Hümâyûn Nazırının nezâretinde (denetiminde) mütevelli-i mahsusları (özel mütevellisi) tarafından idare olunan evkaftır (vakıflardır)” biçiminde tanımlanmıştır. Bu tür



vakıflar ağırlıklı olarak “sahih” vakıflardır. Vakıf işlerini müteveli yürütür. Evkaf Nezâretinin sadece nezaret (denetim) hakkı vardır. Bu çeşit vakıflarda Evkaf Nezaretinin durumu, anonim şirketlerdeki idare meclisinin durumuna benzetilmektedir. Osmanlı Devleti’nde nezâret (denetim) görevleri vakıflar tarafından Sadrazamlara, Şeyhülislamı, Fetva Eminlerine, Darüssaade Ağalarına, İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar Kadılarına (Hâkimlerine) ve Kazaskerler gibi makam sahiplerine bırakılan vakıfların tamamı Evkat Nezâretine devredilmiştir. Bu devir işleminin şer’i olabilmesi için, eski nezâret ve tevliyet hakkı sahiplerinin bu vazifelerini Evkaf Nezâretine devretmeleri ve Evkaf Nazırları değıştikçe velayet yetkilerinin de yenilenmesi gerekeceği bir kısım hukukçular tarafından ileri sürülmüştür. Ancak Tahsisat ve İrsâd kabilinden olan vakıflar için böyle bir şekli formaliteye gerek bulunmamaktadır. Tüzel kişiliğe haiz olan vakıflardır (Uluç,2008:81).

### 2.4.3. Müstesna Vakıflar

Evkaf Nezâretinin nezâreti ve müdahalesi olmadan doğrudan doğruya mütevellileri tarafından idare olunan vakıflardır. Bunlar aslında tahsisat kabilinden vakıflardır. Mazbut vakıflar kapsamında değerlendirilmelidirler. Tahsisat ve irsad kabilinden sayılan vakıflar kapsamında yer almaktadırlar.

Guzât (gaziler) ve azize-i kirâm (iyilik sever, aziz ve mübarek kimseler yani yüksek ve saygın din adamları) evkâfi (vakıfları) gibi (Uluç,2008:82).

### 2.5. Mütevellinin Tasarrufları ve Çeşitleri

Bir vakfin yönetimi ve amacının gerçekleşmesi için yapılması gerekli olan tasarrufları yapmaya (icraya) müteveli yetkilidir. Ne var ki, vakıf hakkında her türlü tasarrufu yapmaya yetkili değildir. Yapmaya yetkili olduğu tasarruflarda da, bazı koşullarla yetkileri sınırlandırılmıştır. Müteveli, yaptığı ve yapabileceği tüm tasarruflarda öncelikle vakfin yararını düşünerek hareket etmek zorundadır. Mütevellinin iyi bir aile reisi, iyi bir baba ve basiretli bir tacir gibi hareket etme zorunluluğu vardır (Uluç,2008:83).

Müteveli kendi yetki alanında bulunan işleri doğrudan doğruya görebilmektedir. Müteveli bazı işleri açıklandığı gibi doğrudan kendisi yapabildiği halde, yetkisi olmadığı ve yapmaya da yetkili bulunmadığı bazı tasarrufların şer’an (dinsel hukuk açısından) geçerli olabilmesi için hâkimin (kadının) kararının gerekli olduğu durumlarda hâkime başvurarak karar almakla yükümlü sayılmıştır. Vakfin bazı işlerinde (tasarruflarında) ise, devletin en

yetkili makamının izninin alınması koşuluna bağlı tutulmuştur. Hâkimin kararına gerek duyulduğu hallerde, bir karar alınmadan, mütevellî doğrudan doğruya tasarrufta bulunmuş ise, yaptığı bu tasarruf sahih (sağlıklı) ve muteber (geçerli) olmaz.

İslam hukukçuları ağırlıklı olarak, mütevellinin tasarruflarını ikili ayırma tabi tutmuşlardır.

- **Mütevellinin yapması caiz (mümkün) olan tasarrufları**

Bu tür tasarruflar mütevellinin doğrudan doğruya, kendiliğinden ve tek başına yapabileceği tasarruflar olarak kabul edilmektedir.

- **Mütevellinin yapması caiz (mümkün) olmayan tasarrufları**

Hâkimin (kadının) kararı ile yapabileceği tasarruflar olarak kabul edilmektedir. İslam Hukukçuları tarafından bu ikili ayırım yapılmasına karşın, Prof. Dr. Ahmed Akgündüz, Osmanlı uygulamalarından hareketle, mütevellinin tasarruflarını üçe ayırmak suretiyle incelenmesini uygun görmüştür.

- Mütevellinin ancak emr-i sultan ve izn-i kadı ile yapabileceği tasarruflar.
- İzn-i Kadı (Hâkimin izni) ile yapabileceği tasarruflar.
- Doğrudan doğruya tek başına yapabileceği tasarruflar (Uluç,2008:83).

### 2.5.1. Sultan'ın Emri ve Kadının İzni İle Yapabileceği Tasarruflar

- Vakıf mallarının istibdali (değiştirilmesi, eskisinin satılması yenisinin alınması).
- Vakıf malların icâreteyn usulü ile işletilmesi yani icâreteyne tahvili.
- Tartışmalı olmakla birlikte mukâtaa usulü ile işletilmesi.

Bu üç halde de hiçbir vakfın mütevellisi, sultanın emri ve kadının izni olmadan sözü edilen tasarruflarda bulunamaz (Uluç,2008:84).

#### 2.5.1.1.İstibdal (Vakıf Malların Değiştirilmesi)

Vakfın (vakfedenin) vakfiyyede koştuğu ve on şart (Şurût Aşere) diye açıklanan şartlardan ikisi şunlardır;

İstibdal: bir vakıf malı mülk olan diğer bir mal ile değiştirmektedir.

İbdal: yerine başka bir mal satın alabilmek için herhangi bir vakıf malı satmaktır.

Vakıf muamelesindeki devamlılık (te'bîd) şartının gerçekleşmesi, özellikle taşınır mallarda istibdal muamelesine bağlıdır. İslam hukuku mezheplerine göre istibdal ve koşulları farklılık arz etmektedir (Uluç,2008:84).

Konumuzla ilgili olduğundan İstibdalın Şartlarına bakmakta yarar olduğunu düşünmekteyim. İstibdalın şartları şunlardır:

- Vakıf malların, vakıf için gelir getiremez ve getirdiği gelir, giderini karşılayamaz durumda olup da istibdal işleminde de vakıf için maslahat olduğu kesinleşirse, istibdal için aranan şer'i gerekçe gerçekleşmiş demektir. Sadece istibdal edilecek malın vakfa daha yararlı olması hali, şer'i (dinsel) gerekçe olarak kabul edilmemiştir.
- Vakıf mal satılırken, satın akdinde gabn-i fahiş (aşırı aldanma, onda beş gibi) bulunmaması gerekir.
- Vakfın tamir edilerek eski haline iadesi için başka gelir kaynağı bulunmaması gerekir. Tamir için gerekli gelir kaynağı mevcutsa istibdal caiz değildir.
- Vakıf mal, mütevellinin (usul ve fûruu gibi) kendi lehinde tanıklıkları caiz olmayan hısımlarına satılmamalıdır. Aynı şekilde alacaklılarına da satılamaz.
- İstibdal muamelesinin; sultanın emri ve kadının izni ile yapılması lazımdır. Aksi takdirde yapılan istibdal geçersizdir. Şartlı istibdallerde de bu koşul aranmaktadır.
- Bedel olarak alınacak akarın yer ve mevki, vakıf akarın yer ve mevkiinden daha aşağı olmaması gerekir. Yer ve mevki bakımından eşdeğerde veya daha üstün olması gerekir. Değer ve istek açısından eşit olduktan sonra aynı şehirde olmaları gerekmez.
- Vakıf akarın nükûd (para) ile istibdali caiz (geçerli)dir.

- İstibdali müseccelin (tescil edilmiş, sicile geçmiş vakfi mülk ile) değiştirilmesi caiz (geçerli) olmaz (İstibdali müseccelin nakzi caiz değildir).
- Vakıf malların istibdalinde, bedel olarak alınacak mülk malın mahiyetinde uyuşmazlık edilmiştir. Bedelin akar veya nakit para alabileceği kabul eden birinci görüş yanında, bedelin akar olmasını şart koşan ikinci görüş de vardır. İkinci görüş sahipleri, nakit para ile istibdale izin vermenin vakıf malların istibdalinden elde edilen paraların nazırlara yem yapılmasına sebep olduğunu ileri sürmüşlerdir. Osmanlı uygulamasında istibdal işlemi, bilirkişi aracılığıyla mahkeme kararı ve sultanın onayı (tasdiki) ile yapıldığından, nakit para ile de istibdal yapılabileceğine ilişkin birinci görüş tercih edilmiştir. Yani vakıf akarın nakit para ile istibdali caiz (geçerli) dir.
- İstibdal işleminde bedel ile değiştirilecek vakıf malın (mübdelün-bihin) aynı cinsten olmasını da şart koşmuşlar ise de, çoğunluk, gelir amacı ile işletilmek üzere vakıf yapılan (istiğlale mevkuf) mallarda böyle bir şartın söz konusu olmadığını; içinde oturulmak üzere vakfedilen (süknaya meşrûk) mallarda ise bu şartın aranacağını kabullenmişlerdir (Uluç,2008:84).

Bu noktada karşımıza münakale diye bir kavram çıkacaktır. Önce münakaleye bakacağız ve ardından da münakale ile istibdal arasındaki farkı ortaya koymaya çalışacağız.

Şart olmadıkça vakıfta münakale caiz (geçerli) değildir. Vakıfta Münakale: Müteaddid (birden fazla) arsa ve evi olan bir kimsenin, bu arsalar veya evlerden birini vakfettikten sonra vakfiyeti diğer arsa veya eve sarf ve nakletmesidir, ki hini (nakledildiği sırada) vakıf da kendi için istibdal şart etmemiş ise, “münakale” caiz olmaz. Şart etmiş ise caizdir (Uluç,2008:85).

- Münakale İle İstibdal Arasındaki Fark:

Münakale bir çeşit istibdal demektir. İstibdal ilt aralarındaki fark; münakalede “bedel” vâkıfın (vakfedenin)dir. İstibdalde ise; aharın (başkasının)dır. Vakfın istibdali hakkında vakıf tarafından bir şart dermeyan edilmemiş (ileri sürülmemiş) ise, ancak aşağıda açıklanan koşulların varlığı halinde istibdale cevaz verilmektedir.

Akar, galle (gelir) temin etmez veya gallesi giderlerine yeterli olmaz ve istibdalde vakf için menfaat bulunursa istibdal caizdir. Bu koşullar bulunmadıkça, bir vakıf malı (mal) istibdal olunamaz.

Genel ilke böyle olmakla beraber istibdalin geçerliliğinde hâkimin onayı ve Veliyyül'emrin "emir verenin, amirin-Sultan'ın" izni gerekli bulunmaktadır (Uluç,2008:85).

#### **2.5.1.1.1. 2762 Sayılı Vakıflar Kanununun İstibdale İlişkin Maddeleri**

Md.12- Mevkilerine ve temin ettikleri menfaate göre, kalmaları gerekli görülmeyen mazbut ve mülhak vakıflara ait akar ve toprakları idare meclisinin kararı ile satmaya veya başka gayrimenkulle değiştirmeye Umum Müdürlük yetkilidir. Bu satışlarla elde edilecek paralar tercihen mahallerinde akar satın almaya veya yaptırmaya veya o vakfın mevcut akarının tamirine sarf olunur (Uluç,2008:86).

Mülhak vakıflarda, idare meclisi, karar vermeden evvel o vakıf mütevellisinin mütalâsını alır.

Md.13- 10. Ve 12. maddelere göre satılacak mallardan ele geçecek paranın bu maddelerde gösterilen yerlere sarf edilinceye kadar nemalandırılması mecburidir.

Md.14- Gerek satış bedelleri ile, gerek değişme ile alınacak veya yeniden yaptırılacak gayrimenkuller evvelki vakıfların adını alırlar ve vakıflar idaresince kayıtlarına bu suretle işaret edilir, tapuya da böylece tescil ettirilir.

#### **2.5.2. İzn-i Kadı (Kadının İzni) İle Mütevellinin Yapabileceği Tasarruflar**

Bu tür tasarruflar, mütevellinin tek başına yapamayacağı tasarruflardır. Ancak yapması halinde ise, kendisi sorumlu olacaktır. Zarara uğraması halinde, sonradan vakıf mal varlığına rücu edemez. Fakat bu tür tasarruflardan bazılarında, hâkimin reyini almak koşulu ile müteveliye rücu olanağı tanınmıştır. Evkaf-ı sahiha (sağlıklı vakıflarda) muvafık-ı şer'i şerif (dinsel hukuka uygun) olan şart-ı vâkıfa (vakfedenin şartına) muhalefet (aykırılık) caiz değildir. Yani vâkıfın şartına aykırı olan bir tasarrufu yapmak hâkimin (kadının) kararını almakla mümkündür (Uluç,2008:87).

Mütevellinin, kadının izni ile yapılabileceği tasarruflar nelerdir? Hiç şüphesiz bunların tümünün tek tek sayılması mümkün değildir. Örneğin; Bazı tamirlerle ilgili tasarruflar hâkimin izni ile olanaklıdır. Amacı ortadan kalkmış ve kendisine ihtiyaç kalmamış vakıfların tasfiyesi ancak hâkim kararı ile yapılabilir. Vakıf görevlilerinin maaşlarını (vaziyetlerini) artırma yine hâkimin kararı ile olabilir. Vâkıfın şartı bulunmadığı zaman sadece hâkim kararı ile yapılabilen diğer bir tasarruf ise, vakıf tüzel kişiliğini borca sokacak işlemdir. Mütevelli her ne biçimde olursa olsun vakıf tüzel kişiliğini borçlandıracak bir işlemi tek başına yapamaz.

### 2.5.2.1.İstidane (Borca Girme)

Mütevellinin, hâkim kararı ile vakıf namına borca girme işlemine “İstidane” denilmektedir. İstidanenin Koşulları ise;

- Vakfın tamire ihtiyacı var, ancak vakıfta bunu karşılayacak gelir yok ise, ortada zorunlu bir durum söz konusu olduğundan mütevellinin vakıf adına borçlanabilmesi hâkim kararı ile mümkündür. Aksi halde istidane caiz değildir. Vakıf mallarının tamire verilerek işletilebilme olanağı da istidaneye engeldir.
- İstidane işlemin yapacak olan mütevellinin vâkıf tarafından vakıf adına borçlanması konusunda yetkili kılınmış olması gerekir. Şayet vakıf tarafından mütevelliye böyle bir yetki verilmemiş ise, o takdirde vakıf adına mütevellinin borçlanabilmesi hâkimin kararına bağlıdır. Yani hâkimin izni olmadan vakıf adına borçlanamaz.

Borçlanma (istidane) iki şekilde olur. Birincisi, Vakıf nam ve hesabına başkalarından borç para alınır. Buna istikraz denir. İkincisi, Vakıf namına veresiye satın alma biçiminde olur. Mütevelli vakıf adına borç para alırken muameleyi şeriye usulü ile alacaklıya belli bir kâr payı vermek (ilzam-ı ribh) de, hâkimin izni ile mümkündür (Uluç,2008:87).

#### • İstidane İle İlgili Bazı Hükümler

Birinci durum: Mütevellinin vakıf malların tamir ve ıslahı için istidanede bulunması halidir. Bu durumda meydana gelen borçtan mütevelli sorumludur.

İkinci durum: Vakfın gelirine rücu etmek gayesiyle, kendi malından vakfın tamiri için harcamalarda bulunması halidir. Bu durumda; şayet vakfın geliri mevcutsa, mütevelli vefat

etmiş ise, bu takdirde mirasçılarının rücu imkanı vardır. Şayet vakfın geliri mevcut değilse hâkime başvuracaktır.

Üçüncü durum: Mütevellinin, vakıftan (vakfın gelirinden) yararlananların ve vakıf görevlilerinin tahsisat ve maaşlarını (vezaiifini) vermek için istidandede bulunması halidir ki, bu caiz değildir. rücu hakkı da mevcut değildir. Sadece vakıftan yararlananlara ve görevlilere rücu edebilir. Fakat vakfa rücu şartı; hâkimin emri (izn-i kararı) ile vakıftan yararlananların ve vakıf görevlilerinin ödenek (tahsisat) ve maaşlarını kendi malından ödemiş ise vakfa rücu edebilir(ULUÇ,2008:87).

### **2.5.3. Mütevellinin Doğrudan Doğruya Tek Başına Yapabileceği Tasarruflar**

Müteveli bir nâzıra bağlı ise, tasarrufları yapmadan önce nazırın görüşünü almak zorundadır. Çünkü nazıra bağlı olmakla onun gözetim ve denetimi altındadır. Nazıra bağlı değilse, bu durumda müteveli tasarrufları kendi başına yapacaktır (Uluç,2008:88).

- **Mütevellinin Görevi İle İlgili Tasarrufları**

Müteveli; vakıf senedinin kendisine yüklediği görevleri yerine getirecektir. Vâkıfın dinsel hükümlerine aykırı olmayan ve vakfın amacına ters düşmeyen şartlarını yerine getirecektir. Ortaya çıkacak zorunlu bir durum sonucu hâkimin kararıyla vâkıfın şartlarına (şart-ı vakıfa) aykırı davranabilir ancak, vakfın şartlarına başka şekilleri de aykırı davranması caiz değildir.

Müteveli vakfın hukukunu savunma ve mal varlığını muhafaza ile görevlidir. Müteveli bazı istisnalar dışında vakıf davalarında hasımdır. Vakfa karşı açılan davalarda; vakfın haklarını savunmak, vakıf mallarını korumak ve her türlü tedbiri almak zorundadır.

Müteveli, toplanan ve elde edilen vakıf gelirlerinden öncelikle vakfa ait borçları ödemek durumundadır. Ondan sonra görevlilerin maaşları ve vakıftan yararlananların payları ödenecektir. Aksi halde, borçlardan dolayı vakıf mallarının hacz edilmesi söz konusu olacaktır.

Vakfın tamiri ile ilgili tasarruflar yerine getirilecektir.

Müteveli görevi dahilinde bulunan tüm bu hususları burada açıklanmayan diğer görevlerini (Sultan'ın ve Kadı'nın izni dışında kalan görevlerini) kendiliğinden doğrudan

doğruya yerine getirecektir. Ancak, doğrudan doğruya yerine getirme kuralına karşın yargı teşkilatının velayet-i ammeden doğan (kamu gücünden, işlerinde tek başına tasarrufta bulunamaz. Böyle bir tasarruf yapılmış ama diğer mütevellî bunu reddetmiş ise, o tasarruf batıl (geçersiz) sayılır. Bu kuralın karşıt anlamından (eski deyişle mefhumu muhalifinden) bir mütevellînin, diğerinin görüşünü almadan bir tasarrufta bulunmuş, fakat ikinci (diğer) mütevellî bu yapılan tasarrufu kabul etmiş ise, artık işlemi yapan mütevellînin yaptığı tasarrufa geçerlilik verilmiş olur. Yani o tasarruf batıl (geçersiz) sayılmaz. Mütevellî ikiden fazla ise, yine kural (ilke) aynıdır.

Hem nazır ve hem de mütevellîsi bulunan bir vakıfta, nazırın rey'i (görüşü) alınmadan mütevellî umûr-u vakıfta (vakfin işlerinde) tasarrufta bulunamaz. Mütevellî nazırın görüşünü almaksızın tasarrufta bulunmuş ise, bu tasarruf nâfiz (geçerli) değildir (Uluç,2008:88).

## **2.6. Vakfa İlişkin Davalar**

Dava; bir kimsenin diğer bir kimseden hâkim huzurunda, hakkını istemesi olarak tanımlanır. Bugünkü hukukta da davanın tanımı yaklaşık böyledir. Bir davada; hak isteyene davacı (müddei), kendisinden hak istenen kimseye davalı (müddaaleyh) ve istenen şeye davanın konusu (müddea=müddeabih) denilmektedir (Uluç,2008:90).

Vakıf davaları ile ilgili hükümler ve koşullar, bugünkü hukuk sistemindeki davalara ilişkin genel hükümlere benzemektedir. Taraf ehliyeti vs. bakımından davacı ve davalı için aranan koşullar da yaklaşık aynıdır. Örneğin; davacı ve davalının ayırt etme gücüne sahip olmaları şarttır. Aksi halde, bunlar davacı ve davalı olamazlar. Yani ehliyetsizlik nedeniyle dava reddedilir.

Vakfın; rekabe ve gallesine yönelik davalarda davacı ve davalı sıfatıyla husumet, mütevellî veya mütevellî makamına kaim olan yani mütevellî yerine yönetici durumunda bulunan şahsa aittir.

### **2.6.1. Osmanlı Devletinde Vakıf Davalarına Bakmaya Görevli ve Yetkili Makam (Merci, Yetkili Organ)**

Bir İslam devleti olan Osmanlı devleti, ilk kurulduğu günden itibaren İslam hukukunda var olan kazâ (yargılama) usulünü ve sistemini uygulamıştır. Ülkede sadece şer'i mahkemeler mevcuttur. Vakıflarla ilgili uyuşmazlıklar da dâhil olmak üzere bütün hukuki uyuşmazlıklar,



Hanefî mezhebinin hukuki esaslarına göre halledildiği görülmektedir. Kadı, şer’i hukuk hükümlerini uygulayan kişi yani hâkim olduğu gibi, aynı zamanda hükümetin direktiflerini yerine getiren bir memurdur. Şu halde kadının iki sıfatı (unvanı) vardır. Birincisi hâkim olup, yargısal görevini yerine getirmektedir. İkincisi memur olup, idari görevini (hükümetin verdiği emirleri) yerine getirmektedir. Kadılara Hâkim’uş-Şer’i ve daha sonraları sadece hâkim denildiği de görülmektedir (Uluç,2008:90).

Osmanlı Devleti vakıf davalarının çözülmesi için yapılan düzenlemelerden hareketle iki dönem halinde incelenebilir.

### **2.6.1.1.Tazminattan Önceki Dönem**

Tazminata kadar ki dönemde bütün hukuki uyuşmazlıklar, devletçe atanan kadı ve kadı naibleri tarafından çözümlenmekteydi. Taşralardaki bütün şer’iye mahkemeleri, aynı zamanda vakıf davalarına da bakarlardı. İstanbul’daki Şer’iye Mahkemelerinin başında İstanbul Kadılığı vardı. İstanbul Kadısına “İstanbul Efendisi” veya “İstanbul Mollası” denilmekteydi. Sur dışındaki Eyüp Kadılığına “havâss-ı refia” veya “haslar kadılığı” denilirdi. Galata ve Üsküdar kadılıkları da meşhur kadılıklar arasında yer almaktaydılar. Bugünkü Sulh Mahkemelerine benzeyen “Bab mahkemeleri” “kadıların naibleri” tarafından yönetiliyordu. Bu mahkemelerde belde kadısına niyâbeten hüküm vermeye yetkili hâkimlere de “Bab naibi” denilirdi. Bunların yanında özellikle Haremeyn vakıflarının şer’i meselelerine bakan Evkaf-ı Haremeyn Müfettişliği 995 (1586) da kurulmuş ve 1247 (1831) de kaldırılmıştır. Diğer vakıflara ait bazı uyuşmazlıkların (şer’i) evkaf müfettişleri tarafından çözümlendiği de gözlenmiştir. Evkaf-ı Hümâyûn Nezareti kurulunca (1242/1286), müfettişlikler de birleştirilerek Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği haline getirilmiştir. (19. Sefer 1247/1831). Artık özellikle İstanbul’daki vakıfların şer’i işlemini bu müfettişlik yürütmüştür. Ancak diğer mahkemeler de vakıf davalarına bakmaya yetkiliydi (Uluç,2008:91).

### **2.6.1.2.Tazminattan Sonraki Dönem**

Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği “haftada bir veya iki gün ancak belirlenen günlerde Evkaf-ı Hümâyûn Nezaretine gelip, tertip olunacak mazbata, şer’i şerif ve şürût-u vâkıfa uygun olarak Masâlih-i Vakıyâi rü’yet ve şer’i senedleri tanzim ve mutad resimlerini almakla” görevlendirildiği için, Tazminattan sonraki dönemde “Mahkeme-i Teftiş-i Evkaf” veya “Mahkeme-i Evkaf” isimleriyle anılmaya başlanmıştır. Mahkemede görevli kişi “Müfettiş Efendi” diye anılırdı. Ancak 1838’de çıkan bir irade-i seniyye ile vakıflara ait bütün davaları

ve bunlara ilişkin şer'î işlemleri yapmakla görevli mahkeme-i Teftiş-i Evkaf Müfettişinin yükünü hafifletmek üzere, müfettişe yardım etmek amacıyla memur ve kâtiplerin tayini kararlaştırılmıştır. 1860 tarihli irade-i seniyye ile de “Mahkeme-i Teftiş Müsteşarlığı”nın kurulması öngörülmüştür. 1876’da bu teşkilat yeniden düzenlenmiştir. Kısaca, kurulan “Evkaf Mahkemesi” bir yargı organı olup, vakıf davalarına bakmakla görevli özel bir mahkemedir (Uluç,2008:91). Başka davalara bakma görevi yoktur. Fakat kurulan bu özel mahkemeye karşın, Şer’iye Mahkemeleri yine vakıf davalarına bakmaktaydı.

8 Muharrem 1336 tarihli “Usul-i Muhakeme-i Şer’iye Kararnamesi”nin vakıf davaları ve mahkemelerin görevi konusunda yeni bir düzenleme getirdiği görülmüştür.

- **Getirilen bu yeni düzenlemeye göre**

- İcareteynli ve Mukâtaalı vakıflara ait her çeşit dava ile diğer vakıflara ait bütün tasarruf davalarına Nizamiye Mahkemeleri bakacaktır.
- Birinci bendin dışında kalan, İcareteyne ve Mukâtaaya tahvil davaları, tevliyet, rakabe, vakıf şartları, gedik ve girdar gibi özel örflerde kurulan tasarruf hakları ve vakıf mallarıyla ilgili alacak davaların Şer’iye Mahkemelerinde görüleceği öngörülmüştür.
- Dersaadet’teki vakıfların rakabelerini ilgilendiren ve özellik arz eden davalara ise; Mahkeme-i Teftiş-i Evkaf bakmaya devam edecektir.

8 Nisan 1340 (1922) tarih ve 469 sayılı Kanunla hem Şer’iye Mahkemeleri ve hem de Evkaf Mahkemeleri (Mahkeme-i Evkaf) yürürlükten kaldırılmış ve bu mahkemelerin görevleri Asliye Hukuk Mahkemelerine devredilmiştir (Uluç,2008:91).

## **2.7. Türk Kanunu Medenisinden Önce Kurulmuş Vakıfların Sayısı ve Dağılımı**

Türk Kanunu Medenisi (743 sayılı kanun); 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilmiş, 4 Nisan 1926 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmış ve 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Vakıfların türüne ve aidiyetine göre dağılımı;

Mazbut Vakıfların Sayısı: Türk Kanunu Medenisinin kabul edildiği tarihten önce kurulmuş, yönetimleri ve denetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Mazbut Vakıfların sayısı; 41.550 adettir (Uluç,2008:988).

Mülhak Vakıfların Sayısı: Türk Kanunu Medenisinin kabul edildiği tarihten önce kurulmuş ve yönetimleri vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş (vakfedenlerin soyundan gelenler tarafından ya da müteveli veya müteveli heyetleri tarafından yönetilen) ve denetimleri Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılan Mülhak Vakıfların sayısı 300 adettir (Uluç,2008:988).

Cemaat Vakıflarının Sayısı: 2762 Sayılı Vakıflar Kanununun 44 ve geçici madde 1/a maddeleri uyarınca;13.03.1936 tarihinden önce verilen 1936 beyannamesi ile “Vakıf kabul edilen” ve cemaatleri tarafından seçilen yönetim kurulları tarafından yönetilen Cemaat Vakıfları sayısı 161 adettir. 2762 sayılı Vakıflar kanununa göre tüzel kişilik kazanan vakıflardır (Uluç,2008:988). Cemaat Vakıflarının, Cemaatlere Göre Dağılımı Rum cemaatine ait vakıf sayısı: 75, Ermeni cemaatine ait vakıf sayısı: 52, Yahudi cemaatine ait vakıf sayısı: 18,, Süryani cemaatine ait vakıf sayısı: 9, Keldani'lere ait vakıf sayısı: 3, Bulgarlara ait vakıf sayısı: 2, Gürcülere ait vakıf sayısı: 1, Maroni'lere ait vakıf sayısı: 1'dir (Uluç,2008:988).

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### GÜNÜMÜZDE (CUMHURİYET DÖNEMİ) VAKIF ÇEŞİTLERİ ve ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde Günümüz (Cumhuriyet Dönemi) vakıf çeşitleri, özellikleri, vakıf üniversiteleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü mali ve idari yapısı, T. Vakıflar Bankası T.A.O. mali ve idari yapısı hususlarında bilgiler aktarılmaya çalışılacaktır.

#### 3.1. Eski Vakıflar

Vakıf müessesesi Osmanlı İmparatorluğu zamanında yaygın olarak topluma çeşitli alanlarda hizmet vermiştir. Eski vakıflar, Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulmuş olup; günümüze kadar devam eden vakıflardır (Saydam ve Ekici; 1998:4). Eski vakıflar, vakfin gayesi ve vakfa tahsis edilen malların statüsüne göre kendi içlerinde çeşitlere ayrılmaktadır (Saydam ve Ekici; 1998:4). Şöyle ki;

##### 3.1.1. Mazbut Vakıflar

Cumhuriyet öncesinde vakfiyelerindeki amaçları gerçekleştirmek üzere kurulan ancak; vakfiyesi gereği yönetecek kişi kalmadığından, hayır hizmetlerini gerçekleştirmesi fiilen ve hukuken imkansız hale geldiğinden Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaşatılan, yönetilen ve temsil edilen vakıflardır (Pembeçiçek,1999:61; Akipek ve Akıntürk,2007:672). 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 3 üncü maddesine göre ise mazbut vakıflar, “Bu Kanun uyarınca Vakıflar Genel Müdürlüğünce yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğünce yönetilen vakıfları” kapsamaktadır (VK,2008:Md.3). Hangi vakıfların mazbut vakıflar kapsamına gireceği, 2762 sayılı Vakıflar Kanununda açıkça sayılmıştı. Buna göre Medeni Kanundan önce kurulmuş vakıflardan; açıkça sayılmıştı. Buna göre Medeni Kanundan önce kurulmuş vakıflardan;

- Vakıflar Kanunundan önce bulunan vakıflar,
- Vakıflar Kanunundan önce zapt edilmiş bulunan vakıflar,
- Vakıflar Kanunundan önce idaresi zapt edilmiş olan vakıflar,
- Mütevelliliği bir makama şart edilmiş olan vakıflar,
- Kanunen veya fiilen hayrı bir hizmeti kalmamış olan vakıflar,
- Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerinden başkalarına şart edilmiş vakıflar,

- Vakıflar Kanununun 21 inci maddesi uyarınca, müteveli olması lazım gelenlerden hiç kimsenin sağ kalmaması halinde mabut sınıfına alınan vakıflar,
- Vakıflar Kanununun 36 ncı maddesi gereğince, müddeti içinde kısmen veya tamamen kütüğe kaydettirilmemiş vakıflar mazbut vakıf olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresine alınmıştır. Örneğin; Fatih Sultan Mehmet Vakfı, Sultan Ahme Camii Vakfı ve Süleymaniye Camii vakfı ve benzeri vakıfların, vakfedenin (örneğin Fatih Sultan Mehmet, Vakfeden olarak soyundan gelen vakıf yöneticisi veya temsilcisi ya da mütevellisi yoktur) soyundan gelen vakıf yöneticisi (müteveli-temsilci vs) yani yöneten kalmadığından yine örneğimizde olduğu gibi vakfın maliki Fatih Sultan Mehmet olduğu halde, mazbut vakıf niteliğiyle Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetiliyor (Uluç,2008;901).

Osmanlı İmparatorluğu zamanında kurulan ve halen Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen ve temsil edilen mazbut vakıfların ayrı birer vakfiyeleri bulunmakla birlikte, ayrı birer tüzel kişilikleri olmayıp; bir bütün halinde tüzel kişiliğe sahiptirler. Vakfiye, Mazbut, mülhak ve cemaat vakıflarının malvarlığını, vakıf şartlarını ve vakfedenin isteklerini içeren belgeleri ifade eder.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen mazbut vakıfların gelir ve giderleri Cumhuriyetle birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesi kanalıyla yapılmaya başlanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen mazbut vakıfların gelir ve giderleri Cumhuriyetle birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesi kanalıyla yapılmaya başlanmıştır.

### **3.1.2. Mülhak Vakıflar**

5737 sayılı Vakıflar Kanunu'na göre, mülga 743 Sayılı Türk Kanunu Medenisi' nin yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve vakfedenin soyundan gelenler tarafından yönetilmesi şart edilen vakıflara “mülhak vakıflar” denilmektedir. Ayrı ayrı tüzel kişiliğe sahip olan bu vakıflar kendi taahhüt ve borçlarından sorumlu olup; Vakıflar Genel Müdürlüğünce sıkı bir biçimde denetlenmektedirler (Pembeçiçek, 1999: 63).

Mülhak Vakıfların kendi mütevellileri eliyle yönetilmeleri esas olmakla birlikte, vakfiyedeki şartları taşımamaları nedeniyle kendilerine yöneticilik verilemeyenler bu şartları elde edinceye, küçükler ile kısıtlılar fiil ehliyetlerini kazanıncaya ve boş kalan yöneticilik

yenisine verilinceye kadar, vakıf işleri, Genel Müdürlükçe -temsilen- yürütülebilmektedir (VK, 2008: Md.6).

### **3.2. Yeni Vakıflar**

Cumhuriyetin ilanından sonra kabul edilen mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre kurulan ve bu kanun hükümlerine göre faaliyetini devam ettiren vakıflar “yeni vakıf” olarak kabul edilmektedir (VK, 2008: Md.3).

#### **3.2.1. Aile Vakıflar**

Medeni kanun ve Miras hukuku hükümlerine uygun olarak kurulan vakıflardır. Aile vakıfları; aile bireylerinin talim ve terbiyesi, yedirilip içirilmesi gibi her türlü ihtiyacının karşılanması için gerekli harcamaları finanse etmek üzere kişiler tarafından kurulan vakıflardır.

Bu vakıflarda, diğer vakıflar gibi tüzel kişiliğe sahip ve belli bir amaca tahsis edilen mal topluluğunu ifade eder. Medeni kanunun vakıflarla ilgili bölümünde aile vakıflarına ilişkin herhangi bir hükme yer verilmemiş olup sadece 322.maddesinde konulan bir hükümlerle, bu vakıfların ancak adı geçen maddede belirtilen kurulabileceği ifade edilmiştir. Bu esaslara göre kurulan aile vakıflarının tüzel kişilik kazanması bakımından diğer vakıf çeşitlerinden farkı bulunmamaktadır. Ancak; diğer vakıfların amaçları kanunda belirtilmemiş olmasına rağmen, aile vakıflarının kuruluş amacı kanunda belirtilmiş bulunmaktadır.

#### **3.2.2. Dini Vakıflar**

Medeni kanun hükümlerine göre kurulan dini amaçlı vakıflardır. Amacı sadece cami, mescit, kilise, havra ve sinagog inşası ile bunların masrafları ve buralarda hizmet vereceklerin masraflarını karşılama amaçlanmaktadır.

#### **3.2.3. İstihdam Edilenlere ve İşçilere Yardım Vakıfları**

Medeni Kanunun ilgili hükümleri ve Türk Ticaret Kanunu'nun 523.maddesine göre kurulan vakıflardır. Türk Ticaret Kanunu'nun ilgili Maddesine göre kurulan vakıflardır.

Türk Ticaret Kanunu'nun 523.maddesi hükmüyle; anonim ortaklıklarda çalışan işçi ve müstahdemlerin menfaatine yardım sandıkları, yardım teşkilatı kurulması ve yaşatılması için akçe ayrılması imkânı tanınmıştır. Bu amaçla ayrılacak değerler ortaklık mal varlığından

ayrılarak bunlarla Medeni Kanun hükümleri çerçevesinde bir vakıf meydana getirilmesine imkân vermiştir. İstihdam edilenlere ve işçilere yardım vakıfları; genellikle işveren tarafından belli bir meblağın veya malın çalıştırdığı kimselere sağlanan çeşitli adlardaki yardım harcamalarına tahsisini amaçlar.

#### **3.2.4. Sosyal Sigorta Vakıfları**

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun geçici 20.maddesine göre; banka, sigorta ve resürans şirketleri, ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar veya bunların teşkil ettikleri birlikler personelinin ve onların bakmakla yükümlü oldukları yakınlarının malullük, yaşlılık ve ölümlerinde yardım yapmak üzere, tesis veya dernek olarak kurulmuş bulunan sandıklar, en az Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Ticaret Kanunu'nun ilgili hükümlerine tabidir.

#### **3.2.5. Kamuya Yararlı Vakıflar**

Gelirlerinin en az yarısından fazlasını kamu görevi niteliğindeki işlerin yapılmasına tahsis etmeyi amaç edinmiş vakıflardır. Ayrıca; gelirin en az %50'ini nevi itibarıyla genel, özel ve katma bütçeli idarelerin bütçeleri içinde yer alan bir hizmetin veya hizmetlerin görülmesine sarfedilmesi için kurulan vakıflara tahsis edilen miktar için Medeni Kanun ile getirilen ek madde 1 uyarınca Bakanlar Kurulu Kararı ile vergi muafiyeti tanınabilir.

#### **3.2.6. Yüksek Öğretim Vakıfları**

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun Ek 2. nci maddesi uyarınca kurulan vakıflardır. Söz konusu madde; "Vakıflar, kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla ve mali ve idari hususlar dışında akademik çalışmalar, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönünden bu Kanunda gösterilen usul ve esaslara uymak kaydıyla, yükseköğretim kurumları veya bunlara bağlı birimlerden birini veya birden fazlasını kurabilirler." hükmüne amirdir. Bu hüküm uyarınca vakıf yükseköğretim kurumlarının kurulabileceği kabul edilmiştir. Bu vakıflar hakkında da Medeni Kanun hükümleri uygulanmaktadır.

#### **3.2.7. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları**

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'na göre kurulan vakıflardır. Bu Kanunda öngörülen sosyal yardım ve hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu" oluşturulmuştur. Bu Fon'da toplanacak kaynağın ülke düzeyinde ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını sağlamak üzere il ve

ilçelerde sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının kurulması öngörülmüştür. Bu vakıflar için tek tip resmi senet örneği uygulanmaktadır. Vakıf senedi, mahallin en büyük amiri tarafından Medeni Kanun hükümlerine göre tescil ettirilir. Söz konusu vakıflar vergi muafiyetinden yararlanırlar.

### 3.3. Vakıf Tüzel Kişiliği Kavramı ve Vakfın Unsurları

Bağımsız ve yeni bir hak süjesi yaratmak üzere bir malın veya hakkın süreklilik arz eden belirli bir amaca kanunda öngörülen şekle uygun olarak özgülenmesi sonucunda meydana gelen vakıflar “tüzel kişiliği” haizdirler (Akipek ve Akıntürk, 2004:524).

Tüzel kişiler de gerçek kişilerde olduğu gibi kuruldukları andan itibaren hak edinebilme ve borç altına girebilme yeteneğine sahiptirler. Vakfın tüzel kişiliğe sahip olması; hak ve fiil ehliyetine sahip olması anlamını taşır.

Vakfın hak ehliyetine sahip olması kişilik hakları bakımından cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü olanların dışındaki tüm hakları kapsar. Vakıfların hak ehliyetinin yargılama hukuku alanındaki görünümü olan davada taraf olma ehliyetleri de mevcuttur (Öğüz, 2007:61).

Vakfın fiil ehliyeti ise; vakfın kendi eylemleri ile amaçları doğrultusunda haklar elde etmek ve borçlar meydana getirebilmesidir. Medeni Kanun’un 49 uncu maddesi uyarınca tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla fiil ehliyetini kazanırlar. Fiil ehliyetini organları aracılığı ile kullanırlar (Hatemi, 1979:16).

Fiil ehliyetinin kapsamını; hukuki işlem ehliyeti, hukuka aykırı eylemlerden sorumlu olma ehliyeti ve dava ehliyeti oluşturmaktadır. Fiil ehliyetinin sınırını hak ehliyeti belirler. Bu bağlamda, aile hukukuna ilişkin bir işlemi vakfın yapması mümkün değildir. Zira, vakıfların insana özgü hakları edinebilmesi hukuken mümkün değildir. Vakfın zorunlu organı, yönetim organıdır. Vakıf fiil ehliyetini yönetim organı aracılığıyla kullanır. Yönetim organının yaptığı işlem, vakıf tüzel kişiliğinin fiili sayılır ve vakıf tüzel kişiliğini bağlar. Buna göre örneğin, yönetim organının sebebiyet verdiği borca aykırılıktan vakıf sorumludur. Vakfın haksız fiilinden sorumlu olabilmesi içinse, haksız fiilin vakfın organı niteliğindeki kişi veya kişiler tarafından, vakfın organı sıfatı ile gerçekleştirilmiş olması gerekir. Bu durumda, yönetim



organının görevle ilgisi olmayan iş ve işlemleri sebebiyle meydana gelen haksız fiil dolayısıyla vakfın sorumluluğu doğmayacaktır (Öztaş,2002:259; Öğüz, 2007:97).

Diğer taraftan, Anayasanın 33 üncü maddesinin 1 inci fıkrasında “Herkesin, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahip olduğu”; son fıkrasında ise “Bu madde hükümlerinin vakıflarla ilgili olarak da uygulanacağı” hükme bağlanmış olduğundan; hukukumuzda vakıf kurma hakkı anayasal dayanağa sahiptir (Öğüz, 2007:15). Medeni Kanun’un 101 inci maddesine göre “Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır.” Böylece, hukuken kişi sayılması mümkün olmayan ekonomik değerler, sahibinin malvarlığından ayrılıp bağımsızlaşmakta, haklara ve borçlara ehil bir varlık meydana gelmektedir (Ayan ve Ayan, 2007:169). Türk Medeni Kanunu’nda yapılan tanım uyarınca tüzel kişi olarak bir vakfın ortaya çıkabilmesi için esas itibariyle “belirli bir mal veya mal topluluğu” ve “söz konusu mal veya mal topluluğunun belirli bir amaca özgülemesi” olmak üzere iki unsuru bulunmaktadır (Zevkliler vd., 2000: 639; Ayan ve Ayan, 2007:169).

### **3.3.1. Malvarlığı**

Bir vakfın kurulabilmesi için her şeyden önce, vakfın varlığını oluşturacak bir malvarlığının bulunması gerekir. Malvarlığı kavramına bir malvarlığının bütünü veya gerçekleşmiş ya da gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar girer (Zevkliler vd., 2008:224). Bu anlamda maldan maksat, vakfın amacını gerçekleştirmeye hizmet edebilecek her türlü iktisadi değerdir (Ayan ve Ayan, 2007:169). Bu bağlamda, malvarlığı değerinin kapsamına, taşınır ve taşınmaz mallar, sınırlı ayni haklar, bir malvarlığının bütünü veya bir bölümü girebileceği gibi; henüz gerçekleşmemiş ama gerçekleşeceği kesin olan kar payı, temettü ve faiz gibi gelirler de girmektedir (Akünal,1995:117-118). Buna karşılık, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği şüpheli olan, örneğin üçüncü kişiler tarafından yapılan bağışlar veya ölüme bağlı kazandırmaların tahsisi suretiyle vakıf kurulması ise mümkün değildir (Helvacı ve Erlüle, 2007: 171). Özgülenecek olan mal, vakfedenin alacak ve borçlarından oluşan malvarlığının tamamı da olabilir. Vakfın kurulabilmesi için özgülenen malın veya hakkın çeşidinin ya da az veya çok olmasının önemi yoktur. Gerektiğinde bir tek mal örneğin bir bina, bir bahçe tek başına vakıf için özgülenebileceği gibi, birden çok malın da özgülenmesi mümkündür. Vakıf kurma özgürlüğünün bir sonucu olarak, amaca özgülenecek olan malın miktarını veya türünü

vakfeden serbestçe belirleme özgürlüğüne sahiptir. Önemli olan, özgülenen mal veya hakkın vakfın amacını gerçekleştirmeye yeterli ve elverişli olmasıdır (MK; Md.101/f.1; VHT Md. 2/f.1). Bir diğer ifade ile özgülenen mal veya hak öyle bir miktar ve nitelikte olmalıdır ki, o mal veya hakkın getirisiyle vakfın amacının gerçekleşmesi mümkün olabilsin (Akipek ve Akıntürk, 2007:666).

Tescili istenen vakfa ölüme bağlı tasarrufla özgülenen mal veya haklar, amacın gerçekleşmesini sağlamaya yetecek değerde değilse, vakfeden aksine bir irade açıklamasında bulunmuş olmadıkça, özgülenen bu mal veya hak denetim makamının görüşü alındıktan sonra, hakim tarafından benzeri amaçlı bir vakfa özgülenir (MK, Md.107/3).

### 3.3.2. Malın Belli Bir Amaca Özgülenmesi

Vakfın meydana gelebilmesi için zorunlu olan malvarlığı ve bu malvarlığının belli bir amaç için özgülenmesidir.

- **Amaç**

Vakfın meydana gelebilmesi için zorunlu olan unsurlardan bir diğeri de belirli ve sürekli bir amacın bulunmasıdır. Amaç, vakfın faaliyetinin yöneldiği ve kendisine ulaşılacak üzere, vakfın mallarının harcandığı hedeftir. Amacı belirleme yetkisi vakıf kuran kişiye ait olup; vakıf kuran kişi amacı dilediği gibi belirleyebilir. Vakıf kuran kişi ideal bir amaç seçebileceği gibi, ekonomik bir amaç da seçebilir. Zira iktisadi nitelik taşıyan amaçlar için de vakıf kurulabilir. Örneğin; belirli aile üyelerine veya çalışanlara yardım amacına yönelik vakıflar.

Vakıf kuran kişi her ne kadar vakfın amacını serbestçe belirleyebilme hakkına sahip ise de, kurulacak vakfın amacının “Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlaka, milli birliğe ve milli menfaatlere aykırı olmaması”(Akipek ve Akıntürk, 2007:667); belirli bir ırk ya da cemaat mensuplarını destekleyici nitelik taşımaması da gerekir (MK, Md.101/f.4). Zira bu yasaklara uyulmaksızın kurulmuş bir vakfın tesciline ve tüzel kişilik kazanmasına imkan yoktur. Bundan başka, amaç belirli ve açık olmalı, anlamsız ve saçma nitelikte olmamalı ve gerçekleşmesi mümkün olmalıdır. Bununla birlikte, vakfın amacının belirli ve sürekli olması da gerekir. “Belirlilik” vakfın amacını açık ve anlaşılabilir olmasını, bu bağlamda vakfın hangi hedefe varmak üzere faaliyetlerde bulunacağını açık olmasını ifade eder. Vakıf kuranın, malvarlığı değerlerinin

tahsis edildiği amacının gerek vakıf senedinden, gerekse vakıf senedinin yorumu suretiyle tereddütsüz olarak anlaşılabilirdiği hallerde durum böyledir

(Öğüz, 2007: 32-33; İşeri, 1968:35). Bu sebeple, malvarlığı değerlerinin sadece hayır işlerine veya kamu yararına tahsis edildiği hallerde amaç belirli olmadığından, hangi tür hayır işlerine veya kamu yararına tahsisinin yapıldığının belirtilmesi gerekmektedir. Vakıflarda, belirli amaç tek olabileceği gibi, birden çok amaca da yer verilebilir (Dural ve Öğüz, 2006:340).

Vakfın amacının sürekli olması ise, vakfın amacının sonsuza kadar devam edeceği, bu bağlamda vakfın hiç sona ermeyeceği anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda, “süreklilik” geçici amaçlar için vakıf kurulamayacağını ifade etmektedir. Örneğin, bir zelzele neticesinde zarara uğrayanların yardımına koşmak için toplanan yardım parası “vakıf” sayılmaz. bağlı olduğu kurumun personeli yararlanır. Vakfın bu personele sağladığı çıkarlar da, konut, emeklilik, yardım, sağlık hizmetleri, işsizlik yardımı ve benzeri çeşitlerdendir. Amaçlarının çok özel olması ve vakıftan yararlanma imkânının sadece çalıştırılanlar ile işçilere tanınmış bulunması bu vakıfları diğerlerinden ayıran en önemli özelliktir (Güneri, 1976:224).

Çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları, genellikle işveren tarafından belli bir paranın veya malın personeline yardım amacına özgülenmesi suretiyle kurulur. Bu vakıflar, vakıftan yararlanan personelin aidat verip vermemesine göre, tek taraflı personele yardım vakıfları ve iki taraflı personele yardım vakıfları olmak üzere iki gruba ayrılır” (Akipek ve Akıntürk, 2007:670). Tek taraflı personele yardım vakfını işveren kurar, vakıftan yararlanan personel vakfa herhangi bir aidat vermez ve kuruluşun malvarlığına katkıda bulunmaz. İki taraflı personele yardım vakıflarında ise, kurucu işverenin ortaya koyduğu kuruluş malvarlığı ve vakfa verdiği öneriler yanında vakıftan yararlanan personel de vakfa belirli bir aidat öder (Zevkliler vd., 2000: 642-643).

Yukarıda açıklanan amaçlar için kurulan vakıfların dışında, bu amaçlardan birden fazlasını aynı anda benimseyen ve bu birden fazla amacı gerçekleştirmek üzere faaliyette bulunan vakıflar ise “karma vakıf” adıyla anılmaktadır (Zevkliler vd., 2008:227). Örneğin, ilahiyat öğrenimi gören üniversite öğrencilerine burs sağlama amacı taşıyan bir vakfın, belirli bir ailenin bireylerine öncelik tanınması halinde ailesel-dini olmak üzere karma bir vakfın bulunduğu kabul edilir.

- **Malın Amaca Özgülenmesi**

Bir vakfın tüzel kişilik kazanabilmesi için belli bir miktar malvarlığının vakıf kuranın öngördüğü belirli bir amaca sürekli olarak özgülenmesi (tahsis edilmesi) gerektiğinden; vakfın kurulmasında malvarlığı ile amaç arasındaki ilişkiyi kuran temel unsur tahsis iradesidir (Pembeçiçek, 1999:60). Malın özgülenmesi (tahsisi), vakıf kurmak üzere verilmesi düşünülen malvarlığının, vakıf kuranın mallarından ayırt edilerek, bağımsız bir varlığa sahip olacak biçimde ve vakfın amacına harcanmak üzere hizmet ve tasarrufa sunulmasıdır (Palamut, 2004;74).

Vakfın kurulabilmesi için, mutlaka malların ayırt edilerek amaca özgülenmesi gerekir. Tahsis işlemi ilgili malların mülkiyetinin ve hakların vakfa geçmesini sağlamaz. Zira hak sahibi olabilecek bir tüzel kişilik henüz mevcut değildir. Vakfın tescil edilerek tüzel kişilik kazanmasıyla bütün hak ve mallar, vakıf tüzel kişiliğine geçer (Oğuzman vd., 2009; 298).

Tahsis, vakıf kuran kişinin tek taraflı bir vakıf kurma hukuki işlemi ile olur (Ballar, 2008:22). Vakıf kuran özgüleme yoluyla malları kendi mal varlığından ayırt ederek ve çıkararak vakfa geçirdiğinden, tahsis işlemi kazandırıcı (tassarrufi) bir hukuki işlemidir. Vakıf kurma işleminin mutlak surette kanunun öngördüğü usullerden biriyle yapılması gerekir. Bu bağlamda, rastgele yapılacak bir tahsis vakfı meydana getirmez (Oğuzman vd., 2009; 298).

### **3.4. Vakfın Kuruluşu ve Tüzel Kişilik Kazanması**

Vakfın kurulabilmesi öncelikle vakıf kurma iradesinin belirli bir biçimde açıklanmasına bağlıdır.

Vakfı kuran kişi “gerçek kişi” olabileceği gibi “tüzel kişi” de olabilir. Bu anlamda, Medeni Kanun vakıf kurma yönünden gerçek kişilerle tüzel kişiler arasında bir ayırım yapmamıştır.

Vakıf kurma ehliyetine sahip olan her gerçek kişi vakıf kurabilir. Gerçek kişilerin vakıf kurma ehliyeti, vakfın sağlararası veya ölüme bağlı tasarrufla kurulmasına göre farklılık gösterir. Vakıf kuran kişinin sağlığında hüküm doğurmak üzere kurulan vakıflarda, vakıf kuran kişinin tam fiili ehliyetine sahip olması ya da sınırlı ehliyetli olması gerekir (Zevkliler vd., 2000:645; Ayan ve Ayan, 2007:171; İnan, 2005:175). Buna göre, sağlararası işlemle vakıf kuracak kişinin, ergin ve ayırt etme gücüne sahip olması ve kısıtlı olmaması gerekir.

Erginlik on sekiz yaşın doldurulması yoluyla kazanılabileceği gibi, evlenme veya mahkeme kararıyla da kazanılmış olabilir.

Vakfın ölüme bağlı tasarruf yoluyla kurulması halinde ise, vakıf kuranın vasiyetname yapma ehliyetine sahip olması gerekir. Bu çerçevede, ayırt etme gücüne sahip olan ve 15 yaşını doldurmuş kişilerin vasiyetname yoluyla vakıf kurması mümkündür (Öğüz, 2007:23). Tüzel kişiler açısından ise, tüzel kişinin organlarının vakıf kurma konusunda yetkili olması aranmaktadır. Bu yetki, tüzel kişinin ana statüsünde yer alan bir hükümden kaynaklanabileceği gibi, genel kurulların alacağı bir karara da dayanabilir. Vakıf kurma bakımından gerçek kişilerle tüzel kişiler arasında fark gözetilmemişse de tüzel kişilerde amaçtan kaynaklanan sınırlamaların da göz önde tutulması şarttır. Tüzel kişilerin yürütme organları ancak tüzük, esas sözleşme veya genel kurul tarafından yetkili kılındıkları takdirde vakıf kurabilir. Bununla birlikte, vakıf kurma yetkisinin özel bir kanun hükmünden kaynaklanması da mümkündür (Ayan ve Ayan, 2007:172).

#### **3.4.1. Vakıf Kurma İradesi**

Vakfın meydana gelebilmesi için, vakıf kuran kişinin başlı başına varlığa sahip bağımsız bir hak süjesi meydana getirmek amacıyla kendi malvarlığından ayırdığı belli ve yeterli bir malı veya hakkı belirli ve sürekli bir amaca özgüleme konusundaki iradesini açıklaması gereklidir ki, işte bu açıklamaya “vakıf kurma iradesi” denir (Akipek ve Akıntürk, 2007:673). Vakıf kurma iradesinin yer aldığı yazılı belgeye “vakıf senedi” denir. Medeni Kanuna göre vakıf senedinde, vakfın adı, amacı, bu amaca özgülenen mal ve haklar, vakfın örgütlenme ve yönetim şekli ile yerleşim yeri ve adının gösterilmesi zorunludur (Medeni Kanun, 2001: Md.106). Bununla birlikte vakıf kuran, vakıf senedinde ayrıca faaliyet ve çalışma şekli, ortadan kalkma sebepleri ve tasfiyesi hakkında ayrıntılı hükümleri koyabileceği gibi, vakıfla ilgili bir takım şart ve mükellefiyetler de koyabilir (Saymen, 1960: 406).

Vakıf senedinde, vakfın amacı ile bu amaca özgülenen mal ve haklar yeterince belirlenmiş ise, vakıf senedinde bulunması zorunlu unsurlara ilişkin diğer noksanlıklar vakfın tüzel kişilik kazanması için yapılan başvurunun reddini gerektirmez. Bu tür noksanlıklar mahkemece sonradan tamamlattırılır. Ancak vakıf senedinde bulunması zorunlu unsurlardan amaç ve bu amaca özgülenen mal ve hakların yeterince belirlenememiş olması, vakfın tesciline ve tüzel kişilik kazanmasına engel olur (MK, 2001: Md.107).

- **Vakıf Kurma İradesinin Açıklanması**

Medeni Kanun'a göre vakıf kurma iradesi şekle tabidir ve ancak kanunun öngördüğü şekilde açıklanırsa geçerli olur. Bu anlamda, Medeni Kanun vakıf kurmak için iki yol öngörmüştür ( MK, 2001; Md.102). Şöyle ki; Bir kimsenin, sağlığında hüküm ifade etmek üzere bir vakıf kurulabilmesi için, vakıf kurma iradesini noterlikçe düzenlenecek resmi bir senet içerisinde açıklaması şarttır Vakıf, noterlikçe resen düzenlenen resmi senetle veya Türk Medeni Kanununun 478 ve müteakip maddeleri gereğince vasiyet yoluyla kurulur.” (Türk Medeni Kanuna Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük, 1970; madde:3); yani vakıf senedi “resmi şekle” tabidir.

Resmi senetle vakıf kurma işleminin temsilci aracılığıyla yapılabilmesi de mümkündür. Bu durumda, temsil yetkisinin noter tarafından düzenlenmiş bir belgeyle verilmiş olması ve bu belgede vakfın amacı ile amaca özgülenecek mal ve hakların belirlenmiş bulunması gereklidir (MK, 2001; Md.102/2).

Vakıf kuranın ölümünden sonra hüküm ifade etmek üzere vakıf kurulması ise “ölüme bağlı tasarruf” yoluyla gerçekleşir. Miras bırakanın, ölümünü düşünerek yapılmasını istediği hususları, ölümü ile hukuki sonuçları doğacak şekilde bir hukuki muamele ile bildirmesine ölüme bağlı tasarruf denir. Vakıf kurma iradesinin yer alacağı şekli anlamda ölüme bağlı tasarruf vasiyetnamedir. Vasiyetname, murisin tek taraflı iradesiyle, kanunun tayin ettiği şekil ve kayıtlara uymak suretiyle yapmış olduğu ve ölümünden sonra yapılmasını arzu ettiği hususları içeren, tek taraflı hukuki muameledir (İnan vd., 2006:171).

Medeni Kanun'un 531 inci maddesi miras bırakanın malvarlığına ilişkin tasarruflarını içeren üç ayrı vasiyetname şekli kabul etmiştir. Bu maddeye göre vasiyetname resmi şekilde, miras bırakanın el yazısı ile veya sözlü olarak yapılabilir. El yazılı vasiyetname; bütün metnin yapıldığı tarihin ve imzanın hepsinin vasiyetçinin el yazısı ile yapıldığı vasiyetnamedir. Resmi vasiyetname; bu işleri yapmakla görevli resmi memur önünde ve kanunun gösterdiği şartlar içinde yapılır. Sözlü vasiyetname; yalnız olağanüstü ve istisnai hallerde yapılması mümkün ve geçerli olan bir vasiyetname türüdür (İmre ve Erman, 1993:52). Bu çerçevede vakıf, resmi vasiyetname, el yazısı ile vasiyetname veya sözlü vasiyetname ile kurulabilir. Bu vasiyet türleri belirli şekil şartlarına tabi tutulduğundan vakıf senedinin de mutlaka bu vasiyet türlerinin şartlarına uyularak yapılması şarttır (Akipek ve

Akıntürk, 2007:675). Vakıf kurma işleminin miras sözleşmesinde yer alması halinde, miras sözleşmesi vakıf kurma işlemi açısından vasiyetname olarak hüküm ifade eder.

Bu vasiyetnamenin içeriğini, maddi anlamda ölüme bağlı tasarruf olarak, miras bırakanın terekesinin tasarruf edilebilir kısmının tamamı veya bir bölümünün özgülenmesi suretiyle vakıf kurma teşkil eder. Bununla birlikte, terekede yer alan münferit malvarlığı değerlerinin özgülenmesi suretiyle vakıf kurulması da mümkündür.

Tüzel kişiliği bulunmayan bir topluluğa belli bir amaç için yapılan kazandırmaları o topluluk içindeki kişiler, miras bırakan tarafından belirlenen bu amacı gerçekleştirme kaydıyla birlikte edinmiş olurlar; amacın bu yolla gerçekleştirilmesine olanak bulunmayan hallerde, yapılan kazandırma vakıf kurma sayılır (MK, 2001: Md.577/2). Bu çerçevede, birden çok kişiye belirli bir amaç için kazandırma yapılması halinde, bu kişilerin birlikte hak sahipliği mirasbırakanın amacının gerçekleşmesine uygun değilse, ölüme bağlı tasarrufun konusunu teşkil eden kazandırma vakıf kurma işlemi sayılacak ve vakıf kurulması ile ilgili esaslara tabi olacaktır (Öğüz, 2007:22).

Vakıf kurma tasarrufunu konu alan vasiyetnamenin şekle aykırılığı vasiyetnamenin iptal davasına konu olmasına yol açar ve vasiyetname iptal kararı ile geçersiz hale gelir.

### **3.4.2. Vakıf Senedi**

Vakıf senedinde vakfın adı, bu amaca özgülenen mal ve haklar, vakfın örgütlenme ve yönetim şekli ile yerleşim yeri gösterilir.

Vakıf senedinde vakfın amacı ile bu amaca özgülenen mal ve haklar yeterince belirlenmiş ise, diğer noksanlıklar vakfın tüzel kişilik kazanması için yapılan başvurunun reddinin gerektirmez. Bu tür noksanlıklar, tescil kararı verilmeden önce mahkemece tamamlattırılabilirdiği gibi; kuruluştan sonra da denetim makamının başvurusu üzerine, olanak varsa vakfedenin görüşü alınarak vakfın yerleşim yeri mahkemesince tamamlattırılır.

Tescili istenen vakfa ölüme bağlı tasarrufla özgülenen mal ve haklar amacın gerçekleşmesine yeterli değilse; vakfeden aksine bir irade açıklamasında bulunmuş olmadıkça bu mal ve haklar, denetim makamının görüşü alınarak hâkim tarafından benzer amaçlı bir vakfa özgülenir.

### 3.4.3. Vakıf Kurma İradesinin Hukuki Niteliği

Vakıf kurma tek taraflı bir hukuki işlemdir. Bu anlamda, vakıf kuranın vakıf kurma hususunda açıkladığı iradesinin bir başkasına yöneltilmesi ya da muhatap tarafından kabulü gerekmeyip, vakıf kuranın tek taraflı iradesini açıklaması yeterlidir.

Vakıf kurma işlemi aynı zamanda vakıf kuran bakımından “ivazsız bir işlem” mahiyetindedir. Zira, bir mal veya hakkın karşılıksız olarak devredilmesini içerir. Bu itibarla da vakıf kurma iradesi bir “tasarruf işlemi” dir.

### 3.4.4. Vakfın Tüzel Kişilik Kazanması

Vakıf kurma iradesi, resmî senetle veya ölüme bağlı tasarrufla açıklanır. Vakıf, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğünde tutulan merkezî sicile kaydolunur. Yerleşim yeri mahkemesinin yapacağı bildirim üzerine Vakıflar Genel Müdürlüğünce merkezî sicile kaydolunan vakıf Resmî Gazete ile ilân olunur.

Resmî senetle vakıf kurma işleminin temsilci aracılığıyla yapılması, temsil yetkisinin noterlikçe düzenlenmiş bir belgeyle verilmiş olmasına ve bu belgede vakfın amacı ile özgülenecek mal ve hakların belirlenmiş bulunmasına bağlıdır.

Mahkemeye başvurma, resmî senet düzenlenmiş ise vakfeden tarafından; vakıf ölüme bağlı tasarrufa dayanıyorsa ilgililerin veya vasiyetnameyi açan sulh hâkiminin bildirim üzerine ya da Vakıflar Genel Müdürlüğünce re’sen yapılır. Başvurulan mahkeme, mal ve hakların korunması için gerekli önlemleri re’sen alır.

Vakıf kuran kişinin vakıf resmi senedini düzenlettirmesinden veya vasiyet yoluyla kurulacak vakıflarda vakıf kuranın ölümünden sonra, başlı başına bir varlığa sahip bağımsız bir kurum meydana gelmiş olur. Fakat bu kurum henüz bağımsız bir hak süjesi yani bir tüzel kişi değildir. Meydana gelmiş olan bu kurumun “vakıf” adı altında tüzel kişilik kazanabilmesi için tescil edilmesi gereklidir (Akipek ve Akıntürk, 2007:675).

Vakfın tescili, vakıf kuran kişinin yerleşim yeri Asliye Hukuk Mahkemesi’nden talep edilir. Tescili, resmi senetle kurulan vakıflarda vakıf kuran; ölüme bağlı tasarruf yoluyla kurulan vakıflarda ise vakıf kuranın mirasçısı veya tayin edilmiş ise vasiyeti yerine getirme



görevlisi tescil talebinde bulunabilir. Resmi senetle kurulan vakıflarda, vakıf senedinin düzenlenmesini izleyen üç ay içinde; vasiyetname ile kurulan vakıflarda ise vasiyetnamenin açılması tarihinden itibaren üç ay içinde tescil talebinde bulunulmazsa tescil talebi artık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılır. Vakıf bir tüzel kişi tarafından kuruluyorsa ve vakfın tescili talebinde bulunulmadan evvel tüzel kişi sona ererse, tescil talebinde bulunma yetkisi yine Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olur (VHT, 1970: Md.5).

Vakfın tescili için başvuru mahkeme, mal ve hakların korunması için gerekli önlemleri re'sen alır (MK, 2001: Md.102/4). Tescil kararı verecek mahkeme, evrak üzerinde ve gerekirse vakıf kuran kişiyi ve diğer ilgilileri de dinlemek suretiyle inceleme yaparak vakfın tesciline karar verir (VHT, 1970: Md.5/5). Mahkeme vakıf kurma işlemi ehliyet, şekil, amaç ve bu amaca tahsis edilen malların amacı gerçekleştirmeye yeterliliği yönünden inceler (Öğüz, 2007:42; Oğuzman vd., 2009:304).

Mahkeme tarafından yapılan inceleme neticesinde, vakfın amacının Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlaka, milli birliğe ve milli menfaatlere aykırı olduğu veya belirli bir ırka veya cemaat mensuplarını desteklemek olduğu tespit edilirse, mahkeme tescil başvurusunu reddeder (MK, 2001: Md.101/4; VHT, 1970; Md.6). Vakfın vasiyetname ile kurulduğu hallerde, mahkeme yasaklanmış amaçların vasiyetnamede yer aldığını tespit ederse, vasiyetnamenin iptal edilmesini beklemeden bunları re'sen nazara alarak tescil talebini reddetmelidir (Öğüz, 2007:304). Vakfın amacı ile vakfa tahsis edilen mal ve haklar yeterli açıklıkta belirlenmişse, diğer noksanlıklar nedeniyle başvuru reddedilmez. Bu noksanlıklar tescilden önce veya sonra olanak varsa vakıf kuran kişinin de görüşü alınarak mahkeme tarafından tamamlattırılır (OĞUZMAN vd., 2009: 304). Mahkeme tescile ve tescil isteminin reddine ilişkin olarak verdiği kararı, senetle birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne re'sen tebliğ eder (VHT, 1970: Md.9). Vakıflar Genel Müdürlüğü bu kararlara karşı bir ay içinde temyiz yoluna başvurabilir (MK, 2001: Md.103).

Yapılan inceleme olumlu sonuçlanırsa, mahkemenin tescil kararının kesinleşmesi üzerine vakıf, vakfın yerleşim yeri Asliye Hukuk mahkemesi nezdinde tutulan özel sicile tescil edilir (MK, 2001: Md.104/1). Bu tescille vakıf tüzel kişilik kazanır. Vakıflar ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından merkezi sicile kaydedilir ve Resmi Gazetede ilan edilir (MK, 2001: Md.104/3). Ancak, gerek merkezi sicile tescil gerekse Resmi Gazetede ilan

kurucu etkiye sahip değildir. Zira tüzel kişilik, merkezi sicile tescille değil daha önce mahkemece tutulan sicile tescille kazanılmaktadır (Zevkliler vd., 2000:648).

Tescil ile birlikte vakıf kuranın malvarlığı değerleri vakfa intikal eder. Malvarlığı değerlerinin vakfa intikali tüzel kişiliğin kazanılması ile birlikte başka bir işleme gerek olmaksızın gerçekleştiği için vakfın tesciline aynı sonuçlar bağlanmıştır (Dural ve Ögüz, 2006:340; Ögüz, 2007: 46). Buna göre, vakfa devredilen taşınır eşyanın zilyetliğinin devredilmesine, taşınmazların vakıf adına tesciline, alacakların da vakfa temlikine ihtiyaç olmaksızın, bu malvarlığı değerleri tüzel kişilik kazanmasıyla birlikte kendiliğinden vakfa intikal eder. Bununla birlikte, tescile karar veren mahkeme tescilden sonra vakfa özgülenen taşınmazın vakıf tüzel kişiliği adına tescil edilmesini re'sen Tapu İdaresi'ne bildirir (MK, 2001: Md.105/2). “Vakfın tesciline karar veren mahkeme, kararın kesinleşmesini beklemeden gayrimenkullerin vakfedildiğine dair kayıtlarına geçici şerh verilmesi için, keyfiyeti resen ve derhal tapu idaresine bildirir. Tapu idaresince de kayıtlarına muvakkat şerh verilir. Tescil kararının kesinleşmesinden sonra, gayrimenkullerin vakıf tüzel kişiliği adına tescili yapılmak üzere durum, mahkemece resen ve derhal tapu idaresine bildirilir ve vakıf senedinin bir örneği de birlikte gönderilir. Tapu idaresi bu bildiri üzerine, tüzel kişilik adına tescili yapar” (VHT, 1970; Md.15).

### **3.5. Vakfa İtiraz ve Vakıf Kurmaktan Cayma**

Vakıf kurma işleminden zarar görebilecek kişiler belirli şartlar altında vakfa itiraz edebilecekleri gibi, vakıf kuran da daha sonra vakıf kurma isteğinden vazgeçebilir.

#### **3.5.1. Vakfa İtiraz**

Vakıf, bir gerçek veya tüzel kişinin malvarlığından ayırdığı malların, hakların, paranın ve ekonomik değerlerin belirli bir amaç özgülenmesi suretiyle doğar. Hiç şüphesiz vakıf kuran kişinin malvarlığı, kendisinden alacaklı olan kişiler için en büyük güvencedir. Bu itibarla, gerçek veya tüzel kişinin vakıf kurmasından o kişinin alacaklılarının zarar görmesi imkân dâhilindedir. Diğer taraftan, bir kimsenin ölümünden sonra terekenin belirli bir oranda kanundan ötürü kendilerine geçmesi gereken saklı paylı mirasçıları da vakıf kurma işleminden zarar görebilir. Zira mirasbırakan, terekenin tasarruf edilebilir kısmını aşmış olabilir (Akipek ve Akıntürk, 2007:678-679). Saklı paylı mirasçılar, mirasbırakanın altsoyu, ana ve babası, kardeşleri ile sağ kalan eşidir. Altsoy için yasal miras payının yarısı, Ana ve babadan her biri için yasal miras payının dörtte biri, Kardeşlerden her biri için yasal miras payının sekizde biri,

Sağ kalan eş için, altsoy veya ana ve baba zümresiyle birlikte mirasçı olması hâlinde yasal miras payının tamamı, diğer hâllerde yasal miras payının dörtte üçü saklı pay oranı olarak belirlenmiştir (MK, 2001: madde: 506).

Bu çerçevede, Medeni Kanun'un 108 inci maddesinde yer alan "Vakfedenin mirasçıları ile alacaklılarının, bağışlamaya ve ölüme bağlı tasarruflara ilişkin hükümler uyarınca dava hakları saklıdır." hükmü ile saklı pay sahibi mirasçılar ile alacaklıların vakfa itiraz edebilecekleri hüküm altına alınmıştır.

### **3.5.1.1. Vakıf Kuranın Alacaklılarının İtirazı**

Sağlararası işlem yoluyla kurulan vakıflarda, vakıf kuranın, vakıf kurma işlemi ile tahsis ettiği malvarlığı değerlerinin vakfa intikalinden sonra geriye kalan malvarlığı borçlarını ödeyemeyecek hale gelirse, bir diğer ifadeyle vakıf kuranın, üçüncü kişilere olan borçlarını ödemedi mallarından bir kısmını vakıf kurma amacıyla malvarlığından çıkarması sebebiyle alacaklıları alacaklarını tahsil edemezse vakıf kuranın alacaklıları İcra ve İflas Kanunu hükümleri çerçevesinde açacakları iptal davası ile vakfa itiraz edebilirler. Vakıf da bağışlama gibi ivazsız bir işlem olduğundan, alacaklılar İcra ve İflas Kanununun "bağışlamanın iptali" hakkındaki 278 inci ve devam eden maddelerine dayanarak iptal davası açmak suretiyle vakıf kurma işlemine karşı itirazda bulunabilirler. Bu davanın olumlu sonuçlanması halinde alacaklılar vakfa tahsis edilmiş olan mallardan alacaklarını elde ederler (Ayan ve Ayan,2007:175; Zevkliler vd., 2000: 650). Buna göre, özgülünen mallar vakfin mülkiyetinde kalmakla birlikte vakıf, alacaklıların bu mallar üzerinde cebri icra işlemlerine katılmak zorunda kalır. Alacaklar karşılandıktan sonra geriye kalan malvarlığı değeri vakfa ait olmakla birlikte, bu durum vakfin malvarlığının azalması sonucu vakfin acze düşmesine sebep olursa vakıf kendiliğinden sona erer (Doğan, 2000:142; İşeri, 1968:132-133).

Ölüme bağlı tasarruf yoluyla kurulan vakıflar açısından ise, Medeni Kanunun 105 inci maddesinin son fıkrasıyla terekenin tamamı veya bir bölümünün özgülünerek vakıf kurulması halinde vakfin mirasbırakanın borçlarından sorumluluğu özgülünen mal ve haklarla sınırlandırıldığından, vakfin miras bırakanın alacaklılarının alacaklarını karşılamasının yaratacağı malvarlığı azalması acze düşmesine yol açarsa vakıf yine kendiliğinden sona erer.

Mahkemenin verdiği karar, tebliğ tarihinden başlayarak bir ay içinde, başvuran veya Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temyiz edilebilir. Vakıflar Genel Müdürlüğü veya ilgililer, vakfin kurulmasını engelleyen sebeplerin varlığı hâlinde iptal davası açabilirler.

### 3.5.1.2. Vakıf Kuranın Saklı Paylı Mirasçılarının İtirazı

Vakfa tahsis edilen mallar sebebiyle saklı paylarını tamamen veya kısmen alamayan mirasçılar, saklı pay hisselerini ele geçirmek için “tenkis davası” açabilirler. Bu açıdan vakfın bir ölüme bağlı tasarruf veya sağlararası hukuki işlemle kurulması arasında fark olmayıp; vakıf kuranın gerek sağlığında kurduğu vakıflara karşı gerekse ölümünden sonra hüküm ifade etmek üzere vasiyet yoluyla kurduğu vakıflara karşı tenkis davası açılabilir (Ayan ve Ayan, 2007:175).

Tenkis davasının amacı, saklı paylar elde edilinceye kadar vakfa özgülenmiş malları kısıntıya uğratılması yoluyla saklı pay sahibi mirasçılarının saklı paylarının tamamını elde etmelerinin sağlanmasıdır. Tenkis davasının kazanılması halinde, saklı pay dışında kalan ve vakıf kuranın serbest tasarrufunda bulunan miktar vakfın malı olarak kalır ve bu kalan mallar vakfın amacını gerçekleştirmeye yeterli ise vakıf devam eder (Zevkliler vd., 2000: 649); kalan malvarlığı ile amacının gerçekleşmesi imkansız hale gelirse de vakıf kendiliğinden sona erer.

Sağlararası işlem yoluyla kurulan vakıflarda, vakıf kurma işlemine karşı açılacak tenkis davası, vakıf kurma işleminin ivazsız kazandırma niteliği itibarıyla, Medeni Kanunun 565 inci maddesinin 3 numaralı bendinde yer alan “Mirasbırakanın serbestçe dönme hakkını saklı tutarak yaptığı bağışlamalar ve ölümünden önceki bir yıl içinde âdet üzere verilen hediyeler dışında yapmış olduğu bağışlamaların ölüme bağlı tasarruflar gibi tenkise tabi olduğu” hükmüne dayanır (Doğan, 2000:147). Bu itibarla, mezkur madde gereği tenkise tabi bağışlamalar açısından bağışlamanın, vakıf kuranın ölümünden önceki 1 yıl içinde gerçekleşmiş olması gerektiğinden; saklı pay sahibi mirasçılarının vakıf kurma işlemine karşı tenkis davası açabilmeleri için vakfın, vakıf kuranın ölümünden önceki bir yıl içinde tescil edilmiş olması gerekir.

Diğer taraftan, sağlararası işlem yoluyla kurulan vakıflarda, vakfın tescili vakıf kuranın ölümünden önceki 1 yıl içinde gerçekleşmiş değilse, saklı pay sahibi mirasçılarının vakıf kurma işlemine karşı tenkis davası açabilmeleri için vakıf kurma işleminin “mirasbırakanın saklı pay kurallarını etkisiz kılmak amacıyla yaptığı bir kazandırma” niteliği taşıması gerekir (MK, 2001: Md.565/4). Bu durumda vakıf kurma işlemi süre sınırlamasına tabi olmaksızın tenkis davasına konu olabilecektir. Ölüme bağlı tasarruf yoluyla kurulan vakıflarda, mirasbırakanın saklı pay sahibi mirasçıları tarafından açılacak tenkis davası ise Medeni Kanunun 563 üncü maddesi ile devam eden madde hükümlerine tabidir.

### 3.5.2. Vakıf Kurmaktan Cayma

Vakıf kuranın vakıf kurma düşüncesinden vazgeçerek vakıf kurmaktan cayması da mümkündür. Ancak, buna ilişkin beyanın ne zamana kadar yapılabileceği hususu tartışmalıdır. Ancak vakıf kuranın, kurucu nitelik taşıyan tescil işleminin yapılmasına bir diğer ifadeyle vakfın tüzel kişilik kazandığı ana kadar vakıf kurmaktan caymasının mümkün olduğu çoğunlukla kabul edilmektedir. Eğer vakıf, vakıf kuranın sağlığında hüküm ifade etmek üzere kuruluyorsa, vakıftan caymanın da noterden düzenlenecek bir resmi senetle yapılması gerekir. Vakıf, vakıf kuranın ölümünden sonra hüküm ifade etmek üzere kuruluyorsa, vakıf kuran vasiyetnameyi hükümsüz hale getirerek vakıf kurmaktan cayabilir (Akipek ve Akıntürk, 2007:681).

### 3.6. Vakfın Organları

Tüzel kişiliğe sahip bir kuruluş olarak vakıf diğer tüzel kişilerde olduğu gibi, iş ve işlemlerini organları aracılığıyla yürütür. Medeni Kanunun 49 uncu maddesinde “Tüzel kişilerin, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanacakları” hüküm altına alınmıştır. Buna göre, vakıflar fiil ehliyetini kanuna ve ana statülerine göre zorunlu organlarını oluşturdukları anda kazanırlar. Vakıflar açısından fiil ehliyeti, gerçek kişilerde olduğu gibi, kişinin kendi fiiliyle hak sahibi olabilmesi ve borç altına girebilmesini ifade eder (Öğüz, 2007:68).

Vakfın organlarını belirleme yetkisi vakıf kuran kişiye aittir. Organların çeşitlerini, nasıl kurulacağını, yetki ve görevlerini vakıf kuran belirler. Ancak, Medeni Kanun bazı organlar yönünden zorunluluk getirmiş olup; her vakfın mutlaka bir yönetim organının bulunmasının zorunlu olduğunu hüküm altına almıştır (MK, 2001: Md.109). Yönetim organı dışında vakıfta yer alacak organları belirleme yetkisi ise vakıf kurana aittir. Bu durumda, vakıfta zorunlu organlar ve ihtiyari organlar olmak üzere iki çeşit organ bulunmaktadır.

#### 3.6.1. Yönetim Kurulu (Vakfın Zorunlu Organı)

Vakıfta kanundan dolayı mutlaka bulunması gereken zorunlu tek organ “yönetim kurulu”dur. Vakfın Yönetim organı, birkaç kişiden oluşabileceği gibi, bir tek kişiden de oluşabilir. Ancak, Bakanlar Kurulu tarafından izin verilen istisnai haller haricinde yöneticilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaları şarttır (VHT,1970: Ek Md.2) Birden fazla kişiden oluşan kurul halindeki yönetim organına “yönetim kurulu” veya “mütevelli heyet”; tek kişiden oluşan yönetim organına ise “yönetici” veya “mütevelli” denir. Yönetim

organını oluşturan kişiler gerçek veya tüzel kişi olabilir (Veldet, 1945:252). Vakıf kuran yönetim organının kuruluş ve işleyişini vakıf senedinde belirlemelidir. Bir diğer ifadeyle, yönetim organının birden çok kişilik bir kurul mu, yoksa tek kişiden mi oluşacağını ve bunların kimler olacağını vakıf kuran kişi vakıf senedinde serbestçe belirleme hak ve yetkisine sahiptir. Vakıf kuran kişi, yönetim kurulunu oluşturacak kişileri vakıf senedinde bizzat isim olarak belirleyebileceği gibi, bu belirlemeyi bir başkasına da bırakabilir. Yönetim biçiminin, örneğin vakfın yönetim organının nasıl oluşacağını ve vakfı nasıl temsil edeceğinin vakıf senedinde yeterince belirtilmemiş olması, vakfın geçerli şekilde kurulmasına engel teşkil etmez. Zira Medeni Kanun vakıf senedinde vakfın amacı ile vakfedilen mal ve hakların yeterince belirlenmiş olması koşuluyla diğer noksanlıkların tamamlanması imkânını getirmektedir. Bu anlamda, yönetim kurulunun mevcudiyeti, vakfın varlığı için değil fakat faaliyette bulunabilmesi için şarttır.

Yönetim organının vakıf senedinde gösterilmemesi halinde, bu noksanlık tescil kararı verilmeden önce mahkeme tarafından tamamlattırılır; tescil kararı verildikten sonra ise, denetim makamının başvurusu ile imkân varsa vakıf kuranın görüşü alınarak vakfın yerleşim yeri mahkemesince tamamlattırılır (MK, 2001: Md.107/2).

Vakfın yönetim organı, hem vakıf adına gerekli kararları almak, hem de alınan kararları icra etmek yetki ve yükümlülüğüne sahiptir. Yani vakıfta hem karar organı hem de yürütme organı yönetim kuruludur. Yönetim kurulu karar organı olarak faaliyette bulunurken vakıf kuranın iradesi ile belirlenen vakıf senedi hükümlerine uymak zorundadır (Öğüz, 2007:79; Oğuzman vd., 2009:311). Bu çerçevede, vakıf senedinde öngörülen esaslara uygun olmak kaydıyla, vakfın faaliyetinde göz önde tutulacak ilkeleri belirlemek, vakfın taraf olduğu uyuşmazlıklarda takip edilecek tutumu belirlemek, vakfa yapılmak istenen bağışları kabul veya reddetmek, vakfın mallarının muhafazası veya amacının devam ettirilmesi gerekli kılıyorsa yönetim şeklinde değişiklik yapılması için mahkemeye başvurmak, vakfın asıl amacının vakıf kuranın asıl amacına açıkça ters düştüğü hallerde amaç değişikliği için, amacın imkansız hale gelmesi durumunda da bunun sicile işlenmesi için mahkemeye başvurmak yönetim organının yetki ve görevleri arasında yer almaktadır (Medeni Kanun, 2001: Md.112/113/116).

Aynı şekilde, vakıfla ilgili bütün evrak ve defterleri düzenli bir şekilde tutup, istenildiği zaman bunları müfettişlere ibraz etmek (VHT, 1970: Md.20/2), her takvim yılı

başında vakfın genel mali durumunu yansıtan bilgiler ile her yılbaşında düzenleyip mahalli vasıtalarla ilan ettiği bilançonun bir örneğini Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne göndermek ile teftiş ve denetleme masrafları için Vakıflar Genel Müdürlüğünce ödenecek katılma payını hesaplayıp ödemek de yönetim organının görevleri arasındadır (VHT, 1970: Md.22).

Vakfın yönetim organında bulunan kişiler, vakıf senedinde yazılı şartlarla, yürürlükteki kanun ve nizamlara uymak ve genel olarak basiretli bir idareci gibi hareket etme zorundadırlar (VHT, 1970: Md.23). Basiretli bir yönetici gibi hareket etme yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesinde Türk Ticaret Kanunu ile tacirler için öngörülen basiretli bir işadamı gibi hareket etme yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesi için öngörülen ilkelerden işin niteliğine uygun düştüğü ölçüde yararlanılabileceği kabul edilmektedir (Akunal, 1995: 136).

Vakıf yöneticileri yönetim işinden ancak mahkeme kararıyla uzaklaştırılabilirler. Medeni Kanun bu durumu “Mahkeme, denetim makamının başvurusu üzerine, yöneticileri görevden alabilir ve vakıf senedinde başka bir hüküm yoksa yenisini seçebilir.” şeklindeki 112 nci maddesi ile hüküm altına almıştır.

Vakıf yöneticilerinin hangi sebeplerle görevden uzaklaştırılabilecekleri Vakıflar Kanununun 10 uncu maddesinde sayılmaktadır. Buna göre; “Vakıf yöneticileri; vakfın amacına ve yürürlükteki mevzuata uymak zorundadır.

Birinci fıkrada belirtilen zorunluluğa uymayanlar ile;

- Vakfın amacı doğrultusunda faaliyette bulunmayan,
- Vakfın mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmayan,
- Ağır ihmal ve kasıtlı fiilleriyle vakfı zarara uğratan,
- Denetim Makamınca tespit edilen noksanlık ve yanlışlıkları verilen süre içerisinde tamamlamayan, düzeltmeyen veya aykırı işlemlere devam eden,
- Medeni hakları kullanma ehliyetini kaybeden veya görevini sürekli olarak yapmasına engel teşkil edecek hastalığa veya maluliyete yakalanan,
- Bu Kanunun 11 inci maddesi uyarınca iki defa idarî para cezası alan, Vakıf yöneticileri, Meclisin vereceği karara dayalı olarak Denetim Makamının başvurusu üzerine vakfın yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesince görevlerinden alınabilir. Telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilecek hallerde dava sonuçlanıncaya kadar, Meclis

kararı üzerine Denetim Makamınca, vakıf yönetiminin geçici olarak görevden uzaklaştırılması ve kayyımca yönetilmesi ihtiyati tedbir olarak mahkemeden talep edilir.” (VK, 2008: Md.10)

### **3.6.2. Vakfın Seçimlik Organı**

Vakıf kuran, vakıf senedinde yönetim organı dışında da gerekli gördüğü başka organlara yer verebilir. Bu anlamda, vakfın organizasyonun oluşturulması hususunda vakıf kurana geniş bir özgürlük tanınmıştır. Örneğin, danışma kurulu, dış ilişkiler kurulu, planlama kurulu, iç denetleme kurulu gibi organlar vakıf kuran tarafından oluşturulabilir. Bunun yanında, vakıfların esas denetim makamı Vakıflar Genel Müdürlüğü olmakla birlikte, bu asıl denetimden bağımsız olarak ayrıca vakıf içinde de bir denetim organı oluşturulması durumunda denetim organı seçimlik organdır (Zevkliler vd.,2000:652; Zevkliler vd.; 2008:233).

Vakıf kuran vakıf senedinde, seçimlik organların yetki ve görevleriyle çalışma yöntemlerini de göstermelidir. Vakıf kuranın seçimlik organları belirlemesi fakat onun yetki, görev ve çalışma yöntemini göstermemesi durumunda, denetim makamı bu eksikliği sonradan vakıf kurana; onun ölmesi veya ehliyetini yitirmesi durumunda da mahkemeye tamamlattırır.

### **3.6.3. Vakfın Denetimi**

Vakfın amacının gerçekleşmesini güvence altına almak için vakfın bu amaca hizmet edip etmediğinin denetlenmesi gerekir. Bu ihtiyaç özellikle, vakıf kuranın ölümünden sonra devam edecek vakıflar bakımından daha fazla duyulur. Bir taraftan vakfı denetlemek üzere vakıf kuran tarafından tayin olunan denetçilerin bu görevi ihmal etmeleri veya kötüye kullanma ihtimali, diğer taraftan da vakıfların çoğu zaman kamu yararına hizmet amacı güttüklerini göz önüne alan kanun koyucu, bütün vakıfların denetimini merkezileştirmiş (Akünal, 1995: 138; Oğuzman vd., 2009: 317) ve vakıfların, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ve üst kuruluşların teftişine tabi olduğunu hükme bağlamıştır (MK, 2001: Md.111).

Vakıfların denetlenmesinin amacı, vakfın amacının güvence altına alınmasıdır. Bu denetim ile vakıf kuranın vakıfla gerçekleştirmek istediği amaç korunmuş olmakta, ayrıca devletin ve toplumun çıkarları da korunmuş olmaktadır (Özeroğlu,1989: 71).



20/02/2008 tarihli ve 5737 sayılı Vakıflar Kanununun 80 inci maddesi ile Medeni Kanunun “Denetimin nasıl yapılacağı, sonuçlarının ve bu Kanuna göre kurulmuş olsun veya olmasın bütün vakıfların Vakıflar Genel Müdürlüğüne ödeyecekleri denetim giderlerine katılma payının, vakfın safi gelirinin yüzde beşini geçmemek üzere tüzükle belirleneceğine” ilişkin 111 inci maddesinin 2 nci fıkrası hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Mezkûr hükmü yürürlükten kaldıran 5737 sayılı Vakıflar Kanunu “vakıfların denetimi” nin nasıl yapılacağını 33 üncü maddesi ile düzenlemiştir. Buna göre, Mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ile yeni vakıflarda iç denetim esastır. Vakıf; organları tarafından denetlenebileceği gibi, bağımsız denetim kuruluşlarına da denetim yaptırabilir (VK, 2008: Md.33). Vakıf yöneticileri, en az yılda bir defa yapılacak iç denetim raporları ile sonuçlarını, rapor tarihini takip eden iki ay içerisinde Genel Müdürlüğe bildirir (VK, 2008: Md.33).

İç denetim, vakıf faaliyetlerinin mevzuata ve vakfın stratejik planına uygun olarak yürütülmesini; kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını; bilgilerin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve zamanında elde edilebilirliğini sağlamayı amaçlar ve vakfın risk yönetim ve kontrol süreçlerinin etkinliğini değerlendirerek sistemli ve disiplinli bir yaklaşımla vakfın amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur (VY, 2010: Md. 41).

Vakfın tüm iş ve işlemleri iç denetim kapsamındadır. İç denetim faaliyeti; Vakfın vakfiye, 936 Beyannamesi ve vakıf senedinde yazılı şartlara ve yürürlükteki mevzuata uygun yönetilip yönetilmediği; Vakfın mallarının ve gelirlerinin vakfiye, 1936 Beyannamesi ve vakıf senedinde belirtilen şartlara uygun bir şekilde etkin ve verimli olarak kullanılıp kullanılmadığı; işletme ve iştiraklere sahip olan vakıflarda bu işletme ve iştiraklerin sınaî, iktisadi ve ticari esas ve gereklere uygun tarzda idare edilip edilmedikleri, rasyonel bir şekilde işletilip işletilmedikleri; vakfın denetime tabi tüm birimlerinin işlem, hesap ve mali tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile Genel Müdürlükçe belirlenen usul ve esaslara uygun olup olmadığı, hususları dikkate alınarak defter, kayıt ve belgeleri üzerinden ve gerektiğinde işlem yapılan üçüncü şahıslarla hesap mutabakatı sağlanarak yürütülür (VY, 2010: Md.42).

Vakıfların amaca ve yasalara uygunluk denetimi ile iktisadî işletmelerinin faaliyet ve mevzuata uygunluk denetimi ise Genel Müdürlükçe yapılır. Bu çerçevede, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetim makamı olarak asli görevi, vakıf senedindeki hükümlerin yerine

getirilmesine, vakfın mallarının amaca uygun şekilde yönetilmesine ve vakfın gelirlerinin amaca uygun olmasına nezaret etmektir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılacak olan denetim 5737 sayılı vakıflar Kanununun 60 ıncı maddesi hükmü çerçevesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü Rehberlik ve Teftiş Dairesi Başkanlığı tarafından yapılır. Genel Müdürlük Rehberlik ve Teftiş Başkanlığınca vakıfların; vakfiye ve vakıf senedinde yazılı amaç doğrultusunda faaliyette bulunup bulunmadıkları, yürürlükteki mevzuata uygun yönetilip yönetilmedikleri, mallarını ve gelirlerini vakfiye, 1936 beyannamesi ve vakıf senedindeki şartlara uygun kullanıp kullanmadıkları, vakıf iktisadi işletmeleri ile iştiraklerinin iş ve işlemleri ile gerektiğinde vakıflara ait diğer iştiraklerinin iş ve işlemleri denetlenir (VY, 2010: Md. 39).

Vakıfları denetleyen müfettiş veya müfettişler, denetim raporlarını Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne sunarlar. Mezkur raporlar Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından inceledikten sonra, raporda vakıf yöneticilerinin işten uzaklaştırılmasını gerektiren bir sebep tespit edilirse Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün en üst seviyedeki karar organı olan Vakıflar Meclisinin kararı ile, derhal yetkili Asliye Hukuk Mahkemesine başvurularak, vakıf yöneticilerinin işten uzaklaştırılmasının talep edilmesi gerekir. Raporda vakfın yönetimine ilişkin işlemlerde düzeltilmesi veya tamamlanması gerekli noksan ve yanlışlıklar olduğu belirtilmiş ise raporun bu kısmı vakıf yöneticilerine tebliğ edilerek gerekli düzeltme veya tamamlamanın yapılması istenir. Bu tebligata rağmen bunları yerine getirmeyen veya yerine getirdikten sonra yine belirtilen hususlara aykırı işlem yapmaya devam eden vakıf yöneticileri işten uzaklaştırılırlar(VK, 2008: Md.10; Oğuzman vd., 2009: 318-319).

### **3.7. Vakfın Sona Ermesi**

Vakfın sona erme sebepleri esas itibariyle Medeni Kanunda düzenlenmiş olmakla birlikte yalnızca Medeni Kanunda sayılanlardan ibaret değildir. Başka kanun hükümlerinde de vakfın sona ermesine ilişkin sebeplere yer verilmiştir. Bu çerçevede vakfın sona erme sebeplerini 2 kategoride toplamak mümkündür (Öztan,2002:361). Bunlar; Vakfın, kanunda öngörülen sebeplerin gerçekleşmesi halinde “kendiliğinden sona ermesi” ve belirli sebeplerin gerçekleşmesi halinde “mahkeme kararıyla sona ermesi”dir (Öğüz, 2007:133).

- **Kendiliğinden Sorma Erme**

Amacının gerçekleşmesi olanaksız hâle geldiği ve değiştirilmesine de olanak bulunmadığı takdirde, vakıf kendiliğinden sona erer ve mahkeme kararıyla sicilden silinir (MK, 2001: Md.116/1) Örneğin, vakıf iflas etmiş veya herhangi bir doğal afet sonucu malları tamamen yok olmuşsa vakfın amacı imkânsız hale gelmiş demektir. Bunun yanında, vakfın vakıf senedinde belirlenen nedenlerle de kendiliğinden sona ermesi mümkündür. Vakfın kendiliğinden sona ermesine sebep olan imkânsızlık “objektif imansızlık” niteliği taşıyabileceği gibi “sübjektif imkânsızlık” niteliği de taşıyabilir (Akünal, 1995:142; İşeri, 1968: 218).

Vakfın amacının kesin olarak imkânsızlaştığı hallerde, örneğin: aile vakıflarında vakıftan yararlanan tüm aile bireylerinin ölümü gibi, imkânsızlık objektif niteliktedir. Vakfın amacının gerçekleşmesi mümkün bulunmakla birlikte vakfın bu amacı gerçekleştirecek araçlara sahip bulunmaması, bir diğer ifadeyle vakfın aciz hale düşmesinde ise imkânsızlık sübjektif niteliktedir (Dural ve Öğüz, 2006: 356). Amacın gerçekleşmesi imkânsız hale geldiği ve değiştirilmesine de olanak bulunmadığı takdirde, vakıf kendiliğinden sona ermiş olur. Ancak sicilden silinmesi mahkeme kararına bağlıdır (Uluç, 2008:580). Bu çerçevede, vakfın amacının imkânsız hale geldiği kanaatine varan yönetim organı veya Vakıflar Genel Müdürlüğü, yetkili mahkemeye başvurarak vakfın sona erdiği hususun mahkeme siciline işlenmesini talep edecektir. Mahkeme başvurunun yapılaş şekline göre, yönetim organının veya Vakıflar Genel Müdürlüğünün görüşünü alarak talebi karara bağlar (VHT, 1970: Md.30). Sona eren vakıf mahkeme kararıyla birlikte sicilden silinir.

Vakfın kendiliğinden sona erdiği diğer bir durum ise, vakıf senedinde bulunan hükümlerin vakfın sona ermesine yol açmasıdır (Öğüz, 2007:136). Vakıfsenedinde vakfın süreye veya bozucu şarta bağlandığı hallerde durum böyledir (Oğuzman vd., 2005:301). Zira vakıf kuran vakıf senedinde vakfın belirli bir süre içinde faaliyette bulunacağını kararlaştırmışsa belirtilen sürenin dolmasıyla vakıf kendiliğinden sona erer (Zevkliler, 2000:658).

- **Mahkeme Kararıyla Sona Erme**

Vakıf mala dayanan bir tüzel kişilik olup, Genel Kurulu niteliğinde bir organı olmadığı için, vakfın kendisini feshetme imkânı bulunmamaktadır. O halde vakıf ancak mahkeme kararıyla fesih olunabilir (Uluç, 2008:580). Buna göre, Yasak amaç güttüğü veya

yasak faaliyetlerde bulunduğu sonradan anlaşılan veya amacı sonradan yasaklanan vakfın amacının değiştirilmesine olanak bulunmazsa; vakıf, denetim makamının ya da Cumhuriyet savcısının başvurusu üzerine duruşma yapılarak dağıtılır (MK, 2001: Md.116/2).

Vakıf kurulduktan sonra vakfın amacı, Türk Medeni Kanununun 101 inci maddesinin 4. fıkrasında belirtilen, Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlaka, milli birliğe ve milli menfaatlere aykırı ve belirli bir ırk ya da cemaat mensuplarını destekler bir nitelik kazanırsa, Vakıflar Genel Müdürlüğü ya da cumhuriyet savcısı mahkemeye başvurarak vakfın sona erdirilmesini talep eder (Helvacı ve Erlüle, 2007:178-179). Vakfın sona erdiği, mahkeme tarafından tutulan sicile de işlenir (VHT, 1970: Md. 31).

### **3.7.1. Vakfın Sona Ermesinin Sonuçları**

Vakfın sona ermesi halinde, malvarlığının tasfiyesi ve tahsisi olmak üzere iki aşamalı bir süreç söz konusu olur.

- **Tasfiye**

Vakfın sona ermesi üzerine vakıf malvarlığının tasfiye edilmesi gerekecektir. Tasfiye, vakfın malvarlığının aktif ve pasif kısımlarının ayrı ayrı tespiti ile net malvarlığının bulunmasından ibarettir. Tasfiye vakfın hukuki ilişkilerinin bu bağlamda, gerek üçüncü kişilere karşı olan dış ilişkilerinin gerekse iç bünyesi bakımından iç ilişkilerinin sonlandırılmasını da gerektirir (Uluç, 2008:581).

Medeni Kanununun 53 üncü maddesinde “Tüzel kişinin malvarlığının tasfiyesinin, kanunda ve kuruluş belgesinde aksine hüküm bulunmadıkça, terekenin resmî tasfiyesine ilişkin hükümlere göre yapılacağı” hüküm altına alındığından; vakıf senedinde aksine bir hüküm bulunmayan hallerde vakfın tasfiyesi “terekenin tasfiyesi”ne ilişkin hükümlere göre gerçekleştirilir (Ayan ve Ayan, 2007: 182; Akünal, 1995: 144) . Buna göre, Tasfiye Sulh Mahkemesince veya atayacağı bir ya da birkaç tasfiye memuru tarafından gerçekleştirilir. Resmî tasfiyeye terekenin defterinin düzenlenmesiyle başlanır ve aynı zamanda yapılacak ilânla miras bırakanın alacaklılarından ve borçlularından, belirtilen süre içinde alacaklarını ve borçlarını bildirmeleri istenir. Terekenin daha önce resmî defteri düzenlenmiş ise resmî tasfiye bu deftere göre yapılır. Tasfiye memuru, göreviyle ilgili işlerini sulh mahkemesinin gözetim ve denetimi altında yürütür. Mirasçılar ve tereke alacaklıları, sulh mahkemesine,

tasfiye memuru tarafından yapılan veya tasarlanan işlemlerden dolayı bunu öğrendikleri tarihten başlayarak yedi gün içinde yazılı olarak şikâyetinde bulunabilirler (MK, 2001: Md. 634). Tasfiye aşamasında, vakıf tüzel kişiliği sadece tasfiye amacı ile sınırlı olarak varlığını sürdürdüğünden, vakfın hak ehliyeti de tasfiye amacı ile sınırlıdır (Öğüz, 2007: 140).

- **Tahsis**

Tahsis, tasfiye edilen vakfın net malvarlığının kime ve nereye verileceği sorununun çözümlenmesi demektir. Medeni Kanunun 54 üncü maddesinde, “Tüzel kişinin malvarlığı, kanunda veya kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça ya da yetkili organı başka türlü karar vermedikçe, en yakın amacı güden kamu kurum veya kuruluşuna geçer. Bu malvarlığı olanak ölçüsünde daha önce özgülendiği amaç için kullanılır. Hukuka veya ahlâka aykırı amaç güttüğü için kişiliği mahkeme kararıyla sona eren tüzel kişinin malvarlığı her hâlde ilgili kamu kuruluşuna geçer.” hükmü yer almaktadır.

Medeni Kanun’un vakıflarla ilgili hükümlerinde vakfın sona ermesi halinde malvarlığı tahsisinin nasıl yapılacağına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple, sona eren vakfın malvarlığının tahsisi ile ilgili olarak tüzel kişiliğin sona ermesi halinde tüzel kişilerin mallarının özgülmesine ilişkin 54 üncü maddede hükmü uygulanmaktaydı. Ancak, 27/02/2008 tarihli ve 26800 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu sona eren ve dağıtılan yeni vakıfların mal ve haklarının tahsisine ilişkin yeni bir düzenleme getirmiştir. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun “Sona Eren ve Dağıtılan Yeni Vakıfların Mal ve Hakları” 27 nci maddesinde “Sona eren yeni vakıfların borçlarının tasfiyesinden arta kalan mal ve hakların; vakıf senedinde yazılı hükümlere göre, senetlerinde özel bir hüküm bulunmayanlarda ise Genel Müdürlüğün görüşü alınarak mahkeme kararıyla benzer amaçlı bir vakfa; dağıtılan yeni vakıfların borçlarının tasfiyesinden arta kalan mal ve hakların ise Genel Müdürlüğe intikal edeceği” hüküm altına alınmıştır. 5737 sayılı Vakıflar Kanununun mezkur düzenlemesi karşısında, sona eren vakıfların malvarlığının tahsisi ile ilgili olarak Medeni Kanunun 54 üncü maddesinde yer alan tüzel kişilerin malvarlığının tahsisine ilişkin düzenleme uygulama alanını kaybetmiştir. Buna göre, Vakfın kendiliğinden sona ermesi halinde; tahsis vakıf senedinde bulunan hükümlere göre yapılacaktır. Vakıf senedinde tahsise ilişkin hüküm bulunmuyorsa, tahsis Vakıflar Genel Müdürlüğünün görüşü alınarak mahkeme kararıyla benzer amaçlı bir vakfa yapılır.

Vakfın amacının hukuka ve ahlaka aykırı hale gelmesi sebebiyle vakfın mahkeme kararıyla sona erdiği hallerde ise, vakıf senedinde yer alan kayıtlara bakılmaksızın vakfın net malvarlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne intikal eder.

### **3.7.2. Vakfın Sicil Kayıtlarından Silinmesi**

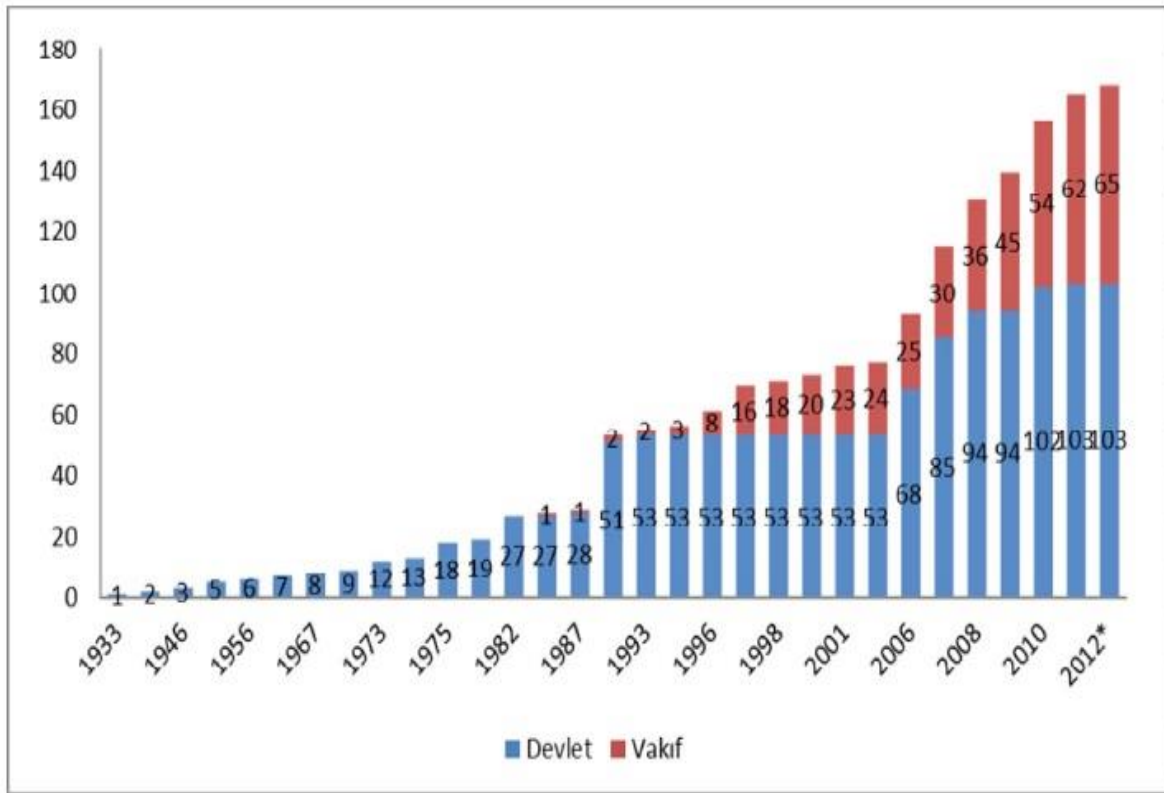
Vakfın sona ermesi üzerine vakıf kaydı mahkeme sicilinden silinir. Vakfın sona erdiği hususu ayrıca merkezi sicile de kaydedilir ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Resmi Gazetede ilan olunur (VHT, 1970: Md.32).

### **3.8. Vakıf Üniversiteleri**

Üniversitelerin sağladığı eğitim hizmetleri işlevsel açıdan “yarı kamusal hizmet” olarak tanımlanabilir. Yani, bu hizmetler “devlet veya diğer kamu tüzel kişilerinince üretilmekle birlikte, tam kamusal nitelikte değildir. Bunlar, bölünebilir ve pazarlanabilir nitelikteki hizmetlerdir. Bu niteliklerinden dolayı fiyatlandırılabilirler” (Söyler, 2008: 57-58). Dolayısıyla, yükseköğretim hizmetleri devlet tarafından sağlanabildiği gibi, özel sektör tarafından da belirli fiyatlarla sağlanabilir. Bir ayırım yapılacak olursa, yükseköğretim hizmetlerinin devlet eliyle sağlandığı ve yürütüldüğü üniversiteler “kamu üniversitesi “ veya “devlet üniversitesi”, özel sektör eliyle sağlandığı kurumlar ise “özel üniversite” olarak adlandırılabilir.

1984 yılından bu yana Türkiye’de yükseköğretim sahnesinde yer alan önemli bir olgu da vakıf üniversiteleridir. Hem devlet, hem de vakıf üniversiteleri 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa tabidir. Bu anlamda vakıf üniversiteleri doğrudan devlete bağlı olmayan ve bir vakıf tarafından işletilen özerk kurumlardır. Ancak, buradaki “işletme”, yukarıda bahsedildiği anlamda kar amacına yönelik bir özel üniversite operasyonu olarak algılanmamalıdır. Çünkü “ülkemizde vakıf üniversiteleri, Anayasa’nın verdiği yetkiye dayanılarak kanunla kurulmaktadır. Anayasa’nın 130.maddesine göre, ‘kanunda gösterilen usul ve esaslara göre kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir’”(Söyler, 2008: 63).

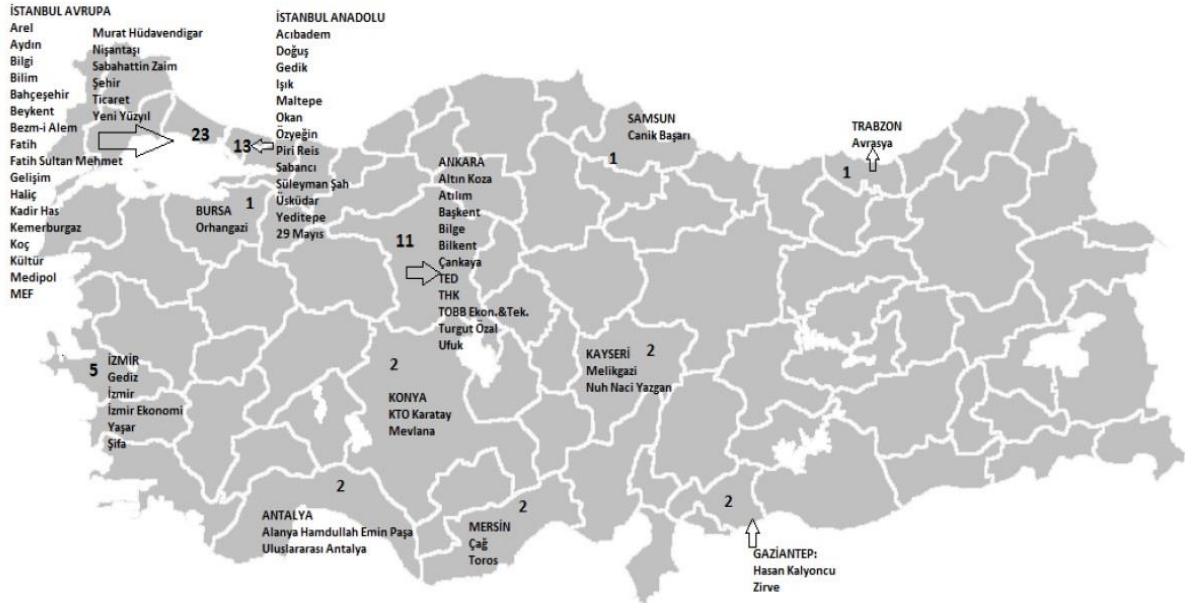
**Çizelge 3.1 Türkiye’de Yıllara Göre Toplam Üniversite Sayıları**



**Kaynak:** (Hatipoğlu, 2012: 12)

Çizelge 3.1’ de Cumhuriyet döneminde ilk kurulan üniversiteden itibaren toplam Üniversite sayılarındaki değişim görülmektedir. Burada özellikle son yıllarda artan vakıf üniversitelerinin sayısı dikkat çekicidir.

### Çizelge 3.2 Türkiye’de Vakıf Üniversitelerinin Coğrafi Dağılımı



**Kaynak:** (Hatipoğlu, 2012: 12)

Çizelge 3.2’ de ise 2012 yılı Ağustos ayı itibariyle Türkiye’deki vakıf üniversitelerinin illere göre dağılımı görülmektedir. Vakıf üniversitelerinin özellikle batı illerinde ve çoğunlukla İstanbul’da yoğunlaştığı Çizelge 3.2.’de görülebilir.

23 adet İstanbul Avrupa yakasında, 13 adet İstanbul Anadolu yakasında, 1 adet Bursa’da, 11 adet Ankara’da, 5 adet İzmir’de, 2 adet Konya, Antalya, Mersin ve Gaziantep’te olmak üzere toplam vakıf üniversitelerinin sayısı 2012 yılı itibariyle, 61’e ulaşmıştır.



**Çizelge 3.3 Türkiye’de 2010-2011 Akademik Yılı Yükseköğretim Örgün Öğretim Öğrenci Sayıları\***

Kurum Tipi	Önlisans	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	TUS	Toplam	Yüzde (%)
Devlet Üniversitesi	560.733	1.150.347	150.514	40.349	11.169	1.869.911	88,91
Vakıf Üniversitesi	30.481	140.262	19.176	2.589	736	193.244	9,19
Vakıf MYO	3.838	-	-	-	-	3.838	0,18
Diğer	19.821	7.237	678	467	7.967	36.970	1,72
<b>Toplam</b>	<b>614.873</b>	<b>1.297.846</b>	<b>126.368</b>	<b>43.405</b>	<b>20.671</b>	<b>2.103.163</b>	<b>100</b>

\*: Açıköğretim öğrencileri dâhil edilmemiştir. **Kaynak:** D.Günay ve A.Günay, 2008, s.13.

Çizelge.3.3’e bakacak olursak artan vakıf üniversitesi sayılarına paralel olarak bu üniversitelere kaydolan öğrenci sayıları da artış göstermiştir. 2007 yılında toplam 25 vakıf üniversitesine kayıtlı öğrenci sayıları toplam öğrenci sayısının yaklaşık %6’sını oluştururken (YÖK, 2007a: 5), 2010-2011 akademik yılı itibariyle toplam örgün yükseköğretim öğrencilerinin yaklaşık %9’u bu akademik yılda öğrenci kabul edebilir durumda olan vakıf üniversitelerinde kayıtlıdır.

Vakıf üniversiteleri akademik personel istihdamında da giderek önemli bir yer tutmaktadır. 2010-2011 akademik yılı itibariyle Türkiye’de istihdam edilen toplam akademik personelin yaklaşık %11’i vakıf üniversitelerinde hizmet vermektedir (Çizelge.3.3.). Yeni açılan vakıf üniversiteleri ile birlikte bu oran giderek artacaktır.

Çizelgelerden görüleceği üzere vakıf üniversiteleri Türkiye’de giderek artan bir şekilde yükseköğretim sektörünün önemli hizmet sağlayıcıları olmaktadır. Şu andaki eğilim, bu üniversitelerin sayısının gelecek yıllarda da artacağını göstermektedir. Bu durum tüm dünyada yaşanan bir eğilimin sonucudur. Ekonomilerin performansının giderek bilgiye dayalı bir hale gelmesiyle kalkınmada bilginin, bilgiye dayalı ürünler üretebilen yetkin ve kapasiteli insan sermayesinin de önemi artmıştır. Ek olarak, giderek daha fazla bir şekilde bilgiye dayalı hale gelen üretim, bu bilgiyle donatılmış işgücünün istihdamını da zorunlu kılmıştır. Bu nedenle yükseköğretime olan talep tüm dünyada artmaktadır.

Küresel anlamda yaşanan bu yükseköğretimin genişlemesi süreci Türkiye’de de tüm yurt genelinde üniversitelerin yaygınlaştırılması ve kontenjanlarda önemli miktarlarda artış yapılması ile kendini göstermiştir. Bununla birlikte çeşitli faktörlerden dolayı (öğretim elemanlarının dengesiz dağılımı, öğrencinin mekân tercihi, vb.) Türkiye’de yükseköğretim için yığılma hala devam etmektedir. Yığılmada en etkili faktör yükseköğretim kontenjanlarının ÖSYS’ye başvuran aday sayısı karşısında yetersiz kalmasıdır. Diğer yandan, devlet üniversitelerinde eğitimin neredeyse ücretsiz olarak verilmesi vakıf üniversitelerine ayrılan kontenjanlarda da ciddi yerleşme boşlukları yaşanmasına neden olmaktadır (Tanrıkulu, 2011, s.30-35). Yapılan bir projeksiyonda “mevcut eğilimlerin devam etmesi ve herhangi bir müdahalede bulunulmaması halinde 2025 yılında yükseköğretim okullaşma oranının %53,7’ye ulaşacağı ve Türkiye’nin bugün %50’lerin üzerinde olan gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaya devam edeceği, 2010 yılı itibarıyla 42.181 olan öğretim üyesi, 105.427 olan öğretim elamanı sayısı ve 1.972.117 olan örgün yükseköğretim öğrenci sayısının, 2025 yılında sırasıyla 66.179, 160.660 ve 3.110.425’e ulaşacağı ve günümüzde karşılanamayan yükseköğretim talebinin 2025 yılında da karşılanamayacağı ifade edilmektedir (Tanrıkulu, 2011:37-39). Bu nedenle Türkiye’nin tüm dünyada etkin ve her yönüyle gelişmiş bir güç olabilmesi için, yükseköğretimde artan talebi karşılayabilecek vakıf üniversitelerinin kurulması önem kazanmaktadır. Bundan sonraki bölümde, vakıf üniversitelerinin kurulmasına mesnet teşkil eden yasal dayanaklara değinilmektedir (Hopoglu,2012:23).

### **3.8.1. Vakıf Üniversitelerinin Yasal Dayanakları**

Vakıf üniversitelerinin en temel yasal dayanağı Anayasa’dır. Anayasa’dan sonra 2547 sayılı kanun ve ek maddeleri ve Vakıf Üniversiteleri Yönetmeliği, vakıf üniversitelerinin ikincil yasal dayanaklarını teşkil etmektedir. Bunlara ek olarak, vakıf üniversiteleri Türkiye’nin de dâhil olduğu Bologna Süreci’ni bir üst süreç olarak izlemek durumundadır.

Bologna Süreci’nin hedeflerinden biri olan bilgi toplumunun oluşması ayrıca 9.uncu Kalkınma Planı’nın Vizyonunda yer alan bir hedeftir. Türkiye’de vakıf üniversiteleri, Anayasa’nın verdiği yetkiye dayanılarak kanunla kurulmaktadırlar. Anayasa’nın 130.maddesine göre, “kanunda gösterilen usul ve esaslara göre kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir. Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, mali ve idari konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik

yönlerinden Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasa’da belirtilen hükümlere tabidir” (T.C. Anayasası, 1982).

Vakıf üniversitelerinin kurulma biçimleri, organları ve tabi olacakları esaslar 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’na 7.8.1983 tarihli ve 2880 sayılı Kanun ile eklenen maddelerle düzenlenmiştir (Arıkan, 2011: 166). Üniversiteler dışında, vakıflar tarafından meslek yüksekokulları da açılabilir. 2547 sayılı Kanunun Ek 2. maddesi uyarınca, “Vakıflar; kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla ve mali ve idari hususlar dışında, akademik çalışmalar, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden bu Kanunda gösterilen esas ve usullere uymak kaydıyla, Yükseköğretim kurumları veya bunlara bağlı birimlerden birini veya birden fazlasını ya da bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın, ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlarda yüksek nitelikli işgücü yetiştirmek amacıyla, bu Kanun hükümleri çerçevesinde kalmak şartıyla meslek yüksekokulu kurabilir. Bu meslek yüksekokulu, kamu tüzel kişiliğini haiz olup, Yükseköğretim Kurulunun görüşü alınarak Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur. Kurulacak meslek yüksekokullarına, meslek ve teknik eğitim bölgesinde gereksinim duyulması esastır”(2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu).

Bunlara ek olarak, 31.12.2005 tarih ve 26040 sayılı Resmi Gazete ile yayınlanan Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği de vakıf üniversiteleri, vakıf ileri teknoloji enstitüleri ve vakıf meslek yüksekokullarının kuruluş koşulları, öğrenci alımı, eğitim-öğretimi, idari işleyişi ve maliyesi konularında düzenlemeleri içermektedir. Diğer yandan, Türkiye Bologna Süreci’ni uygulayan ülkelerden biridir. Bologna Süreci Avrupa’nın küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan değişime verdiği bir cevap olarak adlandırılabilir. Küreselleşme ile birlikte artan mal, hizmet ve kişilerin serbest dolaşımı, küresel piyasada üretim ve istihdamın yapısını değiştirmektedir. Bilgiye dayalı küresel ekonominin gerektirdiği ürünleri verebilmek ve A.B.D. ve Japonya’nın ekonomik gelişimiyle rekabet edebilmek amacıyla, Avrupa’da bir Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturulması için Bologna Süreci başlatılmış, daha sonra bu sürece dünya üzerinde çeşitli ülkelerin de katılımıyla 47 ülke dâhil olmuştur. Bologna Süreci kapsamında üye ülkelerdeki yükseköğretim kurumlarının kolay anlaşılabilir ve birbirleriyle karşılaştırılabilir diploma dereceleri uygulaması, öğrenci hareketliliğini yaygınlaştırması, yükseköğretimde kalite güvencesi sistemleri ağını uygulaması ve yaygınlaştırması ve yükseköğretimin Avrupa boyutunu geliştirmesi beklenmektedir (YÖK, 2010: 2). 9.uncu Kalkınma Planı Vizyonu “istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB’ye üyelik için uyum sürecini

tamamlamış bir Türkiye” hedefini öngörmektedir. Bu amaca yönelik olarak, Bologna Süreci uygulayıcısı Türkiye’de, 6111 Sayılı Kanun’un 171. ve 172. maddeleriyle; diploma alma, ders kredilerinin hesaplanması, öğrencilik haklarından yararlanma, sınavlar, cari hizmet maliyetinin hesaplanması, öğrenci katkı payları ve öğrenim ücretleri gibi konuların yer aldığı 2547 Sayılı Kanun’un 44. ve 46. maddeleri değiştirilmiştir. Aynı Kanun’un 173. maddesiyle; 2547 sayılı Kanuna “Geçici Madde 58” eklenmiştir. 6111 sayılı kanun ülkemizde Bologna Süreci’nin uygulanması amacıyla işlevsel değişiklikler yapmaktadır. Bu nedenle, vakıf veya devlet, kurulacak tüm üniversiteler Bologna Süreci’ne ve sürecin getirdiği esnek ve karşılaştırılabilir dereceler, kalite güvencesi gibi noktalara uymak durumundadır.

### **3.8.2. Vakıf Üniversitelerinin Mali Kaynakları**

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun ek 6.maddesinde “Kurulacak yükseköğretim kurumu, vakıf tüzelkişiliği dışında ayrı bir tüzelkişiliğe sahip olur ve bu kurumun gelirleri, geçici olarak dahi hiç bir suretle vakıf mamelekine veya hesaplarına intikal edemez. Vakıf yükseköğretim kurumuna doğrudan doğruya bağış ve yardım yapılabilir” denilmektedir. Bu hüküm, vakıf üniversitesinin gelirlerinin vakfa aktarılmasına engel olarak üniversiteyi korumaktadır (Arıkan, 2011: 172).

Bu tüzelkişiliğin yönetimi ve işleyişi, Mütevelli Heyet adıyla anılan üst organ dışında, 2547 sayılı kanuna tabidir. Üniversite’nin kurucusu olan Vakıf tüzel kişi olarak, üniversitenin yönetim ve çalışmalarına katılmak veya müdahale etmek yetkisine sahip değildir. Kuruluşla birlikte Vakıf’tan ayrı ve bağımsız bir tüzel kişilik kazanan üniversite, mevzuatımızda çeşitli tipleri olan bir “kamu kuruluşu” niteliği kazanır. Buna karşılık kurucu Vakıf özel hukuk hükümlerine tabi bir tüzel kişi olmakta devam eder. Vakfın, özel hukuk kuruluşu olmasına karşın, kurucusu olduğu üniversitenin çalışmalarına katılması veya müdahalesi sadece üniversite Mütevelli Heyeti’ni (4 yıl için) seçmek ve Mütevelli Heyet’te boşalma olursa, boşalan üyeliğe yeni üye seçmekle sınırlıdır. Vakfın, bunlar dışında, üniversite tüzel kişiliğine herhangi bir suretle müdahale yetkisi yoktur. Vakıf yükseköğretim kurumlarının eğitim - öğretim esasları, öğretim süreleri ve öğrenci hakları ile ilgili hususların 2547 sayılı kanun hükümlerine tabi olduğu, bu kurumların mali, idari ve ekonomik konularda Yükseköğretim Kurulunun gözetim ve denetimine tabi oldukları belirtilmektedir (Hopoglu,2012:18).

2547 sayılı Kanununun ek 18.maddesi, vakıf üniversitelerine bütçede (YÖK Bütçesi içerisinde) yer alan ödenekle sınırlı olmak üzere, ilgili üniversitenin başvurusu,

Yükseköğretim Kurulu'nun görüşü ve Milli Eğitim Bakanlığının teklifi üzerine Maliye Bakanlığınca Devlet yardımı yapılmasını öngörmektedir<sup>10</sup>. Buna göre, Devlet yardımı, Devlet yükseköğretim kurumlarına o yıl tahsis edilen toplam bütçe ödeneklerinin örgün öğrenci sayısına bölünmesiyle elde edilen tutarın, ilgili vakıf yükseköğretim kurumunda okuyan örgün öğrenci sayısı ile çarpılması sonucu bulunacak miktarın %30'unu geçemez. Ancak, bu miktarın üniversitelere dağıtımını öğrenci seçme ve yerleştirme sisteminde kullanılan sayısal (% 50), sözel (% 20) ve eşit ağırlıklı (% 30 ) puan türlerinin parantez içinde gösterilen ağırlıklar uygulanarak, üniversitenin toplam örgün öğrenci sayısına göre yapılır. En az iki yıl eğitim öğretim yapmış olan vakıf üniversiteleri Devlet yardımı almak amacı ile Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına müracaat edebilirler.

Vakıf üniversiteleri özde özel finansmana dayalı olmakla birlikte, bu kurumlara 2547 sayılı yasanın Ek.18.maddesi ile giderlerine katkıda bulunmak amacıyla ve bütçedeki ödenekle sınırlı olmak kaydıyla hazine yardımı yapılması, kamusal finansman ögesinin de kullanıldığını göstermektedir. Vakıf üniversitelerinin mali özerkliği, bu üniversitelerin başlıca finansman kaynağı olan öğrenim ücretlerinin, vakıf yükseköğretim kurumlarının tüzel kişiliğini temsil eden mütevelli heyetçe tespit edilmesini gerektirmektedir. Bu anlamda Vakıf üniversiteleri, üç ayrı finansman kaynağına sahiptirler:

1. Kurucu vakfın katkısı,
2. Öğrenci harçları,
3. Devlet yardımı.

Belirtilen gelirlerin oransal değişimleri, vakıf üniversitelere göre değişmektedir (Hopoğlu,2012:18).

Ancak, vakıf üniversitelere yapılan devlet yardımlarının gerçekleşmesi için bazı koşulların karşılanması gereklidir. Bu koşullar, Vakıf Üniversitesi Yönetmeliği'nin 30.uncu maddesinde aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

- a) En az iki eğitim-öğretim yılını tamamlamış olması,
- b) Öğrencilerin en az %15'ine eğitim-öğretim masraflarını karşılayacak düzeyde tam burs vermesi,

c) Öğrenci alınan her lisans programı için, öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla, vakıf üniversitelerince seçilerek Yükseköğretim Kurulu tarafından yurtiçinde veya yurtdışında belirlenen üniversitelere yerleştirilen ve izlenen doktora öğrencilerine, kontenjanı 50'ye kadar olan programlar için bir öğrenciye, 50 ile 100 arasında olan programlar için iki öğrenciye ve kontenjanı 100' den fazla olan programlar için üç öğrenciye eğitim-öğretim ve diğer masraflarını karşılayacak düzeyde burs vermesi veya üniversitelerin bu doktora öğrencilerinin sayısı kadar, yurtdışında yerleşik Türk uyruklu öğretim üyesini en az bir eğitim-öğretim yılı sözleşmeli tam gün statüsünde çalıştırdığını Yükseköğretim Kurulu'na belgelemesi,

d) Üniversitelerin lisans düzeyindeki örgün öğretim programlarında en az bir eğitim-öğretim yılı sözleşmeli tam gün statüsünde çalışan (kısmi statüde görevli, ek ders veya diğer üniversitelerden görevlendirme suretiyle çalışanlar hariç) öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının, bu esasa göre hesaplanan tüm Devlet üniversitelerinin öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının ortalamasına eşit veya daha az olması,

e) Üniversitelerarası Kurulca görevlendirilen komisyonca yapılacak değerlendirme sonucunda; bir önceki yıl sonu itibariyle tespit edilen tanınmış bilimsel dergilerde, üniversitede en az bir eğitim-öğretim yılı sözleşmeli tam gün statüsünde çalışan (kısmi statüde görevli, ek ders veya diğer üniversitelerden görevlendirme suretiyle çalışanlar hariç) öğretim üyesi başına düşen yayın sayısı bakımından, bu esasa göre sıralanan tüm Devlet üniversitelerinin ilk yarısına girecek durumda olması,

f) Öğrenci seçme ve yerleştirme sisteminde sayısal, sözel ve eşit ağırlığa göre, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezince o yıl yerleştirilen örgün öğretim öğrencileri arasında ilk %5'e giren öğrenci almış olması ve üniversitenin örgün öğretim programlarına o yıl yerleştirilen toplam öğrenci sayısı ile her bir puan türünün ikinci fıkrada belirtilen göreceli önemini yansıtan ağırlıkları dikkate alınarak yapılan değerlendirmede, bu esasa göre sıralanan tüm Devlet üniversitelerinin ilk yarısına girmesi, Şartlarından asgari (a), (b), (c) ve (d) bentlerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Buna göre, ikinci fıkrada belirtilen miktarın;

(a), (b), (c), (d), (e) ve (f) bentlerinde sayılan tüm şartları yerine getiren vakıf yükseköğretim kurumlarına tamamına kadar,

Asgari şartlardan (a), (b), (c) ve (d) bentlerinin yanı sıra (e) veya (f) bentlerinden birini yerine getiren vakıf yükseköğretim kurumlarına %80'ine kadar,

Sadece asgari şartları yerine getiren vakıf yükseköğretim kurumlarına %60'ına kadar, Devlet yardımı verilir. Asgari şartları yerine getiremeyen vakıf yükseköğretim kurumlarına Devlet yardımı yapılmaz. Bu Maddede belirtilen azami ve asgari düzeyler arasında yer alan vakıf yükseköğretim kurumlarına yapılacak yardım miktarı, Yükseköğretim Kurulu tarafından yapılacak değerlendirme esas alınmak suretiyle Maliye Bakanlığı tarafından tespit edilir. Vakıf yükseköğretim kurumlarına yapılacak yardım her yılın en geç Ekim ayı sonuna kadar iki eşit taksit halinde ödenir. Yardım alan vakıf yükseköğretim kurumu her yıl Nisan ayı sonuna kadar bir önceki yılın gelir ve giderlerini Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kuruluna göndermek zorundadır. Bu Maddenin uygulanmasıyla ilgili olarak vakıf yükseköğretim kurumlarından her türlü belge ve bilgiyi istemeye ve gerektiğinde merkez denetim elemanları vasıtasıyla denetim ve inceleme yaptırmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir. Devlet yardımından yararlanmak isteyen vakıf yükseköğretim kurumları başvurularını en geç yardım yapılacak mali yılın 31 Mart tarihine kadar Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına iletmek zorundadırlar. Bu süre içerisinde müracaatta bulunmayan vakıf yükseköğretim kurumları herhangi bir hak ve talepte bulunamazlar (Hopoğlu, 2012:19-20)

Bunlar dışında vakıf üniversitelerine gerçek ve tüzel kişiler tarafından veya gelir/kurumlar vergisi mükelleflerince bağış ve yardımlar yapılabilir (Söyler, 2008: 70). Ek olarak, vakıf üniversiteleri “Vakıf Üniversiteleri Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Desteklemek Amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Bütçesinde Yer Alan Ödenekten Yapılacak Yardımların Usul Ve Esasları” yönetmeliği ve “TÜBİTAK Tarafından Özel Kuruluşlar ve Vakıf Üniversitelerine Proje Karşılığı Aktarılabilecek Tutarların Transferi, Harcanması, Muhasebeleştirilmesi Ve Denetimine İlişkin Esaslar” yönetmeliği çerçevesinde proje bazlı olarak bilimsel araştırma desteklerinden faydalanabilmektedir. Diğer yandan, vakıf üniversiteleri çeşitli ayni yardımlardan da yararlanabilmektedir. Bu yardımlar “Hazinenin özel mülkiyetinde bulunan arazilerin satışı veya irtifak hakkı tesisi ile devletin hüküm ve tasarrufunda bulunan arazilerin kullanma izni verilmesinden ibarettir. Kanunla kurulan üniversiteler (vakıf üniversiteleri dâhil) için de eğitim amaçlı olarak Hazine arazileri üzerinde irtifak hakkı tesis edilebilmektedir. İrtifak hakkı bedeli, yıllık olarak arazinin vergi değerinin (emlak vergisine esas asgari değerinin) % 1'inden az olmamak üzere, proje (yatırım maliyeti) bedelinin %0,5'idir. İrtifak hakkı tesisinin süresi 49 yıla kadar çıkabilmektedir”. Benzer bir

şekilde, kullanım hakkı bedeli irtifak hakkı bedeliyle aynı olmak üzere “Hazinenin özel mülkiyetindeki tapulu arazilerin dışında kalan, devletin hüküm ve tasarrufundaki (kamu malları) nın 49 yıla kadar, kullanma hakkı verilmesi yöntemiyle vakıf üniversitelerine kullandırılması mümkündür”(Söyler, 2008: 69). Bir diğer yardım ise arazi ve arsa satışı konusundadır 4706 sayılı Hazine Arazilerinin Değerlendirilmesi Hakkında Kanunun 4.maddesinin ikinci fıkrasına göre, üzerinde münhasıran eğitim veya sağlık amaçlı sınırlı aynı hak (irtifak hakkı dâhil) tesis edilmiş taşınmazlarda hak sahibinin vakıf üniversitesi veya Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıf olması halinde satış bedeli, harca esas değerinin yarısıdır. Böylece vakıf üniversitelerine %50 indirimli satış imkânı getirilmiştir (Söyler, 2008: 69). Mali olarak vakıf üniversitelerine vergilendirmede de çeşitli kolaylıklar sağlanmıştır. Kanunen vakıf üniversiteleri Kurumlar Vergisi, Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve belediyelere ödenen çeşitli vergilerden muaf, ancak Katma Değer Vergisinden muaf değildirler (Söyler, 2008: 70-73).

### 3.8.3. Vakıf Üniversitelerinin Sorunları

Vakıf üniversitelerinin genelde yapısal temellere dayanan bazı sorunları vardır. Bu konuda önemli eleştirilerden biri Türkiye’de yükseköğretim sisteminin “kamu kesimi içerisinde, özel sektörün faaliyette bulunmasına izin verilen, ancak kamu ağırlıklı ve onun gözetim ve denetimine tabi karma bir yapı” (SÖYLER, 2008: 63) olmasıdır. Buna paralel olarak vakıf üniversitelerinin deneyimlediği yapısal sorunlar Vakıf Üniversiteler Birliği Başkanı ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Rıfat Sarıcaoğlu tarafından şu şekilde bildirilmiştir.

- 2547 sayılı Kanunun Ek maddeleri ve ilgili yönetmelikle ciddi bir büyüklük, sayı ve ekonomik boyuta ulaşmış Vakıf Üniversiteleri’nin yönetilememesi, yeni bir yasa – veya mevzuatlar- ve çeşitlendirmenin şart olması;
- Devlet ve Vakıf Üniversiteleri’nin aynı metotla öğrenci almasına rağmen hem mevzuat hem de fiili durum nedeniyle, özellikle eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma konularında rekabet edememesi ve “haksız rekabet” ortamının oluşması;
- Kamunun, Özel Sektörün Yükseköğretime kaynak sağlama ve yatırımcı olması konusunda kısıtlayıcı olmaması ve teşvik edici olma gerekliliği;



- İnternet Teknolojilerinin süratle geliştiği ve İnternet Penetrasyonunun bu denli arttığı, gençlerin neredeyse tamamının İnternet ile haşır neşir olduğu Türkiye’de ve eğitim ve öğretimin ulaştırılabileceği ülkelerde (örn. komşu ülkeler, Türki Cumhuriyetler, Ortadoğu ülkeleri ve Afrika ülkeleri) Online/Uzaktan Eğitim ile ilgili kısıtlamaların özellikle yüksek öğretim hizmetleri ile bu kapsamda sunulabilecek diğer eğitim öğretim hizmetlerinin (örn. meslek kazandırma, meslek içi eğitim vb.) sunulabilirliği ve bu hizmetlere erişim bakımından rekabet edebilirliği azaltması;
- Arz/Talep dengesindeki bozulmanın sonucu olarak merkezi sınav sisteminin “tek belirleyici” olmasının sakıncalar yaratması. (Sarıcaoğlu, 2011: 2-3)

Bu gibi yapısal sorunlar en başta vakıf üniversitelerinin devlet üniversiteleri ile rekabet etmesini zorlaştırmaktadır. Devlet üniversitelerinin parasız (katkı paylarının görece çok düşük oluşu), sağlanan önemli miktarda bütçeler, Devlet Üniversiteleri ve Vakıf Üniversiteleri “kamu tüzel kişiliği” olmasına rağmen personel rejimleri bakımından adaletsizliğin mevcudiyeti, Vakıf Üniversitelerinin kendi öğrenci kontenjanlarını belirlemelerine ilişkin kuralların, Vakıf Yükseköğretim kurumunun fiziki ve akademik olanaklarını dikkate alınacak şekilde düzenlenmelerine ve burslular dışında, öğrenci kabul sisteminin Üniversiteler tarafından belirlenmemesi; yeni fakülte ve bölüm açma-kapama yetkisinin Üniversitelere verilmemesi, Üniversitelerin burs dağıtımının (şart koşulan oran dâhilinde) kendilerinin belirlememesi gibi hususların vakıf üniversiteleri aleyhine haksız rekabet yarattığı düşünülmektedir (Sarıcaoğlu, 2011: 5-6).

Bu sorunların bazıları, örneğin vakıf üniversitelerinde mütevelli heyetlerinin ve başkanlarının yetki ve sorumlulukları, finansman, öğrencilerin kalitesi (düşük puanlı öğrencilerin alınması ve dolayısıyla istihdam edilebilirliği düşük mezunların verilmesi, dolayısıyla eğitimde fırsat eşitliğinin bozulması şeklinde) YÖK tarafından da dile getirilmektedir. Bununla birlikte, örneğin yüksek puanlı öğrencileri çekmede rekabet, yeni fakülte-bölüm açılması gibi konularda da anlaşmazlıkların olduğu görülmektedir (Hopoğlu,2012:37).

Vakıf üniversiteleri tarafından devlet üniversiteleri ve yasaların hız olarak vakıf üniversitelerini yakalayamadığı, vakıf üniversitelerinin teknoloji ve yeniliklere daha çabuk ve

daha fazla oranlarda adapte olduğu ve yasaların vakıf üniversitelerinin önlerini açacak şekilde düzenlenmesi gerektiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Bu gibi sorunların çözülmesi için çeşitli öneriler bulunmaktadır. TOBB'un sektörel meclisi olan TOBB Türkiye Yükseköğrenim Meclisi bu konuda şu müdahaleleri önermiştir (Hopoglu,2012:37) :

- Akademik kariyer düşünmeyenler için yüksek lisans eğitiminde ALES şartının kaldırılması,
- Zorunlu burs uygulamasının kaldırılması, tam burs oranı sabit kalmakla birlikte, tam bursun kısmi burslar halinde verilmesinin önünü açacak düzenlemeler yapılması,
- Vakıf üniversitelerini tercih eden öğrenciler için de uzun vadeli öğrenim kredisi sağlayacak yeni bir finansman modeli (Örnek; Şili),
- Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK kapsamında yurt dışında doktora yapanların vakıf üniversitelerinde de görev alabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılması, böylece mecburi hizmet yükümlülüklerinin vakıf üniversitelerinde de yapılabilmesi,
- Özerklik için yasal altyapı sağlanması ve üniversitelere akademik yapılarını, ders müfredatlarını ve üniversiteye alınacak öğrenci sayısını belirleme hakkı verilmesi, bu yönde bürokratik engellerin kaldırılması,
- Yurtdışından gelen öğrencilerin ihracat kalemi olarak sayılması ve böylece vakıfların ihracat desteğinden faydalanabilmesi,
- Kayıtlı burslu öğrenci sayısı ve yabancı öğrenci sayısına göre devlet desteği sağlanması,
- Boş kalan kontenjanlar için asgari puan koşulunun kaldırılması,

- Yıllık cari harcamaların %20'sinin kurucu vakıf tarafından karşılanması koşulunun beşinci yıldan sonra kaldırılması. Bu hususlara ek olarak Vakıf Üniversiteleri Birliği aşağıdaki noktaların da vakıf üniversitelerinin işleyişini kolaylaştıracağını bildirmiştir,

- 30 yaşın üzerindeki için basit bir sınav ile veya sınavsız olarak vakıf üniversitelerine kayıt olabilme hakkı sağlanması.

- LYS'nin 1 yıl boyunca geçerli olması, Şubat ayında da üniversitelere kayıt yapılabilmesi ve ek kontenjanda taban puanlar kaldırılması.

- ABD ve Türk üniversiteleri arasındaki 2+2 şeklindeki anlaşmalara benzer, Türk üniversiteleri ile Türkiye dostları ülkelerde üniversite anlaşmaları yapılması.

- Türkiye'de yükseköğretim kurumları devlet, vakıf, özel, uluslararası anlaşmalarla oluşacak üniversiteler olmak üzere dört grup altında sınıflandırılması(HOPOĞLU,2012:38).

Özellikle son öneri gelecekte şirket mantığıyla yönetilebilecek üniversiteler olabileceğine işaret etmektedir. Bu durumda bile kar amacı güden ve gütmeyen kurumların ayrılmasında yapısal sorunlar yaşanabilecek, “kar amacı güden “özel üniversiteler” bir tip olarak ihdas edilecekse bunların şirketler hukukuna göre mi kamu hukukuna göre mi bu ilkelerle bağlı olacağı da önemli bir tartışma konusu olacaktır” (Sarıcaoğlu, 2011: 5). Dolayısıyla vakıf üniversitelerinin ve genelde Türk yükseköğretim sisteminin etkinliği için düzenlemeler yapılması ileride kurulabilecek vakıf üniversitelerinin sayısını da artıracaktır.

### **3.9. Eğitim Vakıfları**

Cumhuriyet Türkiye'sinde, eğitim millileştirilmiş, Tevhid-i Tedrisat kanunu ile halkın eğitim ve öğretimi devletin denetim ve yönetimine verilmiştir. Öğretmenler devlet tarafından tayin edilerek düzenli bir ödeneğe kavuşmuş; öğrencilerin okul, burs, yurt ve bir takım sosyal ihtiyaçları da devlet eliyle karşılanmıştır.

Ancak devletin bu görevine yardımcı olmak amacıyla ülkemizde bazı eğitim vakıfları kurulmuştur. Bu vakıflar, ilkokul, lise ve üniversite kurarak devletin bu alandaki hizmetine katkıda bulunmaktadır. Günümüzde zeki ve yetenekli olmasına rağmen, ekonomik imkansızlıklar sebebiyle okuyamayan bir çok gence burs ve kalacak pansiyon temin ederek o

gençlerin eğitimlerini sürdürmelerine yardımcı olan bazı vakıflar mevcuttur. Fakat geçmişe göre bu türlü vakıfların sayısı çok azdır. Bugün itibariyle yaklaşık 43 kadar eğitim alanında vakıf bulunmaktadır. Bunlar;

- Alarko Kültür ve Eğitim Vakfı
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı, AÇEV
- Antalya Eğitim ve Araştırma Vakfı, ANTEV
- Asım Kocabıyık Kültür Eğitim Vakfı
- ATOSEV Adana Ticaret Odası Sosyal Hizmetler ve Eğitim Vakfı
- Aydın İli ve İlçeleri Eğitim, Araştırma ve Yardım Vakfı
- Aziz Nesin Vakfı
- Batı Trakya Eğitim Kültür ve Sağlık Vakfı
- Bornova Anadolu Lisesi Eğitim Vakfı
- Cam Ocağı Vakfı
- Çağdaş Eğitim Vakfı, ÇEV
- Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı
- Galatasaray Eğitim Vakfı
- Hacettepe Eğitim Vakfı
- Hacı Ömer Sabancı Vakfı
- ICEP Burs Vakfı
- İstanbul Eğitim ve Kültür Vakfı, İSTEK
- İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı, İELEV
- İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı
- Karamürselliler Vakfı
- Kenan Evren Eğitim Kültür Vakfı Özel Marmaris Koleji
- Kuşadası Eğitim ve Geliştirme Vakfı, KEGEV
- Milli Eğitim Vakfı, MEV
- ODTÜ Prof. Dr. Mustafa Parlar Eğitim ve Araştırma Vakfı
- Saint-Joseph Lisesi Eğitim Vakfı
- Sakarya Üniversitesi Vakfı
- Sani Konukoğlu Vakfı
- Selçuk Üniversitesini Yaşatma ve Geliştirme Vakfı
- Sema Yazar Gençlik Vakfı
- TED Ankara Koleji Vakfı Okulları
- Teknik Eğitim Vakfı, TEKEV
- Terakki Vakfı
- Toplum Gönüllüleri Vakfı
- Türk Alman Kültür ve Eğitim Vakfı İlköğretim Okulu, TAKEV
- Türk Eğitim Vakfı, TEV
- Türk Kültür Vakfı, TKV
- Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, TEGV
- Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı, TOÇEV
- Uluslararası Eğitim ve Kültür Vakfı, KATEV

- Vehbi Koç Vakfı
- Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı
- Yumlu Eğitim Kültür ve Bilimsel Araştırma Vakfı
- 1884 Eğitim, Kültür ve Dayanışma Vakfı

Eğitim alanındaki vakıfları tek tek incelememiz mümkün olmadığından, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı örneği verilecek ve kısaca değineceğiz.

- **Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (kısaca TEGV)**

Devlet tarafından verilen temel eğitime katkıda bulunmak amacıyla 23 Ocak 1995 tarihinde İstanbul'da kurulmuş eğitim vakfidir. Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, başta Suna Kıraç olmak üzere bir grup sanayici, yönetici ve akademisyenin girişimi ile 23 Ocak 1995 tarihinde kuruldu. 55 kişilik bir mütevelli heyetiyle kurulan vakıf, ilk yıllarında burs sağlama, okul onarımları, gençlik merkezleri kurma gibi etkinlikler gerçekleştirdi. Ardından ilköğretim çağındaki çocuklara "okul dışı eğitim desteği" vermeye odaklandı. 16 yıl içerisinde Türkiye'nin eğitim alanında faaliyet gösteren en yaygın sivil toplum kuruluşu oldu. 2009 yılında Bakanlar Kurulu tarafından "izin almadan yardım toplama" hakkına sahip vakıflardan biri olarak tanındı.

TEGV amacını “7-16 yaş arası çocuklarımızın Cumhuriyetimizin temel ilke ve değerlerine bağlı, akılcı, sağduyulu, özgüven sahibi, düşünen, sorgulayan, kendi iç yaratıcılığını harekete geçirebilen, barışçı, farklı düşünce ve inançlara saygılı, insan ilişkilerinde cinsiyet, ırk, din, dil farkı gözetmeyen bireyler olarak yetişmesine katkıda bulunacak eğitim programları ile etkinlikler oluşturmak ve uygulamak” olarak ortaya koymuştur.

Bu amaçla özgün eğitim programları geliştirir ve bu programları ülkenin çeşitli yerlerinde kurduğu “eğitim Parkları”, “Öğrenim Birimleri”, “Ateşböceği Gezici Öğrenim Birimleri”, “İl Temsilcilikleri” ve “Sosyal Etkinliklere Destek Protokolü” kapsamında ilköğretim okullarında, gönüllüleri aracılığı ile hayata geçirir. Vakıf tamamen gönüllülük esasına göre çalışmaktadır.

İlk Eğitim Parkı, İstanbul'un Fatih ilçesinde 20 Nisan 1996 günü açılışı gerçekleştirilen Çukurbostan Eğitim Parkı; ilköğrenim birimleri ise; İstanbul Beykoz, Yeniköy ve Zeyrek

Öğrenim Birimleri'dir. 1996'dan itibaren maddi desteğe ihtiyacı olan öğrencilere burs sağlamaktadır.

İstanbul dışında yapılan ilk Eğitim Parkı, "Van Feyyaz Tokar Eğitim Parkı"dır.

17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin ardından "Hayat Mahalleleri Projesi"ni yaşama geçirilmiş ve Marmara Bölgesi'nde toplam 6 Hayat Mahallesi kurulmuştur.

2000 yılı sonunda "Öğrenim Birimleri" ülke çapında yaygınlaşarak sayıları 49'a ulaşmıştır.

İlk Gezici Öğrenim Birimi "Ateş Böceği" de 2000 yılında park ve birimlerin bulunmadığı bölgelerde çocuklara eğitim desteği vermek üzere Anadolu yollarına çıkmıştır.

2001 yılında; Eğitim Gönüllüleri kamuoyu nezdinde tanınırlığını artıracak iki büyük etkinlik gerçekleştirmiştir: 23 Nisan 2001 tarihinde bir televizyon kanalında üç gün süren "Bir Milyon Çocuk Eğitim Kampanyası" ile bağışçı ve gönüllü sayısı arttırılmış; hemen arkasından Haziran 2001 tarihinde gerçekleşen futbolcu Mehmet Özdilek'in jübilesi ve jübile gelirinin vakfa bağışlanması ile tüm Türkiye'de vakfın bilinirliği sağlanmıştır.

2001 yılı sonunda öğrenim birimleri sayısı 63'e ve gezici öğrenim birimi sayısı 5'e ulaşmıştır. 2002 yılında Samsun ve Diyarbakır'la birlikte Eğitim Parkları sayısı 8'e, Öğrenim Birimlerimizin sayısı 64'e ve Gezici Öğrenim Birimleri sayısı ise 13'e ulaşmıştır. 2003 yılında 12 Eğitim Parkı, 58 Öğrenim Birimi ve 17 Ateş Böceği ile ülkenin eğitim alanında faaliyet gösteren en yaygın sivil toplum kuruluşu olmuştur. 2006 yılında faaliyetlerini yaygınlaştırmak, yerel talepleri karşılamak ve TEGV etkinlik noktasının bulunmadığı yerlerde ulaşamadığı çocuklara da eğitim desteği verebilmek amacıyla "İl Temsilciliği" uygulamasını başlatmıştır. 2011 yılında 10 Eğitim Parkı, 52 Öğrenim Birimi, 3 İl Temsilciliği ve 21 Ateş Böceği ile 36 ilde faaliyetlerini sürdürmüştür. 2012 yılında 10 Eğitim Parkı, 54 Öğrenim Birimi, 3 İl Temsilciliği ve 21 Ateş Böceği ile 38 ilde faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

### 3.10. Sağlık vakıfları

Devletin asli görevleri arasında halka sağlık hizmetleri sunulmasının yanında bazı sağlık alanında vakıflar kurulmuştur. Bu vakıflar; genel olarak halkın sağlığının korunabilmesi için yasaların müsaadesi dâhilinde her türlü sosyal, kültürel ve iktisadi tesisler kurmak, sağlıkla ilgili okullarda okuyan öğrencilere destek olmak, fakir muhtaçlara ücretsiz muayene teşhis ve tedavi sunmak, halkın genel sağlık bilgisini arttırmak v.b amaçlarla kurulmuşlardır. Ayrıca bazı kurumların bünyesinde özel sağlık vakıfları kurularak mensuplarının sağlık tedavi giderlerini karşılamak maksadıyla sağlık, sosyal dayanışma ve yardım vakıfları kurulmuştur.

Bugün itibariyle yaklaşık 7 adet sağlık alanında önemli vakıf bulunmaktadır. Bunlar;

- Türk Kalp Vakfı
- Türk Böbrek Vakfı
- Sigarayla Savaşanlar Vakfı
- Lösemili Çocuklar Vakfı
- Türk Diyabet Vakfı
- Fiziksel Engelliler Vakfı
- Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı

**Lösemili Çocuklar Vakfı**, Lösemi hastası çocukların sağlık ve eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanması için kurulmuştur. Eğitim ve araştırma kurumları kurmak gibi amaçları da vardır.

**Türk Böbrek Vakfı**, 1985 yılında kurulmuştur. Toplumun eğitimini ve bilinçlendirilmesini sağlamak, böbrek sağlığı politikası ile bilimsel veri kaynağını oluşturmak gibi amaçları vardır.

**Türk Kalp Vakfı**, Kalp ve damar sağlığına ilişkin çalışmalar yürütmektedir. Ülkemizde kalp ve damar hastalıklarına neden olan etkenler hakkında sistemli araştırmalar yapmaktadır.

### **3.11. Vakıflar Genel Müdürlüğü**

Osmanlı Devletinde vakıflar; bütün sosyal kurumları içine alan veya bütün sosyal kurumların çalıştığı, kullandığı bir hukuki organizasyon olarak dini, eğitim, sağlık, şehircilik, bayındırlık ve sosyal hizmetler başta olmak üzere pek çok alanda faaliyet göstermiştir. Daha sonra bu faaliyetleri yürütmek üzere Evkaf Nezareti kurulmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisince 2 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanunda 11 kişilik İcra Vekilleri Heyetine Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti dahil edilmiş olup vakıf işleri bu Vekâlet tarafından yürütülmüştür. Anılan Vekalet 3 Mart 1924 gün ve 429 sayılı Yasa ile kaldırılmış ve bu Vekaletin görevleri Başbakanlığa bağlı özerk, özel bütçeli Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. 1935 tarihinde 2762 sayılı Vakıflar Kanunu kabul edilmiştir. Bu Kanunun 1'inci maddesine göre vakıflar; yönetim biçimi esas alınarak Mazbut, Mülhak, Cemaat ve Esnafa Mahsus Vakıflar olmak üzere üç kategoride toplanmıştır. 21.5.1970 tarihli 1262 sayılı Kanunla Vakıflar Genel Müdürlüğünün, sınaî, ticarî, ziraî faaliyette bulunmasına izin verilmiştir. Ayrıca 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun III. Bölümünde de vakıflara ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

08.06.1984 tarihinde çıkarılan 227 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı tüzel kişiliğe sahip katma bütçeli Vakıflar Genel Müdürlüğünün teşkilat ve görevlerine dair esaslar düzenlenmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün bugünkü mevcut yapısı 20.02.2008 tarih ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile belirlenmiştir.

#### **3.11.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Faaliyet Alanı ve Görevleri**

5737 sayılı Kanunla, vakıfların yönetimi, faaliyetleri ve denetimi; yurt içi ve yurt dışındaki taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tespit ve tescili, muhafazası, onarımı ve yaşatılması; vakıf varlıklarının ekonomik şekilde işletilmesi ve değerlendirilmesinden sorumlu tutulan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün görevleri anılan Kanunun 36'ncı maddesinde ayrıntılı olarak belirlenmiştir.

#### **3.11.2. Teşkilat**

Genel Müdürlüğün en üst amiri Genel Müdür olup; Genel Müdüre yardımcı olmak üzere üç Genel Müdür Yardımcısı kadrosu bulunmaktadır. Vakıflar Meclisi, Genel Müdürlüğün en üst seviyedeki karar organıdır. Meclis; Genel Müdür, üç Genel Müdür Yardımcısı ve I. Hukuk Müşaviri olmak üzere beş, vakıf konusunda bilgi ve deneyim sahibi

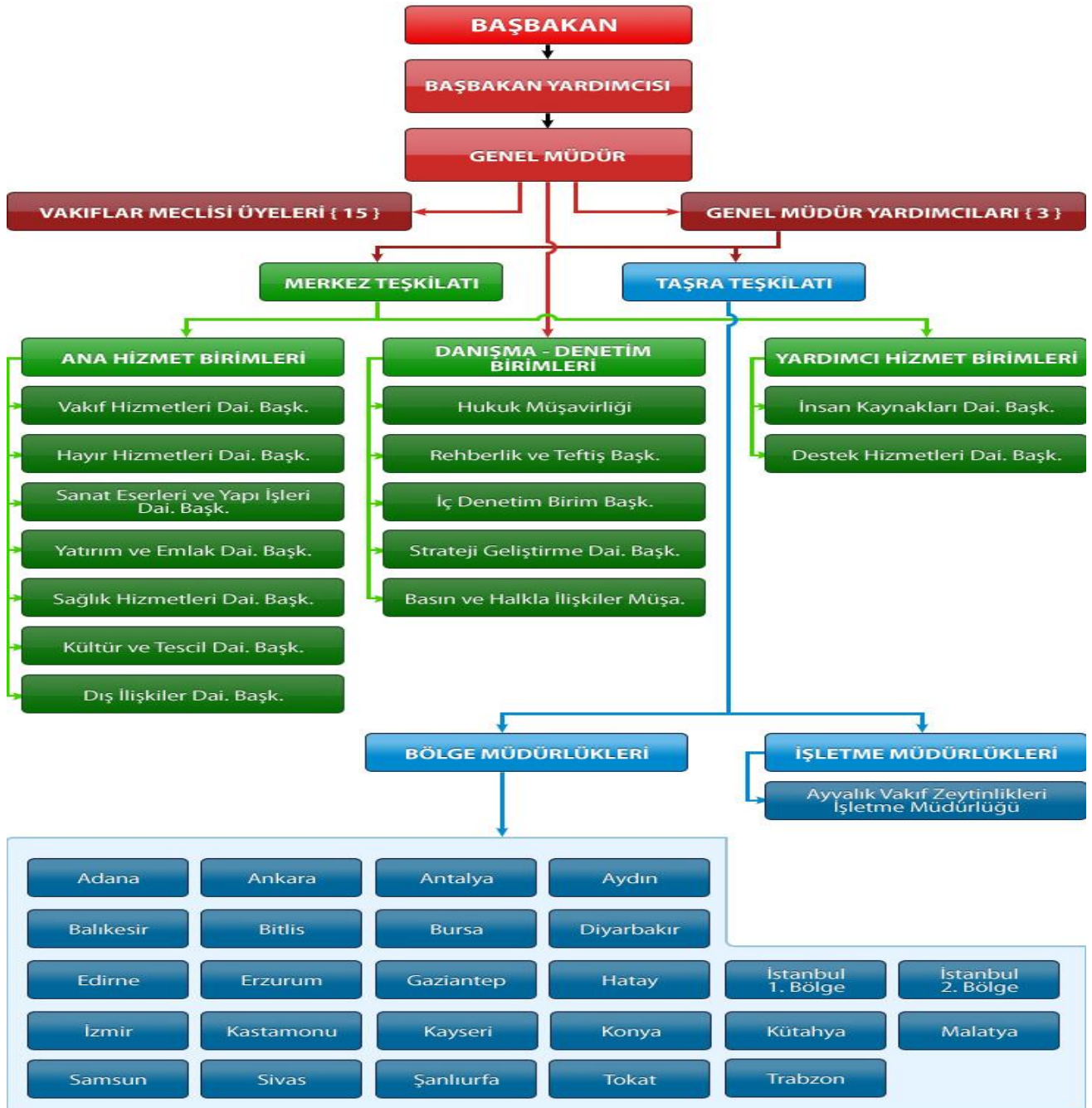


yükseköğrenim mezunları arasından Başbakanın teklifi üzerine ortak kararname ile atanacak beş, yeni vakıflarca seçilecek üç, mülhak ve cemaat vakıflarınca seçilecek birer üye olmak üzere toplam on beş üyeden oluşmaktadır. Genel Müdür aynı zamanda Meclisin de başkanıdır.

5737 sayılı kanununun 42.maddesine göre Meclisin görevleri şu şekilde sayılmıştır:

- Genel Müdürlüğe, mazbut ve mülhak vakıflara ait akar ve hayrat taşınmazların tahsis, satış ve tramasına yönelik tasarruflarla, kamulaştırmalarda kamu yararı kararını vermek.
- Genel Müdürlük ve işletme müdürlüklerinin bütçelerini onaylamak.
- Genel Müdürlük ve vakıflarla ilgili tüzük ve yönetmelik taslaklarını karara bağlamak.
- Genel Müdürlükçe gerek görülen hususları karara bağlamak.

**Çizelge 3.4 Vakıflar Genel Müdürlüğü Teşkilat Şeması**



Çizelge 3.4 Vakıflar Genel Müdürlüğü idari yapısı; merkez ve taşra teşkilatından meydana gelir. Vakıflar Genel Müdürlüğü merkez teşkilatı; Ana Hizmet Birimleri, Danışma ve Denetim Birimleri ile Yardımcı Hizmet Birimlerinden oluşmaktadır. Taşra teşkilatı ise Bölge Müdürlükleri (25 adet) ve İşletme Müdürlüklerinden (2 adet) meydana gelmektedir. Genel Müdürlükte; 7 adet ana hizmet, 5 adet danışma ve denetim ile 2 adet yardımcı hizmet olmak üzere toplam 14 adet birim bulunmaktadır.

Çizelge 3.4' e bakacak olursak taşra örgütlenmesi 21 bölge müdürlüğü ve Ayvalık Vakıf Zeytinlikleri işletme Müdürlüğü'nden oluştuğu görülmektedir.

### 3.11.3. İştirakleri

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün iştiraklerini bir çizelge üzerinden açıklayacağız;

**Çizelge 3.5 Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün İştirakleri ve Hisse Oranları**

Kuruluşun Adı	Hisse Oranı (%)
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O	43.0023 Mazbut 15.4490 Mülhak 0,0579 Diğer Mazbut
Vakıf İnşaat Restorasyon ve Ticaret A.Ş.	24.11 Mazbut 4.00 Mülhak
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	18.72 Mazbut 0.018 Mülhak
Taksim Otelcilik A.Ş.	16.137 Mazbut 0.004 Mülhak
Tüstaş Sınai Tesisler A.Ş.	1.36 Mazbut
Tasfiye Halinde Aydın Tekstil (İplik - Dokuma ve Konfeksiyon) İşletmeleri A.Ş.	0.001
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	0.00132
Türkiye İş Bankası A.Ş.	4 Adet Kurucu Hisse 1 Adet A Grubu Hisse 912621,91 Adet C Grubu Hisse

**Kaynak:** T.C. Sayıştay Başkanlığı 2012 yılı Vakıflar G.M. Denetim Raporu

T.C. Sayıştay Başkanlığı 2012 yılı Vakıflar G.M. denetim raporuna göre:

- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O' da %43'ü mazbut, %15.44'ü mülhak, %0.0579 diğer mabut vakıflar olmak üzere,
- Vakıf İnşaat Restorasyon ve Ticaret A.Ş.'ye %24.11'i mazbut, %4'ü mülhak vakıflar olmak üzere,
- Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'ye %18.72'si mazbut, %0.018'i mülhak vakıflar olmak üzere,
- Taksim Otelcilik A.Ş.'ye %16.137'si mazbut, %0.004'ü mülhak vakıflar olmak üzere,
- Tasfiye Halince Aydın Tekstil (İplik-Dokuma ve Konfeksiyon) işletmeleri A.Ş.' nin %0.001'i,

- Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.'nin 0.00132'si,
- Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin 4 adet kurucu hissesi, 1 adet A grubu hissesi, 912,621.91 adet C grubu hissesine,

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ortağı olduğu görülmektedir.

#### 3.11.4. Mali Yapısı

5737 sayılı kanunun 39. Md. : Genel Müdürlüğün gelirleri şunlardır:

- a) Kira gelirleri.
- b) İşletme kârları.
- c) İştirak gelirleri.
- d) Yönetim ve temsil payları.
- e) Mazbut vakıflara ait taşınmazların satışından elde edilecek gelirler.
- f) Taviz bedelleri.
- g) Genel Müdürlüğe ait taşınmazların satışından elde edilecek gelirler.
- h) Şartlı bağışlar.
- ı) Şartsız bağışlar.
- j) Diğer gelirler.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bir örnekle mali yapısına bakacak olursak Sayıştay Resmi internet sitesinde 2012 yılına ait denetim raporuna göre; Gelir toplamı 416.966.022 liranın; 273.195.718 lirası Taşınmaz Kira Gelirlerinden (Ecrimisil gelirleri ve Lojman kira gelirleri dahil), 59.907.630 lirası Mazbut Vakıflara ait Taşınmaz Satış Gelirlerinden, 11.190.571 lirası Şartlı ve Şartsız Bağışlardan, 21.040.334 lirası, İştirak Gelirlerinden, 16.808.820 lirası Faiz Gelirlerinden, 18.741.713 lirası Mazbut Vakıf Taviz Bedeli Gelirlerinden, 3.394.068 lirası Vakıf Yönetim ve Temsil Gelirlerinden ve 12.687.168 lirası da Diğer Gelirlerden oluşmaktadır. Bütçe giderleri toplamı olan 326.100.878 liranın; 155.219.176 lirası Sermaye Üretim Gideri olarak ilk sırada yer almakta ve toplam giderler içerisinde yaklaşık % 48'lik bir paya sahip bulunmaktadır. Bunun dışında kalan diğer giderlerin harcama türlerine göre; 69.695.075 lirasının Personel Gideri, 10.808.526 lirasının SGK Prim Giderleri, 62.767.982 lirasının Mal ve Hizmet Alım Giderleri, 27.610.119 lirasının da Cari Transfer olarak gerçekleştiği görülmüştür.

### 3.12. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.

Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. (Vakıfbank), Başvekil Adnan Menderes'in özel talimatıyla 11 Ocak 1954 tarihinde 6219 sayılı özel kanunla ve 50.000.000 TL sermaye ile anonim ortaklık olarak kurulmuştur. 13 Nisan 1954 tarihinde faaliyete geçmiştir.

1954 yılında, vakıf kaynaklarını ekonomik kalkınmanın gereksinimleri doğrultusunda en iyi biçimde değerlendirmek amacıyla kurulan Vakıfbank, o günden bu yana çağdaş bankacılık yöntemleri ve uygulamalarıyla Türkiye'nin tasarruf düzeyinin gelişim sürecine katkıda bulunmaktadır. Vakıfbank; bölgesinin en iyi, en çok tercih edilen ve değer yaratan bankası olma vizyonu doğrultusunda, vakıf kültüründen aldığı güçle, kendisine emanet edilen varlık ve değerleri etkin ve verimli yöneterek müşteriler, çalışanlar, hissedarlar ve topluma kattığı değerleri sürekli artırma misyonuyla hareket etmektedir.

Kurumsal, ticari ve küçük işletme bankacılığının yanı sıra bireysel ve özel bankacılık alanlarında da çağdaş bankacılık ürün ve hizmetleri sunan Vakıfbank, özellikle bir alanda değil, tüm finansal alanlarda uzmanlaşmış, Türkiye'nin önde gelen bankalarından biridir.

Temel bankacılık ürün ve hizmetlerine ek olarak yatırım bankacılığı ve sermaye piyasası faaliyetlerinde de bulunan Vakıfbank, iç ve dış ticaretin finansmanında öncü bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, finansal iştirakleri aracılığıyla sigortacılıktan finansal kiralama ve factoring hizmetlerine kadar geniş bir yelpazede yer alan finansal ürünleri çağın gerektirdiği yüksek teknolojilerle müşterilerine sunmaktadır.

Vakıfbank, bireysel ve kurumsal müşterilerine ülke çapına yayılan 750'ye yakın şubesinin yanı sıra ileri teknolojiyle desteklenen alternatif dağıtım kanalları aracılığıyla hizmet sunmaktadır. Vakıfbank'ın ABD New York ve Kuzey Irak Erbil şubelerinin yanı sıra bir de Bahreyn'de kıyı bankacılığı şubesi vardır. Ayrıca, Avusturya'da VakıfBank International AG (Viyana Şubesi ve Almanya'da Frankfurt ve Köln Şubeleri), KKTC'de World Vakıf UBB. Ltd. ve Kıbrıs Vakıflar Bank. Ltd. olmak üzere yurt dışında üç bankada da iştiraki bulunmaktadır. Vakıfbank'ın diğer iştirakleri arasında; Güneş Sigorta A.Ş., Vakıf Emeklilik A.Ş., Vakıf Finans Factoring Hizmetleri A.Ş., Vakıf Finansal Kiralama A.Ş., Vakıf Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş., Vakıf B Tipi Menkul Kıymetler Yat. Ort. A.Ş., Vakıf Portföy Yönetimi A.Ş., Vakıf Yatırım Menkul Değerler A.Ş. Vakıf Pazarlama San. ve Ticaret

A.Ş., Taksim Otelcilik A.Ş., Vakıf Enerji ve Madencilik A.Ş., Vakıf Gayrimenkul Değerleme A.Ş. bulunmaktadır.

2005 yılında uygulamaya koyduğu Değişim ve Yeniden Yapılandırma Programı'yla kapsamlı bir değişim ve gelişim sürecine giren VakıfBank, iş süreçlerini gözden geçirerek operasyonel işlemleri tek merkezde toplamış, böylelikle tümüyle satış ve pazarlamaya yönlendirdiği şubelerinde hizmet kalitesini artırmıştır. O günden bu yana müşteri odaklı bir anlayışla sürdürülebilir büyüme stratejisi doğrultusunda altyapısını, iş süreçlerini ve hizmet anlayışını daha da geliştirebilmek için adımlar atmıştır.

Vakıfbank'ın 2008 yılında yenilediği kurumsal kimliği, büyük bir başarıyla gerçekleştirdiği köklü değişim sürecini yansıtmaktadır. Müşteri odaklı bankacılık felsefesi ise 2009 yılının başından itibaren kurumsal tanıtımına eşlik eden "Burası sizin yeriniz" söylemine, 2011 yılında "Halden anlayan banka" konsepti eklenmiştir. Bu konsept, Vakıfbank'ın geçmişinden bugüne kadar benimsediği ve uyguladığı, vakıf kültüründen gelen ve aslen her şeyin temelinde olan "halden anlama" olgusudur.

Kurulduğu günden bu yana faaliyetlerini ülke ekonomisinin büyümesi, gelişimi ve dünya ekonomisiyle bütünleşmesine katkıda bulunmak amacıyla sürdüren Vakıfbank, bugün Türk bankacılığında köklü bir geleneğin ve deneyimin simgesi olmuştur. Banka, bundan böyle de sektörünün en iyi hizmet sağlayıcıları arasındaki yerini güçlendirerek, sürdürülebilir büyüme stratejisi doğrultusunda hissedarlarına ve ekonomiye daha fazla değer katmak için gerekli olan tüm bileşenlere sahiptir.

Sunduğu ürün ve hizmetler, sağladığı güvenle Türkiye'nin lider bankalarından biri olma vizyonuyla hareket eden Vakıfbank'ın misyonu, Vakıf kültüründen aldığı güçle; kendisine emanet edilen varlık ve değerleri etkin ve verimli yöneterek müşterilerine, çalışanlarına, hissedarlarına ve topluma kattığı değerleri sürekli arttırmak.

Vakıfbank'ın temel değerleri; güvenilirlik, sosyal sorumluluk, sonuç odaklılık, müşteri odaklılık, yenilikçi olmak, takım olmak, sadakat ve liderlik olarak özetlenebilir. Vakıfbank, sosyal sorumluluk bilinciyle, uzun yıllardır spora ve kültür sanat hayatına yaptığı katkılarla örnek bir kurum olarak da Türk finans sektöründe önemli bir role sahiptir.<sup>4</sup>

### 3.12.1. Aktif Büyüklük

Vakıfbank'ın aktif büyüklüğüne bakacak olursak en güncel verileri paylaşmak adına 15 Şubat 2014 tarihinde Sabah Gazetesi ekonomi bölümünde yayınlanan habere göre,

“Vakıfbank, 2013'te aktif büyüklüğünü bir önceki yıla göre yüzde 30 artırarak 135.5 milyar liraya yükseltti. 2013 konsolide olmayan finansal sonuçlarını açıklayan banka, geçen yıl ekonomiye nakdi ve gayrinakdi 109.8 milyar TL'lik kredi sağladı. Bankanın 2013 net kârı ise 1 milyar 585 milyon TL'ye ulaştı. Nakdi kredilerini yüzde 28 artışla 86.5 milyar TL'ye yükselten Vakıfbank, aynı dönemde mevduatını da 21 artırarak 81.5 milyar TL'ye çıkardı. Vakıfbank Genel Müdürü Halil Aydoğan, mayıs ayında Fed'den gelen tahvil azaltımı haberinin piyasalarda yarattığı olumsuzluklara rağmen, bankanın net kârını bir önceki yıla göre yüzde 9 artırdığına dikkat çekti. 2013'te tek seferlik gelirler hariç tutulduğunda, bankacılık sektörünün net kârının artmadığını belirten Aydoğan, "Sektör uygulamasının aksine, takipteki krediler için ayırdığımız karşılık oranını 2.5 puan daha artırarak yüzde 93'e çıkardığımız halde bu başarıyı elde ettik" dedi.

KOBİ bankacılığında atılım yaparak bu alanda öncü olduklarını belirten Aydoğan, şöyle konuştu: "2013'te KOBİ kredilerimiz yıllık bazda yüzde 30 büyüyerek 22 milyar TL'ye ulaştı. KOBİ'lerin krediler içindeki payı yüzde 26'ya yükseldi. İhracatın lokomotifi bu şirketlere desteğimiz artarak devam edecek. Mevduat tarafında da güçlü bir büyüme gösterdiklerini belirten Vakıfbank Genel Müdürü Aydoğan, geçen yıl vadesiz mevduatların yüzde 25 büyüyerek 13.7 milyar TL'ye ulaştığını ifade etti. Aydoğan, "Tasarruf mevduatımız yüzde 25 büyüyerek 31.3 milyar TL oldu. Vadesiz ve tasarruf mevduatları oranlarının toplam mevduattan daha hızlı büyüdüğünü gördük. Bu durum Vakıfbank'ın mevduatta yakaladığı büyümenin tabana yayıldığını net bir şekilde gösterir" diye konuştu.

Aydoğan, Vakıfbank'ın geçen yıl yatırımcılardan büyük ilgi gördüğünü vurguladı. Uzun vadeli ve farklı fonlama kanallarıyla kaynak çeşitliliğini artırdıklarını söyleyen Aydoğan, 2013'te Türkiye'de orta vadeli tahvil ihraç programını kuran ilk banka olduklarını hatırlattı. Program kapsamında geçen yıl yaklaşık 1.9 milyar dolar tutarında eurobond ihracı gerçekleştirdiklerini belirten Vakıfbank Genel Müdürü, sözlerini şöyle sürdürdü: "Ekimdeki 5 yıl vadeli 500 milyon dolarlık tahvil ihracı işlemine yaklaşık 13 kat yatırımcı talebi geldi. Böylelikle Türkiye'nin işlem büyüklüğüne göre en çok talep gören tahvil ihracını gerçekleştirdik. Önümüzdeki dönemlerde yeni ve farklı fonlama alternatiflerini

değerlendirmeye devam edeceğiz." 2014'ün nisan ayında Vakıfbank'ın 60'ıncı yaşını kutlayacaklarını hatırlatan Aydoğan "2013'te 115 açılışla şube sayısını 859'a çıkardık. Ülke genelinde 16 olan bölge müdürlüğü sayımız ise 22 oldu" dedi. Geçen yıl yeni istihdam sağlayarak çalışan sayısını 15 bine ulaştırdıklarını anlatan Aydoğan, 2014'te yeni şube, servis ve teknoloji yatırımlarıyla daha fazla müşteriye hizmet verme hedefinde olduklarını ifade etti."

### 3.12.2. Ortaklık Yapısı

Vakıfbank sermayesinin; %25.18'i, Kasım 2005 tarihinde halka arz edilmiş olup, kalan sermayenin % 43'ü Vakıflar Genel Müdürlüğü nezdindeki mazbut vakıflara, % 15.64'ü mülhak vakıflara, % 16.10'u mensuplarının üyesi olduğu T. Vakıflar Bankası Emekli Sandığı'na ve kalanı ise diğer hakiki ve hükmi şahıslara aittir. Vakıfbank resmi web sitesinden yaptığımız alıntı ile, Bankanın ortaklık yapısını ÇİZELGE.6.' da detaylı görebiliriz.

Çizelge 3.6 Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. 28.02.2014 İtibariyle 2.500.000.000 TL Tutarındaki Sermayedeki Hissedarların Dağılımı

GRUBU	ORTAK ADI	SERMAYE 2.500.000.000-TL	YÜZDE %	KİŞİ SAYISI
A	T.C. BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ <sup>(1)</sup>	1.075.058.639,562	43,002346	1
B	T.C. BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ <sup>(2)</sup>	386.224.784,722	15,448991	1
B	DİĞER MÜLHAK VAKIFLAR	3.096.741,964	0,123870	266
B	DİĞER MAZBUT VAKIFLAR	1.453.084,546	0,058123	198
C	VAKIFBANK MEM. VE HİZM. EM. VE SAĞ. YARD. SAN. VAKFI	402.552.666,422	16,102107	1
C	DİĞER GERÇEK VE TÜZEL KİŞİLER	1.536.104,199	0,061444	430
D	HALKA AÇIK	630.077.978,585	25,203119	-
TOPLAM		2.500.000.000,000	100	-

Kaynak: <http://www.vakifbank.com.tr/ortaklik-yapisi.aspx?pageID=299>



(1), (2) ; Banka pay defterinde T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlı olup, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 29.04.2013 tarihli KAP açıklamasında; söz konusu A ve B grubu payların Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idare ve temsil ettiği Mazbut Vakıflara ait olduğu ifade edilmektedir.

Bankanın Yönetim Kurulu; Genel Müdür dahil dokuz üyeden oluşur. (A), (B) ve (C) gruplarının yönetim kuruluna aday gösterme imtiyazı bulunmaktadır. (A) grubu üyelerden biri Vakıflar Genel Müdürlüğü'nü temsil etmek üzere Başbakan tarafından, (A) grubunun diğer üç üyesi ile (B) Grubunun bir üyesi ve (C) grubunun iki üyesi, kendi gruplarının çoğunluğunun göstereceği adaylar arasından, bir üye de ortakların önereceği adaylar arasından Genel Kurulca seçilir. Bu adayın belirlenmesinde (D) Grubunun tercihleri öncelikli olarak dikkate alınır. Genel Kurulca, Yönetim Kuruluna seçilen 1 üye ile (A) ve (C) Grubunun 1'er üyesi bağımsız üyelerdir.

### **3.12.3. Yönetim Kurulu**

Bir yönetim kurulu başkanı, bir yönetim kurulu başkanvekili, genel müdür, iki yönetim kurulu üyesi, iki bağımsız yönetim kurulu üyesi ve iki denetim kurulu üyesinden oluşmaktadır.

### **3.12.4. Genel Müdürlük**

Bankanın 29.03.2013'ten bu yana genel müdürü Halil AYDOĞAN'dır. Genel müdüre yardımcı olmak üzere, alt birimlerin kendilerine bağlı olarak çalıştığı 10 genel müdür yardımcısı bulunmaktadır. Genel müdürlük birimleri her birerinin görevleri farklı olmak üzere 41 adet müdürlük ve başkanlıktan oluşmaktadır.

#### Genel Müdürlük Birimleri

- Teftiş Kurulu Başkanlığı
- Baş Hukuk Danışmanlığı
- İç Kontrol Başkanlığı
- Risk Yönetimi Başkanlığı
- Hukuk İşleri Başkanlığı
- Takip İşleri Başkanlığı

- Kredi İzleme Başkanlığı
- Ticari Krediler Başkanlığı
- Kurumsal Krediler Başkanlığı
- Bireysel Krediler Başkanlığı
- Ticari Bankacılık Başkanlığı
- Bireysel Bankacılık Başkanlığı
- Kurumsal Bankacılık Başkanlığı
- Hazine Başkanlığı
- Özel Bankacılık Başkanlığı
- Yatırım Bankacılığı Başkanlığı
- İştirakler Başkanlığı
- Kurum Maaş Ödemeleri Başkanlığı
- İstihbarat Başkanlığı
- Ödeme Sistemleri Başkanlığı
- Kart ve Üye İşyeri Operasyonları Başkanlığı
- Uluslararası ve Yatırımcı İlişkileri Başkanlığı
- Planlama ve Performans Başkanlığı
- Genel Muhasebe ve Mali İşler Başkanlığı
- İnsan Kaynakları Başkanlığı
- Hazine ve Dış Operasyonlar Başkanlığı
- Bankacılık Operasyonları Başkanlığı
- Alternatif Dağıtım Kanalları Başkanlığı
- Uygulama Geliştirme Başkanlıkları (1 ve 2)
- Sistem Yönetimi Başkanlığı
- BT Operasyon ve Destek Başkanlığı
- BT Servisleri Planlama Başkanlığı
- Destek Hizmetleri Başkanlığı
- Kurumsal İletişim Başkanlığı
- Yönetim Kurulu İşlemleri Başkanlığı
- Nakit Yönetim İşlemleri Başkanlığı
- Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü
- Strateji Geliştirme Müdürlüğü
- Proje Yönetimi Müdürlüğü
- BT Süreç Yönetimi ve Uyum Müdürlüğü

- Bilgi Güvenlik Müdürlüğü

Kaynak: <http://www.vakifbank.com.tr/genel-mudurluk-organizasyonumuz.aspx?pageID=119>

### 3.12.5. Bölge Müdürlükleri

Vakıfbank'ın resmi internet sayfasından incelediğim kadarıyla, doğrudan Genel müdürlüğe bağlı olmak üzere 22 bölge müdürlüğü bulunmaktadır. İllere göre dağılımına bakacak olursak;

- İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü (Avrupa Yakası)
- İstanbul 2. Bölge Müdürlüğü (Anadolu Yakası)
- İstanbul 3. Bölge Müdürlüğü (Avrupa Yakası)
- İstanbul 4. Bölge Müdürlüğü (Anadolu Yakası)
- İstanbul 5. Bölge Müdürlüğü (Avrupa Yakası)
- Ankara 1. Bölge Müdürlüğü (Ankara)
- Ankara 2. Bölge Müdürlüğü (Ankara)
- Denizli Bölge Müdürlüğü (Denizli)
- Ege 1. Bölge Müdürlüğü (İzmir)
- Ege 2. Bölge Müdürlüğü (İzmir)
- Eskişehir Bölge Müdürlüğü (Eskişehir)
- Marmara Bölge Müdürlüğü (Bursa)
- Çukurova Bölge Müdürlüğü (Adana)
- Akdeniz Bölge Müdürlüğü (Antalya)
- İç Anadolu Bölge Müdürlüğü (Konya)
- Karadeniz Bölge Müdürlüğü (Samsun)
- Doğu Anadolu Bölge Müdürlüğü (Erzurum)
- Güneydoğu Anadolu Bölge Müdürlüğü (Diyarbakır)
- Gaziantep Bölge Müdürlüğü (Gaziantep)
- Trakya Bölge Müdürlüğü (Tekirdağ)
- İzmit Bölge Müdürlüğü (Kocaeli)

### 3.12.6. Şube Organizasyonu

Bankanın esas müşteri ile birebir temasını sağlayan en önemli can damarı diyebileceğimiz Şube kanadına kısaca değineceğiz.

- Şube: Günümüz bankacılığı ve piyasaların gerektirdiği, ticari veya bireysel müşterilerin talep ettiği tüm bankacılık hizmet ve ürünlerinin sunulduğu yerdir.
- Bağlı Şube: Bağlı bulunduğu şubenin bünyesinde çalışan ve ana şubenin portföyünde yer alan müşterilere, bankacılık hizmeti veren bağlı şubelerdir.
- Pratik Şube: Bireysel müşterilerin talep ettiği bireysel kredi ürünlerine ilişkin (Taksitli ihtiyaç kredisi, kredi kartı, kredili bankomat) talepleri, kısa sürede karşılamak üzere faaliyet gösteren pratik şubelerdir.
- Konut Şube: Günümüz bankacılığının ve ekonomik piyasaların gerektirdiği ve müşterilerin talep ettiği bireysel bankacılık hizmet ve ürünlerinin, özellikle konut kredisinin, hızlı ve etkin şekilde sunulduğu konut şubelerdir.
- Kurumsal Şube: Kurumsal müşterilere yönelik çalışan ve onların talep ettiği tüm bankacılık hizmet ve ürünlerin karşılandığı kurumsal şubelerdir.
- Serbest Bölge Şubeleri: Dış ticaret müşterilerinin, serbest bölgelerdeki finansal operasyonlarını yerine getirmek amacıyla faaliyet gösteren şubelerdir.
- Özel Bankacılık Şubeleri: Piyasa koşullarına, müşteri talep ve ihtiyaçlarına uygun olarak Özel Bankacılık müşterilerine ya da Özel Bankacılık müşteri grubunda yer alan potansiyel müşterilere yönelik ürün ve hizmetleri etkin bir şekilde sunan şubelerdir.

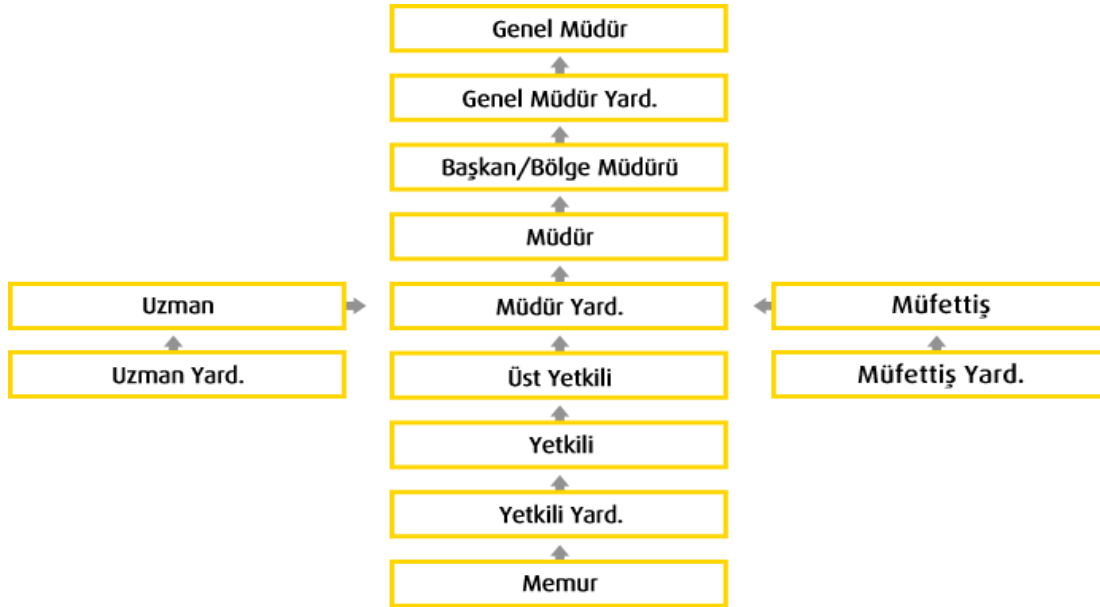
### 3.12.7. Personel Yapısı

Vakıfbank' ta, çalışma hayatınıza aşağıdaki unvanlarda görev alarak başlamanız mümkündür:

1. Memur
2. Uzman / Mali analist yardımcısı
3. Müfettiş yardımcısı

Bankada, kariyer yolunuz müfettiş yardımcısı, uzman yardımcısı, mali analist yardımcısı ve memurluktan başlayarak genel müdürlük pozisyonuna kadar uzanmaktadır. Kariyer yollarındaki ilerleme sınav, kıdem ve performans esasına dayanır.

**Çizelge 3.7** Vakıfbank'ın Personel Yapısı



Kaynak: <http://www.vakifbank.com.tr/genel-mudurluk-organizasyonumuz.aspx?pageID=119>

Uzman yardımcılığı, müfettiş yardımcılığı, memur kadrolarında işe başlayanların Çizelge 3.7'de ok yönünde unvanda yükselme aşamaları gösterilmiştir. Vakıfbank kendi bünyesinde her biri için ayrı olarak yaptığı sınav ile uzman yardımcısı, müfettiş yardımcısı ve memur olarak personelini seçmektedir. Bu kadrolarda işe başlayanlar kendi iç denetim bünyesinde her yıl teftişte müfettişlerin ve müdürlerin yazacağı tezkiye denilen performans ve kişisel yeterlilik notu ile her yıl ortalama notu belirlenmektedir. Notu yeterli olup yıl olarak unvanda bekleme süresini tamamlayan adaylar Bunun neticesinde unvanda yükselme sınavlarına çağrılır ve sınavda başarılı olan adaylar genel müdürlükçe yapılan mülakatlara davet edilir. Mülakatlarda başarılı olanlar unvanda yükselmeye hak kazanır.

Sonraki sayfada Vakıfbank'ın iştiraklerine değindikten sonra tezimizin araştırma konusu tamamlamış olacağız sonuç ve değerlendirme bölümünde araştırmamızda sonuç ve geliştirilen öneriler ile bitireceğiz.

### 3.12.8. Vakıfbank'ın İştirakleri

Vakıfbank'ın sigortacılık, bireysel emeklilik, leasing, gayrimenkul ekspertizi, menkul kıymetler portföy yönetimi v.b. alanlarda iştirakleri bulunmaktadır.

**Çizelge 3.8** Vakıfbank'ın İştirakleri

ŞİRKET	FAALİYET ALANI	İŞTİRAK PAYI (%)
<b>GÜNEŞ SİGORTA</b>	Sigortacılık	36,35
 Vakıf Emeklilik	Bireysel emeklilik faaliyetlerinde bulunmak	53,90
 Vakıf Factoring	Her türlü yurtiçi, yurtdışı ticari muameleye yönelik faktoring hizmeti vermek	78,39
 Vakıf Leasing	Her türlü leasing işlemleri yapmak	58,71
 Vakıf Gayrimenkul	Gayrimenkul portföy işletmeciliği	27,63
 Vakıf YatırımOrtaklığı	Menkul kıymet portföy işletmeciliği	11,75
 Vakıf Portföy	Portföy yönetimi	99,99
 Vakıf Yatırım	Sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunmak	99,00
 TAKSİM INTERNATIONAL	Otel işletmeciliği ve otel inşaat işleri	51,00
 Vakıf GayrimenkulDeğerleme	Her türlü gayrimenkullerin ekspertiz ve değerlendirme işlemlerini yapmak.	54,29
 Vakıf Pazarlama	Pazarlama ve ticaret	69,33
YURTDIŞI İŞTİRAKLERİMİZ	FAALİYET ALANI	İŞTİRAK PAYI (%)
 Küresel VakıflarBankası	Ticari bankacılık	15,00
 VakıfBank International AG	Ticari bankacılık	90,00

kaynak: <http://www.vakifbank.com.tr/istirakler.aspx?pageID=125>

Çizelge.8.'den de anlaşılacağı üzere Vakıfbank'ın; Sigorta aracılık faaliyetleri yürüten Güneş Sigorta'da %36.35, bireysel emeklilik alanında faaliyet gösteren Vakıfemeklilik'te %53.90, faktöring hizmetleri sunan Vakıffactoring'te %78.39, her türlü leasing işlemlerinde hizmet veren Vakıfleasing'te % 58.71, gayrimenkul portföy işletmeciliği alanında Vakıfgayrimenkul'de %27.63, menkul kıymet portföy işletmeciliği alanında Vakıfyatırım Ortaklığı'nda %11.75, Vakıfportföy'de %99.99, sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunanlar için kurulan Vakıfyatırım'da %99, otel ve inşaat alanında faaliyet veren Taksim İnternational'da %51, gayrimenkullerin ekspertizlerini yapmak suretiyle hizmet veren Vakıfgayrimenkul'de %54.29, pazarlama ve ticaret alanında Vakıfpazarlama'da %69.33 oranında ortaklığı bulunmaktadır.

Avusturya'da VakıfBank International AG (Viyana Şubesi ve Almanya'da Frankfurt ve Köln Şubeleri), KKTC'de World Vakıf UBB. Ltd. ve Kıbrıs Vakıflar Bank. Ltd. olmak üzere yurt dışında üç bankada da iştiraki bulunmaktadır.

## SONUÇ

Çalışmanın bu bölümünde Araştırma neticesinde elde edilen sonuç ve bulgular buna istinaden geliştirilen öneriler aktarılmaya çalışılacaktır.

### **Araştırmanın Genel Değerlendirilmesi ve Varsayımların Sınanması**

Osmanlı dönemi vakıfları toplumda sosyal adalet, fırsat eşitliği, gelir ve servet dağılımının dengelenmesinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı Devletinde yönetim, savunma, güvenlik ve adalet gibi kamusal hizmetler merkezi yönetim ve eyalet yönetimleri tarafından sunulurken; Osmanlı dönemi vakıfları toplumda devletin asli görevleri içerisinde yer alan sağlık, eğitim, din, bayındırlık, kültür, spor ve diğer alanlardaki tüm hizmetler vakıflar aracılığıyla yürütülüyordu.

Bir vakfın kurulması demek, bir hizmetin yapılması için servetin vakfedenin mülkiyetinden çıkararak gelir seviyesi düşük grupların kullanımına, toplumun mülkiyetine geçmesi demektir. Servetin transferinden sonra bu servetin gelirleriyle sağlanan hizmetler yoluyla, düşük gelirli gruplar lehine gelirin yeniden dağılımı sağlanır. Vakfın hizmetlerini yürütebilmesi için çok sayıda personel çalıştırması ve karşılığında maaş ödemesi, dolayısıyla ülkede istihdamı arttırıcı katkıda bulunmuştur.

Osmanlı dönemi vakıfları toplumda Huzurun ve asayişin sağlanmasına katkı sağlamıştır. Vakıflar sayesinde toplumda hırsızlık, gasp, anarşi, isyanların önüne geçilebilmiş, zengin, fakir ayrımının ya da sınıf farklılığının derinleşmesini engellemiş bunun neticesinde oluşabilecek sınıf çatışmalarının ortaya çıkmasını ortadan kaldırmış, ülkede sosyal patlamalar bu yüzden yaşanmamıştır.

Osmanlı Devletinde vakıflar devlet-toplum kaynaşmasını kuvvetlendirmiştir. Vakıf müesseseleri toplumda bireyler arasında yarattıkları sosyal dayanışma, yardımlaşma ve işbirliği sayesinde kişilerin maddi manevi bir bütün etrafında hareket etmesine neden olmuşlardır. Osmanlı Devletinde hükümdar ve diğer devlet adamları vakıf kurmak konusunda öncülük etmeleri de devletin toplumla kaynaşmasını sağlamıştır. Osmanlı toplumunda üst sınıfa mensup kişilerin kurdukları vakıfların toplamı toplam vakıflar içindeki payı %65 oranındadır.



Osmanlı Devletinde mektep ve medrese yoluyla verilen eğitimle oluşturulan homojen kültürün önemli sonucu olarak toplumda dil birliği, inananların bulunduğu mekanlar olarak cami ve mescitler bireyler arasında din birliği, fethedilen her yerde inşa edilen vakıf eserlerle o toprağa Osmanlı'nın damgası vurularak coğrafya birliği, manevi kültürün oluşumuna ve gelişmesine sağladığı katkının yanında maddi kültürün önemli örneklerini inşa ettiği için kültür birliği, vakfiyelerde mevcut şartların nesilden nesille bir görev telakki edildiğinden tarih birliği, toplumda çeşitli nedenlerle mağdur duruma düşenlere, doğal felaketselere uğrayanlara büyük bir şefkatle hizmet götürdüğünden kader birliği vakıflar sayesinde mümkün kılınmıştır.

Vakıf üniversitelerinin yapısal sorunları nedeniyle vakıf üniversiteleri Devlet üniversiteleri ile rekabet etmekte yetersiz kalmaktadır. Vakıf üniversiteleri, artan yükseköğrenim talebinin karşılanmasında önemli rol oynamaktadırlar. Çoğunlukla “özel” üniversite olarak adlandırılan bu üniversitelerin ileride de yükseköğretim sektörünün önemli aktörleri olacakları düşünülmektedir. Türkiye’de ilk vakıf üniversitesi 1982 yılında kurulmuş olup, özellikle 1990’ların sonu ve 2000’li yılların başında ve 2008-2012 yılları arasında vakıf üniversitesi sayılarının hızla arttığı görülmektedir. Başlangıçta sadece üç büyük ilde yoğunlaşan vakıf üniversiteleri artık Anadolu’da da açılmaya başlamıştır. Türkiye’de ise kanuni düzenlemeler doğrultusunda özel yükseköğretim kurumları bulunmamakta, ancak kar amacı gütmeyen vakıflar tarafından kurulan vakıf üniversiteleri ve yükseköğretim kurumları bu boşluğu doldurmaktadır. Hiçbir karları olmamasına rağmen aldıkları ücretler nedeniyle “özel üniversite” olarak tanımlanan vakıf üniversitelerinin sayısı her yıl artmaktadır.

2547 sayılı Kanununun Ek maddeleri ve ilgili yönetmelikle ciddi bir büyüklük, sayı ve ekonomik boyuta ulaşmış Vakıf Üniversiteleri’nin yönetilememesi, yeni bir yasa – veya mevzuatlar- ve çeşitlendirmenin şart olması, Devlet ve Vakıf Üniversiteleri’nin aynı metotla öğrenci almasına rağmen hem mevzuat hem de fiili durum nedeniyle, özellikle eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma konularında rekabet edememesi ve “haksız rekabet” ortamının oluşması, Devlet üniversitelerinin parasız (katkı paylarının görece çok düşük oluşu), sağlanan önemli miktarda bütçeler, Devlet Üniversiteleri ve Vakıf Üniversiteleri “kamu tüzel kişiliği” olmasına rağmen personel rejimleri bakımından adaletsizliğin mevcudiyeti, Vakıf Üniversitelerinin kendi öğrenci kontenjanlarını belirlemelerine ilişkin kuralların, Vakıf Yükseköğretim kurumunun fiziki ve akademik olanaklarını dikkate alınacak şekilde

düzenlenmelerine ve burslular dışında, öğrenci kabul sisteminin Üniversiteler tarafından belirlenmemesi; yeni fakülte ve bölüm açma-kapama yetkisinin Üniversitelere verilmemesi, Üniversitelerin burs dağıtımının (şart koşulan oran dâhilinde) kendilerinin belirlememesi gibi hususların vakıf üniversiteleri aleyhine haksız rekabet yarattığı düşünülmektedir.

Vakıflar, toplumsal yaşamın gereklerinin ortaya çıkardığı ve geliştirdiği bir hukuk kurumudur. Vakıf müessesesinin temelini teşkil eden yardımlaşma ve dayanışma duygusu insanlıkla yaşıttır. İnsanlığın gelişmesi ve medeniyetler kurulmasında önemli olan bu duygunun, müesseseler halinde gelişmiş olarak ortaya çıkışı içinde bulunulan sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartlara göre çeşitli devirlerde değişik yollar ve şekillerde olmuştur.

Tüm insanlığın mirası olan bu duygunun itici gücü ile kurulan vakıf müessesesi, tarihi gelişim içinde sağlam bir hukuki statü kazanmış ve asırlarca insanlığa büyük hizmetler sunmuştur. Geçmişten günümüze gelişen ve çalışma alanları genişleyen vakıfların temelinde insan sevgisi, yardımlaşma duygusu ve topluma bir şeyler verme isteği bulunmaktadır. Göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçişle birlikte, toplumda dayanışma yanında gereksinimlerin düzenli ve sürekli bir şekilde karşılanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. İnsanların sosyalleşmeye başlamasıyla ortaya çıkan yardımlaşma duygusu da, zaman içerisinde kurumsallaşarak gelişmeler göstermiştir. İktidarı ve ekonomik gücü elinde bulunduranlar toplumsal gereksinimleri gidermek için bazı malları toplumsal gereksinimlerin karşılanması için özgülemişlerdir. Böylece vakıf denilen, çağ ve yöreye göre farklı terimlerle tanımlanıp içeriği değişiklik gösteren müesseseler ortaya çıkmıştır.

Bu müessese ile kişilerin özel malları ile kamu hizmetlerine katılımı sağlanırken, kamusal hizmetlerde etkinliğin ve verimliliğin artırılmasında kişilerin dinamizminden yararlanmasının yolu da açılmıştır. Bundan sonra da vakıflar, sosyal devletin görevleri arasında bulunan eğitimden sağlığa, alt yapı hizmetlerinden sosyal aktarmalara kadar pek çok alanda çalışmalara katılmışlar ve toplumsal hayatın kolaylaşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Vakıfla bir mal ve maddi değer veya birçok mal ve değer belirli bir amaca özgülenerek, bu işlemi yapan kişinin yaşamından sonra da bağımsız bir varlık olarak çalışmalarını sürdürerek yaşamın çeşitli alanlarında insanların gereksinimlerini karşılaması sağlanmaktadır. Böylece bütün toplumlarda sosyal, töresel ve dinsel nedenlerle ortaya çıkan iyilik yapma ve başkalarına yardım yapma isteği kurumsallaşmakta ve süreklilik kazanmaktadır.

Hukuk düzeni de ortak bir amacın sürekli olarak gerçekleşmesini sağlayacak bir örgütlenme olarak vakıflara, kendisini oluşturan mal topluluğundan bağımsız bir kişilik tanıyarak hukuk sahnesine çıkarmış ve meşruluk kazandırmıştır. Bu bağlamda vakıflar, toplumsal yaşamın gereklerinin ortaya çıkardığı ve geliştirdiği bir hukuk kurumu olarak göze çarpmaktadırlar.

### **Araştırmadan Çıkarılan Sonuç**

19.yüzyılın ilk çeyreğine kadar vakıflarda, vakıf yöneticisi, hayatta olduğu sürece vâkıfın kendisi, ölümünden sonra da evlat veya torunları oluyordu. Bu durum bir bakıma baba ocağının tütürülmesi geleneği çerçevesinde yürütülüyordu. Kuşaklar boyunca aktarılan bu yönetim biçimi, aile fertlerinin vakıf müessesine bir aile işletmesi gibi bakmalarını sağlıyordu. İşler mesai ve memur zihniyetinden ve her türlü bürokratik usullerden uzak, bugünkü ifadesiyle özel sektör anlayışıyla yürütülüyordu. Bu tarz yönetim, verimliliğin artırılmasının yanında, vakıftan yararlanacak kimselerin memnuniyetinin sağlanmasına ve toplumda vakıf imajının gelişip yerleşmesine katkı sağlıyordu. İmkanlar doğrudan hak sahiplerine ulaştırılıyor, böylece hizmette sürat ve verimlilik sağlanıyordu. Vakıfların yönetimi konusunda alınan idari karar ve uygulamalar mahallen yapıldığı için verilen hizmetler toplum tarafından takip edilmekteydi. Bu durum, vakıf uygulamalarında cemiyete denetim yapma imkânını veriyor, vakıfta çalışan veya vakıf taşınmazlar üzerinde kendi hesabına bir iş kuran kimseleri, vakıf mütevellileri tarafından makul ölçüler içerisinde alınan idari kararlara karşı saygılı kılıyordu.

Osmanlı devletinde vakıflar, fıkıh hükümlerine göre yönetilirdi. Vakıfların denetimini yapan Evkâf-ı Hümâyün Nezareti tarafından yapılırdı. Vakıf mallarını ekonomik bir biçimde işletmek ve mimari ve tarihsel değeri olan vakıf eserlerini korumak ve vakfa ait kuruluşları yaşatmak amacıyla ülkemizde 1924 yılında Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 3 Haziran 1935 tarih ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu eski vakıfların durumunu düzenlemiştir.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında vakıfların imkan ve potansiyeli, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına aktarılmıştır. Vakıf, mektep, medrese, türbe ve kütüphaneler maarif vekâletine; sıbyan mektepleri ve okul olabilecek tekke ve zaviyeler özel idarelere; akar ve hayratını aynı köy sınırları içerisinde bulunan vakıflar köy tüzel kişiliklerine; mezarlıklar, şehir içerisinde kalan arsa ve araziler belediyelere; zeytinlikler ve çiftliklerin bir bölümü

göçmenlere; geri kalanlardan bir kısmı da toprak reformu veya topraksız köylüleri topraklandırma kanunlarıyla ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Yine bu dönemde vakıflar idaresinin bütçe gelirlerinin üçte birini oluşturan aşar ilga edilmiş, vakıflar devletleştirilmiştir.

Türk toplumunda hemen her dönemde, kurulan vakıfların sayısının artış gösterdiği zamanların daha çok devlet- toplum arasındaki bir uyumun mükemmel sağlandığı devirlere rastlaması bir tesadüf değildir. Genelde kabul edilen maddi ve manevi sebeplerin yanında, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, tamamen hayır amaçlı birçok vakıflar kurulmasını sağlayan şüphesiz başka nedenlerde vardır. Bu sebeplerin en başında nihai hedeflere ulaşmada, toplumla devlet arasında hiçbir anlaşmazlık ve uyumsuzluğun olmaması geliyordu.

Vakıflar başlangıçta, kişisel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonra cemiyet hayatında meydana gelen gelişmelere uygun olarak, içinde bulunduğu toplumların sosyo- kültürel yapısı, ekonomik imkânları ve kabiliyetleri oranında değişmiş ve gelişmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde serbest ekonomi kurallarına ve yerinden yönetim esaslarına göre faaliyet gösteren, her biri hükmi şahsiyeti haiz; devletin yükselme ve duraklama hareketlerine paralel olarak hizmet alanları genişleyip daralan; toplum ve devlet hayatında sosyal, kültürel, ekonomik hatta siyasi yönlerden belirgin bir potansiyele sahip bir sektör haline gelmiştir. Bir ülkede toplumsal kalkınmanın etkinliği o toplumda tabakalaşmanın üst kesiminde yer alanların iyi yönlendirilmesi ve alt kesiminde yer alanların da iyi gözetilmesine bağlıdır. Bu da yönetişimin en önemli amacı olan halkın yönetime katılmasını sağlıyordu. Vakıflar yöneticiye bu imkanı sağlayacak yapıdadır. Vakıfların bu özelliğinden yararlanan Osmanlılarda devlet, yapı itibarıyla babadan oğula geçen bir saltanat sistemiyle idare ediliyordu. Tek insan yönetimine dayanan bu idari yapıya karşılık; başta padişah, kadın sultan ve paşalar olmak üzere her kademedeki yöneticiler toplum yararına kurdukları vakıflarla devlet-vatandaş irtibatını temin ederek, geniş kitlelerin yönetimine bağlılıklarını sağlamayı başarmışlardır.

Vakıflar, iktidarların yerine getirmekte yetersiz kaldığı toplumsal ihtiyaçlarda, toplumlara insaf, adalet ve hizmet anlayışı ile dolu olarak âdeta sigorta bilincini ile rahatlık verme amacını gerçekleştirmiştir. Günümüz modern toplumlarının temel unsurlarından demokrasi, toplumun ortak çıkarlarına hizmet eden bir toplu karar alma mekanizmasıdır. Ancak demokrasi uygulamaları, temsili demokrasinin vatandaşların düşüncelerini tam olarak karar alma sistemine yansıtılmalarının mümkün olmadığını göstermektedir. Toplumun karar

alma mekanizmalarının dışında kalan önemli bir kesiminin karar süreçlerine katılmasında farklı görüşlerden yararlanarak, herkesi eşit olarak sesini duyurmanın yolu olan örgütlü toplum yapısının ortaya çıkmasında etkin bir rol oynayan kar amacı gütmeyen vakıf tipindeki yapılanmalar bu örgütlenmelerin en uygun olanıdır ve bu özellikleri ile demokrasinin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır.

Toplum hayatının sürekli değişen dinamik bir bünyeye sahip olduğu düşünüldüğünde, kurumların geçmişteki yapıları ile etkinliklerini sürdürülebilmelerinin mümkün olmadığı ortadadır. Bu bağlamda vakıfların da içinde bulunduğumuz yüzyılın sorunlarının çözümünde farklı politika araçlarına sahip olacağı açıktır. Tarihi ve kültürel hayatımızda vakıf kurumunun olumlu yöndeki katkılarını her zaman yaşamış ülkemizde de, vakıfların modern görünümü ile gelecek yıllara aktarılması büyük önem taşımaktadır.

Bir yönetim pratiği olarak vakıflar toplumun taleplerine karşı duyarlı, katılımcılığa önem veren, hedef ve önerilerini netleştirmiş, hesap veren, şeffaf, daha küçük ancak daha etkin bir kamu talebi yönetim kavramının gelişmesinde etkili olmakla birlikte kamunun üretimden çekilmesi, düzenleyici işlevinin güçlendirilmesi, özel sektör ve toplum ile paydaşlık ilişkisinin geliştirilmesini sağlamıştır.

Halkın kamu yönetimine güvenini tesis edebilmek için kamu kaynaklarının kullanımında tutumluluk, verimlilik ve etkinlik kavramlarına işlerlik kazandırmak gerekmektedir. Vakıf kurumunun daha etkin hizmet sunabilmesi için kuruluş amaçlarına uygun bir yönetim olup olmadığı konusunda etkin ve sürekli denetim ve kontrollerinin yapılması gerekmektedir. Eskiyen ve yıkılmaya yüz tutmuş olan vakıf eserlerini Vakıflar Genel Müdürlüğü, bütçesi nisbetinde restorasyona ve yeniden düzenlenmesine önem vermelidir. Bu tarihi değerlere sahip eserlerin yeniden hayata kazandırılması bununla birlikte bunu gören halkın da daha etkin katılımıyla devlet halk bütünleşmesi sağlanmış olduğundan bu yönüyle vakıflar, halkın etkin katılımını sağlamadaki rolünü bir kez daha ortaya çıkarmış olacaktır.

Ülkemizde vakıfların tek tek sağlamış olduğu hizmetlerin daha yararlı şekilde sunulması amacıyla kurulan Vakıflar Genel Müdürlüğü söz konusu vakıfların çoğunluğunun yönetimini de üstlenmiştir. Vakıfların daha etkin ve verimli hizmetler sunabilmesi için Vakıflar Genel Müdürlüğünü bir bakanlık haline getirerek yeniden organize edip daha etkin

bir çalışma ortamı ortaya konulmalı ve maddi ve manevi değeri ölçülemeyecek kadar kıymetli vakıf mallarının ülke ekonomisine katkıları artırılmalıdır.

### **Vakıf Üniversiteleri Üzerine Değerlendirme**

Kalkınma amacına yönelik olarak eğitilmiş işgücünün yetiştirilmesi her ülkede ulusal önceliklerden biri olagelmıştır. Cumhuriyet döneminde de kamu üniversitelerinin kurulması bölgesel eşitsizlikleri gidermede bir politika aracı olarak algılanmıştır. Bu nedenle yükseköğretim hizmetleri devlet eliyle sağlanan bir kamu hizmeti olagelmıştır. Ancak, nüfus artışı ve yeni teknolojilerin gelişimi yükseköğrenime olan talebi dünya çapında artırmaktadır. Kamunun yükseköğrenim talebini karşılamada yetersiz kaldığı durumlarda özel yükseköğretim kurumları devreye girmektedir. Özel yükseköğretim kurumları dünya çapında hatırı sayılır bir sektör oluşturmaktadır. Türkiye’de ise kanuni düzenlemeler doğrultusunda özel yükseköğretim kurumları bulunmamakta, ancak kar amacı gütmeyen vakıflar tarafından kurulan vakıf üniversiteleri ve yükseköğretim kurumları bu boşluğu doldurmaktadır. Hiçbir karları olmamasına rağmen aldıkları ücretler nedeniyle “özel üniversite” olarak tanımlanan vakıf üniversitelerinin sayısı her yıl artmaktadır.

Yükseköğretim sistemimizde giderek artan bir öneme sahip vakıf üniversitelerinin yasal temelleri Anayasa ile belirlenmiş olup, bu kurumlar 2547 sayılı Yükseköğretim kanununa tabidirler. Vakıf üniversiteleri kurulurken, konuşlanacağı araziler için irtifa hakkı ve yarı fiyatına arazilerini satın alma gibi kolaylıklardan faydalanabilmekte ayrıca katma değer vergisi dışında Kurumlar Vergisi, Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve belediyelere ödenen çeşitli vergilerden muaf tutulmaktadırlar. Başlıca gelir kaynakları kurucu vakfın katkısı, öğrenci katkı payları ve çok sıkı bir prosedürden sonra hak kazanılabilen devlet yardımından ibaret olan vakıf üniversiteleri, işletmeden kaynaklanan kazançlarını üniversitenin gelişimi için harcamak zorundadırlar. Bu anlamıyla Türkiye’deki vakıf üniversiteleri özel üniversitelerden farklılaşmaktadır. Diğer yandan, bir sonraki yılın cari masraflarının %20’sini karşılayacak gelir üretememeleri vakıf üniversitelerinin en önde gelen kapatılma koşuludur. Bu durumda sürdürülebilir gelirler için vakıf üniversiteleri çoğunlukla öğrencilerden gelen katkı paylarına bağlı kalmaktadır. Kısacası, herhangi bir vakıf üniversitesi öğrenciler tarafından tercih edilmezse ve kurucu vakıf yıllık cari giderlerin %20’sini karşılayamazsa kapanabilme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu durumda öğrencilerin vakıf üniversitelerini tercih etmeleri önem kazanmaktadır.

Vakıf üniversiteleri kontenjanları Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenmekte, ancak bu kontenjanlar kamu üniversitelerince sağlanan hizmetin parasız (ikinci öğretim dışında) olması dolayısıyla çoğunlukla tam olarak doldurulamamaktadır. Vakıf üniversitelerinin tercih edilmesinde fiyat, akademik kadro, kontenjan sayıları, fiziki ortamlar, staj programları, burslar gibi birçok faktör etkili olabilmektedir. Ancak, vakıf üniversitesinin sadece üniversite kurmuş olmak için kurulmaması gerekir. Vakıf üniversitesinin kalkınmada farklılık yaratabilecek, ülkede ve bölgede eksikliği bulunan, istihdam edilebilirliği yüksek ve yabancı dilde eğitim verilen programlara odaklanması gerekmektedir.

Vakıf üniversitelerinin öğrenciler tarafından tercih edilebilmesi için gereken nedenleri kurucu vakıfların baştan yaratması gerekmektedir. Öncelikle bölgede veya komşu bölgelerde bulunan üniversiteleri tekrarlamamak için olası vakıf üniversitesinin uzun vadede uzmanlaşacağı alanı ve eğitim felsefesini belirlemek gerekmektedir. Küçük veya orta büyüklükte ve teknoloji ve tasarım alanlarına yoğunlaşmış bir üniversitede kaliteli bir eğitim, iyi bir fiyatlandırma ile sunulabilir ve kaliteli ve istihdam edilebilir çıktılar (mezunlar) üretilirse bir vakıf üniversitesi başarılı olabilir.

### **Vakıf Üniversitelerine İlişkin Çıkarılan Sonuç ve Geliştirilen Öneriler**

Yükseköğretim kurumlarının bölgelerin ve kentlerin kalkınmasında etkili faktörler oldukları, ancak üniversite kurulmadan önce bölgesel ve kentsel koşulların çok iyi analiz edilmesi gerektiği söylenebilir. Türkiye’de vakıf üniversitelerini düzenleyen kanun ve yönetmeliklerdeki çeşitli boşluklar her hangi bir vakıf üniversitesi kurulmadan önce göz önünde bulundurulmalı, kurulacak üniversitenin başarısız olması/tercih edilmemesi durumunda alınacak riskler önceden çok iyi bir şekilde süzölmelidir. Aksi takdirde kurucu vakfın mal varlığı ve bütün çabaları boşa gidebilir. Bu nedenle, kurucu vakfın olası bir vakıf üniversitesini, belirli bir talep düzeyine ulaşana kadar en az 5-10 yıl sorunsuz işletebilmek için yeterli gelirleri olmalıdır. Ülkemizde İstanbul, Ankara ve İzmir’de yoğunlaşan vakıf üniversiteleri son yıllarda Anadolu’nun sanayi ve ticaret olarak görece gelişmiş illerinde de açılmaya başlanmıştır. Burada amaç bu illerin gelişmiş ekonomilerinin talep ettiği işgücünü sağlayabilmek ve sosyokültürel kalkınmalarına katkı sağlayabilmektir. Ancak, son tahlilde vakıf üniversitelerinin de kendilerini yürütmek zorunda olan kurumlar oldukları ve belirli bir kaliteyi tutturmaları gerektiği unutulmamalıdır. Kısacası, sadece “üniversite açmış olmak için üniversite açmak” veya sadece yerel toplumsal hizmet amaçlı üniversite açmak gerekli etkiyi

sağlamayabilir. Kurulacak bir vakıf üniversitesinin felsefesi aynı olmakla birlikte, diğer tüm üniversitelerden bazı küçük noktalarda farklılaşmış eğitim hizmetleri sunması gerekmektedir.

Kurucu vakfın bulunduğu ilde (veya ortak bir girişimse illerde) geniş tabanlı bir katılım sağlayarak ve özellikle piyasadan dış paydaşlar veya örgütlenmeler ile olası vakıf üniversitesi fikrini tartışması gerekmektedir. Yükseköğretim ve üretim sektörleri arasındaki bağların zayıflığı Türkiye'nin genel bir sorunudur. Bölgedeki bir vakıf üniversitesi girişimi en başından bu işbirliğinin ana hatlarını çizerek, üniversite ile işbirliğinin yarattığı sinerjiyi etkin bir yenilikçi potansiyele dönüştürebilecek kanalları oluşturabilecektir. Geniş tabanlı katılımcı bir başlangıcın ikinci bir avantajı da, vakıf üniversitesinin neden kurulduğunun ve il(ler)e sağlayacağı katkıların önceden anlatılarak belirli bir fikir birliğinin sağlanması ve bu şekilde müracaatın ilgili ortamlarda savunulması/sunulması için güçlü bir destek ortamı yaratılmasıdır.

Vakıf üniversitesini tercih edebilecek potansiyel adayların sayısını çoğaltmak için, belirli bankalarla çok uzun vadeli geri ödeme planlarıyla (8-10 yıl) öğrencilere bireysel öğrenim kredisi sağlanması için anlaşmalar yapılabilir. Böylece ebeveynlerin üzerindeki mali yük azaltılacağı gibi, öğrencilerin de iş bulduktan ve kendi ayakları üzerinde durabildikten sonra geri ödemede zorlanmayacakları öğrenim kredileri üniversitenin tercih edilebilirliğini artırabilir.

Vakıf üniversitesinin en önemli odak noktası kalitesi olmalıdır. Vakıf üniversitelerine yapılan en büyük eleştiri düşük puanlı adayların kaydolduğu ve alan/program yeterliliklerini karşılayamayan mezunlar olarak çıktı veren kurumlar olmalarıdır. Kalite ile ilgili endişelerin giderilmesi için;

- Alanında yurtdışında doktora yapmış ve/veya Türkiye'de prestijli üniversitelerde görev yapmış öğretim üyelerinin istihdam edilmesi,
- Öğrencilerin düzeyini yükseltecek ve gerekli mesleki becerileri kolayca edinmelerini sağlayacak teorik öğretim ve izleyen stajları içeren yenilikçi eğitim sistemlerinin izlenmesi,
- Belirli bir süre sonra sunulan programların akreditasyonunun sağlanması faydalı olabilir.



## KAYNAKÇA

- Akdemir M. S., “*Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında XIX. Yüzyıl Burdur Vakıfları*”, Review of the Faculty Divinity, University of Suleyman Demirel, 2007/1, Number:18, Isparta, (2007), s. 101.
- Akgündüz A., “*İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Akı E. ve Demirbilek S. , “*Sosyal ve Kültürel Hayatımızda vakıflar ve ilgili Mevzuat*”, Alfa Basım Yayım , İstanbul, 1996.
- Akıpek J. ve Akıntürk T., “*Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri*”, I. Cilt, (4. Bası), Beta, İstanbul, 2004.
- Akıpek J. ve Akıntürk T., “*Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri*”, I. Cilt, (6. Bası), Beta, İstanbul, 2007.
- Akünel T., “*Türk Medeni Hukukunda Tüzel Kişiler*”, (2. Bası), Beta Yayınları, İstanbul, 1995.
- Arı S. , “*Osmanlı Mahallesinde Sosyal Dayanışma Örneği: Avarız Vakıfları*”, Sızıntı Dergisi, Aralık, 2002.
- Arıkan İ., “*Türk Anayasa Hukukunda Yükseköğretim*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Armağan M. , “*Osmanlı, Bir Vakıf Medeniyeti*”, Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Sayı 15, İstanbul, 2006.
- Ayan M. ve Ayan N., “*Kişiler Hukuku*”, Mimoza Yayınları, Konya, 2007.
- Barkan Ö. L. , “*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler*”, Vakıflar Dergisi, Sayı: 2, sf: 279-386, 1942.
- Berki A. H. , “*Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı*”. Vakıflar Dergisi, Sayı: 5, sf:127-129, 1962.

- Çizakça M., “*Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*”, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayını, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, İlmî Neşriyat, İstanbul, s. 67, 1993.
- Develioğlu F., “*Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*”, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 1134, 1993.
- Günay D. ve Günay A. , “*1933’den günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Gelişmeler*”, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1(1), s.1-22, 2011.
- Doğan M., “*Vakıflarda Malvarlığı*”, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2000.
- Döndüren H., “*Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi*”, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı:1, Bursa, s. 4, 2008.
- Dural M. ve Öğüz T. , “*Türk Özel Hukuku:Cilt II Kişiler Hukuku*”, (8. Bası), Filiz Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Erdoğan Z. , “*Vakıfların Sosyal Fonksiyonları*”, Fırat Üniv. Dergisi, cilt 4.s:1., 1990.
- Güneri H., “*Türk Medeni Kanunu Açısından Vakıfta Amaç Kavramı ve Amacına Göre Vakıf Türleri*”, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976.
- Güran T. , “*Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar*”, Nisan, İstanbul, 2006.
- Hatemi H., “*Medeni Hukuk Tüzel Kişileri*”, Cilt 1. İstanbul, 1979.
- Hatemi H., “*Kişiler Hukuku Dersleri*”, İstanbul. 1992.
- Helvacı S. ve Erlüle F., “*Medeni Hukuk*”, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 2007.
- Hopoğlu S., “*Vakıf Üniversiteleri ve Trb1 Bölgesinde Vakıf Üniversitelerinin Kurulabilirliği*”, Fırat Kalkınma Ajansı Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi, Malatya, 2012.
- İmre Z. ve Erman H., “*Miras Hukuku*”, İstanbul, 1993.
- İnan A.N., “*Medeni Hukuk*” (2. Bası), Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara. 2005

- İşeri A., “*Türk Medeni Kanunu’na Göre Vakıf*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No:238, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968.
- Kazıcı Z., “*İslâmi ve Sosyal Açıdan Vakıflar*”, Marifet Yayınları, İstanbul, 1985.
- Kazıcı Z., “*Osmanlı Vakıf Medeniyeti*”, İstanbul, 2003.
- Kazıcı Z., “*Vakıf Medeniyeti*”. Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Sayı: 15, 2006.
- Kazıcı Z., “*Vakıflar ve Anadolu’da İslamiyet’in Yayılmasındaki Hizmetleri*”, Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu, İsparta, 2007, s. 349.
- Kurt İ., “*Para Vakıfları, İslami İlimler Araştırma Vakfı*”, Ensar neşriyat, Tartışmalı İmli Toplantılar Dizisi: 23, İstanbul, 1996, s. 170.
- Manap Yusuf, “*İslâm ve Türk Vakıf Anlayışının Sosyal Temelleri*”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul, 1991.
- Oğuzman K., ÖZER S. ve ÖZDEMİR S. O., “*Kişiler Hukuku:Gerçek ve Tüzel Kişiler*”, (9. Bası), Filiz Kitabevi, İstanbul, 2009.
- Öğüz Tufan, ”*Türk Hukukunda Vakıf Tüzel Kişiliğinin Hukuki Esasları*”, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Özaydın M.M., “*Vakıfların Sosyal Politika İşlevleri ve Günümüzde Artan Önemi*”, Kamu-İş, C:7, Sayı:2, Ankara, 2003, s.1-32.
- Öztan B., “*Medeni Hukuk’un Temel Kavramları*”, (8. Bası),Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.
- Özcan T., “*Osmanlı Para Vakıfları “Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği”*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sayı: 199, Ankara, 2003, s. 10.
- Özcan T., “*Osmanlı Toplumuna Özgü Bir Finansman Modeli: Para Vakıfları*”, Çerçeve, İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği Dosyası, İstanbul, 2008, s. 126.
- Özeroğlu H.N., “*Türk Yönetiminde Vakıf Örgütlenmesi*”. Uzmanlık Tezi. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü. Ankara, 1989.

Öztekin A., “*Yönetim Bilimi*” , siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.

Öztekin A., “*Siyaset Bilimine Giriş*” , siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.

Öztürk, N., “*Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*”, Vakıflar Genel Müdürlüğü. Ankara, 1983.

Öztürk N., “*XIX. Asır Osmanlı Yönetiminde Yaşanan Batılılaşma Hareketlerinin Vakıflar Üzerindeki Etkileri*”, İslami Araştırmalar Dergisi, VIII/1, 1995. s. 32.

Palamut M. , “*Medeni Hukuk*”, Alfa Kitabevi, Bursa, 2004.

Pembeçiçek F., “*Türk Hukuku'nda Ticari İşletme Kavramı ve Ticari İşletme İşleten Vakıflar*”, Ankara: Adalet Yayınevi, 1999.

Saydam, O. ve Ekici M., “*Türk Medeni Kanunu'na Göre Vakıf*”, SEV Matbaacılık, İstanbul, 1998.

Saymen F.H. , “*Türk Medeni Hukuku Cilt:II Şahsın Hukuku*”, İstanbul, 1960.

Söyler İ., “*Eğitim Hizmetleri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Finansal ve Vergisel Sorunları*”, Maliye Dergisi, Sayı 154, 2008, s.52-76.

Türkçe Sözlük, Dil Derneği yayınları, no:9, İkinci Baskı, Acar Matbaacılık, Ankara, 1999, s. 1307.

Tabakoğlu A., “*Yenileşme Dönemi Osmanlı Ekonomisi, Genel Türk Tarihi 7*”, Ed. 2002,

Tabakoğlu A., “*Türk İktisat Tarihi, Dergâh Yayınları*”, İstanbul, 2005.

Uluç Y., “*Vakıflar Hukuku ve Mevzuat*”.PYS Vakıf Sistem Matbaa Müdürlüğü. Ankara, 2008.

Veldet, H., “*Medeni Hukuk I: Şahsın Hukuku*”, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1945.

Yediyıldız B., “*Sosyal Teşkilatlar Bütünlüğü Olarak Osmanlı Vakıf*”, Vakıflar Dergisi, 1981.

Yediyıldız B., “*Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri, Vakıflar Dergisi*”, S.20, 1988.

Zevkliler A., Havutçu A. ve Gürpınar D., “*Medeni Hukuk (Temel Bilgiler)*”, (6. Bası): Turhan Kitabevi, Ankara,2008.

Zevkliler A., Acabey M. B. ve Gökyayla K. E., “*Medeni Hukuk*” (6. Baskı). Seçkin Yayınevi, Ankara, 2000.

### **Yararlanılan İnternet Kaynakları**

Ağmanvermez A., “Bir Vakıf Medeniyeti Olarak Osmanlı”, İlk adım dergisi, (1999).  
(<http://ilkadimdergisi.com/index136.html>)

Sarıcaoğlu R. (02.05.2011). “*YÖK Tarafından Yapılan 03.02.2011 Tarihli “Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Açıklama”ya İlişkin Görüşler*”. [Erişim tarihi: 13.04.2014].  
[http://www.vub.org.tr/wpcontent/uploads/2012/03/yuksekogretimin\\_yeniden\\_yapilandirilmesi\\_rifat\\_saricaoglu\\_02\\_05\\_11.pdf](http://www.vub.org.tr/wpcontent/uploads/2012/03/yuksekogretimin_yeniden_yapilandirilmesi_rifat_saricaoglu_02_05_11.pdf).

Yediyıldız B. ve Öztürk N, “*Oturulabilir şehir Ve Türk Vakıf Sistemi*”, 2003.  
(<http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/vakifsehir.html>)

<http://www.hurriyetegitim.com/haberler/22.02.2012/tobbvakif-universiteleri-icin-ayri-kanun-istedi.aspx>

<http://islamekonomisi.org/vakif-ve-para-vakfi-kavramlari-ve-tarihi-gelisimi/>

(<http://www.enfal.de/otarih33.htm>).

<http://www.sayistay.gov.tr/rapor/kid/VAKIFLAR%20GENEL%20MUDURLUGU.pdf>

<http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=67>

[http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye\\_Vak%C4%B1flar\\_Bankas%C4%B1](http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Vak%C4%B1flar_Bankas%C4%B1)

<http://www.vakifbank.com.tr/hakkimizda.aspx?pageID=182>

<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2014/02/15/vakifbankin-aktif-buyuklugu-1355-milyar>

<http://www.vakifbank.com.tr/ortaklik-yapisi.aspx?pageID=299>

<http://www.vakifbank.com.tr/ust-duzey-yonetim.aspx?pageID=319>

<http://www.vakifbank.com.tr/bolge--mudurlugu-rganizasyonumuz.aspx?pageID=121>

<http://www.vakifbank.com.tr/sube-organizasyonumuz.aspx?pageID=123>

<http://www.vakifbank.com.tr/genel-mudurluk-organizasyonumuz.aspx?pageID=119>

<http://www.vakifbank.com.tr/istirakler.aspx?pageID=125>

## Ö Z G E Ç M İ Ş

**Adı ve Soyadı** : Levent GÜMEN

**Doğum Tarihi ve Yeri** : 11.03.1988 - Burdur

**Medeni Durumu** : Evli

### Eğitim Durumu

**Mezun Olduğu Lise** : Burdur Lisesi, 2006

**Lisans Diploması** : Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,  
Kamu Yönetimi Bölümü, 2010

**Yüksek Lisans Diploması:** Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu  
Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2014

**Tez Konusu** : “Türkiye’de Vakıfların Dünü Bugünü”

### İş Denevimi

**Çalıştığı Kurumlar** : T. Vakıflar Bankası T.A.O. Meydan Antalya/Antalya Şubesi

**E-Posta** : leventgumen@gmail.com